

קדקלת זיעקב

קונטרס מדות חכמים

כללים במידות שקבעו חכמים
ובו רפ"ג מערכות
על סדר אלפא ביתא

לגאון ישראל וקדושו
רבינו ישראל יעקב אלגאזי זיע"א

נערך ונסדר מחדש
בתוספת מקורות ציונים והערות
מנאי
רפאל הכהן רבין
בן אאמו"ר הגאון רבי יצחק חיים שליט"א

התוכן

קונטרס מדות חכמים

מפתח ערכים לפי סדר אלפא ביתא 5

א	מערכת אות א
כה	מערכת אות ב
כז	מערכת אות ג
לא	מערכת אות ד
לז	מערכת אות ה
לח	מערכת אות ו
לט	מערכת אות ז
מ	מערכת אות ח
נט	מערכת אות ט
סד	מערכת אות י
סה	מערכת אות כ
סט	מערכת אות ל
עה	מערכת אות מ
עח	מערכת אות נ
פא	מערכת אות ס
פב	מערכת אות ע
פח	מערכת אות פ
פח	מערכת אות צ
פט	מערכת אות ק
צא	מערכת אות ר
צב	מערכת אות ש
צד	מערכת אות ת

מפתחות לבעל הנר מצוה צז

מפתח ערכים

אין אדם משמר מה שביד חברו סימן כו יט
 אין אדם משקר על מגן אם לא לאיזה שום תכלית סימן כז כה
 אין אדם מתנה בדוקא אלא כמה שדרך בני אדם להקפיד סימן כז כה
 אין אדם נשבע אלא באמת סימן מא כד
 אין אדם עושה בעילת זנות סימן ה ז
 אין אדם עושה קנוניא על ההקדש סימן ו ט
 אין אדם עשוי לשקר מפני הנאת אחרים סימן יד טו
 אין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק סימן כא יז
 אין אדם פורע תוך זמנו סימן ח יא
 אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד ויראו לו בבי' ובג' מקומות סימן כ יז
 אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין סימן ט יא
 אין אדם תובע לחברו אלא אי"כ יש לו עליו סימן כה יט
 אין אפטרופוס לעריות סימן כג יח
 אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה סימן ז י
 אין אשה מתעברת מביאה ראשונה סימן כז כה
 אין בית הבליעה מחזיק יותר מבי' זתים סימן כז יט
 אין בעל הבית עובר בכל תלין סימן יט יז
 אין דרכה של אשה לחזר אחר בתי דינין סימן טז טז
 אין דרכו של עכבר לפרר סימן לא כ
 אין המת משתכח מן הלב לי' יום סימן

אות א

אבא לגבי ברא אחולי אחיל סימן מ כד
 אדם טועה סימן לד כג
 אדם יודע סימן א א
 אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש במילי דאית בהו כפרה סימן לה כג
 אדם עשוי למכור נכסיו ע"י שליח סימן לג כב
 אדם עשוי שלא להשביע את עצמו סימן לב כא
 אחזקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן סימן ב ה
 אין אדם דר חציו למטה וחציו למעלה סימן כב יח
 אין אדם דר עם נחש בכפיפה סימן כה יח
 אין אדם טורח בסעודה ומפסידה סימן כד יח
 אין אדם מדקדק בדבריו חוץ לבית דין ומקרי ואמר סימן יא יג
 אין אדם מדקדק בדבריו שאומר חוץ לבית דין סימן ד ז
 אין אדם מוחל על שאר תביעות בשביל שלא תבע אלא אחת סימן מב כד
 אין אדם מוסר הפקדון שבידו לאחר סימן טו טו
 אין אדם מוציא דבריו לבטלה סימן ג ו
 אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו סימן י יב
 אין אדם מעמיד עצמו על ממונו סימן ל יט
 אין אדם מערב דבר היוקר בזול סימן יז טז
 אין אדם משטה בשעת מיתה סימן יח טז

קונטרס מדרות חכמים

יצריה סימן סב ל
 גיטולא סימן סג לא
 גמירי סימן סד לא

אות ד

דיבורא עביד איניש דמקרי ואמר סימן
 ע לז
 דירתיה דאיניש לא מדזבני סימן סח לו
 דעת ראשונה סימן סז לה
 דעתו של אדם קרובה אצל בנו סימן
 סח לא
 דריסת הרגל לא קפדי ביה איניש סימן
 סו לד
 דרכן של שרצים לגלות ואין דרכן
 לכסות סימן סט לו

אות ה

היתרא סימן עג לח
 הכל חולים אצל מילה סימן קמה סח
 הנאה סימן עד לח
 הקדש בדילי איניש מיניה סימן עא לז
 הקדש סימן עב לז

אות ו

ויתור סימן עו לט
 ולד במעי אמו סימן עה לח

אות ז

זבינא כי קא זבין איניש בפרהסייא זבין סימן
 פב לט
 זהיר איניש בשטרי ג' שני טפי לא
 מזדהר סימן פא לט
 זהירי איניש באיסור קל מאיסור חמור סימן
 פ לט
 זהירי איניש באיסורא ולא זהירי בתנאה סימן
 עט לט
 זוזי דאיניש אינהו עבדי ליה ספסירותיה סימן
 עז לט

כט יט
 אין העדים חותמים על השטר אלא א"כ
 נעשה בגדול סימן יב יג
 איסור טומאה חמיר להו לאיניש משאר
 איסורים סימן לו כג
 איסורא דרבנן לא זהירי ביה איניש סימן
 לז כג
 איתתא דייקא ומנסבא סימן מה כה
 איתתא לא קים לה ביוחסין גברא קים ליה
 ביוחסין סימן מד כה
 אכילת חזיר בשר לאו ארחיה הוא לענין
 נזיקין סימן לה כד
 ארבעה אמות ששיערו חכמים להרחיק
 מחלונו של חבירו סימן לט כד
 אריסותא למרחץ לא עבדי איניש סימן
 יג טו
 אשה כלי זיינה עליה סימן מו כה

אות ב

בוצינא טב מקרא סימן נו כז
 בזיונא דאיניש סימן נד כז
 ביעתותא סימן נה כז
 בית דין סימן נ כה
 בית דינא בתר בית דינא לא דייקי בית דינא
 בתר עדים דייקי סימן נא כה
 בני חבורה דפסח זריזין הם סימן מט כה
 בני סימן נב כו
 בעילה סימן נו כז
 בריה שאין לה עצם אינה מתקיימת י"ב
 חודש סימן נח כז
 ברכת הבית ברובה סימן נג כו

אות ג

גברא באמתא יתיב סימן סא ל
 גופו של אדם שיערו חכמים ג' אמות סימן
 ס ל
 גזים איניש ולא עביד סימן נט כז
 גזל בפניו נפיש יצריה שלא בפניו לא נפיש

עליו סימון קד נו
 חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה סימון
 צו נה
 חזקה אין בעל הבית עובר ככל תלין סימון
 קא נו
 חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם
 כן נעשה בגדול סימון ק נו
 חזקה אין שיליא בלא ולד סימון קה נו
 חזקה בית דין דלא מתעצלי סימון פה מה
 חזקה בנות ישראל סימון קט נו
 חזקה כל הנמצא בביתו של האדם הוא
 שלו סימון פח מט
 חזקה לא שביק איניש היתרא ואכיל
 איסורא סימון קו נו
 חזקה לחבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן
 מתחת ידו סימון פד מד
 חזקה סתם עיר לענין בתולה שנבעלה היא
 פתויה סימון צג נג
 חזקה עד תלתין יומין מוקים איניש אנפשיה
 ולא בעיל סימון צד נג
 חזקה קטנה שהגיע לכלל שנותיה אינה
 צריכה בדיקה סימון צה נה
 חזקה שליח עושה שליחותו סימון פג מ
 חי נושא את עצמו סימון קטו נח
 חלב טמא סימון קכ נט
 חמרא אכתפא דמאריה שוואר סימון
 קיט נט
 חמרא דלא דרי על חד תלת מייא לאו חמרא
 הוא סימון קטז נח
 חרדה מסלקת את הדמים סימון קיז נט

אות ט

טביעות עינא סימון קכד סג
 טבעת לא מושלי אנשי סימון קכא נט
 טורח סימון קכה סג
 טורח סימון קכו סד
 טעות סימון קכז סד
 טריפה אינה חיה סימון קכב ס

זנאי סימון עה לט

אות ח

חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר
 מנשותיהן סימון קיד נה
 חד מקום מושלי אינשי תרי מקומות לא
 מושלי אינשי סימון קיג נה
 חובה סימון קיה נט
 חזקה אורח בזמנו בא סימון קי נה
 חזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת סימון
 קו נו
 חזקה אין אדם חוטא ולא לו סימון פו מו
 חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה סימון
 קב נו
 חזקה אין אדם מניח לפרוע חוב שטר ופורע
 חוב על פה סימון צא נג
 חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח
 קטן לענין עירוב סימון קיא נח
 חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל
 חובו סימון צט נו
 חזקה אין אדם מפייס במומין סימון
 קיב נח
 חזקה אין אדם מקבל אחריות על
 המתנה סימון פט נב
 חזקה אין אדם משמר מה שביד חברו סימון
 קג נו
 חזקה אין אדם נשבע אלא באמת סימון
 קה נו
 חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת
 זנות סימון צו נה
 חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש סימון
 פז מח
 חזקה אין אדם עשוי להודות לחברו אלא
 א"כ הוא מכוין חשבונו סימון צב נג
 חזקה אין אדם פורע תוך זמנו סימון
 צה נו
 חזקה אין אדם קונה שוה מנה במאתים סימון
 צ נב
 חזקה אין אדם תובע אלא אם כן יש

אינה יולדת סימון קלד סו
 כל שתשמישו ביום סימון קמד סח
 כתיבה קרו אינשי לנתינה סימון קמט סח

אות ל

לא חציף אינשי לאכחושי סהדא סימון
 קנט עא
 לא חציף אינשי לומר פרעתך היום סימון
 קנב סט
 לא חציף אינשי למיכל פירי דלאו דיליה סימון
 קנא סט
 לא חציף אינשי לשוויי לאבוה שליח סימון
 קנ סט
 לא טרח אינשי למיגר ביתא לבציר מתלתין
 יומין סימון קעב עג
 לא מייתי אינשי חובה לנפשיה סימון
 קסח עג
 לא מעייל אינשי ממוניה לספיקא וכ"ש
 גופיה סימון קסו עג
 לא מקדים אינשי פורענותא לנפשיה סימון
 קסט עג
 לא מתני אינשי במילתא דלא שכיח ולא אסיק
 אדעתיה סימון קעד עד
 לא מתפיס אינשי צררי לקטנה סימון
 קעג עד
 לא נחשדו חברים לתרום שלא מן
 המוקף סימון קסה עב
 לא ניחא ליה לאינשי דליהו זכוותיה גבי
 חבריה סימון קנה עא
 לא ניחא ליה לאינשי דליהו לוח רשע ולא
 ישלם סימון קס עא
 לא ניחא ליה לאינשי דליפשו שטרי
 עלויה סימון קנו עא
 לא ניחא ליה לאינשי למפסד השתא כדי
 להיות בספק הריווח פעם אחרת סימון קעו
 עד
 לא עבדי אינשי ערב לערב סימון קעה עד
 לא עביד אינשי דכריכו ליה לארעיה
 ושתיק סימון קסב עב

טריפה אינה יולדת סימון קבג סג

אות י

יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין סימון
 קלא סה
 יזיף אינשי בצנעא סימון קבה סד
 ינוקא בצוותא דאימיה ניחא ליה סימון
 קבט סד
 יניקת זרעים מהדדי סימון קל סד

אות כ

כהנים זריזין הם סימון קמוח סח
 כחשא ארעא ולא ליכחוש מרא סימון
 קמו סח
 כיס וארנקי לא מושלי אינשי סימון
 קמו סח
 כל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת י"ב
 חודש סימון קלג סו
 כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש סימון
 קלב סה
 כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת סימון
 קמוג סח
 כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה סימון
 קמא סח
 כל חמרא דלא דלי על חד תלת מיא לאו
 חמרא הוא סימון קמב סח
 כל לגבי נפשיה דאינשי אפילו לגבי בריה
 נפשיה עדיפא ליה סימון קלט סז
 כל לגבי נפשיה דאינשי לא גמר ומקני סימון
 קמו סז
 כל מילי דכדי לא דכירי אינשי סימון
 קלז סז
 כל מילתא דלא רמייא עליה דאינשי לאו
 אדעתיה סימון קלה סו
 כל מילתא דעבידא לאגלויי לא משקרי בה
 אינשי סימון קלו סז
 כל מילתא דתמיהא מדכר דכירי לה
 אינשי סימון קלח סז
 כל ששהתה אחר בעלה י' שנים ונשאת שוב

אדעתיה סימון קפ עה
 מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לא יהיב
 דעתיה סימון קעט עה
 מילתא דעביד איניש בידים לא מנשי ולא
 מסח דעתיה מיניה סימון קפד עה
 מילתא דעבידא לגלווי לא משקרי בה
 אינשי סימון קפא עה
 מילתא דקביע לה זימנא מרתת איניש ולא
 מפשע סימון קפג עה
 מילתא דתמיהא דכירי אינשי סימון
 קפב עה
 מלוה כי קא יזיף איניש בצנעא יזיף סימון
 קפה עו
 מסלק איניש ממילתא דלא שכיחא ממילתא
 דשכיחא לא מסלק סימון קצ עז
 מפתח סימון קצו עח
 משוי איניש שליח במילתא דקיימא קמיה
 במילתא סימון קצא עז
 מתנה סימון קפט עו

אות נ

ניחא לה לאתתא דתיפוק עלה שמא
 דאישות סימון רא עח
 ניחא להו לאחי דאח גדול לילבש כי היכי
 דלשתמעון מיליה סימון רג עח
 ניחא ליה לאיניש דלא נסתרי עבדיה סימון
 ר עח
 ניחא ליה לאיניש דלא נקריא גזלנא סימון רה
 עח
 ניחא ליה לאיניש דליזבין ברתיה ולא לוזיף
 ברביתא סימון רב עח
 ניחא ליה לאיניש דמייתי קרבן ולא
 לילקי סימון רד עט
 ניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה
 מממוניה סימון רו עט
 ניחא ליה לאיניש זמנין חבריה טפי
 מרביה סימון קצה עח
 ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא
 ליעבד ע"ה איסורא רבה סימון קצט עח

לא עביד איניש דמחיל ממוניה סימון
 קעה עה
 לא עביד איניש דמשתבע אדעתא
 דנפשיה סימון קעא עג
 לא עביד איניש דנחתי אריסי לארעיה
 ושתיק סימון קסג עב
 לא עביד איניש דפרע גו זמניה סימון
 קסא עב
 לא עבידי אינשי דיהבי מתנתא לנוכראה סימון
 קסד עב
 לא קרו אינשי לאבא דאבא אבא סתם סימון
 קע עג
 לא שביק איניש התירא ואכיל איסורא סימון
 קנד ע
 לא שביק איניש מידי דקיץ ותבע מידי דלא
 קיץ סימון קנו עא
 לא שביק איניש מלוה שיש עליה שבועה
 ופרע מלוה שאין עליה שבועה סימון קעו
 עד
 לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד
 מצוה דלא רמיא עליה סימון קנג סט
 לא שביק איניש קדשי מזבח ומקדיש לבדק
 הבית סימון קנה ע
 לא שדי איניש זוזי בכדי סימון קסז עג

אות מ

מאני תשמישתיה דאיניש יקירי עליה ולא
 מזבן להו אי לאו בדמי יקירי סימון קפז
 עו
 מהלך אדם בינוני עשרה פרסאות שהם
 ארבעים מילין סימון קצג עז
 מוכן לכלבים מוכן לאדם סימון קצה עז
 מזון ב' סעודות של אדם שיערו חכמים
 דהויין ח"י גרוגרות סימון קצד עז
 מזלא דבי תרי עדיף סימון קפו עו
 מחילה סימון קפח עו
 מחית איניש לספיקא סימון קצב עז
 מיא מרזו מכה סימון קצו עז
 מילתא דלא רמיא עליה דאיניש אמר ולא

עביד איניש דפרע ביומא דמשלם זמניה סימן רכו פה
 עביד איניש דשבחא דאתי מעלמא מקני סימן רלא פו
 עביד אינשי דסיאר ארעיה ולא זבין סימן רכט פו
 עבידי אינשי דמגרשי בצנעא סימן רכג פד
 עבידי אינשי דמזבני קרקע בצנעא אם איתא דזבן לית ליה קלא סימן רכד פה
 עבידי אינשי דמקדשי בצנעא סימן רכא פד
 עבידי אינשי דקרו לשני טובא שני חזקה סימן רכה פה
 עד פלגיה דיומא בית דין מתעצלי שליח כוליה יומא סימן רלו פז
 עד שתות מחלי אינשי במאניה דידהו סימן רלד פז
 עד תלתין יומין מוקים איניש נפשיה ולא בעיל סימן רלה פז
 עיגולא מגו ריבועא ריבועא ריבועא מגו עיגולא פלגא סימן רלז פז
 ערב לערב לא עבדי אינשי סימן רלח פז

אות פ

פקדון סימן רמוד פח
 פריטי בשטרא לא כתבי אינשי סימן רמא פח
 פריטי דדהבא לא עבדי אינשי סימן רמב פח
 פרעון סימן רמו פח
 פתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי סימן רמוג פח

אות צ

צוותא דאימיה ניחא ליה לינוקא סימן רמוז פט
 צוותא דאיניש ניחא ליה אצל חתנו טפי מאצל בנו סימן רמוט פט

ניחא דגופיה דאיניש ניחא ליה טפי מבזיוניה סימן רו פא

אות ס

סהדותא סימן רטו פב
 סהדי בשקרי לא מחזקינן סימן רטו פב
 סילוק סימן ריח פב
 ספיקא סימן ריז פב
 סתם סופרי הדיינים מגמר גמירי סימן ריד פב
 סתמא דמילתא כי טעין איניש מילתא דמהניא במילתיה טעין סימן רח פא
 סתמא דמילתא כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח והדר יליל סימן רט פא
 סתמא דמילתא כי תבע איניש קרנא תבע ברישא סימן רי פא
 סתמא דשכיב מרע מידק דייק והדר יהיב סימן ריב פב
 סתמא כמה דלא יהיב איניש זוזי לא יהבו ליה חפצא סימן ריא פב
 סתמא פחות מרביעית לא קפדי אינשי רביעית קפדי אינשי סימן ריג פב

אות ע

עבד עברי צניע לה לארמילתא עבד כנעני פריץ לה סימן רלט פח
 עביד איניש דדייר בבית בלא חצר סימן רלב פז
 עביד איניש דזבין ארעא ליומיה סימן רכו פה
 עביד איניש דזבין דיניה סימן רכ פג
 עביד איניש דטעי סימן רכב פד
 עביד איניש דיזיף ליומיה סימן רכח פו
 עביד איניש דכל תלתין יומין טריד בשוקא סימן רל פו
 עביד איניש דלא מגלי טענתיה אלא בכי דינא סימן רלג פז
 עביד איניש דמקרי ואמר סימן ריש פב

רמאה ברמאותיה זהיר סימן רסג צב

אות ש

שבועה לא עביד איניש דמשתבע אדעתא

דנפשיה סימן רעג צג

שביעה סימן רע צג

שהות הולד במעי אמו סימן רסח צב

שוכר לאו דרכיה למטרה ולמזבן חמר דרכיה

למטרה ולמזבן סימן רעא צג

שטר אית ליה קלא עדים לית לה קלא סימן

רעד צג

שטר סימן רסו צב

שטרא לפירי לא עבדי אינשי סימן

רסה צב

שיהוי לחד יומא לא משהו אינשי סימן

רסט צג

שיהוי סימן ערה צג

שכיב מרע מידק דייק והדר יהיב סימן

רעב צג

שליח בשליחותו סימן רעו צג

שליח סימן רסז צב

שליח סימן רעז צד

אות ת

תלישה ברגל הוי תלישה סימן רפג צה

ת"ח וקרוב ת"ח ושכן סימן רפב צה

תנאי סימן רפא צד

תרי קלי לא משתמעי סימן רעה צד

תרי תמיהי דכירי אינשי סימן רעט צד

תרתוי לא עבדי סימן רפ צד

צוותא דעלמא עדיפא ליה לאיניש סימן

רמו פט

צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק סימן

רמה פח

ציצית לא מושלי אינשי סימן רנ פט

צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא סימן

רמה פט

אות ק

קדרה דשותפי לא תמימא ולא קרירא סימן

רנא פט

קים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי

מהדדי סימן רנג צ

קים להו לרבנן סימן רנב צ

קיצותא דתרעא מדכר דכירי אינשי סימן

רנד צ

קמיע לא מושלי אינשי סימן רנט צא

קפידא סימן רנה צא

קפידא סימן רנו צא

קרו אינשי לברא חדא בניי סימן רנה צ

קרו אינשי לנתינה כתיבה סימן רנו צ

קרו אינשי לתרי פלגי דיקלא דיקלא סימן

רס צא

אות ר

ראש חודש סימן רסב צב

רגל כי עקר איניש כרעיה דימינא עקר

ברישא סימן רסא צא

רובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא סימן

רסד צב

קונטרס מדות חכמים

כתב בתרומת הדשן [חלק א] סימן ר"ז ז"ל, כתב בספר אור זרוע ז"ל במסכת יבמות^א, גבי בועל שפחתו דכל מקום שהכריעו חכמים את דעתו של אדם שלכך נתכוון אינו נאמן לומר לא נתכוונתי לכך, וכ"כ הרא"ם ז"ל בתשובה ח"א סימן י"ז, לענין הסבלונות, ע"ש. ומהרימ"ט באה"ע סימן כ"ח. וזה כלל גדול לכל מדות חכמים. וכן בזה הלשון עצמו כתב מהרד"ך בית ד' חדר ג' ז"ל, כל מדות חכמים שחכמים אמדו דעתו של אדם שכך הוא אינו נאמן לומר לא נתכוונתי לכך, ע"ש. ועיין בתשובת הרשב"א [חלק ג סימן קנ"ו] שהביא מרן חו"מ סימן קכ"ד מחודש כ"ד ז"ל, ד' אמות שאמרו מחלונו של חבירו שיעור מוחלט הוא, שכך שיערו חכמים שבכך די לו, וכל שהרחיק ד' אע"פ שמאפיל אינו צריך להרחיק יותר, וכל ששיערו חכמים כך הוא, כמ"ש [מנחות קג ע"ב] במ' סאה הוא טובל, במ' סאה חסר קרטוב אינו יכול לטבול. ובהגהות מיימוני פרק י"א מהלכות עבודה זרה [אות א] ז"ל, אין להוסיף מסברא על מה שמנו חכמים שהיתה קבלה בידם שהוא מחוקות הגוים, ע"כ. ועיין עוד באזהרות לקיים מדות חכמים בהרשב"א [חלק א] סימן צ"ח. ובתשובות הרדב"ז [סוף דף י"ב] [חלק ד סימן נ].

על כל אלה ראיתי ונתון אל לבי לאסוף באומרים כל הבא בש"ס ובפוסקים ז"ל במדות חכמים לענין דינא דנפקא מינא טובא, וזה החלי בס"ד.

אות האלף

א. אדם יודע. בריש פרק התקבל [גיטין סב ע"ב], האומר התקבל גט זה לאשתי, אם רצה לחזור יחזור. ואמרינן התם דאי מטא גיטא לידה מגורשת, דאדם יודע שאין הבעל עושה שליח קבלה וגמר ועשהו שליח להולכה, והתקבל והולך קאמר. וה"ג אמרינן תו התם [סג ע"א] אברייתא דקטנה שאמרה התקבל לי גיטי, אינו גט עד שיגיע גט לידה, וכי מטי גיטה לידה מיהא מיגרשה, ואמאי והא לאו שליח להולכה שוייה, ומסיק התם טעמא משום דאדם יודע שאין שליחות לקטן וגמר ונתן לה לשום הולכה דידיה. ובפרק האיש מקדש אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם מתנה, ע"ש [קידושין] דף מ"ו [ע"ב]. ושם נאמר עוד, אדם יודע שאין מפרישים חלה קמת, אלא דטעי וסבר דטעמא משום טירחא דכהן. וכיוצא טובא בש"ס בכמה

דוכתין, דאחזוקי אינשי בדטעו בדינא לא מחזקינן. אלא יש לדון כל איש ואיש כאיש יודע הדין על האמת, וכן מצאתי בתשובות הריב"ש ז"ל סימן ת"פ, שכתב ז"ל, ומה שנסתפק אולי גברא לא גמיר דלאו כולי עלמא דינא גמירי וכו', אין כאן ספק, דהא אמרינן בפרק יש נוחלין [בבא בתרא קלח ע"ב] תנו מנה לפלוני בעל חובי כראוי לו נוטלן ונוטל חובו. ומקשינן משום דאמר כראוי לו נוטלן ונוטל חובו, דילמא כראוי לו בחובו קאמר, ומשנינן הא מני רבי עקיבא היא דדייק לישנא יתירה, דתנן לא את הבור ולא את הדות אע"פ שכתב לו עומקא ורומא וצריך ליקח לו דרך דברי רבי עקיבא, וחכמים אומרים אין צריך ליקח לו דרך, ומודה רבי עקיבא בזמן שאמר לו חוץ מאלו שאין צריך ליקח לו דרך. אלמא כיון דלא צריך וקאמר לטפויי מילתא קא

ציונים והערות

א. עיין באור זרוע הקצר עמ' 48 בש"ס ולינא אות י"ח.

בדטעו וז"ל, תדע דאף להקל בערוה חמורה אמרינן מטעא טעי דלאו כו"ע דינא גמירי, כדאמרינן בפרק קמא דקידושין [יג ע"א] גבי שתיקה דלאחר מתן מעות דלאו כלום הוא, והא דלא שדתינהו משום דלא גמירא דינא וסברא אי שדינא מחייבנא באחריותן. ובפרק האיש מקדש [שם נ ע"ב] בקטן שקידש אע"פ ששלח לה סבלונות לאחר מכאן וכו', ולא אמרינן אדם יודע שאין קידושי קטן כלום ולשם קידושין שלח, אלא מטעא טעי ומחמת הקידושין הראשונים שלח, ואע"ג דגבי בעל משהגדיל אמרינן דלשם קידושין בעל, התם היינו טעמא מתוך שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות לא מחית נפשיה לספיקא. וכבר נאמרו בה תירוצים רבים, וכי אמרינן דלא טעי היינו דוקא בדבר הברור וידוע לכל, כההיא דפרק האיש מקדש [שם מו ע"ב] דאמר אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם מתנה וכו', שהרי דרשו [שם ל ע"ב] 'אמור לחכמה אחותי את' וכו' [משלי ז, ד] כשם שברור לך שהאחות אסורה וכו'. והא דאמרינן בפרק התקבל [גיטין סג ע"א] דאדם יודע שאין הבעל עושה שליח קבלה וכו', הא ודאי מילתא פסיקתא היא שהכל יודעים שאין אדם שליט בזה לעשות יד אחרים כדי אשתו, כי היכי דאמרינן הכל יודעים שאין קידושין תופסין באחותו. ומתוך כך השיג על מהר"י בן לב ח"א [כלל טז] סימן (צ"ב) [צ"א], שכתב ששותף שבא לחלוק ואמר לשותפו שהיה לו טעות חשבון מהגוי ונתן לו החצי אם יכול לחזור בו ולומר סבור הייתי שיש לך זכות בטעות ההוא, ועתה אני תובעו שהכל שלי, כמ"ש הפוסקים בההיא דפרק אלמנה ניוזנת [כתובות צח ע"ב תוס' ד"ה אמר]. והשיב הרב על זה שאין בדבריו ממש, מתוך דברי הטור [חו"מ] סימן קמ"ט בשם הרב ברצלונא ז"ל, באפוטרופוס שמכר קרקע שמכירתו קיימת, דמסתמא על פי בית דין מכר, דמשמע דאמרינן דכו"ע דינא גמירי אף להוציא הקרקע מחזקת היתומים, ע"כ. ותמה עליו וכתב, מי שבקינן כל דוכתי דאשכחן בגמ' דטעו אינשי בדינא למגמרי מתוך דברי הרב אברצלוני ז"ל חידוש גדול כזה. ונראה שאין טעמו של הרב ברצלוני משום דכו"ע דינא גמירי, אלא אע"ג דלא גמיר לא עביד מעשה אלא א"כ נשאל לאחרים וא"ל שצריך כח ורשות בית דין, וחזקה שלא נעשה אלא א"כ נשאל לאחרים

אתא, ה"נ לטפויי מילתא קא אתא. ואם היה ממש בטענה זו איך אנו אנו אומרים התם כיון דלא צריך וקאמר לטפויי מילתא קא אתא, נימא דהאי גברא לא גמיר והיה סבור שהמוכר את השדה מכר את הבור ואת הדות, כדאמרינן בנותן שנותן את כולן ומשו"ה פירש חוץ מאלו ולאו לטפויי מילתא קא אתי משום דרך. וכן נמי באומר תנו ק' לפלוני בעל חובי כראוי לו, לא נימא שיטול את שניהם אלא ידו על העליונה ויטול איזה שירצה, לפי שזה היה סבור דאי לא קאמר כראוי לו אלא שאומר שתם שלא היה נוטל כי אם חובו כמו שאמרו כן באומר בחובו, ומשו"ה אמר כראוי לו שיהיה ידו על העליונה אבל לא שיטול שניהם, אלא ודאי האי טענתא ליתא וליכא לספוקי ביה כלל, עכ"ד. ועיין בתשובות הריב"ש סימן שע"א, שכתב דהא דאמרינן חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא א"כ נעשה בגדול, היינו דוקא בעדים דבקיאי בדינא כסופרי הדיינים, אבל בסתם עדים אמרינן לאו כו"ע דינא גמירי.

וכיוצא בדברי הריב"ש בסימן ת"פ הנזכר, מצאתי בתשובות הר"ב פסקים וכתבים [תרומת הדשן ח"ב] שכתב סוף סימן ר"ל, ז"ל, מה שכתבת שקבלו קנין סודר ושמא לא גמר להקנות אלא בשטר, וחילקת כיון דעם הארץ הוא דלא בקיאי בדיני ועבדי כולהו מילי בקנין, לא מחוור לי חילוק זה, דאם כן פלוגתא דרב ושמאל [כתובות נה ע"ב] במתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין דאמר שמואל שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה, צריך לומר דמיירי דוקא בתלמיד חכם. וכן כמה כללים שמסרו לנו חכמים בש"ס, לרבי מאיר אין אדם מוציא דבריו לבטלה, דאדם יודע דאין הקדש בדבר שלא בא לעולם ונעשה כאומר יקדשו ידיך לעושיהן, כדאיתא בפרק אע"פ [כתובות] דף ח"ן [ע"ב], וכהנה רבות, צריך לומר דכולהו איירי בתלמיד חכם, והא ליתא ע"כ. ועיין בתשובות הרשב"א ז"ל [ח"א] סימן (תרפ"ט) [תרכ"ט] שכתב על כיוצא בזה וז"ל, ואם אין אתה אומר כן לא הנחת חיוב לעמי הארץ וכו', ע"ש.

דחזי הוית להגאון מהרימ"ט בחו"מ סימן נ"ב (דף ס"ה), שכתב בפשיטות דמחזיקינן אינשי

בתשובה הנזכרת בח"א סימן (צ"ב) [צ"ג], כתב שם אחר שהביא דברי הרב ברצלוני דכתב דאמרינן דכו"ע דינא גמירי. כתב בסוף דבריו ז"ל, ואע"פ שיש מקום לחלוק ולומר דהיינו דוקא כשהדין ברור ומוסכם מכל הפוסקים אבל בנדון השותף דאיכא ר"ת דס"ל שחולקים בין שניהם לאו מילתא פסיקתא היא ובכהאי גוונא לא כו"ע דינא גמירי. מ"מ על חילוקים דקים ושנויי דחיקי לא סמכינן להוציא ממון מבעליו ואמרינן דודאי ידע דהכל היה שלו, אלא שרצה לתת לו במתנה ולא כל כמיניה לומר טעיתי בדין, ע"כ. ואין מזה קושי למ"ש בסימן ע"ו [ע"ח] דאמרינן דלאו כו"ע דינא דהרמב"ם גמירי וטעה דהתם הוא לאוקמי ממונא בחזקת בעליה, ובנדון (צ"ב) [צ"ג] היה להוציא ממון מבעליו כמדוקדק בלשונו של הרב מהר"י בן לב ז"ל.

וראיתי למהר"י הלוי ז"ל בכלל ח' סימן ס"ו, שנסתייע מתשובת מהר"י בן לב הנזכרת בח"א סימן ע"ו, דבמידי דאיכא פלוגתא דרבוותא אמרינן לאו כו"ע דינא גמירי לנדון דידיה בשכיב מרע שרצה לתת לאשתו במתנת בריא בקנין הבית וכל נכסיו שבתוכה. שפסקו קצת מהחכמים שאין לאשה שום זכות, מ"ש המרדכי [בבא בתרא רמז תרה], דמי שהקנה לחבירו קרקע ומעות בקנין סודר דלא קנה כלל, דומיא דאת וחמור. וכיון שהיורש מקרי מוחזק יכול לומר קים לי כהך סברא. והאריך לסתור דבריהם, ובדף קל"ו [ע"ג] הביא תשובת מהר"י בן לב ומהרש"ח דס"ל דכל דבר דהוי פלוגתא דרבוותא אמרינן מסתמא לאו כו"ע דינא גמירי לדעת מסקנת ההלכה, וכיון שכן בנידון דידן דקני את וחמור דלכל הפחות איכא פלוגתא דרבוותא א"כ לא הוי כאת וחמור וכו', אבל בכל מידי דהוי בפלוגתא לא אמרינן דידיע אינשי מסקנת הדין דלא קנה ודמי לאת וחמור דלאו כו"ע דינא גמירי, וא"כ בנידון דידן בודאי דלא נתכוון לאת וחמור ומוציאין מן היורשים, ע"כ. ותמהני ממהרש"ח ומהר"י הלוי ז"ל איך העלימו עיניהם מתשובה האחרת למהר"י בן לב שם בסוף סימן (צ"ב) [צ"א], שעלה בהסכמה דלהוציא ממון מבעליו לא סמכינן על חילוק זה, דבמילתא פסיקתא דוקא אמרינן כו"ע דינא גמירי, ומילתא דהוי פלוגתא אמרינן לאו כו"ע דינא גמירי, אלא כל שאנו

שהוא ירא פן יתחייב וכו', ואדרבא אי לא גמירי דינא דייקי טובא שמא יבא להם הפסד, עכ"ד.

ותמה אנכי תולעת ולא איש, איך העלים רבינו מוהרימ"ט עינו היפה מתשובת הריב"ש ז"ל ומתשובת מהרא"י ז"ל בפסקים וכתבים הנזכרים לעיל, דעלו בהסכמה בהחלט גמור דאחזוקי אינשי בדטעו בדינא לא מחזקינן אף במילתא דלא בריא לכו"ע והויא פלוגתא, וכההיא דמייתי הריב"ש מפרק יש נוחלין [בבא בתרא קלח ע"ב], באומר תנו מנה לפלוני בעל חובי כראוי לו, וכההיא דפלוגתא דרב ושמואל במתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין וכו', וגם פלוגתא דרבי מאיר ורבנן באין אדם מוציא דבריו לבטלה, דאמר אדם יודע שאין הקדש בדבר שלא בא לעולם, כנוכר לעיל, דבכולהו לא אמרינן דלאו כו"ע דינא גמירי, אלא אמרינן דינא גמירי אף לאפוקי ממונא מיתמי, כההיא דפרק יש נוחלין וכנדון הריב"ש ז"ל. ומהתימה ממהר"י בן לב ז"ל שלא העלה את שמותם של הרא"י והריב"ש על שפתיו דברור מללו דהאי טענתא דאטו כו"ע דינא גמירי ליתא וליכא לספוקי כך.

ומתוך כך נמי איכא למידק עליה דמהר"י בן לב ח"ב סימן ע"ג, שכתב לחלק בהא דאמרינן אטו כו"ע דינא גמירי, ובעלמא אמרינן דאחזוקי אינשי בדלא גמירי ודטעו לא מחזקינן, דיש לחלק בין כשיש רגלים לדבר בין כשאין רגלים לדבר. ושכן מצא בתשובת מוהר"י קולון שורש קי"א ע"ש בסוף התשובה. ואילו בתשובה הנזכרת בח"א סימן (צ"ב) [צ"ג] מדברי הרב ברצלוני החליט דאמרינן כו"ע דינא גמירי אף ברגלים לדבר דהשותף מעיקרא מטעא טעי דאי לאו מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר. ועוד לו ראיתי למהר"י בן לב שם בח"א כלל י"ב סימן ע"ו כתב, על ראובן שאמר לשמעון כל מה שתתן ללוי אני ערב לך ולא פורש דבר קצוב ונשבע ראובן וקיבל על עצמו חרם לפרוע בעד לוי, ופסק שם דפטור ראובן, והיה טעמו משום דאפשר לומר שראובן טעה בדין וחשב דאליבא דכו"ע היה חייב באותו ערבות דלאו כו"ע דינא דהרמב"ם גמירי, והשבועה היתה בטעות וכו', ע"ש. נראה דפסיקא ליה לחלק ולומר דהיכא דהוי פלוגתא דרבוותא לכו"ע אמרינן לאו כו"ע דינא גמירי. ואילו

קונטרס מדות חכמים

ח"א סימן ס"ו דף (קס"א) [קכ"א] ע"א, ובתשובת הרב כמהר"ר יחיאל באסאן ז"ל סימן, ועיין בתשובת הר"ן סימן נ"ב, שכתב דלאו כל אינשי גמירי דינא שיהיו בקיאים בדין דקי"ל דאפילו בעדות עד מפי עד מהני להתיר לאשה להנשא, ובתשובת הריב"ש סימן שע"א בחזקה אין העדים חותמים על השטר אלא א"כ נעשה בגדול.

ולענין דינא בהאי מילתא, אי אמרינן גבי נשי לאו דינא גמירי, כתב הרד"ך ז"ל בית י"ז חדר י"ג ז"ל, וא"כ לפי"ז בנידון דידן השבועה שהשביעה בעלה קיימת הואיל ולא אמרה בלבה היום, אבל הא ליתא, דהא אשה זו אנוסה בלבה היתה, דלא ידעה שצריכה לומר בלבה היום, דכלהו נשי לאו דינא גמירי, כדאמרינן בפרק קמא דקידושין. ע"כ. והכונה לומר דאמרינן התם בפרק קמא דקידושין דף י"ג ע"א, גבי שתיקה דלאחר מתן לאו כלום הוא וכו', פריך רב אחאי אטו כולהו נשי דינא גמירי סברא, אי שדינא להו ומתברי מתחייבנא באחריותיהו. וכ"כ שם בבית ט' חדר ו', דאשה לא ידע דינא, ומיהו סומכת דעתה אדרבנן דגמירי. וכן מצאתי בהר"ן ז"ל [כתובות לו ע"ב מרפי הרי"ף], שכתב בשם הרשב"א ז"ל בכתובות פרק האשה שנפלו [עט ע"א ד"ה ובשם], עלה דשטר מברחת דלא קנה המקבל, שכתב הרא"ה ז"ל [הובא בשיטה מקובצת כתובות שם] שאם כתוב בשטר המקבל מתנה גמורה מתנה חלוטה קנה המקבל, דכגון דא לאו שטר מברחת הוא, ועל זה היה דן הרשב"א [שם] שעכשיו שנוהגים לכתוב בכל שטרי המתנות מתנה גמורה מתנה חלוטה, שאפשר לדון שאע"פ שלא נכתבה כמי שנכתבה דמי, דאשה הנותנת כיון שיודעת שבכל השטרות כותבים בזמנינו זה מתנה גמורה מתנה חלוטה, אע"פ שלא צותה בפירוש ולא נכתב בשטר מתנה גמורה וכו', כיון שכל העולם יודעים שבזמננו נוהגים הסופרים כן הרי שטר זה כאילו נכתב בו בפירוש מתנה גמורה וכו', וקנה המקבל ולא דייגינן לה כשטר מברחת. ושוב פקפק הרשב"א ז"ל על זה, דלהיותה אשה אי אפשר שתדע בנוסח השטרות לתלות בה שסמכה על מה שנוהגים לכתוב בנוסח השטרות, דנשי לא ידעי כוליה האי, וצריך שיעידו

באים להוציא ממון מבעליו אמרינן דודאי ידע ולא כל כמיניה לומר טועה הייתי בדין. ועיין עוד בתשובת מהר"י בן לב ח"ב סוף סימן מ"ו.

ועיין בטור חו"מ סימן (ל"ב) [ר"נ] שכתב בשם הר"מ מרוטבורק ז"ל, דאם כתב לאחד והקנה לו וחזר וכתב גם לב' והקנה לו, הב' קונה אף בלא יפוי כח דטעי וסבור שאם יפחות לב' ממה שעשה לראשון דלא יקנה, ע"כ. וכתב שם הב"ח ז"ל דכיון דנכסי בחזקת יורשי קיימי אין להוציא מידם ע"פ סברא זו שכתב דתלינן בטעות. וכ"כ שם בסעיף ל"ג דהרא"ש והטור פליגי להא דמהר"ם ז"ל, ועיין תשובת הרא"ש [כלל פט סימן ד] שהביא מהר"י בן לב ח"ב ריש סימן ע"ג.

איברא דדברי מהר"י בן לב הנזכרים שכתב על חילוק שרצה לחלק דבמילתא דאיכא פלוגתא אמרינן לאו כולי עלמא דינא גמירי וכו', דלא סמכינן בחילוקים דקים ושינויי דחיקי להוציא. ולא זכר ש"ר שחילוק זה כתבוהו בעלי התוס' ז"ל בפרק השולח [גיטין] דף מ"ה [ע"א ד"ה מידין], אהא דהמוכר שדהו בשנת היובל עצמה דאמר שמואל אינה מכורה כל עיקר, ומסיק התם תלמודא דאינה מכורה ומעות חוזרים, וכתבו התוס' דאע"ג דשמואל גופיה אית ליה במקדש אחרותו דהמעות מתנה, משום שאדם יודע דאין קידושין תופסין באחרותו וגמר ונתן לשם מתנה, הכא לא שייך למימר אדם יודע, דהא רב אמר מכורה ויוצאה, ע"כ. נראה מדבריהם דס"ל דאע"ג דלשמואל אינה מכורה כל עיקר מק"ו דומה מכורה כבר יוצאה שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר. עם כל זה דעת התוס' לומר דלא שייך לומר אדם יודע שאין מכר ביובל, דהא איכא פלוגתא דרב אמר מכורה ויוצאה, ובהא אפילו רב טעי, והתם מפקינן ממונא ואמרינן מעות חוזרים מחמת טענה דטעי בדין וסבר דמכירה ביובל עצמו מכורה. ומהתימה ממהר"י בן לב שדחאו בב' ידיים חילוק זה. וגם ממהרש"ח ומהר"י הלוי דאשתמיט מינייהו דברי התוס' ז"ל. ועיין עוד בפרט זה בתשובת הרמב"ן המיוחסות סימן ו', ובתשובות הר"ב המפה סימן מ"ז ומ"ח, ובתשובת פני משה

צינונים והערות

ב. לעת עתה לא מצאתי דבריו, וה' יאיר עיני.

וישמעתי מקשים בהאי כללא דכייל הרא"ש ז"ל, דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, מהא דאמרינן התם בפרק הרבית [בבא מציעא סח ע"ב], בני רבי עליש נפק עלייהו ההוא שטרא דהוה כתיב ביה פלגא באגרא ופלגא בהפסד, אמר רבא רב עליש גברא רבא הוה ואיסורא לאינשי לא הוה ספי וכו'. דמשמע דלא שייך למימר אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן אלא לגבי גברא רבא, לא אשאר אינשי, דאם לא כן דכללא הוא לכולהו אינשי מאי איריאי רב עליש דגברא רבא הוה, הא אפילו בשאר אינשי נמי אמרינן הכי אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן. ולדידי לא קשיא מידי, דשאני התם גבי עובדא דרב עליש דאתרע חזקת השטר, שהיה כתוב בו פלגא וכו', שהיה מוכיח מפשטן של דברים שהיה שם רבית, ובסתם אינשי כל כי האי גוונא ודאי דהיינו אומרים דאיסור רבית היה שם, אבל לפי שרב עליש גברא רבא נוציא הלשון מפשטותו ונאמר שחסר בו דבר, אבל בעלמא סתמא אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, והוא פשוט. ושוב ראיתי הקושי הלז במוהר"י הלוי ז"ל בכלל ו' סימן (כ"א) [נ"א] (דף ק"ג). ובתורת אמת סימן (קפ"ו) [קפ"ו], ושני הנביאים מתנבאים בסגנון אחד כדבר האמור, ע"ש. והרב המגיד ז"ל כתב בפרק ד' מהלכות מלוה דין י' וז"ל, ואולי שאפילו מלוה מוצא יותר מותר, שאין תולין ברבית מאוחרת שלא יהיה הלוח מאכיל איסור למלוה ואחזוקי אינשי ברשיעי וכ"ש לנזקו לא מחזקינן, ע"כ. ועיין במשנה למלך שם. ונראה מדברי הרב המגיד דאחזוקי אינשי ברשיעי אפילו באיסורא דרבנן דקיל להו לאינשי לא מחזקינן. ועיין במידה זו במהר"י בן לב ח"ג סימן ט"ל ומ"ה, ובחלק ד' דף ס"ד ע"א, ובתוס' פרק ב' דכתובות דף כ"ז [ע"ב] ד"ה [אמר ליה] אית לך סהדי וכו', וכנסת הגדולה חו"מ סימן מ"ו הגהת הב"י אות פ"ד, ובסימן קנ"ד [הגהת] ב"י אות מ"ח, ובתשובות מהריט"ץ סימן צ'.

ובפרק כל הנשבעים [שבוועות] דף מ"ו [ע"א] אמרינן, אמר רב יהודה ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחים הם בידי אינו נאמן, וכו'. ולא אמרן אלא שבעל הבית אומר שאולין הם בידך וזה אומר לקוחים הם, אבל בעל

העדים שכך אמרה להם שנתנה למקבל במתנה גמורה, ע"ש. ועיין בתשובת בני שמואל סוף תשובה ל"ד, ובפני משה ח"א סימן ס"ו, ובתשובות מהרשד"ם חו"מ סימן שכ"א (דף רל"א ע"ב), ובסוף סימן קצ"ד, ומצאתי שורש זה בכנסת הגדולה חו"מ סימן ע"ט בהגהת ב"י אות י"ב.

עוד זאת מצאתי להרשב"א ז"ל [חלק א] סימן אלף קמ"ט, כתב בתוך התשובה, ואין לומר כאן דמסתמא כל שכתבו הדיינים בודאי היא אמרה להם כתובו אע"פ שלא נזכר כן בתוך השטר, מדריש לקיש דאמר חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא א"כ נעשה בגדול [כתובות יט ע"א], וכ"ש בדיינים שאין חוששין לבית דין טועים, כדאמרינן בפרק זה בורר [סנהדרין כט ע"ב], ההיא אודיתא דלא הוה כתיב בה א"ל כתובו וחתומו והבו ליה, אמרי אביי ורבא היינו דריש לקיש, דאמר חזקה אין העדים וכו'. אפ"ה בכאן מסתברא שאין אומרים כן, דאנן סהדי דרוב הדיינים שיושבים עכשיו בדין אינן בקיאיין בכך, ולפיכך יש לחוש לכך דאפילו הם עצמם טועים הם בכך, וכדאיתא התם עלה דההיא מי איכא מידי דאנן לא ידעינן וספרי דבית דין ידעי, שאלו לספרי דאביי וידעי, לספרי דרבא וידעי, הילכך הכא יש לחוש ונשאל אותם אם יודעים אם לאו, וכל כי האי חוששים ובודקין וחוקרים להוציא הדין לאמיתו, ע"כ. ועיין עוד במידה זו בספר בני דוד [קונטרס דעיגונא] דף ל"ג ע"א סעיף קס"ג, ובהרב כנסת הגדולה ז"ל בכללי הפוסקים סימן צ"ח.

ב. אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן. כן כתב הרא"ש ז"ל בפרק הרבית [פרק ה דבבא מציעא סימן טז] ז"ל, הכא נמי הדירה שדר בחצר לא חשיבא ממון, כיון דלא קיימא לאגרא, וליכא למימר כיון דא"ל הלוני ודור בחצרי הוי כאילו השכירה לו, ואע"ג דעד השתא לא הוה רגיל להשכירה השתא השכירה לו, דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן שיאמר לו הלוני ודור בחצרי בשכר בתורת רבית, אלא אדרבא א"ל הלוני ודור בחצרי דבלאו הכי איני משכירו, ע"כ. עיין בתוס' בכורות דף כ' ע"א ד"ה ואי בעית אימא בסוף הדבור.

קונטרס מדות חכמים

דבהמה גופא לא אמר, אבל אמר הרי בהמה זו עלי מודה ר"מ דאדם מוציא דבריו לבטלה. א"כ אמור מעתה כיון דלרבי מאיר כל שאין אנו יכולים לפרש דבריו בלשון המועיל מודה דאדם מוציא דבריו לבטלה, א"כ מדרבי מאיר נשמע נמי לרבנן איפכא, דכל שאנו יכולים לפרש דברי האדם בלשון המועיל מודו לר"מ דאמרין אין אדם מוציא דבריו לבטלה.

ורבינו הרב כנסת הגדולה בחו"מ סימן רנ"ג בהגהת ב"י אות י"ג, כתב עוד, דאפילו לחכמים דס"ל אדם מוציא דבריו לבטלה, היינו דוקא בבריא, אבל בשכיב מרע לכו"ע אין אדם מוציא דבריו לבטלה, דומיא למ"ש [נבא בתרא קע"א ע"א] אין אדם משטה בשעת מיתה, ע"כ. וכן מתבאר מתשובת הר"ב לחם רב סימן ר"ג. ואנכי תולעת מצאתי לרשב"ם ז"ל בפרק יש נוחלין [נבא בתרא קל"ג ע"א ד"ה ואם לאו], שכתב עלה דאמר רב הונא שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר אם ראוי ליורשו נוטלן משום ירושה, ואם לאו נוטלן משום מתנה, ז"ל, ואם לאו נוטלן משום מתנה, דכיון דאינו ראוי לירש על כרחך נכסי נתונים לפלוני קאמר, דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ולמתנה איכוון, ע"כ. נראה דס"ל דאע"ג דק"ל כחכמים דאדם מוציא דבריו לבטלה, מ"מ שכיב מרע שאני. ורבינו בכנסת הגדולה ז"ל [שם] לא הונח לו חילוק זה, וכתב דא"א לפרש כן, דיש הפרש בין בריא לשכיב מרע, דלא עדיף שכיב מרע מהקדש דבדק הבית, ואפ"ה פליגי חכמים ואמרי אדם מוציא דבריו לבטלה, ע"כ. וגם בעיני יפלא סברא זו ממ"ש הנמוקי יוסף בהלכות פרק מי שמת [נבא בתרא ס"ט ע"א מדפי הרי"ף] עלה דאמרין שכיב מרע שאמר ידור פלוני בבית זה לא אמר כלום, כתב ז"ל, ומדלא מתקנינן לישנא למימר הבית לדירה קאמר או דקל לפירות משמע, דדוקא בבריא דיינינן לישניה וכו', וכתב עוד, ונראה לי דלא שייך לאקשווי אמאי לא אזלינן בתר אומדנא הכא בשכיב מרע כדלעיל במתני', וגבי מסוכן בגט דודאי לגבי נפשיה אנן סהדי דודאי לא שביק נפשיה, וגבי גט משום עיגונא אקילו ביה כמה קולות, אבל לגבי מתנת אחרים אע"ג דאי לא בעי למימר דקל לפירות הא דאמר פירות דקל, דברי בטלה ניהו, מ"מ אין לנו אלא מה שהוציא בשפתיו, ע"כ. הרי דעת הנמוקי יוסף ז"ל ברור מיללו, דאפילו גבי שכיב

הבית אומר גנובים הם בידך, לאו כל כמיניה דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזיקינן. ומהך כללא כתב המרדכי ז"ל בסוף פרק האומנים [נבא מציעא רמז שסד] ז"ל, ומזה הטעם דן ר"י על ראובן שלוח מעות משמעון על בגדי אשתו, וחזר והשאלו לו עד לאחר המועד ומת במועד, ומחמת יראת המושל מסרה אשר את לה לשמעון, וגם מלבושים שהיו ממושכנים בידו, והחזיר לה שמעון הכל חוץ מן המלבושים, ופסק ר"י שהדין עמו דאין אדם רשאי בבגדי אשתו. מ"מ אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזיקינן, ומסתמא ברשותה משכנם בעלה וכו'. וכ"כ עוד בפרק הכותב [כתובות] סימן רי"ח, שהקשה שם בההיא עובדא דר' מיאשא, דאמאי לא אמרינן דילמא מציאה אשכח, כדאמרין בפרק הניזקין [גיטין נב ע"ב] גבי עמרם צבעא, אימור מציאה אשכח, ותירין דשאני התם גבי גזל דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזיקינן, ע"ש. ולענין איסורא נמי כתב המרדכי הביא דבריו מרן הקדוש ביו"ד סימן (תכ"ט) [קכ"ט] ז"ל, כתב המרדכי בפרק רבי ישמעאל [עבודה זרה רמז תתמו], על חביות יין שהיו מונחים ברשות הרבים ועברו גנבים ודקרו חבית אחת בסכין ובידם קדירה ומשכו יין לתוכה, נ"ל שאם יש בעיר ישראל אחד חשוד בזה דרך גנבה או דרך ליצנות נתלה בזה וכו', ואם אין בעיר ישראל חשוד דרך גנבה אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזיקינן, והביא ההיא דמחבואה באיסור שבויה [כתובות כז ע"ב], ע"ש.

ג. אין אדם מוציא דבריו לבטלה. מידה זו פלוגתא דרבי מאיר ורבנן בריש פרק קמא דערכין [ה ע"א], לרבי מאיר אין אדם מוציא דבריו לבטלה, ולרבנן אדם מוציא דבריו לבטלה, והלכה כחכמים, וכמו שפסק הרמב"ם פרק א' מהלכות ערכין [הלכה ג], וכמ"ש מרן הקדוש שם. וכתב מהראנ"ח ח"ב [מים עמוקים ח"ב] סימן (ל"ו) [ל"ז], דאפילו לחכמים כל שאנו יכולים לפרש דברי האדם בלשון המועיל, וכ"ש היכא דמתנה עם אחר, וכ"ש כשהקנו מידו, אפילו חכמים מודו דאין אדם מוציא דבריו לבטלה, ע"כ. ולענ"ד דקדקתי ראייה לדבריו מההיא דפרק קמא דערכין דף ה' [ע"ב], אההיא דאמר רב (גידל) המקדיש בהמת חברו נותן דמיה, ומוקי לה תלמודא כרבי מאיר דאין אדם מוציא דבריו לבטלה, ואמר רב אשי התם דהיינו דוקא דאמר בהמת חברי עלי,

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואחילה לתנאיה. ובפרק המגרש [גיטין פא ע"ב], המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי וראוה שנבעלה, אמרינן חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. ופסקה הטור באה"ע סימן (ל"ח) [ל"ט] וסימן קמ"ט.

וראיתי בתשובת הרד"ך בית ט' חדר ו', שכתב דלא אמרו חכמים מידה זו רק באיש ולא באשה, שכתב שם ז"ל, ותו דהיא אינה חוששת לבעילת זנות, דהא בשלהי האשה שלום ניבמות קיה ע"ב], ובפרק המדיר [כתובות עה ע"א], דמייתו התם ההיא דריש לקיש דאמר טב למיתב טן דו וכו'. ומייתו תו התם מתלי אחריני דקא מתלי נשי בבעלים השפלים, אמרינן תנא וכולן מזנות ותולות בבעליהן, ופירש רש"י [כתובות שם ד"ה וכולן], כל אלו שבעליהן שפלים ומראות להם חיבה אינו אלא שמזנות, וכשמתעברות תולות העובר בבעליהן וכו', ומדקאמר תנא וכולן מזנות וכו', משמע דמילתא פסיקתא היא, וא"כ בין לקולא בין לחומרא אית לן למימר הכי, ע"ש שהאר"ך כדרכו הטוב.

ורמזהני מהרב מהר"ח (אלפאנדרי) [אלגאזי] הי"ל, שכתב בספר בני חיי אה"ע סוף סימן ל"ח [הגהת ב"י אות ד] ז"ל, וצריך לאודועי דמה שאמרו אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, היינו לכוועל ולנבעלת שהיא ג"כ אין עושה בעילתה בעילת זנות, וכו'. הרב פני משה ח"א סימן ס"ב, נראה מבין ריסי עיניו דס"ל שדוקא באיש אמרינן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, וצ"ע, עכ"ד. ואנכי תולעת תמה אנכי, איך העלים עינו היפה מתשובת הרד"ך הנזכרת, דדעת שפתיו ברור מיללו, דחזקה זו אינה אלא באיש ולא באשה, ושם בתשובת הרד"ך הביא ההיא דסוף פרק הגוזל [בבא קמא קי ע"ב], דיבמה שנפלה לפני מוכה שחין, ומ"ש התוס' ז"ל שם [ד"ה דאדעתא] שהביא הוא שם, דנראה מדבריהם דס"ל דאינה לחזקה זו רק באיש, ע"ש. ובספר לקט הקמח חלק אה"ע דף צ' [ע"ג] נסתפק בספק זה, וכתב בסוף דבריו והדבר צריך יישוב, כי לא מצאתי הדבר ברור, ע"כ. ולא זכר ש"ר תשובת הרד"ך הנזכר. ושוב שם בדף קפ"ט ע"ג הביא דברי הרדב"ז

מרע קי"ל כחכמים דאדם מוציא דבריו לבטלה, וכיוצא בזה כתב הרב המגיד ז"ל פרק י' מהלכות זכיה [הלכה ב] (כתב) בשם הרשב"א שכתב בפרק מי שמת [בבא בתרא קמו ע"ב] עלה דהא דידור פלוני בביתי וכו', שמעינן מהכא דלא מתקנינן לישנא בשכיב מרע, אלא דיינינן ליה כדדיינינן בבריא, דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, אבל להוסיף על דבריו דאי לא אף אנו נתקן הלשון ונאמר דכיון דאמר ידור הרי גילה בדעתו שירצה שידור זה בביתו, ואין אדם מוציא דבריו לבטלה, ונתקן ונאמר דבבית לדירה קיימא, וזה נראה לי ברור וכו', וכן הרב המגיד הסכים לסברא זו, אלא שרצה לחלק בין האומר תנו שטר לפלוני, דלדעת הרשב"א צריך שיאמר הוא וכל שעבודיה דאית ביה, דומיא דידור פלוני, דבעינן עד שיאמר תנו בית זה לפלוני שידור בו. ואילו לדעת הרב המגיד ז"ל שרצה לישב דעת הרמב"ם דסבר דאע"ג דלא אמר הוא וכ"ש מהני בשכיב מרע, חילק הוא ז"ל בין זה לההיא דדירה, משום דהתם אי לא נוסף מתנה אחרת בכלל דבריו והוא גוף הבית א"א לתקן בשום צד שיועילו דבריו שלא הוציא דבריו לבטלה, וכיון שכן ודאי אמרינן אילו רצה לתת גוף לפירותיו היה נותן, משא"כ בשטר וכו', ע"ש, עוד עיין בפרט זה בדברי ריבות סימן קצ"ו, בדין קנין שאינו מועיל אי מהני מטעם זה דאין אדם מוציא דבריו לבטלה, וכן בס"מ קכ"ה. ועיין בספר חזון נחום דף קי"ח ע"ב [לשונות הרמב"ם הלכות ערכין] בענין זה.

ד. אין אדם מוקדק בדבריו שאומר חוץ לבית דין. ועד שאמר בתחילה חוץ לבית דין על אשה שהיתה זקוקה ליבם, יש לסמוך על עדותו בבית דין ששמעו שמת זה ימים רבים. כ"כ הר"ן סימן נ"ב. ועיין במשאת בנימין סימן ק"ה. והרד"ך בית כ"א חדר י"א. ובנימין זאב סימן ח'. והר"י בן לב ח"א (דף י"ג) [כלל א סימן ט], וחלק ג' סימן ד' וסימן נ"א, ומהראנ"ח סימן ל"ז, ובהרא"ם ח"א דף ל"ד א' [סימן כד].

ה. אין אדם עושה בעילת זנות. מידה זו לרז"ל מפורשת בכמה דוכתין בש"ס, בפרק המדיר [כתובות עג ע"א] המקדש על תנאי ובעל, אמרינן חזקה

קונטרס מדות חכמים

ועומד שלא לקדש או שלא לבטל התנאי שעשה בשעת הקידושין בדבר שאין לו התרה עולמית בודאי דבועל בעילת זנות ולא גמר לשם קידושין לעבור על שבועתו. ומהר"י בן לב בח"ג סוף סימן מ"ה, כתב דלא אמרינן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא באדם כשר או תלמיד חכם.

אמנם ראיתי להרד"ך ז"ל בית כ"ד חדר ד' בסופו, כתב על דברי הרמב"ם ז"ל שכתב [פרק ז מאישות הלכה כג], במקדש בפחות משה פרוטה או במלוה, חזקה היא שאין אדם מישראל הכשרים עושה בעילתו בעילת זנות, והרי הוא בידו לעשותה בעילת מצוה, ע"כ. נראה דדוקא בישראל הכשרים יש לנו לומר חזקה זו. מיהו נראה לענ"ד דאין הכונה לומר שיהיו חסידים אלא היינו שהם כשרים שאינן פרוצים בעריות, ואע"פ שהם פרוצים בעבירות אחרות לא הווי פרוצים בעריות, ע"כ. וכדבריו כתב הרדב"ז בתשובות הנדפסות מחדש [חלק א] סוף סימן ת"ט. ועיין בתשובות תרומת הדשן [חלק א] סימן (כ"ט) [ר"ט]. ובדרכי נועם [אבה"ע] סימן ל"ו ומ"ו, באורך בזה. ונראה דאין זה חולק על תשובת מהריט"ץ ז"ל הנזכרת, דשאני נדון הנזכר שהאיסור הוא בדבר אחד, שבאותה ביאה שבעל ביום הכיפורים עבר איסור דיום הכיפורים, באותו דבר עצמו כל כהאי גוונא בודאי אמרינן שלא נשמר מאיסור אחר הבא מחמת אותה ביאה שהיא בעילת זנות, מה שאין כן כשהוא פרוץ בעבירות אחרות בעלמא כנדון הרד"ך ז"ל. ומתוך כך אין מקום להשגת הרב המופלא מהר"ח אבולעפיא בספר עין החיים בפרשת וירא דף ט' ע"ב, שכתב על תשובת מוהריט"ץ, שכתב דליכא להך חזקה בבעל ביום כיפור, כתב ז"ל, וליתא דאף שהחזק במלקיות הרבה אמרינן דמה שיכול לעשות דרך היתר עושהו, כמ"ש הרמב"ם פרק ב' מהלכות תמורה [הלכה ג], דאם היו שלש בהמות קדשי מזבח לפניו, ואחת מהן בעלת מום שעומדת לפדיון ושלש בהמות חולין, ואמר הרי אלו תחת אלו, שאינו לוקה אלא ב', שהבהמה הג' תלינן דלשם חילול קאמר ולא לשם

ככ"י דנראה מתוך דבריו שבאמת לא אמרו חכמים מידה זו אלא על האיש ולא על האשה, ע"ש. ושבת וראה לרבינו הר"ב משנה למלך ז"ל פרק י' מהלכות גירושין הלכה ח"י, שכתב דאיתא להך חזקה גם באשה, ע"ש.

עוד ראיתי בכלל זה בתשובת חוות יאיר סוף סימן קל"ח, כתב על מ"ש מור"ם באה"ע ריש סימן ל"ג [סעיף א] דפנוי הבא על פנויה לפני עדים חוששין שמא כיוון לקידושין, משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. כתב הוא ז"ל, דמיירי בטהורה, ע"כ. ש"מ מדבריו דחזקה זו אינו מועיל היכא דאנו רואים דעובר על איסור כרת, דמאן דעובר על איסור כרת לא חש לבעילת זנות, ומשו"ה כתב דהיא דמור"ם ז"ל מיירי בפנויה טהורה. ושוב ראיתי בבני חיי בסימן הנזכר שהביא תשובת הריב"ש סימן ו', באשה שהיתה בחזקת נדה ובא עליה איש שהיתה פנויה, דלא אמרינן ביה דגמר ובעל לשם קידושין אלא לשם זנות, דאם לאיסור כרת התיר עצמו בביאתו איך יחוש לאיסור קל של פנויה, ע"כ. והר"ב חוות יאיר קיימה מסברא דנפשיה.

ומתשובת הריב"ש הנזכרת הביא ראייה הר"ב ב"ח לספקן של ראשונים, לדידן דנהגינן בעת השדוכין לישבע שבועה בתקיעת כף שלא לקדש אשה אחרת חוץ מהמשודכת לו, או אם הוא נשוי אשה אחרת לאחר שגירש את אשתו ראשונה ונתייחד עם גרושתו, ואיכא חרם רבינו גרשום שלא לישא ב' נשים, מי אמרינן חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות או לא. שבשני נדונים אלו אם לא עשה בעילתו בעילת זנות עובר על השבועה ועל חרם רבינו גרשום, ואפשר דטפי ניחא ליה לאדם לעשות בעילתו בעילת זנות ולא לעבור על השבועה ועל החרם, או דילמא לא. ומתשובת הריב"ש וגם מתשובת הריט"ץ סימן רמ"ז שמי שבעל ביום הכיפורים וקא עבד איסור לא אמרינן ביה שלא עשה בעילת זנות. א"כ מי שנשבע

צינונים והערות

ג. בספר לקט הקמח שם הביא כן בשם הרדב"ז בספרו מצודת דוד על טעמי המצות. ועיין עוד לרדב"ז בתשובותיו (ח"א סימן שנא) דהתם נמי משמע כן מדבריו. ועיין עוד לרבינו לעיל בחלק תוספת דרבנן מערכת אות א' (סימן יז), ולעיל חלק לשון חכמים מערכת אות א' (סימן ז), ולעיל בחלק לשון בני אדם מערכת אות ח' (סימן קסח), שהביא נמי להאי כללא אי קאי גם אאשה.

ובספר בני יעקב [מאמר ז] דף קע"ב ע"ג וע"ד והנמשכים.

ו. אין אדם עושה קנוניא על ההקדש. בפרק שבועת הדיינים דף מ"ב ע"ב, אמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא להקדש, אמרי הני מילי שכיב מרע דאין אדם חוטא ולא לו. ופירש רש"י [שם ד"ה אין] בשביל יורשים. והך מילתא הוי פלוגתא דתנאי בערכין דף כ"ג [ע"א], דלרבי אליעזר אדם עושה קנוניא על ההקדש, ולרבי יהושע אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, ואיכא התם ב' לישני, אחד לישנא עד כאן לא פליגי אלא בבריא, אבל בשכיב מרע דברי הכל אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, מאי טעמא אין אדם חוטא ולא לו. וללישנא אחרינא מסיק דאפילו בבריא לכו"ע אין אדם עושה קנוניא על ההקדש. והרמב"ם פרק ז' מהלכות ערכין [הלכה יט] פסק כלישנא קמא, דדוקא בשכיב מרע ליתיה להך חזקה מטעמא דאין אדם חוטא ולא לו. ואע"ג דדרך הרמב"ם לפסוק כלישנא בתרא, פסק כלישנא קמא מטעם ההיא דפרק שבועת הדיינים דקאמר סתמא דתלמודא הני מילי שכיב מרע אבל בריא לא. והרמב"ן ז"ל במלחמותיו סוף פרק גט פשוט [בבא בתרא פב ע"א מדפי הרי"ף] כתב, דהא דאמרינן אין אדם עושה קנוניא וכו', דמיירי דהקדיש על דעת רבים, שאם הקדיש סתם אפילו אם אדם עושה קנוניא על ההקדש ואפילו בבריא נאמן, מגו דאי בעי מתשיל אכוליה הקדש וכו', וכ"כ שם הרשב"א ז"ל בחידושיו [בבא בתרא קעד ע"ב], ובתשובה [חלק ג סימן רצה], כמו שהביא דבריו הש"ך בחו"מ סימן רנ"ה ס"ק (ד') [ו'], ועיין שם בסימן צ"ט ס"ק ד'. ועיין בפרט זה בספר בית שמואל אה"ע סימן ק"ב ס"ק (כ"ד) [כ"ה]. והרשב"א ז"ל כתב בתשובה [חלק א] סימן אלף מ"ז, דאע"ג דאין אדם עושה קנוניא על ההקדש אם היה לו בעל חוב וכתובת אשה אינו נאמן לומר מנה לפלוני בידי. ועיין בבני שמואל בביאורו לחו"מ סימן מ"ז, שהקשה תשובה זו מתשובה אחרת להרשב"א [חלק ב סימן קנא] הביאה מרן באה"ע סימן ק'. ובתשובת הרב פני משה ח"א סימן ס"ג, האריך בזה. ועיין מהרשד"ם חו"מ סוף

תמורה, דכיון שיש לפניו דרך ההיתר והוא החילול, ודרך האיסור והוא התמורה, חזקה שאינו מניח ההיתר ועושה האיסור, ע"כ. ולפי מה שכתבנו יש לדחות, דהתם בתמורה שאני שהם איסורים חלוקים, אבל כל היכא שהוא בדבר אחד, שבאותה ביאה עבד איסורא באותו דבר עצמו, אמרינן בודאי לא נשמר מאיסור אחר הבא מחמת אותה ביאה עצמה שהוא בעילת זנות כמדובר. ועיין בהר"ב משנה למלך פרק י' מהלכות גירושין [הלכה יח] שתירץ כיוצא בזה על תשובת הרדב"ז ז"ל, שכתב כדברי הריב"ש בסימן ו', דהך חזקה ליכא היכא דהיתה נדה. והוא ז"ל כתב שם טעם כעיקר על הבועל ביום הכיפורים, דאין לומר חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וגמר לשם קידושין, כדברי מהריט"ן מטעם אחר, דאיסור קדשה המיוחדת איסור דרבנן, כמ"ש מרן ז"ל פ"א. ואיסור דאין מקדשין ביו"ט הוי דרבנן, א"כ למה יעבור איסור דרבנן לקדש ביום הכיפור שהוא יו"ט, שלא לעבור איסור דרבנן דהיינו קדשה, כיון דאידי ואידי איסור דרבנן, ע"כ. והרב קיימה מסברא דנפשיה, והוא סברת ריא"ז ז"ל שכתב בשלטי הגבורים בפרק מי שאחזו [גיטין לה ע"א מדפי הרי"ף אות ג] שכתב, שאם בא על גרושתו אחר שנישאת לאחר שנתאלמנה אינה צריכה גט, דודאי בעילתו בעילת זנות ולא לשם קידושין, שאם יבעול לשם קידושין לוקה. וכן כיוצא בזה כתב מהר"י הלוי ז"ל [כלל ב] בסוף סימן י"ד, בכהן שגירש ונתיחד עמה, אף אם היו שם עידי יחוד ועידי ביאה וראו אותם והם ג"כ ראו את העדים אין לחוש כלל להצריכה גט, דהרי טעמא דמילתא הוא דחיישינן שמא לשם קידושין בעל, משום דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, א"כ בנידון דידן אין מקום לזה דהרי על כרחך בעילתו בעילת זנות, דהרי הוא אסור בגרושה ובעילתו בעילת זנות. ודייק לה מלשון הרמב"ם [פרק י מגירושין הלכה יז] בההיא דלנה עמו בפונדקי, שכתב שחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, שהרי בידו לעשותה בעילת מצוה, דמשמע דדוקא היכא שיש בידו לעשותה בעילת מצוה, אבל כל היכא דאין בידו לעשותה בעילת מצוה, ע"כ הוי כזנות שהרי הוא אסור בה. ועיין עוד במידה זו מה שכתבנו לעיל סימן א'.

עוד כתב מהר"א ששון ז"ל שם, דמאי דאמרינן אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין וכו',

לאו דוקא שהיתה אשת איש נשואה, דשייך שפיר אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה, אלא אפילו היתה ארוסה וקבלה קידושין מאחר בפני ארוסה, אפי"ה שייך לומר אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה, ודייק לה שפיר מסוגיא דסוף פרק המגרש [גיטין פט ע"א], עלה דההיא דשלחו ליה מבי רב לשמואל, יצא עליה קול מראשון ובא אחר וקדשה קדושי תורה מאי וכו', והעמידו הדבר על ברייה, דאי מגלייא מילתא דקדושי מעלייה לא צריכא גט, משני ופליגא דרב הונא, דאמר רב הונא אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין מקודשת וכו'. והשתא אי איתא דשאני אשת איש מארוסה היכי פליגא, והרי ההיא דשמואל בארוסה היא, וכ"כ הרשב"א ז"ל [חלק א] סימן תקס"ח. ולענ"ד יש לרדקק עוד כן מסוגיא דפרק האשה שלום [יבמות] דף קי"ו [ע"א], היכי דמי קטטה בינו לבניה, באומרת לבעלה גרשתני, וליהמנא דחזקה אין אשת איש מעיזה פניה בפני בעלה. ואי איתא דשאני אשת איש מארוסה, לוקמא מתני' בנתארוסה והלך עמו למדינת הים. ואגב זה ראיתי שם בתוס' ד"ה וליהמנא, שכתבו בסוף דבריהם, דכשחובעת כתובה אינה נאמנת בהך חזקה דאין אשת איש מעיזה בפני בעלה, אלא דוקא לענין נשואין, ע"כ. ופלא דא"כ מאי פריך הש"ס וליהמנא מדרב המנונא. ועיין במוהר"י קולון שורש ע"ב בזה.

וראיתי עוד קצת חידושים בזה כתבם רבינו בכנסת הגדולה ז"ל [אבה"ע] סימן י"ז [הגהת טור אות ט], כתב ז"ל, אם המתקדשת הזאת שפשטה ידה וקבלה קידושין בפני בעלה היתה אשתו מקודם של זה המקדש השני שגירשה ונשאת, נ"ל דאין לחוש לחזקה זו דליכא למימר גרשתני, שא"כ איך נתקדשה לזה, שנמצא מחזיר גרושתו מן הנישואין, ושוב פקפק בדבר וכתב ואפשר דאף בזו צריכה גט ולא דמי למ"ש מהר"א ששון [תורת אמת] בסימן ח"י, שאם מה שפשטה ידה וקבלה קידושין היה המקדש כהן אין לחוש לקידושו, דליכא למימר גרשתני, שאם היא גרושה איך נתקדשה לכהן, דבשלמא התם הכל יודעים שגרושה אסורה לכהן, אבל במחזיר גרושתו איכא למימר דמטעא טעי, וצ"ע. עוד כתב [כנסת הגדולה שם אות ו] דקטנה

סימן קס"ד, ואה"ע סוף סימן ק"ס, ומשפט צדק ח"ב סימן מ"ו.

זבהא דאין אדם חוטא ולא לו, כתב הרמב"ם פרק " מהלכות גירושין [הלכה יד], חכם שאסר אשה על בעלה או עד שהביא גט מחו"ל, או עד שהעיד לאשה שמת בעלה וכו', שהדין בכל אחד מאלו שלא ישאנה מפני החשד, עם כל זה מותר לבן או לשאר קרובים שאין אדם חוטא כדי שיהנה אחר. ועיין בתשובות מהר"י בן לב ח"ג סימן (ק"ב) [ק"ד] בחקירה הה', והרד"ך בית י"ז חדר ה'.

ז. אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה. המידה הזאת הובאה בש"ס בכמה דוכתין, באשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין בפני בעלה מקודשת, חזקה אין האשה מעיזה פניה בפני בעלה [גיטין פט ע"ב]. וכתב בתשובות תורת אמת סימן רי"ט, דלישנא דאמרינן בפני בעלה לאו דוקא בפני בעלה, אלא אפילו בעלה בעיר מקרי שפיר בפני בעלה, ודייק לה מתוך תשובת הרא"ש ז"ל [כלל מד סימן ב] שהביא שם, ושוב פקפק בדבר. ולענ"ד המעט הוא הרא"ש ז"ל לשיטתיה אזיל, שכתב בנדריים בפרק רבי אליעזר דף [סה ע"א גליון הגמ'] עלה דהמודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו, ז"ל, כתב ר"א ממיץ ז"ל, אין מתירין לו אלא בפניו פירוש מדעתו, כמו אין חבין לאדם שלא בפניו, ע"כ. ובתשובות להרשב"א המיוחסות להרמב"ן ז"ל [סימן רמח], כתב מסתברא לי דבכל מקום שאמרינן בפניו לא בפניו ממש ובמעמדו אמרו אלא בדיעתו, ע"כ. ושבתי וראה במהר"י קולון ז"ל שורש ע"ב (דף ע"ג ע"א) דדעתו לפי דברי התוס' בפרק האשה שלום [יבמות קטז ע"ב ד"ה באותה] דבעינן בפניו ממש, ע"ש. ומהתימה על מהר"א ששון ז"ל שלא הזכירה. ועיין בתשובת מהר"י בן לב ח"ג סימן ק"ב (דף ק"ט ע"ג), שכתב דאפשר לחלק בין ארוסה לנשואה. דאירוסין עבידי אינישי דמקדשי בצנעא, ומשום הכי לא היא העזה אלא דוקא כשפשטה ידה וקבלה קידושין דוקא בפניו, אבל נישואין דלא עבידי בצנעא כל היכא דהוא בעיר הוי כפניו, ולזה הסכים מהרשד"ם אה"ע סימן ל"ז, אמנם מהרש"ך ח"א סימן כ"ח, נראה דס"ל דאין חילוק ואפילו בארוסה אם היה בעלה בעיר כפניו דמי.

למדינת הים ולא הניח מזונות לאשתו דלא מקרי תוך זמנו, ע"ש. עוד ראיתי שם בכהאי גוונא בזה בתשובת הריב"ש סימן ת"ד ד"מ המלוה את חברו וקבע לו זמן לפרעון ובתוך הזמן עשה לו מחילה כוללת עד אותו היום שנכתבה, דאע"ג דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו, במחילה כוללת איתיה בכלל אף החוב שלא הגיע זמנו. עוד כתב מוהר"י בן לב ח"א כלל י"א סימן (ז"ן) [נ"ו], דלא נאמרה הך חזקה דלא עביד איניש דפרע גו זמניה אלא דוקא במלוה, אבל לחלק השותפות תוך הזמן מילתא דשכיחא היא, כי האדם מלא קטטות, ואין אדם דר עם נחש בכפיפה. עוד כתב מהר"א ששון [תורת אמת] סימן ע"ד, דהך חזקה דלא עביד איניש דפרע גו זמניה, אינו אלא דוקא במעות, אבל לא בסחורה, דבסחורה עביד איניש דפרע גו זמניה. ובתשובת לחם רב סימן קס"ט כתב, דלא איתמר הך חזקה אלא דוקא בפרעון חוב, אבל מי שמכר ביתו על תנאי שאם לא יתן סך כך לזמן פלוני יהיה מכורה, אין כאן חזקה זו, שהוא ממהר לפרוע כל מה שיוכל כדי שתחזור לו שדהו. ועיין שם בסימן ע"ח עוד כמה חידושים במידה זו.

מ. אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין. הך מידה הוא פלוגתא דתנאי בגיטין [מו ע"א], ובפרק המדיר [כתובות] דף ע"ה ע"א, דלרבי מאיר אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין, ולרבי אלעזר אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין. ומשו"ה אם קידש אשתו על מנת שאין עליה נדרים והלכה אצל חכם והתירה, לר"א אינה מקודשת לפי שאין אדם רוצה וכו', ואדעתא דהכי שתתבזה ללכת בבית דין לא קידשה, וכתב הרא"ש ז"ל שם [פרק דכתובות סימן יג] והלכה כר"מ דאין אדם חש על בזוי זה, שתוכל להביא ג' הדיוטות לביתה ויתירו לה. נראה מדבריו דעד כאן לא קאמר ר"מ אדם רוצה וכו', משום שהוא סובר שאם תלך לבית דין אין זה בזיון להקפיד עליו, אבל היכא דהוי בזיון ניכר אפילו ר"מ מודה דאין אדם רוצה וכו'. וכן ראיתי שכתב מוהר"ך בהדיא בבית ט' חדר ט' בסופו.

זבהכי ניחא שפיר מאי דאמרינן התם בפרק אלמנה ניזונת [כתובות] דף (ק"ז) [צ"ז] [ע"א], אמנתו אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנישואין

העומדת ברשות אביה לא שייך לומר חזקה דאין האשה מעיזה פניה בפני בעלה. מהרש"ך ח"א סימן קצ"ג. ועיין עוד במידה זו בספר בני דוד דף י"א ע"ד [ד"ה טור א"ה].

ה. אין אדם פורע תוך זמנו כדאיתא בפרק קמא דבבא בתרא דף ה' [ע"ב]. מצאתי בזה לרבינו בכנסת הגדולה ז"ל [חו"מ] סימן פ"ד [הגהת ב"י אות ו], כתב ז"ל, ונראה דלא מפני שראינו שפרע מקצת תוך הזמן נאמר שפרע הכל נמי תוך הזמן, ואדרבא נימא איפכא שהוא הקדים לו זה המקצת שנודמן לו כדי שלא יכופנו על השאר בזמנו, מצאתי כתוב בתשובה כ"י, וכמדומה שהוא ממורי הרב ז"ל. ועיין בש"ך חו"מ סימן ס"ט ס"ק כ"ו, לענין טענינן ליתמי, ד"ה דאע"ג דמילתא דלא שכיחא לא טענינן ליתמי, מ"מ לא טענינן ליתמי שמא פרע אבוהון תוך זמנו, דחזקה דאין אדם פורע תוך זמנו אלימא טפי ממילתא דלא שכיחא, ולא טענינן להו, והוא ז"ל העלה דמילתא דלא שכיחא ומילתא דחזקה שוין, ומאן דסבר דמילתא דלא שכיחא טענינן ליתמי, ה"ה הך חזקה. והתוס' ז"ל בפרק השולח [גיטין] דף ל"ד [ע"ב ד"ה אין], עלה דאין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה. הוקשה להם והא לא נתנה כתובה לגבות מחיים, ואמר ריש לקיש בפרק קמא דבבא בתרא [ה ע"ב], חזקה אין אדם פורע תוך זמנו, והלואי שיפרע בזמנו, ואמרינן התם דהלכתא כוותיה ואפילו מיתמי, א"כ אפילו מיתמי ליפרע בלא שבועה, ותיצרו דהני מילי בעל חוב, אבל אלמנה דאית לה בתנאי בית דין מתפיס לה צררי אפילו בתוך זמנו, ע"כ. ולפי דבריהם אלו נראה דבנכסי צאן ברזל שהם חוב לא חיישינן לצררי ונפרעת שלא בשבועה, וכמ"ש מהרשד"ם אה"ע סימן קל"ב, וכ"כ הרב נתיבות משפט דף ש"ב [ע"ב], דלפי דבריהם יש ללמוד דין מחודש דבנכסי צאן ברזל אע"פ שאינן בעין כגון שנאבדו, כיון שאינן מתנאי בית דין גובה בלא שבועה, דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו. אמנם הרב המגיד בפרק י"ח דהלכות אישות דין ט', כתב דדעת רבינו דאם נאבדה הנדוניה צריכה היא להשבע, ע"ש. נמצא דהוי פלוגתא דתוס' והרמב"ם אי בעיית שבועה. ועיין בתשובת הר"ב בני משה סימן ח' באורך, ובתשובת מרן ז"ל [שו"ת בית יוסף דיני כתובות] סימן ח' (דף מ"א), כתב דבעל שהלך

קונטרס מדות חכמים

ה"ה בארוסה. והכי מתבאר מסוגיא דפרק נערה שנתפתתה [כתובות] דף נ"ג [ע"ב] בבעיא דבעי התם, ארוסה יש לה מזונות, ולכולהו נוסחאות דאית בסוגיא איפסיקא הלכתא דאית לה מזוני, דכיון דאירסה לא ניחא ליה דתתזיל, ע"ש. וכתבתי זה לאפוקי מי שהיה מוטעה בזה. והרב המגיד ז"ל כתב בפרק י"ב מהלכות מלוה [הלכה ד], דהא דבפרק (אלמנה ניזונת) [שום היתומים] [ערכין כב ע"א] דמרימר אגבי כתובה לאשה מנכסי דיתמי משום חינא, דמשמע דתפסינן עיקר טעם דחינא, דע"כ לא קי"ל טענת חן אלא להזקק ליתומים קטנים לפי שתפסיד בהמתנה, אבל למכור שלא בבית דין לית לן ההוא טעמא, שהרי אפשר לה בבית דין, אלא עיקר טעמא הוא שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין.

י. אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. בפרק שבועת הדיינים דף מ"ב [ע"ב], אמר רבה מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע, חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, והאי בכוליה בעי דליכפריה והאי דלא כפריה משום דאינו מעיז פניו בפני בעל חובו, ובכולי בעי דלודי ליה והאי דלא אודי ליה אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה עד דהוו ליה זוזי. וטעם לחזקה זו פירש רש"י בבא קמא פרק הגוזל דף ק"ז [ע"א ד"ה כרובה] דאין אדם מעיז פניו בפני מי שעושה לו טובה שהלוהו, ומהאי טעמא אמרינן התם בהגוזל [שם], דגבי מלוה הוא דאיכא למימר הכי, אבל גבי פקדון מעיז ומעיז, לפי שאין כאן טובה, הילכך אפילו כפר בכולה רמייא רחמנא שבועה עליה. ורבותינו בעלי התוס' בפרק ב' דכתובות דף י"ח [ע"א ד"ה חזקה] השיגו עליו דא"כ בפקדון מודה מקצת יהא פטור במגו דאי בעי כופר הכל, כיון דבפקדון מעיז ומעיז, ובכל דוכתא משמע דמודה מקצת חייב בפקדון וכו'. ופירש ר"ת ז"ל, דהך חזקה דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, היינו כגון חזקה שאין אשה מעיזה פניה בפני בעלה שאין לאדם פנים לכפור הכל. וריב"א פירש אין אדם מעיז היכא שחברו מכיר בשקרו. ועיי' ישוב הסוגיא בתוס' פרק הגוזל [שם] ד"ה ערוב פרשיות לפי שיטת ר"ת וריב"א, מ"ש מלוה ומ"ש פקדון. ועיי' בהגהות מיימוניות פרק ב' מהלכות שכירות [אות ו], ויבין שמועה כלל תקע"ט וכלל תקס"ו באורך.

מוכרת שלא בבית דין, ובעי תלמודא מן האירוסין מ"טי עולא אמר משום חינאי רבי יוחנן אמר לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין. וכתב הרא"ש [פרק יא דכתובות סימן י] דהלכה כרבי יוחנן דאמר אין אדם רוצה שתתבזה, ולכאורה איכא למידק דבפרק המדיר [פרק ז דכתובות שם] פסק כר"מ דסבר אדם רוצה שתתבזה וכו'. אבל הדבר ברור, דהתם בפרק המדיר דמצי להיות בבית דין הדיוט הוא דפסקינן כר"מ דאין אדם חש על בזוי כזה, אבל התם בפרק אלמנה דמתני' דקתני בין מן האירוסין בין מן הנישואין מוכרת שלא בבית דין, היינו בית דין מומחין, וכדאמרינן עלה בפרק אלו מציאות [בבא מציעא לב ע"א], ומייתי לה הרא"ש שם, אמר רב נחמן מוכרת שלא בבית דין מומחין, אבל צריכה בית דין הדיוטות דבקיאי בשומא, ואהא הוא דקאמר רבי יוחנן הכא דבית דין מומחין לא בעי מטעמא דאין אדם רוצה שתתבזה בבית דין מומחין דבהא אפילו ר"מ מודה כדאמרן, וזה דעת הרא"ש ז"ל שהקדים להביא הא דא"צ בית דין מומחין דפרק אלו מציאות תחילה, ע"ש. והיינו טעמא דכי בעי מאי בנייהו דלא משני איכא בנייהו פלוגתא דר"מ ור"א דבהא אפילו ר"מ מודה כדאמרן וזה פשוט.

וכתב שם מוהרד"ך ז"ל, ואין לומר דדוקא בחייו הוא דמקפיד הבעל לא אחרי מותו, דהא מהא דפרק אלמנה ניזונת קאמר בהדיא טעמא דאפילו אלמנה מן הארוסין מוכרת שלא בבית דין מטעמא דבזיון, ובפרק הפועלים [בבא מציעא פד ע"ב] נמי משמע דאין לאשת תלמיד חכם להנשא אחרי מותו למי שאינו תלמיד חכם כמותו, כדמוכח מאנתתיה דרבי אלעזר ברבי שמעון, והיינו משום כבוד בעלה. וכן לענין אשת חבר דחייבים בכבודה, לאו דוקא בחייו אלא אף אחרי מותו, כדמוכח בפרק שבועת העדות [ל ע"ב] בדביתהו דר' הונא, דהו"ל דינא קמיה דרב נחמן איקום מקמה וכו', ופירש רש"י [שם ד"ה דביתהו] בדביתהו דרב הונא משמת רב הונא, דמשמע דאשתו של אדם אחרי מותו הרי היא לענין הכבוד כבחייו.

והנה מהני סוגיא מפורש יוצא, דמידה זו שאמרו חכמים אין אדם רוצה שתתבזה וכו', הלכה היא, ולא דוקא בנשואה דאיכא חיבת ביאה, אלא

בין לאסור בין להתיר, ואפ"ה אמרינן שאע"פ שהעידו בבית דין כל שלא נחקרה עדותם עדיין יכולין לומר מברין אנו, לפי שאין העדים מעידים עד שעת גמר עדותן בבית דין, וזו ראייה שאין עליה תשובה, ע"כ. ובתשובת הרא"ש כלל (כ"ט) [נ"ט] סימן א' כתב, אם אמר העד שפלוגי היה עמו ואותו פלוגי אומר שלא היה עמו אין זה הכחשה דאין עד מדקדק מי עמו בשעת עדות, ע"ש.

יב. אין העדים חותמים על השטר אלא א"כ נעשה בגדול. ופירש רש"י אלא א"כ נעשה בגדול כל מעשה השטר בגדולים הלוקח והמוכר, וגבי עדים נמי אמרינן חזקה אין הלוקח מחתים בו קטנים. בפרק ב' דכתובות דף י"ט [ע"א ד"ה א"כ]. ובכא בתרא דף קנ"ה [ע"א], וסנהדרין דף כ"ט [ע"ב]. וכתב הרב מרן זקני בגופי הלכות [כללי החית סימן ומב] דהך חזקה אלימתא היא. ואף דבכא בתרא דף ה' [ע"ב] אבעיא לן אי אמרינן מגו במקום חזקה ולא איפשיטא, הכא סבר רבי מאיר דאפילו דאין כתב ידם יוצא ממקום אחר אינן נאמנין לומר קטנים היינו במגו, משום דהוי חזקה אלימתא דהכל יודעים דאין מעשה קטן כלום. וכ"כ התוס' בפרק קמא דכתובות דף ט' [ע"ב] ד"ה לא דקא טעין וז"ל, דאע"ג דאבעיא לן אי אמרינן מגו במקום חזקה, מ"מ חזקה כזו דאין אדם טורח בסעודה וכו' היא חזקה אלימתא. והא דלא איפשיטא בעיין מדרבנן דר"מ דס"ל דאפילו בחזקה אלימתא כי הכא סברי רבנן דהלכתא כוותיהו דאמרינן מגו וכ"ש בחזקה דאין אדם פורע תוך זמנו, דראינו קצת דכמה אינשי דפרעי גו זמניה, ורבא נמי סבר הכי התם, מ"מ לא מצי למפשט מהכא אפילו לרבנן, משום דקי"ל מגו במקום עדים לא אמרינן, דעדים עדיפי ממגו, אם כן הכא בשמעתא דקטנים היינו דהחזקה מרע לטענת העדים איכא למימר דמשו"ה ס"ל לרבנן הכא דאמרינן מגו להאמין לעדים אפילו במקום חזקה כיון דאיכא עדים ומגו. אבל התם בכא בתרא החזקה היא נגד בעל הדין שהוא הלוח א"כ בההיא ודאי איכא לספוקי אם יאמרו רבנן נמי כי הכא דאמרינן מגו במקום חזקה, או דילמא שאני הכא דאיכא תרתי עדים ומגו נגד החזקה, וכולהו ת"ש דמייתי התם למפשט הוי החזקה נגד בעל דין. ובכך יישב קושית התוס' דהכא בשמעתין דקטנים היינו.

והתם בפרק שבועת הדיינים [מ ע"ב], ובפרק ב' דכתובות [יה ע"א], אמרינן דר' אליעזר בן יעקב סבר אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, לא שנא בו ולא שנא בכנו, ואפילו הוא גדול, ורבנן סברי בו הוא דאינו מעיז, אבל בכנו מעיז ומעיז. וברך מ' ע"ב דפרק שבועת הדיינים, אמתני' דמנה לי בידך אין לך בידי פטור, אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת, מאי טעמא חזקה אין אדם תובע אלא אם כן יש לו עליו, ופריך אדרבה חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, ומשני משתמוטי הוא דקא משתמיט ליה סבר עד דהוה לי ופרענא ליה. וכתבו שם התוס' [ד"ה אדרבא] דלפ"ז דבכופר בכל נמי אדם מעיז לכפור דאשתמוטי וכו' כמו במודה במקצת. א"כ קשה מפני מה אמרה תורה מודה מקצת חייב שבועה, ואמאי לא מהימן בלא שבועה במגו דאי בעי כפר הכל, כיון דאמרינן דבכופר הכל אדם מעיז ומשתמיט. ותירצו דמכל מקום קאמר רבה שפיר לטעמיה דחזקה דאין אדם מעיז לכפור הכל משום דאין לו כל כך פנים לכפור הכל כמו לכפור במקצת וליכא מגו.

יא. אין אדם מדקדק בדבריו חוץ לבית דין ומקרי ואמרו. בתשובת הר"ן ז"ל סימן נ"ב, על עסקי עד אחד שאמר חוץ לבית דין תחילה על אשה אחת שהיתה זקוקה ליבם, ואח"כ אמר בבית דין ששמע שמת היבם זה זמן רב. כתב אני דן אם נסמוך עליו במה שאמר והעיד בבית דין, מי אמרינן כיון דבעדות אשה א"צ שיעיד העד בבית דין, הרי עדותו חוץ לבית דין כאילו העיד בבית דין, וכי היכי דבעדות שנתקבל בבית דין אמרינן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ה"נ בעדות זו כיון שהגיד חוץ לבית דין שוב אינו חוזר ומגיד אפילו בפני בית דין, או דילמא אפ"ה כל שלא העיד בבית דין חוזר ומגיד בבית דין אע"פ שמכחיש דבריו הראשונים, לפי שאין אדם מדקדק בדבריו שאומר חוץ לבית דין. ומסתברא דהכי קושטא דמילתא, ויש ראייה לזה מאותה ששינונו נירושלמי פרק ב דכתובות הלכה ג' העדים שהעידו בין לטמא בין לטהר, בין לרחק בין לקרב, בין לאסור בין להתיר, בין לזכות בין לחייב, אם עד שלא נחקרה עדותם בבית דין אמרו מברין אנו הם נאמנים. הרי שכללו כאן כל מיני עדויות, אפילו אותם שא"צ שיהיו נעשים בבית דין, שהרי שנינו

קונטרס מדות חכמים

הילכך הכא יש לחוש ונשאל אותם אי ידעי אי לאו ובכל כי האי חוששין ובודקין וחוקרין להוציא הדין לאמתו, ע"כ.

אכ ראיתי למרן הב"י ז"ל [חור"מ] סימן רל"ה מחודש א', הביא תשובת הרשב"א ז"ל [החדשות סימן שיט], דנראה דחולקת על התשובה הנזכרת, שכתב וז"ל, וששאלת מה שאמרו נבא בתרא קנו ע"א] ולמכור בנכסי אביו עד שיהיה בן כ', מי צריך להביא ראיה המוכר או הלוקח. תשובה שורת הדין כל שנתקיים שטר המקח הלוקח נאמן, לפי שאין העדים רשאים לחתום על השטר ממכרו עד שיהיה בן כ', ולפיכך כשחתמו חזקה נתברר להם שהוא בן כ', כדריש לקיש אין העדים חותמים על השטר אלא א"כ נעשה בגדול. אלא שאני מפקפק עכשיו שאין העדים יודעים זה אם נסמוך על חתימתם, דומה למ"ש בסנהדרין [כט ע"ב] גבי ההיא אודיתא וכו'. אלמא כל היכא דאיכא לספוקי אי ידעי אי לא ידעי מספקינן, כ"ש עכשיו שהוא ודאי דלא ידעי, אלא שיש לומר דכל כי האי מסתמא לא חיישינן מדלא אשכחן דחשו לה בכל דוכתא ובכל מקום אמרו חזקה אין העדים וכו'. ואילו בתשובה שכתבנו עלה בהסכמה דיש לחוש וחוששין ובודקין וחוקרים אם העדים ידעו אם לאו להוציא הדין לאמתו, ושקולין הם הנדונים, דהתם בכתובו וחתומו והכא במוכר בנכסי אביו דבעינן עד שיהיה בן כ' שנה אפילו מקצת החכמים נעלם דינים אלו כנזכר.

זמרן ז"ל בחור"מ סימן מ"ו מחודש ט"ל, כתב עוד תשובת הרשב"א ז"ל [חלק ב סימן קצו], עדים החתומים על השטר שאמרו שהלוה היה קטן באותה שעה אינם נאמנים, דכיון דקי"ל חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ נעשה בגדול, צריכים הם לבדוק אם הוא גדול וכל שלא בדקו משוו נפשיהו רשיעי, ואין אדם משים עצמו רשע, ע"כ. וגם שם בסימן מ"ט כתב עוד מרן בשם תשובת הרשב"א מחודש א', ז"ל, כתב הרשב"א בתשובה [ח"ב סימן קצו], אם אמרו עדי השטר שכחנו לבדוק אם היה גדול לא מהימני, דהא קי"ל [סנהדרין כט ע"ב] חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא א"כ נעשה בגדול, וכל מי שלא עשה כן רשע מקרי, ואין אדם

ועיין תשובת מהרימ"ט חלק אה"ע סימן כ"ח כתב, בפשיטות ובמקום מגו לא אמרינן חזקה, והר"ש חיון [בני שמואל] סימן כ"ט, ובכנסת הגדולה חור"מ סימן רל"ה בהגהת ב"י אות (י"ו) [כ"ג].

זהריב"ש ז"ל בסימן שע"א, כתב במידה זו דאין העדים וכו', ז"ל, ועוד אני אומר מסברא דההיא דחזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן וכו'. לא נאמרה אלא בעדים ידועים ומוחזקים כמו סופרי הדיינים שהיו רגילים לכתוב השטרות בזמן חכמי התלמוד והם בקיאים ברוב הדינים, כדאמרינן בריש גיטין [ב ע"ב] סתם ספרי דדייני מגמר גמירי, אבל באותם עדים שחתמו בשטר מכירה זו שלא היו בודאי מוחזקים ולפי הנשמע היו קלי עולם, אין לומר בהם הך חזקה, כי לא לקלים דעת ותבונה לדעת חק ומשפט וחכמה מה להם, ואף אם נאמר בהם חזקה זו בקטן המוכר בנכסי עצמו שדי בזה שלא יהיה קטן גמור וזה אפשר דידעי, אבל במוכר בנכסי אביו שאין די שיהיה גדול אבל צריך עוד שיהיה בן כ', האם נאמר בזה חזקה אין העדים וכו', אלא א"כ נעשה גדול מבן כ', ודין זה אפילו ממקצת מהחכמים נעלם. ונראה לי ראיה מדגרסינן בפרק זה בורר [סנהדרין כט ע"ב] ההיא אודיתא דלא הוה כתיב בה אמר לן כתובו וחתומו, והבו ליה אביי ורבא דאמרי תרוויהו היינו דר"ל חזקה אין העדים חותמין וכו', מתקיף לה רב פפי וכו', מי איכא מידי דאנן לא ידעינן וספרי דבי רב ידעי, שאילו לספרי דאביי וידעי, לספרי דרב ידעי. הנה שלא נאמרה חזקה זו אלא בעדים מובהקים, וכן דנתי לפני מורינו הרב רבינו נסים גר"ו והודה לדברי, ע"כ. וכיוצא בזה מצאתי להרשב"א ז"ל [חלק א] סימן אלף קמ"ט, שכתב כדברי הריב"ש וז"ל, ואין לומר כאן דמסתמא כל שכתבו הדיינים בודאי היא אמרה להם כתובו, אע"פ שלא נזכר כן בתוך הכתב, מההיא דריש לקיש דחזקה אין העדים וכו', וכ"ש בדיינים שאין חוששים לבית דין טועין, וכדאמרינן בסנהדרין [שם] גבי ההיא אודיתא וכו'. אפ"ה הכא מסתברא שאין אומרים כן דאנן סהדי דרוב הדיינים שיושבים עכשיו בדין אינן בקיאים בכך, ולפיכך יש לחוש בכך דאפילו הם עצמם טועים הם בכך וכדאיתא התם בההיא אודיתא, מי איכא מידי דאנן לא ידעינן וכו',

היו כאן עדים החתומים בשטר ומעידים בפירוש שהיה גדול הו"ל תרי ותרי ואוקי ארעא בחזקה מאריה, ע"כ. הנה דבריו ברור מללו דבמקום הכחשה לא נאמרה חזקה זו.

ובהכי ניחא לי מה שהקשו התוס' בכתובות דף י"ט [ע"ב] עלה דקטנים היינו אינן נאמנים, כתבו שם בד"ה חזקה וז"ל, הכא משמע דלא אמרינן מגו במקום חזקה, ולרבנן אמרינן, וצ"ע דבבבא בתרא [ה ע"ב] דבעי אי אמרינן מגו במקום חזקה ולא איפשיטא, ע"כ ר"ל דתפשוט דאמרינן מגו אפילו במקום חזקה מדרבנן דהלכתא כוותייהו דסתם מתני' כוותייהו. אמנם לפי דעת הרשב"א ז"ל דלא נאמרה חזקה זו אלא בסתם, אבל היכא דאיכא הכחשה לא נאמרה, איכא למימר דמשו"ה סברי רבנן הכא דאמרינן מגו להאמין העדים אפילו במקום חזקה, משום דעדים גופייהו מרעי לחזקה, וכל דאיכא ריעותא דהכחשה חזקה כמאן דליתא דמי, ודוק. ועיין בפרט חזקה זו בהרשב"א תשובה ח"ב סוף סימן שע"ט.

יג. אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי. בסוף פרק קמא דעבודה זרה [כא ע"ב], לא ישכור אדם מרחצו לגוי מפני שנקרא על שמו, אבל שדהו לגוי מאי שרי דאמרי אריסותיה קעביד, מרחץ נמי אריסותיה קעביד, אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי.

יד. אין אדם עשוי לשקר מפני הנאת אחרים. בתשובת מרן הב"י ז"ל [שו"ת ב"י דיני גוי מסיח] סימן ד', דהא דאמרינן בפרק בתרא דיבמות [קכא ע"ב], ההוא דאמר לישראל קטול אספסתא ושדי לחיזאי בשבתא, ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלוני בר ישראל וכו', דלאו קושטא קאמר. היינו דוקא התם דהוה מטי ליה הנאה מההוא דיבורא, אבל היכא דלא הו"ל הנאה מההוא דבור כלל, איכא למימר דקושטא קאמר. והכריח שם דאע"ג דמטי הנאה לגוים חביריו, אי לאו דקושטא הוא לא הוה אמר, דכל דלאומר גופיה לא מטי הנאה לא חיישינן דמשקר, דאין אדם עשוי לשקר מפני הנאת אחרים, ע"ש. ובתשובת תורת אמת סימן ה'.

טו. אין אדם מוסר הפקדון שבידו לאחר. כתב מרן ז"ל בתשובה [שו"ת ב"י דיני גוי מסל"ת] סימן

משים עצמו רשע, ע"כ. ואין מתשובות אלו ראייה דס"ל דבסתם עדים אמרינן לחזקה זו, דהגם דהיה הנדון בקטן ממש לכו"ע אמרינן לחזקה זו, בסתם עדים דהא ודאי כו"ע ידעי דאין מעשה קטן כלום, וכמ"ש הריב"ש בתשובה הנז"ל ואף בתשובה השנית, גם אם נאמר דמיירי במוכר בנכסי אביו דבעינן בדיקה שיהא בן כ', ואמרו שכחנו לבדוק אם היה גדול, לא קשיא דהא השתא פיהם ענה בס דבקיאי בדין דבעינן שיהא בן כ', אלא שאומרים שכחנו מלבדוק, אבל בעלמא י"ל כמ"ש בסימן אלף קמ"ט, דבעינן דוקא עדים דבקיאי כסופרי הדיינים היכא דהוי דינא דלאו כו"ע גמירי ליה כנזכר בדבריו שם, אלא דתשובה דהביא מרן בסימן רל"ה הנזכרת סותרת תשובה הנזכרת, והר"ב כנסת הגדולה [ח"מ] סימן מ"ו בבית יוסף אות פ"ד, שהביא תשובות הללו דמשמע מנייהו דחזקה זו בסתם עדים, וכתב דהריב"ש חולק על הרשב"א, וחילק ביניהם שלא יהיו חולקים הריב"ש והרשב"א, ע"ש. ותמהני איך העלים עינו היפה מתשובת הרשב"א סימן אלף קמ"ט, שהרשב"א עצמו לא השוה מדותיו בזה, והין נסת'ר מחמתו ולא יכון החילוק שחילק ליישב תשובות הרשב"א הנזכרת, ע"ש.

והענין הלכה כתב הרב כנסת הגדולה [ח"מ] בסימן רל"ה בהגהת ב"י אות כ"ג, בשם הר"א מוטל, הובאו דבריו במהר"ש חיון [בני שמואל] סימן כ"ט, דמאחר דהריב"ש ז"ל דן כן לפני רבו הר"ן ז"ל והודה לדבריו הכי פסקינן, דלא אמרינן חזקה זו אלא בעדים ידועים ומוחזקים כסופרי הדיינים. וכתב הרב בעל כנסת הגדולה על זה, ואני ממאן בזה דמאחר דהרשב"א הוא רב גדול ומובהק וס"ל דחזקה זו נאמרה בסתם עדים, וכן נראה מדברי הרשב"א שהביא מהר"ר בצלאל ז"ל סימן (כ"ה) [כ"ד], ומדברי הנמוקי יוסף ז"ל [בבא בתרא עב ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה אמר], וכן הסכימו מהרשד"ם חו"מ סימן רמ"ג, ומהרש"ך ח"א סימן קס"ט, המוציא מחבירו עליו הראיה.

וכתב עוד שם [כנסת הגדולה] בשם תשובת הרשב"א כ"י הלכות קרקעות סימן ר"ב, ז"ל, חזקה זו לא נאמרה אלא בסתם, אבל אם עדים מעידים שהיה פחות מכן כ' חזקה במקום עדים לא אמרינן, ואפילו

קונטרס מדות חכמים

שכל דברי שכ"מ ככתובים וכמסורים דמו, בין במעשה בין בתנאי שלא יהא צריך לדקדוקי התנאים ותטרף דעתו עליו, ע"כ. ונראה דהרמ"ע מפאנו ז"ל לא ראה דברי הרמב"ן הנזכרים שכתב בסימן נ', ז"ל, אבל מה שהתנה האב שלא לתקדש אלא ברשות האפטרופוס, תנאי בטל הוא והמעשה קיים, שלא היה כאן משפטי התנאים, ואע"ג דדברי שכ"מ ככתובים וכמסורים דמו, הבו דלא להוסיף עלה, ותורת התנאי במקומה עומדת, חוקה אחת לבריא ולשכיב מרע, ע"כ. ואני בער ולא אדע שכול סברת יש מי שכתב דבשכיב מרע לא בעינן תנאי כפול, מטעמא דאין אדם משטה בשעת מיתה, וכן לטעם הרמב"ן ז"ל, שלא יהא צריך לדקדוקי התנאים ותטרף דעתו עליו. דהא בפרק מי שאחזו [גיטין] דף ע"ה [ע"ב], אמרינן אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע, אם לא מתי לא יהא גט, אם מתי יהא גט, ופריך התם ולימא לא יהא גט אם לא מתי, ומשני בעינן תנאי קודם למעשה. והדר פרכינן מכדי כל תנאי מהיכא גמרינן, מתנאי בני גד ובני ראובן, מה התם הן קודם ללאו אף כל לאפוקי הכא דלאו קודם להן וכו', הרי התם דבשכיב מרע עסקינן ועם כל זה הצריכו כשמוסר הגט ביד האשה שיאמר דבריו בכל דקדוקי משפטי התנאים, ושמא י"ל דבגט דאיכא איסור ערוה החמירו לכתחילה.

עוד זאת כתב הרדב"ז ז"ל [חלק ה'] סימן קע"ג, על ראובן שקנה בית ואמר שקנה אותה להקדש, שוב אינו נאמן לומר משטה הייתי ואמרתי שהיא של הקדש, דבהקדש ירא הוא מחומר הקדש, דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. וכן דקדקתי אני הפעוט כדברי הרדב"ז ממ"ש המרדכי ז"ל פרק זה בורר [סנהדרין רמז תשד], על מי שאמר לחתנו העשיר תלמד עם בנך, ואני משלם לך פטור, כיון דלאו עני הוא, ובלאו הכי חייב ללמד עם בנו, ומצי למימר משטה הייתי בך, ואע"ג דלא טעינן טענינן ליה, אע"ג דלא טענינן ליה בשאר משטה כמו שהביא מור"ם [חומ"מ] סימן פ"א [סעיף א], נראה דאם היה עני לא מצי טעינן טענת השטאה, כמ"ש הרדב"ז שם כדעת הרי"ף [בבא קמא יח ע"ב], והרמב"ם [פרק ח ממנות

ק"י"ב] [ז'], דאע"ג דחיישינן לשאלה, אם יש עדים שמסרו לפלוני פקדון, ואחר כך נמצא הרוג עם פקדון זה, דיש להתיר לאשת הנפקד להנשא, וסימן גמור מדאורייתא הוא, דאין אדם מוסר הפקדון שבידו לאחר, ואין לך סימן מובהק גדול מזה. ועיין בתשובות מהרימ"ט ח"ב [אבה"ע] סימן ל"ה.

טז. אין דרכה של אשה לחזור אחר בתי דינין. בפרק השולח [גיטין] דף מ"א [ע"א], הוי פלוגתא דתנא קמא ורשב"ג, ז"ל, תניא עשה שדהו אפותיקי לבעל חוב או לאשה, גובין משאר נכסים. רשב"ג אומר אשה אינה גובה משאר, שאין דרכה של אשה לחזור אחר בתי דינים. ועיין בהרמב"ם ז"ל הלכות מלוה פרק י"ח דין ד'. ועיין מ"ש התוס' שם בד"ה אשה אינה גובה וכו'.

יז. אין אדם מערב דבר היוקר בזול. כתב הרמב"ם סוף פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות [הלכה כו], ז"ל, המורייס במקום שדרכן לתת לתוכו יין אסור, ואם היה היין יקר מן המורייס מותר, וכיוצא בזה מורין בכל דבר שחוששים לו שמא ערכו בו הגוים דבר אסור, שאין אדם מערב דבר יוקר בזול שהרי מפסיד, אבל מערב הזול ביוקר כדי להשתכר, ע"כ. ונפקא מינא לחשש חלב טמא, דבמקום דחלב חמור וגמל ביוקר מחלב בהמות כשרות, דמורים להיתר לדברי הרמב"ם.

יח. אין אדם משטה בשעת מיתה. בבבא בתרא פרק גט פשוט דף קע"ה [ע"א], בעי רבא שכיב מרע שהודה מהו, צריך שיאמר אתם עדי או לא, משטה בשעת מיתה או לא, בתר דבעיא הדר פשטא, אין אדם משטה בשעת מיתה. ופסקה הטור [חומ"מ] בסימן ל"ב. כתב רבינו הר"ב כנסת הגדולה [חומ"מ] סימן לב הגהת טור אות כגן בשם יש מי שכתב, שצואת שכיב מרע בתנאי שלא היה בה משפטי התנאים מקיימינן לה מהך טעמא דאין אדם משטה בשעת מיתה. וכיוצא בזה כתב מהרימ"ט בחומ"מ סוף סימן מ"ח, מדברי הרמב"ן שבספר המלחמות [ביצה י ע"א מדפי הרי"ף] שמעולם לא אמרו משפטי התנאים בשכ"מ,

צינונים והערות

ד. וז"ל של הרי"ף שם, אבל מידי דאיתיה ברשותיה ואמר הרי הוא לעניים כבר זכו ביה עניי ולא מצי למהדר ביה כדאמר בפין זו צדקה ואמר רבא צדקה מיחייב עלה לאלתר דהא קיימי עניים. משמע דעניים זוכים באמירה גרידא.

יז. אין בעל הבית עובר בכל תלין. גמ' שבועות דף מ"ה ב', חזקה אין בעל הבית עובר בכל תלין.

כ. אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד ויראו לו בב' ובג' מקומות. בריש פרק ז' דבבא בתרא דף ק"ג [ע"ב], לענין האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך, והיו בתוך השדות גאיות קטנים עמוקים י' טפחים או סלעים גבוהים י' טפחים, אין נכללים בתוך הבית כור. מהאי טעמא דאין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד ויראו לו ב' מקומות, דאיכא טירחא בב' מקומות טפי ממקום אחד, ופסקו הטור [חור"מ] סימן ר"ח, וע"ש דיניו.

כא. אין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק. בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] ריש דף ס' [ע"א], ז"ל, ולסתום לאלתר הוי חזקה שאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק. ופירש רשב"ם [שם ד"ה ולסתום] ולסתום אם החזיק ראובן בחלון ג' שנים בחצר השותפין ובא חבירו וסתמו שבנה כותל כנגדו והוא שתק לאלתר הויא חזקה לזה הסותם וכו', שאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק, ומדשתק אודיי אודיי ליה דכשלא כדין החזיק מעיקרא. ומצאתי בתשובת מהר"ם אלשיך ז"ל סימן ע"ב, שכתב בתוך התשובה דלא מהני שתיקה במחילה אלא בהא דאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק, ובהכרח נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע עמהם ושתקה [שם קלב ע"ב], אבל בשאר מילי השתיקה לאו כמחילה דמי, ע"ש. ורבינו מהרי"ט בחור"מ סימן מ"ה, עמד בפרט הלז וכתב, דודאי מחילה בלב לאו כלום היא, דהא קי"ל דברים שבלב לא הויין דברים, כדאמרינן בפרק האיש מקדש [קידושין נ ע"א], ובכולן שאמרה בלבי היה להתקדש לו אינה מקודשת, וכן לענין ממונא [שם] בההוא גברא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל וכו'. ועיקרא דמילתא בהכי תליא דודאי כל היכא דליכא הוכחא למה שבלבו, דברים שבלבו לאו מידי הויין, אבל היכא דאיכא הוכחא הויין דברים ושתיקה כמחילה, וכדאמרינן בפרק ד' דנדרים [כח ע"א], גבי נודרים להרגים, ובלבד שיאמר בלבו היום, אע"ג דבשאר נדרים סתמא לעולם משמע, גבי אונסים

עניים הלכה א', והרא"ש [כלל נח סימן ה] שאמירה לעני הוא כאמירה לגבוה ובודאי לא משטה.

עוד זאת הביא מרן [בית יוסף] ז"ל [חור"מ] סימן ל"ב, סברת הרב המאור ז"ל [סנהדרין ז ע"ב ד"ה עד] וסיעתו, דס"ל שהודאה בפני עד אחד אין בהודאתו כלום, ואפילו מודה וכ"ש אם כפר ביה. וכתב בתשובות הרב משפט צדק ז"ל ח"ב סימן ה', דאפשר דע"כ לא קאמר הגאון ז"ל וסיעתו דלא הויא הודאה אלא בבריא, אבל בשכיב מרע הויא הודאה ע"כ, עוד ראיתי במהר"י בן לב ח"א כלל ב' סימן (י') [י"א] (דף י"ד) כתב, דאע"ג דקי"ל דאין אדם משקר בשעת מיתה, עם כל זה אין אדם נאמן בשעת מיתה לומר דיש לו אחים, או אין לו אחים מוחזק דיש לו. ולענ"ד מכאן ראייה לתשובת הרב משפט צדק ח"ב סימן ט"ו, שכתב בהא דאין אדם משטה בשעת מיתה, הני מילי בדליכא עדים מעידים הפך מה שאמר השכיב מרע בשעת מיתה, ע"ש. דלפי דברי מהר"י בן לב, אע"ג דאין אדם משקר בשעת מיתה, מ"מ במקום חזקה דהיה לו אחים לא מהני טענת דאין אדם משקר. א"כ כ"ש במקום עדים דעדים עדיפי מחזקה, וכמ"ש התוס' בפרק קמא דבבא בתרא דף ה' ע"ב ד"ה מי אמרינן במקום חזקה וכו'. ומרן בסימן ל"ב כתב, ונראה לי שכל שהוא חולה מושכב על מטתו מקרי שעת מיתה לענין מ"ש אין אדם משטה בשעת מיתה, וכן אם הוא מסוכן אע"פ שהולך על רגליו, ונראה לי עוד שאם הודה בשעת מיתה אפילו קם על רגליו ותבעו חייב לשלם, דהא אין אדם משטה בשעת מיתה, ודבר פשוט הוא שהרי אם הוא היה יכול לטעון כן הוה טענינן ליורשים. ורבינו הר"ב כנסת הגדולה ז"ל [שם] צדד לומר דהתוס' ז"ל בפרק זה בורר [סנהדרין כט ע"ב] ד"ה כך אדם עשוי וכו', נראין כחולקין על זה וס"ל דהא דאמרינן דאין אדם משטה בשעת מיתה היינו דוקא כשמת מאותו חולי דסופו הוכיח על תחילתו דלא היה משטה ולכך אף לבניו טענינן, אבל כשקם מאותו חולי איכא למימר אמת ויציב דאין אדם משטה בשעת מיתה, אבל החולה הזה נכון לבו בטוח שלא ימות מחולי זה דלב יודע מורת נפשו ולכך השטה, אלו דבריו בקיצור.

קונטרס מדות חכמים

כד. אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. פרק קמא דכתובות דף י' [ע"א], חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאמנה מנה, והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי נאמן, א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם, אמר רבא חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, וה"נ מייתי לה בפרק האישי מקדש [קידושין מה ע"ב] עלה דההוא דאמר לקריבאי, והיא אמרה לקריבה, כפתיה עד דאמר לה לקריבה, אדאכלי ושתי אתא קריביה באיגרא וקדשה, אמר רבא חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, דודאי לא נתרצה האב, כיון דטרח אבי הבת לעשות סעודה, והתוס' בכתובות דף ט' ע"ב ד"ה לא דקא טעיין וכו', כתבו דאלימא האי חזקה ואינו נאמן אפילו במגו.

עוד שם בפרק המדיר [כתובות] דף ע"ה [ע"ב], חזקה אין אדם שותה בכוס אלא א"כ בודקו. לענין נמצאו בה מומים דאם הביא הבעל שהיו בה מומים הללו קודם קידושין, והיה מקחו מקח טעות, כיון שהכניסה לחופה דהוי שתית הכוס בידוע שבדקה, דחזקה אין אדם שותה בכוס אלא א"כ בודקו, והאי ראה ונתפייס הוא, והתם אמרינן [עו"א] חזקה אין אדם מפייס במומין, ופרכינן אי הכי ליהמניה כדמייתי ראייה דעד שלא תתארס היו בה מומים הללו, דהא ליכא למימר חזקה אין אדם שותה בכוס וכו', דהא איכא חזקה אחריתי דאין אדם מפייס במומין, ומשני הכא איכא ב' חזקי, חזקה העמד הגוף על חזקתו, וחזקה אין אדם שותה וכו', והכא ליכא אלא חזקה חדא, דאין אדם מפייס במומין, וע"ש בתוס' [ד"ה אבל].

כה. אין אדם דר עם נחש בכפיפה. בפרק הכותב [כתובות פו ע"ב] אמתנני דהמושיב את אשתו אפוטרופייא, דאמר רבי אליעזר הרי זה משביעה אפילו על פילכה ועל עיסתה, ותניא עלה אמרו לו לר"א אין אדם דר עם נחש בכפיפה, דאמרה ליה הואיל ומשבעת לי על פלכי איני יכולה לסבול קפדנותך. ועל דרך זו אמרינן לה גבי גברא בפרק המדיר [שם], תניא היה רבי יהודה אומר כל היודע באשתו שאינה קוצה לו חלה לא יגרשנה, ויחזור ויפריש אחריה, אמרו לו אין אדם דר עם נחש בכפיפה דזמנין דמקרי ואכיל.

שאני שהדבר מוכיח, והילכך גבי אורה ליכא הוכחא דהא אין אדם רואה שסותמים אורו בפניו ושותק. וכן גבי אונאה דאמרינן בפרק הרבית [בבא מציעא מט ע"ב] עד מתי מותר להחזיר עד כדי שיראה לתגר, ואם שהא יותר מכאן מחל דכיון שהיה יכול להראות לתגר ונתעצל ולא הראה ודאי מחיל. ובכותב כל נכסיו לבניו בפני אשתו דמחלה, כיון דיותר ממה שהאיש רוצה לישא וכו', כי יהיב בעל קמיה דידה ושתיק, אנן סהדי דאחולי אחלה לקיים דבריו בשעת מיתה [בבא בתרא קלב ע"א]. ובהניח בן וב' בנות ונשאת הראשונה ואחר כך מת הבן, דאמר רבי יוחנן שניה ויתרה, כדאמרינן [בפרק קמא] [כתובות סט ע"א] היינו טעמא דאנן סהדי דמחלה משום ריוח ביתא. אבל בעלמא היכא דליכא הוכחא הו"ל דברים שבלב ולא הויא מחילה. ועיין ברבינו כנסת הגדולה חו"מ סימן קל"ח [הגהת טור אות ו-ח], ובמהדורא ב' סימן הנזכר בפרט הלזה בארוכה [הגהת טור אות ב-ה].

כב. אין אדם דר חציו למטה וחציו למעלה. ריש פרק הבית והעליה [בבא מציעא קטז ע"ב], נפתחה העליה ואין בעל הבית רוצה לתקן הרי (בעלייה) [בעל העלייה] יורד למטה. ומפרש התם בגמ', נפתחה בכמה, רב אמר ברובה אבל בארבעה לא, אדם דר חציו למטה וחציו למעלה, ושמואל אמר נפתחה בד', אין אדם דר חציו למטה וחציו למעלה. וכן פליגי התם דף קי"ח [ע"א], גבי בית הבר שהווא בנוי בסלע וגינה אחת (בג') [על גביו], ונפתח הרי בעל הגינה יורד וזורע למטה, דלרב נפתחה ברובה אבל בד' לא לפי שאדם זורע חציו למטה וחציו למעלה ושמואל אמר בד' אין אדם זורע חציו למטה וחציו למעלה.

כג. אין אפטרופוס לעריות. בפרק קמא דחולין דף י"א [ע"ב], עלה דבעי למילף דאזלינן בתר רובא דליתיה קמן ממכה אביו ואמו, דאמר רחמנא קטליה [שמות כא, טו], וליחוש לאו אביו הוא, אלא לאו דאמרינן זיל בתר רובא, ורוב בעילות אחר הבעל, ופרכינן ממאי דילמא כגון שהיה אביו ואמו חבושים בבית האסורים, כלומר ששם בבית האסורים עברתו אמו, ואין לחוש שמא בא עליה אחר, ששניהם לבדם היו, עד הוכר העובר, ופרקינן אפילו הכי אין אפטרופוס לעריות.

לו בדרך נותן כיסו לנכרי וכו'. ופריך מאי טעמא שרו ליה למיתב כסייה לנכרי, ופריך קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אי לא שרית ליה אתי לאתווי ד' אמות ברשות הרבים. ובריש פרק המדיר [כתובות ע"ב] מייתי תלמודא עלה דכל הזן אינו מפסיד, ואמר רב אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד, בדליקה למעוטי מאי, מאי לאו למעוטי כהאי גוונא, לא למעוטי שאר איסורים בשבת. ופירש רש"י ז"ל [שם ד"ה שאר] בדליקה התירו בשבת לומר דמתוך דאדם בהול על ממונו אי לא שרית ליה אתי לכבווי, אבל שאר איסורי שבת דחמירי לא התירו בהם לומר העושה מלאכה זו אינו מפסיד, כדי שיבואו הגוים ויעשו. ובפרק קמא דפסחים דף י"א [ע"א] עלה דאמרינן התם דבמילי דבדילי אינשי מיניה לא גזר רבי יהודה, פריך והתניא בכור שאחזו דם אפילו הוא מת אין מקיזין לו דם דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים יקיזו ובלבד שלא יטיל בו מום, והא קדשים דבדילי מנייהו אינשי וגזר רבי יהודה אפילו במקום שאינו עושה בו מום אטו מקום שעושה בו מום, ופריך התם מתוך שאדם בהול על ממונו אם שרית ליה במקום שאין עושה בו מום אתי למעבד במקום שעושה בו מום, ורבנן סברי כ"ש דאי לא שרית ליה כלל אדם בהול על ממונו ועביד איסורא, והתנן רבי יהודה אומר אין מקדרין את הבהמה ביום טוב מפני שהוא עושה חבורה, אבל מקרצפין, וחכמים אוסרים. אלמא לא גזר רבי יהודה מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה קרצוף עביד קדור. ופריך התם גבי בכור, דאי שביק ליה מית אמרינן אדם בהול על ממונו הכא אי שרית ליה צערה בעלמא הוא לא אמרינן אדם בהול על ממונו. שמעינן מינה פלוגתא חדתא, דלר"י היכא דקי"ל לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו אדרבא לא מקילינן גביה, דמתוך שבהול על ממונו עביד באיסור, ולרבנן כ"ש דאי לא שרית ליה עביד איסורא. וסוגיין דריש פרק מי שהחשיך [שבת שם] דשרו להניחה על החמור, וכשהיא עומדת נוטלה הימנה, וכשהיא מהלכת נותנה עליה, דהתירו טלטול, משום דאדם בהול על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לאתווי, אתיא סתמא דתלמודא כרבנן. וכן ההיא דרבי אמי דאמר דדוקא

כו. אין אדם משמר מה שביד חבריו. לענין טהרות בשלהי פרק ב' דחגיגה [כ ע"א], אמר רבי יוחנן חזקה אין אדם משמר מה שביד חבריו. והוא טעם למאי דאמרינן התם נפלה מעפרתו הימנו ואמר לחבירו תנה לי ונתנה לו טמאה, ופרכינן וניעביד לה שימור בידיה דחבריה, ומשני הא דחזקה אין אדם משמר מה שביד חבריו, לפיכך הוא לא שמרה ביד חבריו, וגם זה שנתנה לו לא היה חש לשומרה, דמימר אמר כיון שאמר לי תנה לי והוא אינו יודע אם טמא אני או טהור לא חש לטהרות, ויש כאן היסח הדעת ולמחמירי בטהרות הוי היסח הדעת טומאה.

כז. אין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זתים. פרק ג' דכריתות דף (פ"ו) [י"ד] ע"א, אמתני' דיש אוכל אכילה אחת וחייבים עליה ארבעה חטאות ואשם אחד, כגון טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשים ביום הכיפורים. ואמרינן התם וניתני ו' חטאות, כגון דאכל כזית פגול מבהמה אחת בהדה, ואכל כזית דם בהדה, ומשני בחדא אכילה קא מיירי בב' אכילות לא מיירי, ושיערו חכמים דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זתים.

כח. אין אדם תובע לחבירו אלא א"כ יש לו עליו. בפרק שבועת הדיינים דף מ' סוף ע"ב, אמתני' מנה לי בידך אין לך בידי פטור. אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת, מ"ט חזקה אין אדם תובע אלא א"כ יש לו עליו, אדרבא חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, משתמוטי הוא דקא משתמיט ליה, סבר עד דהוו לי מעות ופרענא ליה, תדע דהא הכופר במלוה כשר לעדות, בפקדון פסול לעדות.

כט. אין המת משתכח מן הלב ל' יום. פרק קמא דמועד קטן דף ח' ע"א, אמתני' דלא יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל ל' יום. אמר שמואל לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום, לפיכך אי מספידו פחות מל' יום לפני הרגל אתי למספד ברגל דאכתי לא שכחיה, ועיי"ש בתוס' [ד"ה דקא].

ל. אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. ריש פרק מי שהחשיך [שבת קנ"ג ע"א], עלה דתנן מי שהחשיך

ליה כלל אדם בהול על ממונו ועביד איסורא דאורייתא, והך טעמא דקאמר הרשב"א גבי דליקה דמתוך שהוא בהול על ממונו משתלי ואתי לכבווי אי שרית ליה אמירה לגוי הוא לשיטת רבי יהודה דקאמר דהיכא דבהיל לא שרית ליה כלל דילמא אתי למעבד איסורא גופא וקי"ל כרבנן. ותו איכא למידק עליה אמאי לא קשיא ליה על הרמב"ן ז"ל מהא דקי"ל כרבי אמי, דבדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד, אע"ג דבשאר איסורי שבת גזרו בדליקה מתוך שהוא בהול על ממונו אי לא שרית ליה אתי לכבווי התירו, אלמא דמשום הפסד ממון התירו מאי דאסיר בשאר איסורי שבת, ול"ש לן בין כשהוא בידו בין כשהוא לפניו ורואה אותו, וה"נ גבי בכור שאחזו דם דלרבנן התירו הקזה ולא גזרו מפני שהוא בהול על ממונו, אלמא דבכל גוונא אין אדם מעמיד עצמו על ממונו כל שהוא רואה בהפסדו.

וכתב עוד שם הרשב"א, ומיהו אין דינו של ר"ת נראה בעיני, דהכא לאו משום הפסד התירו לו לטלטלו ולהעביר פחות פחות מד' אמות, אלא מפני שהוא בדרך במקום שאם לא התירו לו כן אינו מעמיד עצמו על ממונו ואתי לידי איסורא דאורייתא, ותדע לך שהרי שנינו [שבת ס"ג] הגיע לחצר החיצונה נוטל כלים הנטלין בשבת ושאינן נטלין בשבת, מתיר חבלים והשקים נופלים מאיליהם, ואמרינן בגמ' [שבת ס"ג] דאפילו שיהא הפסד מרובה בנפילת השקים לא חששו ומאבדן ביד, ואע"פ שעד עכשו התרתו בטלטולן בעודו בדרך. דאלמא שמעינן מינה בהדיא דלא התירו לו כלל משום הפסד ממונו אלא מפני שהוא במקום שקרוב לבוא בו לידי איסורא דאורייתא, וכל מי שמתירא מפני לסטים מאי איכא אי לא שרית ליה אתי לטלטולי, אטו כדי שלא יבוא לידי טלטול מי שרינן ליה טלטול, הילכך לא שרינן ליה, עכ"ד. ולכאורה ההיא דבכור שאחזו דם דשרו רבנן משום דבהול על ממונו דמית הבכור נראה דמשום הפסד ממון התירו, וק"ל.

לא. אין דרכו של עכבר לפרר. פרק קמא דפסחים [י"ב] אמר רבא עכבר נכנס וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירוין צריך בדיקה מפני שאין דרכו

בדליקה התירו לומר כל המכבה. משום דאדם בהול על ממונו אתיא כרבנן.

וישבתני וראה בשיטת הרשב"א ז"ל ריש פרק מי שהחשיך [שבת קנ"ג ע"א]. הביא דברי ר"ת ז"ל הביאו התוס"ה דמכאן יש ללמוד למי שמתירא מן הלסטים או מן השלטון שהוא מותר לטלטל את המעות כדי שיחביאם, דמשום הפסד התירו לו לטלטלו כמו שהתירו כאן, וכתב דהרמב"ן ז"ל [שבת ס"ג] חולק בדבר ואומר שלא התירו כאן אלא דוקא במה שהוא בידו, משום דקי"ל לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו לזורקו מידו, אבל מה שאינו בידו לא התירו לו לטלטלו משום הפסד ממונו, ותדע לך שהרי בדליקה לא התירו לו אפילו אמירה לגוי וכו'. ועוד כתב הרמב"ן דדוקא למי שהחשיך לו בדרך, אבל השוכח ויוצא בכיסו לדרך אסור, וכתב הרשב"א [שבת קנ"ג ע"ב] ומקצת דברי הרב אינן מחוורין בעיני, לפי שאני סבור דבין החשיך לו בדרך, בין שכח ויצא שלא מדעת בכיסו, בין שכיסו בידו, בין שהיא לפניו שרי, דהא קאמר תלמודא קי"ל לרבנן שאין אדם מעמיד על ממונו, ומה לי בידו ומה לי לפניו והוא רואה אותו אבוד הכל אחד, ותדע לך שהרי אמרו בגמ' לא שנו אלא כיסו, אבל מציאה לא, ומציאה לא אמרן אלא דלא אתאי לידיה אבל אתאי לידיה ככיסיה דמי, דאלמא לא אסרו מציאה אלא בדלא אתי לידיה, ומינה דכיסיה כבענין זה דלא תפיס ליה בידיה שרי, וגם כיוצא בשוכח ה"ה והוא הטעם דאי לא שרית ליה אתי לאתויי, וההיא דדליקה אינה ראייה, דהתם טעמא אחרינא איכא משום דדליקה דולקת והולכת ואי שרית ליה דילמא משתלי מתוך שהוא בהול על ממונו ואתו לכבווי עד שלא הגיע שם הדליקה וכו', ואי קשיא לך נשברה לו חבית בראש גגו שלא התירו לו להציל בב' כליו אלא מזון ג' סעודות, וטעמא משום גזירה דשמא יביא כליו דרך רה"ר כדי להציל, התם נמי מפני שהוא לאיבוד ופעמים שאין עמו כלים רקים ואי שרית ליה אתי לאתויי כליו מרה"ר ומציל, עכ"ד. ואיכא למידק עליה דהרשב"א ז"ל, דאמאי לא נימא גבי דליקה וגבי חבית שנשברה דלישרי ליה וכדרבנן דקאמרי דאדרכא אי לא שרית

אמרתי שהוא של הקדש, כי ירא הוא מן ההקדש דאמירתו לגבוה וכו'. ולענין איכא למידק עליה דמנ"ל לרב הא, דאי משום איסורא דנמצא שיהא נהנה מן ההקדש כיון שביטא בשפתים לומר שקנה אותה להקדש, הלא גדולה מזו אמרו במקדיש נכסיו ממש דעביד קנוניא על ההקדש ולא חש איסורא דנהנה מן ההקדש, וכדאיתא בפרק שבועת הדיינים דף מ"ב [ע"ב] דמוקמינן ברייתא דתני ליפרע בשבועה דהיינו ליפרע מנכסי הקדש, ופריך הא תנינא לה מנכסים משועבדים לא יפרע אלא בשבועה, ופריך אצטריך סד"א הדיוט הוא דאדם עושה קנוניא על ההדיוט אבל הקדש נימא אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, קמ"ל דבבבא אדם עושה קנוניא על ההקדש ולא חש איסורא דהקדש, וכ"ש בדבור הקל בנדון הרב שאמר שקנה אותה להקדש דבעיניו לאו כלום הוא ומקרי ואמר שלא להשביע את עצמו ולא חש איסורא דהקדש. ושמא י"ל דשאני התם דעביד קנוניא לרווחא אבל הכא דשלא להשביע את עצמו לא חשיד למעבד איסורא וליהנות מן ההקדש.

ואולם אי קשיא הא קשיא, מאי דקשיא להו לרבינו הר"ב כנסת הגדולה ז"ל [שם אות כח] ממאי דאמרינן בפרק זה בורר שם, תניא אמר להם אחד ראיתי לאביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של מעשר הם, בבית לא אמר כלום, הרי שראו את אביהם שהטמין מעות וכו', ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם, אם במוסר דבריו קיימין, אם כמערים לא אמר כלום. ופירשו כל המפרשים ז"ל, הטעם משום דאפשר דאמר כן שלא להשביע את עצמו, אלמא אפילו בהקדש שייך טענת השבעה. והר"ב בני חיי ז"ל כתב עליו, ונראה דהרב גריס שם של מעשר שני הם, ולא גריס של הקדש כגירסתינו בגמ', וא"כ יש לתמוה לפי גרסתו מאי קא קשיא ליה, דהא מעשר שני ממון הדיוט הוא ואינו נתפס בדבור כהקדש דאמירתו לגבוה. והר"ב לחם רב סימן קל"ו, עלה בהסכמה דאפילו בהקדש שייך טענת השבעה, וחיליה מהך ברייתא והביא הראיה מדברי הטור [חו"מ סימן רנה] שכתב של הקדש הם כגירסתינו, והיא קושיא אלימתא על הרדב"ז לפי גירסת הטור. ואפשר לענין לישיב בדוחק, דשאני נדון הרדב"ז ז"ל שנתבאר בשאלה ז"ל, גם העיד

של עכבר לפרר. תנוק נכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פרורין אין צריך בדיקה מפני שדרכו של תינוק לפרר.

לב. אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. בפרק זה בורר [סנהדרין] דף כ"ט [ע"ב], ההוא דהוה קרו ליה קב רשו, אמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני, אתו תבעו ליה לדינא קמיה דרב נחמן, אמר רב נחמן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. ואמרינן תו התם, ההוא דהוה קרו ליה עכברא דשכיב אדינריה, כי קא שכיב אמר פלוני ופלוני מסקי בי זוזי, בתר דשכיב אתו תבעינהו ליורשים, אתו לקמיה דרבי ישמעאל ב"ר יוסי א"ל כי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא, פרעו להו פלגא, הדרו תבעינהו לדינא לאידך פלגא, אתו לקמיה דר' חייא א"ל כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך היה עשוי שלא להשביע את בניו. ופסקו הטור [חו"מ סימן ל"ב], דאפילו הודה בשעת מיתה אמרינן אדם עשוי שלא להשביע, אלא שבסימן רנ"ה כתב שאם אמר חנו מנה לפלוני לא מצי טעין שלא להשביע את בני הודיתי, ובמוסר דבריו כגון שכיב מרע המצוה לבניו וניכר מתוך צוואתו שרוצה שיתקיימו דבריו שמצוה דברים אחרים ובכללן אמר מעות פלוני הם של פלוני, כתב הר"ש הלוי חו"מ סימן י"ט [דף ל ע"א], דלא שייך טענת השבעה ולא היה צריך לכל זה לפי דברי הטור, דכל דאמר חנו וכו' ליכא טענת השבעה, וכתב עוד שם, דלא שייך טענת השבעה אלא באומר כן בפני אנשים אבל בינו לבין בניו לא, ורבינו הר"ב כנסת הגדולה [סימן לב הגהת טור אות לו] חלוק עליו בזה וכתב ואין אני מודה לו בזה דאדם עשוי שלא להשביע את עצמו בפני בניו כדי שלא יחזיקוהו בעשיר ויהיו תובעים ממנו שיתן להם.

ולענין ד[נראה] ראייה לדבריו מההיא דפרק זה בורר [סנהדרין ל ע"א] דתניא הרי שראו את אביהם שהטמין מעות ואמר להם של פלוני הם, אם כמערים לא אמר כלום. ופירשו המפרשים הטעם דאפשר שאמר כן שלא להשביע את עצמו אלמא אפילו בינו לבין בניו. עוד כתב הרב בשם תשובת הרדב"ז [חלק ד] סימן קע"ג, ראובן שקנה בית ואמר שקנה אותה להקדש, דאינו יכול לטעון שלא להשביע את עצמי

להשביע את יורשיו. מצאתי במהדורא ב' לרבינו הרב כנסת הגדולה ח"מ סימן ל"ב [הגהת טור אות א] שמהר"א מוטל נסתפק בזה, ואיהו דידיה אמר יראה לענ"ד דלאו דוקא אדם עשוי שלא להשביע את בניו, וה"ה אדם עשוי שלא להשביע את יורשיו, והיינו דוקא באב או באחים ואחיות אבל שאר קרובים לא. ושם נסתפק אי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את העובר שלו. ולא ידעתי מאי מקום לספק זה, כיון דטעמא משום דדעתו של אדם קרובה אצל בניו ועשוי שלא להשביעם, מה לי בניו הנולדים מה לי העובר, ובפרק [יש נוחלין] [מי שמת] [בבא בתרא קמא ע"א] מוקמינן למתני' דהאומר לאשתו אם תלד זכר דהוי בעובר שלו, דאע"ג דאין אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם, דעתו של אדם קרובה אצל בנו ומקני. ועל מ"ש רבינו דה"ה יורשיו אב או אחים ואחיות. הנה ראיתי להרמ"ע מפאנו ז"ל בתשובה סימן ח"ן, שכתב בהא דדעתו של אדם קרובה אצל בנו דוקא בנו, אבל אין דעתו קרובה אצל אחין, ואפילו אצל אביו, ואפילו אצל בנותיו כמו אצל הבנים שלו, ע"ש.

ד"ש להסתפק אם אמרינן נמי גבי אשה אם עשויה שלא להשביע את בניה, שדעתה קרובה אצל בניה או לא אמרו חכמים סברא זו רק באב. ועיין מה שכתבתי בזה באות הדל"ית במידה דדעתו של אדם קרובה אצל בנו [סימן סה] בשם תשובת המבי"ט [ח"א סימן שלט].

לג. אדם עשוי למכור נכסיו ע"י שליח. בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא כט ע"ב] עלה דאנא בשכונאי גוואי הוינא וכו', דפירש הרי"ף ז"ל [שם טו ע"א מדפי הרי"ף] דהכי קאמר ליה לא הוינא בהדך במתא בההיא עידנא דאת טעין דזבינתא מנאי וכו'. והרא"ש ז"ל [שם פרק ג סימן ד] פלפל בזה על דברי הרי"ף, ובסוף דבריו כתב ז"ל, ומיהו גם אין זה מתיישב על לבי, דמעשים בכל יום שאדם עשוי למכור נכסיו על ידי שליח הבא בהרשאה, ואם היה במקום שהשיירות מצויות אמאי לא הויא חזקה ע"כ. וגם הרמב"ן [ב"ב כט ע"ב] השיג על הרי"ף מטעמא דשניהם עשויים לעשות שליח, וכן הטור [ח"מ] בסיון קמ"ו כתב, וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל, שאם הוא במקום שהשיירות מצוייות הוי חזקה, ואי

פלוני ששמע מראובן כמה פעמים על הבית הזה שקנה אותה להקדש וכו', דיש לחלק דשאני ההיא דפרק זה בורר דלא קאמר אלא פעם אחת, איכא למימר דמקרי ואמר של הקדש הם שלא להשביע את עצמו, משא"כ בנדון הרב ז"ל ששמעו ממנו כמה פעמים. ותבלין מצאתי לחילוק זה למהר"י בן לב ח"ב סימן נ"א שכתב גבי דין ההדיוט דאפילו אמר פעמים רבות מצי למימר טענת שלא להשביע וכו', ע"ש. אם כן י"ל דס"ל להרדב"ז סברא אמצעית דהיכא דהוי הקדש כי ירא הוא מן ההקדש כיון דאמר פעמים רבות אומדנא דמוכח היא דלאו משום שלא להשביע את עצמו קאמר בהקדש כחוכא ואיטולא פעמים רבות.

ובהא דאין חילוק בין מחיים לאחר מיתה לעולם אמרינן כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך עשוי שלא להשביע את בניו. נראה לענ"ד דלפי דברי הטור דבהקדש נמי שייך טענת השבעה ולא חש איסורא דאמירה לגבוה וכו' כדי שלא להשביע. יש לדון דהיינו דוקא בטענת שלא להשביע את עצמו אבל בטענת שלא להשביע את בניו לא אמרינן גבי הקדש כיון דאיכא איסורא דהקדש נתפס בדבור, חזקה אין אדם חוטא ולא לו, וכדאמרינן בפרק שבועת הדיינים [מב ע"ב] דבבריא דוקא אדם עושה קנוניא על ההקדש, אבל בשכיב מרע לא משום דאין אדם חוטא ולא לו. וכ"כ לעיל במידה זו [סימן ו] בשם הרמב"ם פרק י' מהלכות גירושין [הלכה יד], בחכם שאסר אשה על בעלה, או עד שהביא גט, או שהעיד לאשה שמת בעלה, שהדין בכל אלו שלא ישאנה מפני החשד, עם כל זה מותרת לבנו שאין אדם חוטא כדי שיהנה אחר, והיא משנה שלימה סוף פרק ב' דיבמות [כה ע"ב], א"כ מה שכתב רש"י [שבועות שם ד"ה אין] גבי קנוניא על ההקדש דאמרינן דבשכיב מרע אין אדם חוטא ולא לו, שכתב אין אדם חוטא ולא לו בשביל יורשים אף הבנים בכלל וסתם יורשים קאמר. ולא ידעתי למה (לא) הוזכר דין זה בפוסקים בדין ההקדש.

ולענין אם הא דאמרינן כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך עשוי שלא להשביע את בניו, אי הוא הדין נמי דאמרינן אדם עשוי שלא

כתב מהר"י בן לב ספר ד' (דף ק' ע"א) [סימן ז']. על העדים שהעידו שהיה נראה להם כשראו ליבם או ליבמה שהיו מוטלין שהיו כבן שנה וחצי בשנת כך וכך, לאו עדות גמור הוא, ועבידי אינשי דטעו בחצי שנה. ועיין בתשובת משפט צדק ח"א סימן ס"ה.

לה. אדם נאמן על עצמו יותר ממואה איש במילי דאית בהו כפרה. דלא ממנע אינשי לאתויי חטאת להתכפר. פרק ג' דכריתות דף (פ"ד) [י"ב] ע"א].

לו. איסור טומאה חמיר להו לאינשי משאר איסורים. כדי שלא יפרשו אחרים מהם, והיינו טעמא דאמרו [חולין קכ ע"א] דגורו חכמים בעורות של אדם, כדי שלא יעשה אדם עורות אביו שטיחין. וקשה עלה מאן דלא חש לכבוד אביו ואמו לא חייש לטומאה, אבל היה טעמו משום דחמיר להו לאינשי איסור טומאה טפי. תשובת הרדב"ז חלק (ב') [א'] סימן (רס"ג) [רס"ב].

לז. איסורא דרבנן לא זחורי ביה אינשי. הרב המגיד ז"ל פרק (ה') [א'] מהלכות אישות הלכה ד', ועיין בהלכות מלוה פרק ד' הלכה י', וקשה דהא בפרק קמא דכתובות נ' ע"ב אמרינן דחמיר להו לאינשי איסור אבילות דאינו אלא מדרבנן, מנדה שהיא בכרת. ובפרק הגזיקין [גיטין נד ע"א] באתריה דרבי יהודה חמיר להו שביעית טפי משבת, ועיין בתוס' סוטה דף ז' ע"א ד"ה אמר להו וכו', שכתבו דאשכחן דוכתינן סגיאין דחמיר להו לאינשי איסור קל ומסתפו מיניה טפי מאיסור חמור, כגון בפרק קמא דכתובות דחמיר להו אבילות דלא הוי אלא מדרבנן מנדה שהוא בכרת. ואשכחן איפכא בריש פרק קמא דביצה [ב ע"א] דאמר האי דקיל בעי הרחקה, דקאמר שבת דחמיר סתם לן כרבי שמעון, יו"ט דקיל סתם כרבי יהודה, אלמא זימנין בדילי מקילתיה טפי מחמירתו וזמנין איפכא. ועיין בתרומת הדשן סימן נ"ר. ולפי דברי התוס' ז"ל אין משם ראייה להחליט ולומר דאיסורא דרבנן לא זהירי ביה

אפשר להביא ראייה שהמערער היה כאן שאפשר שמכרה ע"י שליח, שמעשים בכל יום שאדם מוכר נכסיו ע"י שליח שבא בהרשאתו.

לד. אדם טועה. בפרק היו בודקין [סנהדרין מ ע"א] אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמשה עדותן בטלה דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר עדותן קיימת. ומייתי לה בפרק קמא דפסחים דף י"א ע"ב], ואיכא התם בגמ' ב' לישני, ובלישנא בתרא אמרינן דלרבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו, ופריך עלה רבא ומוקי לה דלרבי יהודה אדם טועה ג' שעות חסר משהו, לרבי מאיר אדם טועה ב' שעות חסר משהו, ומדמינן בדיקת העדים לחמץ בפסח. ואר"ן עלה הלכה כרבי יהודה, ופירש רש"י דתולין כל ה', כמ"ש רש"י שם, משמע דלענין עדות אין הלכה כרבי יהודה, וכ"כ הרמב"ם פרק ב' מהלכות עדות [הלכה ה] אמר אחד בכ' שעות ביום והשני אמר בג' שעות עדותן קיים, שדרך העולם לטעות שעה אחת, אבל אם אמר אחד בשלש ואמר אחד בחמש עדותם בטלה, ע"כ. ולענין חמץ בערב פסח פסק כרבי יהודה דאדם טועה ב' שעות הילכך תולין כל חמש. וכתב הרדב"ז [חלק ד] סימן נ"ו דטעמא דפסקא הוא, דאי תלינן טעותא כולי האי נמצא אתה מצרף עדותן והורג את הנפש. אבל לגבי חמץ כל מאי דמרחקינן להו טפי עדיף שלא יבאו לידי איסור תורה. ושם (בדף י"ב ע"ד) [רדב"ז] כתב דשעה וחצי קרו אינשי כשתי שעות, עיי"ש. והתוס' ז"ל שם בפרק קמא דפסחים ד"ה זה (אומר) [ידע] כתבו, דאע"ג דאמרינן בפרק סורר ומורה [סנהדרין סט ע"ב] דרובא דאינשי עבידי דטעו בעיבורא דירחא, מ"מ בתרי עיבורי לא טעו אינשי. ושם בד"ה אחד אומר וכו', כתבו דאינשי דמדקדקי שזה אומר קודם הנץ החמה וזה אומר לאחר הנץ החמה, כיון דמדקדקים בהנץ לא טעי אינשי, משא"כ בשעות שאם לא דקדקו אלא בשעות טעי, דאין בני אדם בקיאין בשעות. והראשונים ז"ל האריכו בפרט זה, וגם לאחרונים, עיין באורך בתשובת פרח מטה אהרן [חלק א] סימן ק'. ועיין מהרימ"ט אבה"ע סימן ל"ד.

ציונים והערות

1. עיין לרבינו בספרו ארעא דרבנן (מערכת אות א סימן ט).

קונטרס מדות חכמים

יותר, וכל ששיערו חכמים כך הוא כמו שאמרו בארבעים סאה הוא טובל, בארבעים סאה חסר קרטוב אינו יכול לטבול, ע"כ.

מ. אבא לגבי ברא אחולי אחיל. בפרק יש נוחלין [בבא בתרא] דף קל"ו ע"ב, גבי כותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה, אם מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב, פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש, לרבי יוחנן לא קנה לוקח משום דקנין פירות שיש לו לאב בחייו כקנין הגוף דמי, ולר"ל קנה לוקח קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, ופרכינן והא אפליגו בה חדא זמנא ומצריך אמר לו ר"י אע"ג דבעלמא קנין פירות כקנין הגוף דמי, הכא אצטריך, סלקא דעתך אמינא אבא לגבי בריה אחולי אחיל גופא לגמרי וקנין פירות דאית ליה לא ליהוי כקנין הגוף, קמ"ל, ור"ל אמר לך אע"ג דבעלמא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי הכא אצטריך, סד"א כל לגבי נפשיה אפילו במקום בריה נפשיה עדיפא ליה קמ"ל דאבא לגבי ברא אחולי אחיל, וק"ל כר"ל דאבא לגבי ברא אחולי אחיל. ומן הסברא הזאת כתבו התוס' בפרק השולח [גיטין] דף מ"ח [ע"א] ד"ה אי לאו דא"ר יוחנן וכו', דאע"ג דבכל דוכתא לא קי"ל כר"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, בכותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה קי"ל הכי משום דאבא לגבי ברא אחולי אחיל אפילו לגבי נפשיה. וכתב מהראנ"ח ח"ב [מים עמוקים ח"ב] סימן ע', דאע"ג דפשיטא ודאי שלא נאמר זה אלא באבא לגביה ברא דראוי ליורשו, מכל מקום זכר לדבר יש בכל מי שדעת האדם קרובה אצלו יותר, יש לתלות יותר דמחיל גביה'.

מא. אין אדם נשבע אלא באמת. טור חו"מ סימן פ"א, חזקה אין אדם נשבע אלא באמת ובבירור, ולפיכך מי שנשבע הרי הוא כאילו נטל קנין בפני עדים ולא מצי למטען טענת שלא להשביע את עצמו. ועיין בתשובת הר"י באסן ז"ל סימן ל"ד.

מב. אין אדם מוחל על שאר תביעות בשביל שלא תבע אלא אחת. טור חו"מ סימן פ"ח אות ט"ו.

אינשי, דזימנין זהירי באיסורא דרבנן מאיסור חמור דאורייתא, וחכמים אמרו דבזו זהירי אינשי ואין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. ועיין בהר"ן פרק שני דיו"ט [ביצה ט ע"ב מדפי הרי"ף] אהיהא שכתב ומהא משמע דלרבות מותר וכו', כתב בשם ר"י דבשבת דאיסור סקילה גזרו, יו"ט דאיסור לאו הקלו. ועיין בהר"ן פרק יום הכיפורים [יומא ד ע"ב מדפי הרי"ף] גבי חולה דהקשה דנאכילהו נבלה שהוא איסור לאו, ולא נשחוט דהוי איסור סקילה. ועיין ביבמות דף קי"ט ע"א אמר רבא מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו. וה"נ אמרינן בפרק הערל [שם] דף פ"ב ע"א.

כתב הר"ן בפרק יום הכיפורים [יומא שם] בשם הראב"ד [סימן מט] דחולה שיש בו סכנה דשוחטין לו. והקשה הר"ן דלמה לא נאכילהו נבלה שהוא איסור לאו, דעדיף מלשחוט שהוא איסור סקילה. ותירץ דנהי דאיסור נבלה הוא איסור לאו ושבת איסור סקילה, מ"מ איכא חומרא אחרת בנבלה שהאוכלה עובר על כל כזית וכזית שבה, אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה וחד איסור הוא דאיכא, ומשו"ה לאוין הרבה דנבלה לא מקרו איסור קל לגבי חד לאו דשבת אע"ג דהוי איסור סקילה, ע"כ. ועיין בהר"ב פרשת דרכים ז"ל דף מ"ב ע"ב [דרך חיים דרוש יט] מה שכתב בזה, ועיין להתשב"ץ ז"ל [חלק ג סימן לז].

לח. אכילת חזיר בשר לאו ארחה הוא לענין נזיקין. בפרק (קמא) [שני] דבבא קמא [נט ע"ב] דחשיב חזיר שאכל בשר אכילה ע"י הדחק. והתוס' בפרק קמא דפסחים דף ט' [ע"א] ד"ה בבשר, הקשו ממאי דאמרינן התם גבי מדורות הגוים טמאים משום נפלין וכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלוך א"צ בדיקה, אלמא דחזיר נמי ארחה בבשר. ותירץ בשם ר"ת דהיינו דוקא בשר נפילים דרכיך.

לט. ארבעה אמות ששיערו חכמים להרחיק מחלונו של חבירו. כתב הרשב"א בתשובה [חלק ג סימן קנו] הביאה מרן בסימן קנ"ד מחודש כ"ד, הוא שיעור מוחלט, שכך שיערו חכמים שבכך דיי לו וכל שהרחיק ד' אע"פ שמאפיל אינו צריך להרחיק

ציונים והערות

ז. עוד בהאי כללא דדעתו של אדם קרובה אצל בנו, עיין בדברי רבינו לקמן מערכת אות ד' [סימן סה].

וטעמא דאין קפידא בדבר סתמא דמילתא אין אדם מתנה בדוקא אלא במה שדרך בני אדם להקפיד. ועיינן במחנה אפרים בקונטרס אחרון הלכות גירושין (דף י"ד ע"ד) [פרק ט מגירושין דין לג] בפרט דין הקפידא, ובהלכות שלוחין סימן ג'.

מזו. אשה כלי זיינה עליה. דאמרינן בכמה דוכתין [יבמות קטו ע"א], כתב מרן בתשובה (דף קי"ו) [שו"ת בית יוסף דיני גוי מסל"ת סימן ז], דאם גוי נער בא והעיד מסיח לפי תומו לאמר נפלו עלינו לסטים הוא מת ואני נצלתי נאמן, דכלי זיינו עליו בארצות האלו כי היכי דאמרינן לגבי אשה ע"כ, עיי"ש.

מזח. אין אדם משקר על מוגן אם לא לאיזה שום תכלית. ועל פי חזקה זו הוא שהאמינו חכמים לגוי מסיח לפי תומו אע"פ שאינו ראוי לעדות אשר פיהם דיבר שוא וכו', אבל כשהוא מסיח לפי תומו אמרינן ודאי קושטא קאמר דחזקה דאין אדם משקר אלא משום איזה תכלית, וכשאנו רואים שהוא מסיח לפי תומו ושאינו לו שום תכלית מאותם הדברים מהימנינן ליה ולא משום שהוא ראוי לעדות, וכל שיש להסתפק במסיח לפי תומו לשום תכלית בטלה עדותו ואוקמינן איתתא בחזקה שהיתה אשת איש, כ"כ בתשובת דרכי נועם [אבה"ע] סימן י"א.

מגו. אין אשה מתעברת מביאה ראשונה. לענין דינא איתמר ביבמות דף ל"ד [ע"ב], 'ואשה (כי) [אשר] ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים' [ויקרא טו, יח] אותה פרט לכלה דברי רבי יהודה, ואמרינן התם א"ל הון בריה דרב נחמן לרב נחמן, לימא קסבר רבי יהודה התורה חסה על תכשיטי כלה כחל ושרק שלא יעבירם המים, א"ל לפי שאין אשה מתעברת מביאה ראשונה, ופירש רש"י ולא שכבת זרע קרינן ביה דאין ראוי להזריע וכו', ע"כ.

מד. איתתא לא קיום לה ביוחסין, גברא קיום ליה ביוחסין. קידושין דף ע"ט ע"א.

מה. איתתא דייקא ומנסבא. בכמה דוכתין לענין עדות בעלה שמת, ובקידושין דף ע"ט ע"א, איתמר דייקא ומנסבא להנשא למיחוס דעביד צריכותא התם, עיי"ש.

מו. אין אדם מתנה בדוקא אלא במה שדרך בני אדם להקפיד. הרשב"א ז"ל בקידושין דף ס' [ע"ב], עלה דמתני' דהמקדש את האשה וא"ל על מנת שיש לי בית כור עפר במקום פלוני ונמצא שאין לו באותו מקום אינה מקודשת, ז"ל, ונראה דאם יש לו במקום קרוב אף שהוא במקום אחר מקודשת,

אות הבית

נ. בית דין. כתב הרמב"ם בביאור המשניות ריש פרק יו"ט של ראש השנה [משנה ב], דאע"ג דגזרו תקיעת שופר בשבת גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, הותרה בבית דין, לפי שבית דין זריזין הם ולא יקרם עון בדבר, ע"כ.

נא. בית דינא בתר בית דינא לא דייקי, בית דינא בתר עדים דייקי. גמ' פרק יש נוחלין [נבא בתרא] דף קל"ח ע"ב, לתרץ מאי שנא דגבי חליצה ומאונים אין חולצים א"כ מכירים יבם ויבמה, וגבי שכיב מרע שאמר מנה יש לי אצל פלוני העדים כותבים אע"פ שאין מכירין את הלוח או אם נתחייב לו כלום אם לאו, ומסיק דהיינו טעמא משום דכך קי"ל לרבנן דבית דינא בתר בית דינא לא דייקי, ואם אתה אומר חולצים אע"פ שאין מכירין חיישינן לבית

מזו. בני חבורה דפסח זריזין הם. גמ' פרק כיצד צולין [פסחים] דף פ"א סוף ע"א, דאע"ג דגזרו טומאה בפגול ונותר לטמא את הידים, במוציא בשר פסח מחבורה לחבורה לא גזרו טומאה, מאי טעמא בני חבורה זריזין הם ומיזהר זהירי ביה. ורבותינו בעלי התוס' ז"ל הקשו [שם ד"ה דבני], דבעירובין [קג ע"א] אמרינן איפכא גבי שמא יחתה, כהנים זריזין הם אמרינן, בני חבורה זריזין הם לא אמרינן, וחילקו דגבי גזירה דשמא יחתה שייך למגזר טפי בבני חבורה מלגבי כהנים, דהאי מילתא לא שייכא בפסח כלל, אבל במידי דשייך לפסח כגון הוצאת בשר פסח מחבורה לחבורה זריזין בני החבורה יותר מכהנים ולא אצטריך לאחמורי עליהו שלא יבאו לידי יציאה, ובפרק ח' דברכות דף נ"ב [ע"ב] אמר אוכלי תרומה זריזין הם.

ראיתי למרן בחו"מ סימן רמ"ז, כתב בשם תשובות מיימוניות [משפטים סימן מח] שאם כתב שטרי מתנה לבן אשתו, וכתוב בו תנו לבני שפיר דמי, ע"כ. והתוס' ז"ל בפסחים דף כ"ד [נ"ד] [ע"א] ד"ה אלה בני שעיר וכו', כתבו ז"ל, לא מצינו בכל התורה שיקרא לבן אשתו בנו, וכן כתב בפסקי התוס' שם ז"ל, בן אשתו אינו קורא אותו בנו, בן בנו קורא אותו בנו, ע"כ. ונראה דלשון תורה לחוד ולשון הדיוט לחוד, ומה שכתבו בן אשתו אינו קורא אותו בנו, היינו בלשון תורה אבל בלשון הדיוט קרו אינשי לבן אשתו בנו, וכן נראה מדמסיימי התוס' לומר אבל בן בנו קורא אותו בנו, דהיינו ודאי בלשון תורה, דאילו בלשון הדיוט הא אסקינן בגמ' דלא קרו אינשי לבר ברא ברא, וק"ל. וכ"כ הרא"ש בכלל פ"ב סימן ד', דהא דמסקינן דלא קרו אינשי לבר ברא ברא, היינו בלשון בני אדם, אבל בלשון תורה בני בנים הרי הם כבנים, והרב הנמוקי יוסף שם בפרק מי שמת [שם סו ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה מי קרו] כתב וז"ל, והיכא שאין לו בנים ויש לו בני בנים ויש לו בנות, ואמר נכסי לבני מספקא לן אי משום בני בניו קאמר או משום בנות, ודעת רבותינו ז"ל דמשום בני בנים קאמר, שהם ראויים ליורשו ועומדים במקום בנים. והרב המבי"ט (ח"א סימן כ') [ח"ב סימן כ"ח] כתב, דקרו אינשי לבן בן בנו בן בנו והביא ראיה, ובתשובת שבות יעקב ח"א סימן (קמ"ג) [קע"ג] חלק עליו, ובספר מענה לשון הארכנו בזה"א.

נג. ברכת הבית ברובה. בבבא בתרא פרק מי שמת דף קמ"ד [ע"ב], ת"ר אחד מן האחים שנטל מאתיים זוז ללמוד יכולים האחים לומר לו אם אתה אצלנו יש לך מזונות, אם אין אתה אצלנו אין לך מזונות, ופרכינן וליתבו ליה כל היכא דאיתיה, ופרכינן מסייע ליה לרב הונא דאמר ברכת הבית ברובה, ופרכינן וליתבו ליה לפי ברכת הבית, הכי נמי, וכתבו התוס' [ד"ה ברכת] בשם ר"ח, ברכת הבית מרובה שנה לאחד נר למאה, ויש מפרשים דמזלא דבי תרי עדיף, וקשה דפריך בסמוך ליתבו ליה לפי

דין טועין שיטעו בית דין שני לומר כי יפה הכירו בית דין ראשון כשחלצו דבית דין שני בתר בית דין ראשון לא דייקי, דודאי קמו בית דין במילתא ושפיר עבוד חליצה ומאונים. אבל בית דין בתר עדים דייקי, הילכך גבי שכיב מרע שאמר מנה יש לי אצל פלוני העדים כותבין אע"פ שאין מכירין משום דלא יטעו בית דין לומר לא כתבו עדים אלא א"כ הכירו, אלא ידקדקו אחר העדים אם הכירו בדבר אם לאו. ועיין בפרט הלז בתשובת מהר"י בן לב חלק ב' סימן ק"ב [ק"ד] בחקירה הה', ועיין בהריב"ש סימן שפ"ב.

נד. בניי. בבבא בתרא פרק מי שמת דף קמ"ג [ע"ב], ההוא דא"ל נכסי לבניי, הו"ל ברא וברתא, מי קרו אינשי לברא בניי, או דילמא לא קרו אינשי לברא בניי, ולמושכה לברתה במתנה קאתי, אמר אביי 'ובני דן חושים' [בראשית מו, כג], רבא אמר 'ובני פלוא אליאב' וכו' [במדבר כו, ח]. תו איתא התם, ההוא דא"ל נכסי לבניי, הו"ל ברא וברא, קרו אינשי לבר ברא ברא או לא, רב חביבא אמר קרו אינשי לבר ברא ברא, מר בר רב אשי אמר לא קרו אינשי לבר ברא ברא, תניא כוותיה (דר"א) [דמר בר רב אשי], הנודר הנאה מבנים מותר בכני בנים. והריטב"א ז"ל בחידושי לנדרים כ"י [לא ע"א] כתב על התוספתא^ט דהמודר הנאה מבנים מותר בכני בנים, ז"ל, אע"ג דבלשון תורה מקרו בני בנים בנים, בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, דלא קרו בנים אלא בנים ממש, ומיהו יש במשמע בנים אפילו בנו ממזר, ומסתברא דבמודר הנאה מזרעו אף בני בנים בכלל, דהכי מקרו אפילו בלשון בני אדם, ע"כ. ונראה פשוט מדבריו דבלשון זרע בנות נמי בכלל, דבלשון בני אדם נמי זרע קרו להו, ועיין בתשובת הרב מעשה חייא סימן י"ג, שכתב על שכיב מרע שצויה לאמר הבתים יהיו לזרעו, כתב שהוא לשון מסופק, דמצינן במקרא דלפעמים כולל בנים ובנות בלשון זרע, ולפעמים זרע משמע בנים לחודייהו, וכיון שהוא לשון מסופק אין מוציאין מיד היורש'. עוד

צינונים והערות

ח. עוד בנידון זה עיין לרבינו לעיל בחלק לשון בני אדם מערכת אות ב' (סימן כד), ומערכת אות ב' (סימן ת).
ט. בענייני לא מצאתי לזה בתוספתא, וה' יאיר עיני, ועיין בגמ' בבא בתרא (קמג ע"ב) דאיתא כן להדיא.
י. עיין בדברי רבינו לעיל בחלק לשון בני אדם מערכת אות ז' (סימן תכ) שהביא את דברי הריטב"א והמעשה חייא.
יא. עיין בדברי רבינו לעיל בחלק לשון בני אדם מערכת אות ב' (סימן כו וסימן כט), ושם מערכת אות ב' (סימן תקן), ועיין עוד שם מערכת אות ב' (סוף סימן תשנד).

שאינן פנאי לנסך, אלמא כיון דבעיתי לא מנסכי, ה"נ כיון דבעית לא אתי להרהורי, והכא מאי ביעותא איכא, ביעותא דנהרא.

נו. בעילה. ביבמות פרק בית שמאי דף (ק"ג) [ק"א] [ע"ב], היבמה שאמרה בתוך ל' יום לא נבעלתי כופין אותו שיחלוץ, לאחר ל' יום מבקשים הימנו שיחלוץ, ומפרשינן התם טעמא דעד תלתין יום מוקים איניש אנפשיה מלבעול, הילכך היא נאמנת, לאחר ל' יום כשאומר בעלתי הוא נאמן, דטפי מתלתין יום לא מוקים איניש אנפשיה מלבעול, והתם מיייתי בהא פלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי, ע"ש. ועיי' בזה במהראנ"ח ח"א סימן ס"ז וצ"א, ובשלטי הגבורים שם בפרק בית שמאי יבמות לח ע"ב מדפי הרי"ף אות דן כתב בשם ריא"ז, שאם מתחילה טענו שניהם שעדיין לא בעל אע"פ שנתייחד עמה בעדים נאמנים לומר שלא בעל ונפטרת בחליצה לבד, ונראה בעיני שאין לומר כן אלא תוך ל' יום, אבל לאחר ל' יום שכבר הוחזקו כמו איש ואשתו אינן נאמנים להכחיש החזקה להקל אלא צריכה גט וחליצה, עיי"ש.

נו. בוצינא טב מקרא. בשלהי פרק בתרא דסוכה ננו [ע"ב], עלה דחילוק לחם הפנים, ונימא דל בדל, אמר אביי בוצינא טבא מקרא, וכתבו התוס' [שם ד"ה בוצינא] כי כך היא המידה שאוהב אדם דבר מועט אלתר, מדבר מרובה לאחר זמן. ובכתובות דף פ"ג ע"ב, ואימא מפירי סליק נפשיה, אמר אביי בוצינא טב מקרא. ועיי' בתשובות שער אפרים סימן קכ"ב (דף צ' ע"ד), בהשגותיו על מהרימ"ט ז"ל.

נח. בריה שאין לה עצם אינה מתקיימת י"ב חודש. כתבתי באות הכ"ף כל בריה וכו' [סימן קלג].

ברכת הבית, אטו אנן ידעינן כמה הוי וכמה נתברך הבית בגללו, ואומר ר"ת אין ה"נ יכולים לידע כמה הוציאו בשנה ראשונה וכמה הוציאו בזו, ואין נראה לר"י שהרי אין כל השנים שוים במזל אחד. וכיוצא בזה אמרינן בפרק הנושא את אשתו [כתובות] דף ק"ג [ע"א] לענין מזונות האלמנה מן היתומים, ע"ש.

נד. בזיונא דאיניש. בפרק נגמר הדין [סנהדרין] דף מ"ה [ע"א], בפלוגתא דרבנן ורבי יהודה, דלרבי יהודה האשה נסקלת ערומה, אלא שמכסין שני פרקים לפניה ולאחריה, ולרבנן אין האשה נסקלת ערומה, ואע"ג דבסוטה [ח ע"ב] בעינן ונוסרו כל הנשים, הכא דמקטלא אין יסור גדול מזה, ופרכינן וליעביד בה תרתין, ומשני משום ואהבת לרעך וכו', ברור לו מיתה יפה, ובעי תלמודא לימא דרב נחמן תנאי היא, דהא לר"י עבדינן לה בזיונא ומיתה, ומשני דכו"ע אית להו דרב נחמן דאמר ברור לו מיתה יפה, והכא בהא קמפלגי, רבנן סברי בזיונא דאיניש עדיפא ליה טפי מניחא דגופיה, כלומר שגדול בעיניו טפי מניחא דגופיה, הילכך נוח לה שתיסקל בלבושה ותשהא למות, ואע"ג דאיכא צערא דגופא ולא תבזה אותה להפשיטה, הילכך זו היא ברירת מיתה יפה, ור"י סבר ניחא דגופיה עדיף מבזיוניה.

נה. ביעותא. בשבת בפרק כירה דף מ"א [ע"א], אמר רב זירא אנא חזיתיה לרב אבהו שהניח ידיו כנגד פניו של מטה, ולא ידענא אי נגע אי לא נגע, פשיטא דלא נגע, דהא אסור לאחוז באמה ולהשתין, אמר אביי עשאוה להא דר' אבהו כבולשת, דתנן בולשת שנכנסה לעיר וכו' בשעת מלחמה חביות פתוחות וסתומות כולן מותרים, לפי

אות הגימל

באחר, וזה פשוט, לאפוקי מי שטעה בזה להורות דכיון דאשתכח ממש כמה דגזים ואמר דלא אמרינן גזים איניש וכו' ותלינן ביה דוקא, והך סוגיא הויא תיובתיה. והתוס' ז"ל כתבו שם [ד"ה עביד] וז"ל, פירש הרוקח דוקא בסתם אדם אבל במוחזק לכך לא. וכן נראה על כרחך כונת התוס' בזה פשוטה שבאו לתרץ מה שיקשה על זה, מההיא דאמרינן

נז. גזים איניש ולא עביד. בפרק כל הנשבעים [שבועות] דף מ"ו [ע"א], אמר רב נחמן האי מאן דנקיט נרגא בידיה, ואמר איזיל ואקטליה לדקלא דפלאניא, ואשתכח דקטיל ושדי, לא אמרינן דהוא קטליה, מ"ט עביד איניש דגזים ולא עביד. שמעינן מהא דאפילו דאשתכח כמה דגזים ואמר למעבד אפ"ה אמרינן עביד איניש דגזים ולא עביד ותלינן

שמעתי מפי מורי ז"ל שהיה שוקל סברת הרשב"א כמעט כרוב שאר הפוסקים, והמוחזק יכול לומר קים לי כהרשב"א, אע"ג דכתב הרב ב"י ז"ל דלא נקטינן כהרשב"א נגד הרי"ף והרמב"ם, ועיין עוד שם [רשד"ם חו"מ] ריש סימן רמ"ט. ועיין במרן הב"י בהלכות דיינים סימן ל"ד סעיף ל"ב, דייחס סברא זו גם להגהות אשירי ז"ל [פרק ג דסנהדרין סימן יב], ע"ש. ובתשובות הרב חוות יאיר ראיתי בהשמטות דף רנ"ו ע"ב [סימן סה], כתב ז"ל, נשאלתי וכי חמור אלך ואמסור, מאומר אלך ואהרוג לפלוני, שאפילו התרו בו כמה התראות ועומד בדבורו אין ממיתין אותו, ואפילו גבי מומן אמר אלך ואגזירה לדקליה דפלניא, קי"ל עביד איניש דגזים ולא עביד, כדאיתא בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף ל"ג ע"ב. וי"ל דשאני דבר הנעשה בפרהסיא ואפשר שיעמוד מנגד הוא או אחרים משו"ה אמרינן גזים ולא עביד. ויותר נ"ל דשאני מוסר דלא עביד מעשה וקיל בעיני דאינשי, אבל בשאר דברים דעביד מעשה דפשוט לכל איסורו אפילו אומר אלך ואעבוד עבודה זרה אינו חייב מיתה. ע"כ. וטוב עין בעיניו יראה, דאגב שיטפיה לא דק במה שכתב כדאיתא בחזקת הבתים, דמההיא שמעתתא לא שמעינן דעביד איניש דגזים ולא עביד, ואדרבא משם מוכח איפכא, דהא היא דפרק חזקת הבתים אמר הכי, אמר רב יהודה האי מאן דנקיט מגלא ואמר איזיל אגזירה לדקלא דפלניא דזבניה ניהלי, מהימן, לא חציף איניש דגזים דלאו דיליה. ושמעתא דשמעינן מינה דעביד דגזים איניש ולא עביד, היא מימרא דרב נחמן בפרק כל הנשבעים [מו ע"א] כרשום לעיל, ושם יישבו התוס' הב' מימרות, ע"ש. וזה גרם להרב שהעלים עינו היפה מדברי התוס' שם בפרק כל הנשבעים, שעמדו כבר בשאלה זו שנשאל לפניו בין סתם אדם למוחזק הנזכרת. ולא שת לבו גם לתשובת הרשב"א ז"ל הנעשה בפרהסיא וכו', לכאורה איפכא מסתברא, דהואיל ומעיו פניו בפרהסיא כל העולם כאין נגדו וחזקתו שימסור. וכן ראיתי דומה לזה בהגהות אשירי פרק זה בורר [פרק ג דסנהדרין סימן יב] שכתב ז"ל, איניש דסני לחבריה וא"ל בפני רבים איזילנא

בפרק הרואה [ברכות נח ע"א] בעובדא דרב שילא כשאמר ההוא גברא, איכא גברא ביאודאי דדאין דינא ולא נקיט רשותא וכו', אמר איזיל ואימא להו וכו', מחייה בקולפא דפרזלא וקטליה, ואמאי לא אמרינן עביד איניש דגזים ולא עביד ואמאי קטליה. ובפרק הגוזל בתרא [בבא קמא ק"ז ע"א] נמי אמרינן ההוא גברא דאחוי תיבנא דחבריה, אתא לקמיה דרב א"ל לא תחוי, א"ל אנא מחוינא ומחוינא, קם רב כהנא שמטיה לקועיה מיניה וכו', ולא חש להא דאמרינן עביד איניש דגזים ולא עביד, וניחא ליה לרוקח ז"ל לחלק דלא אמרו עביד איניש וכו' אלא בסתם אדם, אבל במוחזק לכך אמרינן גזים ועביד והיינו דרב שילא ודרב כהנא.

וכיוצא בזה כתב הרשב"א ז"ל בתשובה [חלק א] סימן קפ"א ז"ל, המוסר כנחש והקודם להורגו זכה, ומה שאמרת היאך הורגים אותו מספק, דעביד איניש דגזים ולא עביד, אם רגיל איניש כך כל מה שאומר לעשות כאילו עשה ואפילו מי שאינו רגיל לעשות בכך אילו הכרנו בו שהוא רוצה לעשות כההיא דרב כהנא שאמרו והתרו בו לא תיחוי והוא העיז ואמר מחוינא ומחוינא, הרי הוא כאילו ידענו בבירור שיעשה ואף על הספק נהרג. וההיא דאמרינן בפרק קמא דגיטין [ז ע"א] דשלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו, והדר שלח ליה תו מצערין ליה טובא, ואפ"ה א"ל 'דום לה' והתחולל לו' [תהלים לו, ז]. הנה לאו מסורות היו ולא היו מצערין אותו בכך, אלא בדברים או בנזקים אחרים, שאילו מסורות היו מותר היה למוסרן ומצוה, ע"כ. הנה תחילה דברי הרשב"א אלו ברור מללו לחלק בין סתם אדם למוחזק ורגיל בכך כשיטת הרוקח והתוס' ז"ל. ומהתימה מהר"ב שארית יהודה שכתב בתשובה דף פ"ב [ע"ב] ז"ל, ואע"פ שכתבו התוס' שם פירוש הרוקח דוקא בסתם אדם אבל במוחזק בכך לא, אין מכאן סיוע לשמעון כלל, שלא ראיתי חילוק זה של הרוקח בשום פוסק וסברת הרוקח בזה יחידאה, ע"כ. ותמהני איך העלים עינו היפה מתשובת הרשב"א הנזכרת שחילק כחילוק הרוקח והתוס' ז"ל. ומי לנו גדול כהרשב"א ז"ל שכתב בתשובות מהרשד"ם חו"מ סימן קע"ד,

ציונים והערות

יב. עיי"ש בפסקי מר שמואל ז"ל.

למלכות, דמשמע דבעא למדות להם במדתם שהיו מסורות, ותיפוק ליה דר"א משום דלא היה שם התראה ולא היה אפשר לו למר עוקבא להתרות משום דמצערו ליה טפי משו"ה אמר דום לה' וכו'. אבל נראה דס"ל להרשב"א דאפילו מאן דאית ליה דרודף צריך התראה, היינו לגבי אדם אחר דעלמא, אבל נרדף לכו"ע לא בעי התראה וכדברי הרא"ה, ואמטו להכי כתב דאותם דלא היו מסורות, דאילו היו מסורות אפילו בלא התראה היה מותר למוסרם. ומיהו יש לדחות דאם באמת לא הוה אפשר ליה למר עוקבא להתרות היה יכול למוסרם דלא גרע מעובדא דרב שילא שכתב הרב המגיד [שם] דדעת הרמב"ם [שם] בההיא דרב שילא משום דלא היה לו פנאי להתרות וקטליה, ואם באמת הוה אפשר ליה למר עוקבא להתרות בהם אם הדבר הזה היה מעכב היה לו לר"א לאמר לו התרה בהם, אלא על כרחך לומר דלאו מסורות היו ולא בני התראה היו. עוד בתשובות מוהר"י קולון שורש [קפ"ו] [קפ"ה], הביאה מרן ז"ל [הבית יוסף חו"מ סימן (ר"א) (ר"ה)], כתב שהטוען שנתן לחברו מפני שגזמו להביאו בערכאות של גוים אין בטענתו ממש ולא מקרי אונס, מהא דפרק כל הנשבעים [שבועות מו ע"א] דאמרינן עביד איניש דגזים ולא עביד, וכתב בתשובת דברי ריבות ז"ל סימן קנ"ט, דדוקא בנדון הזה דמחוסר מעשה להביאו בערכאות כתב מוהר"י קולון דלא מקרי אונס דגזים איניש ולא עביד, אבל היכא דבשב ואל תעשה עושה כונתו, כגון ראובן שמוחזק בנכסי שמעון וכובש אותם, וא"ל לא אתן לך מאומה אם לא תעשה כך וכך, לא אמרינן בהא עביד איניש דגזים ולא עביד. ובתשובת מוהרשד"ם ז"ל חו"מ סימן נ"ב כתב ז"ל, בישראל דוקא שייך ביה למימר עביד איניש דגזים ולא עביד, אבל בנדון דידן שהוא משומד כופר בעיקר גולן ולא נאמן עביד ולא גזים מקרי, וזה ברור ע"כ. ואם כי דבריו אינן צריכין חיזוק, נראה לענ"ד להביא ראיה לדבריו מדברי תשובות מיימונית השייכים לסדר נזיקין סימן ז', הביאה מור"ם ז"ל חו"מ סימן פ"ו וז"ל, וששאלתם על רחל שהיתה נשואה לאחר והמיר

ומסרנא לך רשע הוא ופסול לעדות, ע"כ. נראה דסבר דאע"ג דאמרינן גזים איניש ולא עביד כיון דא"ל בפני רבים ולא חש לכל מי שיעמוד לנגדו חזקתו שימסור ולא אמרינן בהא דגזים ולא עביד.

והנה בתשובת הרשב"א בחילוק הב' שכתב לחלק בין כשהתרו בו כעובדא דרב כהנא שהתרה בו ואמר לו לא תיחוי, ואמר אנא מחוינא ומחוינא, לבין כשלא התרו בו, דבהא ודאי אמר עביד איניש דגזים ולא עביד. איכא למידק מעובדא דרב שילא דנראה דלא היתה שם התראה וקטליה, ודוחק לומר דהיה שם התראה ובגמ' לא הזכירו. ושוב ראיתי להרב המגיד ז"ל שכתב בפרק ח' מהלכות חובל [הלכה י] על מה שכתב הרמב"ם בדין המוסר, דמתרין בו ואמרים לו אל תמסור, ואם העיז פניו ואמר לא כי אלא אמסרנו, מצוה להורגו וכל הקודם להורגו זכה, וכתב שם הרב המגיד ז"ל, ורב שילא אפשר שלא היה לו פנאי, ע"ש. ושבתי וראה בתשובות הריב"ש ז"ל סימן רל"ח, אחר שהביא דברי הרמב"ם ז"ל, שדעתו לחלק בין התרו בו ללא התרו בו, כתב ז"ל, ועובדא דרב שילא י"ל דגם בזה אפשר שהתרה בו רב שילא אע"פ שלא נזכר בגמ', או שלא היה לו פנאי, או אפשר שאין הנרדף הבא להציל את עצמו בנפשו של רודף צריך להתרות ברודף, לפי שהוא בהול על נפשו להציל עצמו, ולא חייבוהו להתרות אלא כיון שרואה שבא להורגו ישכים הוא ויהפוך אל הרודף וכו'. ובשם הרא"ה ז"ל י"ג מצאתי כתוב, דאפילו מאן דאית ליה דרודף צריך התראה היינו לגבי אדם אחר דעלמא, אבל נרדף לכו"ע לא בעי עכ"ד, והנאני.

ולענ"ד יש לדקדק מתשובת הרשב"א הנזכרת, דהכי נמי ס"ל כשיטת הרא"ה ז"ל, מסיום דבריו שכתב שם, וההיא דאמרינן בפרק קמא דגיטין [ז ע"א] דשלח ליה מר עוקבא וכו'. ומאי קושיא, הא התם איכא למימר דהואיל ולא התרה בהם מר עוקבא משו"ה א"ל דום לה' וכו', ומאי דוחקיה דהרשב"א לאוקומה שהנהו לאו מסורות היו, הפך משמעות המעשה דקאמר מר עוקבא ובידי למוסרם

ציונים והערות

יג. הרא"ה בחידושו לכתובות (כב ע"ב) מזכיר לחידושו על מסכת סנהדרין, אך עדיין לא זכינו לאורם, ואפשר שכ"כ בחידושו שם (עב ע"ב).

יד. ליתא ברמ"א שם, אך חלק מדברי תשובה זאת הובא במרדכי (בבא קמא רמז קפז).

קונטרס מדות חכמים

ס. גופו של אדם שיערו חכמים ג' אמות. בעירובין פרק מי שהוציאווהו דף מ"ח ע"א, הני ד' אמות דשבת היכא כתיבא, כדתניא 'שבו איש תחתיו' [שמות טז, כט] כתחתיו, גופו של אדם ג' אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו, א"נ כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניח תחת מראשותיו. ורבותינו בעלי התוס' ז"ל [שם ד"ה גופו] הקשו על זה דא"כ אמאי בעינן גבי היזק ראייה מחיצה ד' אמות בפרק השותפין [בבא בתרא ב ע"ב] וכו'. ותירצו דהא דשיערו חכמים דגופו של אדם ג' אמות היינו בלא ראשו, ושיעור מקוה דהוי אמה על אמה ברום ג' אמות, לאו משום שלא יהא גובה האדם יותר מג' אמות, אלא משנכנס במים המים עולין וגם ירכין ראשו קצת. והא דכתיב בתרגום מגלת אסתר [ט, ז] פרשנדתא איצטליב על תלת אמין וכן כולם, התם קטועי ראש הוו. וכ"כ בשבת דף צ"ב [ע"א] ד"ה אשתכח.

סא. גברא באמתא יתיב. כך שיערו חכמים בפרק קמא דסוכה דף ז' ע"ב, ובכמה דוכתיין, דמקום האדם הוי רחב אמה. והתוס' ז"ל ביומא פרק אמר להם הממונה דף ל"א [ע"א] ד"ה אמה על אמה וכו', כתבו בסוף הדבור ז"ל, ואין להקשות כיון דגברא באמתא יתיב. היכי טביל בכלי שאינו אלא אמה על אמה, דאמתא באמתא היכי יתיב, די"ל הא דאמרינן דמקום האדם הוי רחב אמה, היינו כשהוא לבוש, תדע דגבי כוכין אמרינן בפרק המוכר פירות [בבא בתרא ק ע"א] (אמרינן) כוך רחבו ו' טפחים, ובהם מכניסים הארון והמת בארון.

סב. גזל בפניו נפיש יצריה, שלא בפניו לא נפיש יצריה. בריש פרק אין דורשין [חגיגה יא ע"ב], עלה דמתני' דאין דורשין בעריות בג', מפרש רבי אשי אין דורשין בסתרי עריות בג', מאי טעמא סברא הוא, בי תרי כי יתבי קמי רבייהו חד שקיל וטרי בהדיה רביה, ואידך מצלי אודניה לגמרא, תלתא, חד שקיל וטרי בהדי רביה, והנך תרי שקלו וטרו בהדיה אהרדי, ולא ידעי מאי קאמר רבייהו, ואתו למשרי איסורא בעריות, ופרכינן אי הכי כל התורה נמי, ופריק שאני עריות דאמר מר גזל ועריות נפשו מחמדתן ומתאוה להם, אי הכי גזל נמי, עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצריה, גזל בפניו נפיש

ונתנה לו רחל חצי זקוק על מנת שיגרש וכו', ועתה היא תובעת כתובתה מפקדון שהיה לו לבעלה המומר ביד אחרים וכו'. אמנם נ"ל לפטור הנפקד מטעמא אחרינא, כיון דהמומר גזים ליה אם לא ישיב לו הפקדון לא מחייב לממסר נפשיה וכו', כדאשכחן בהגוזל בתרא [בבא קמא קיז ע"ב] וכו', כ"ש הכא דהנפקד מחוייב להחזיר למומר פקדונו ולא מחייב להכניס גופו וממונו בסכנה עבור הפקדון, עכ"ל. ואי אף במשומד שייך למימר עביד איניש וכו', מה בכך דהמומר הוה גזים ביה הא אמרינן גזים איניש ולא עביד, אלא על כרחך לומר דיש לחלק בין ישראל שגזים ובין מומר שגזים, דבכה"ג לא אמרינן עביד איניש דגזים ולא עביד.

ועל מאי דכתבינן לעיל בשם תשובת חוות יאיר ז"ל, שכתב לחלק בין אמירה בעלמא, אלך ואמסור, לשאר דברים דעביד מעשה. שבתי וראה למרן הב"י ז"ל בהלכות דיינים סימן ל"ד סעיף ל"ב, שכתב על ההיא דהגהות אשירי ז"ל דפרק זה בורר [סימן יב] שהבאנו לעיל שכתב, דאיניש דסני לחבריה וא"ל בפני רבים אזילנא ומסרנא לך רשע הוא ופסול לעדות. כתב מרן [ח"מ סימן לד] וז"ל, נראה לי דהיינו במחזק שעושה, כי עובדא דרב שילא פרק הרואה [ברכות נח ע"א], או שהתרו בו כי ההיא דרב כהנא בהגוזל בתרא [בבא קמא קיז ע"א], הא לאו הכי לא דעביד איניש דגזים ולא עביד וכו', ע"כ. נראה דס"ל למרן דאפילו באמירה בעלמא דאמר אזילנא ומסרנא לך אמרינן עביד איניש דגזים ולא עביד שלא כדברי הר"ב חוות יאיר ז"ל. הן אמת שנראה דהוא ז"ל נסתר מחמתו שכתב שם ז"ל, ובסוף ספר הכלבו כתוב [סימן קמז] ז"ל, אמר רב פלטוי מוסר פסול לעדות, ולא מבעיא מוסר גמור, אלא אפילו אדם מפורסם ומריב עם חברו וא"ל אלך ואמסורך, הואיל ומעיו פניו בפרהסיא נחשב רשע ופסול לעדות וה"ה לשבועה ע"כ, ובספר בדק הבית למרן ז"ל שם סיים וז"ל, וכ"ש בזמן הזה שאף המוחזקים בכשרות לא משמע להו דאיכא איסורא באמירה בעלמא ע"כ, ושמא יש לומר דכונת מרן שהביא בסוף דבריו הא דספר הכלבו, הוא לומר דלפי דבריו אין אנו צריכים לחילוקים שכתב בהדיא בהגהות אשירי, ואפילו לא התרו בו ואפילו אינו מוחזק באמירתו נפסל, וק"ל.

אזכיר קצת מהם, בפרק קמא דסוטה [ח ע"א] גמירי, אין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות. ובשבת דף צ"ב [ע"א] גמירי, דכל טונא דמתלייא במוטות, תלתא מלעיל, ותרי תלתי מלרע. ובפרק אלו נאמרין [סוטה] דף ל"ד [ע"א] גמירי, דטונא דמדלי איניש לכתפיה תילתא דטעוניה הוי. פירש רש"י [שם ד"ה] דמדלי טונא דמדלי איניש אכתפיה, שהאדם עצמו מגביהו על כתפו ואין אחר מסייעו אינו אלא תילתא דטעוניה שליש משאו שנושא כשמטעינו אחר, וע"ש בתוס' ז"ל [שם ד"ה גמירי]. ובפרק תפלת השחר [ברכות כט ע"א] אמרין עלה דטעה בברכת המינין מעלין אותו, ופריך משמואל דטעה ולא העלוהו, ומשני שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה, ודילמא הדר ביה, אמר אביי גמירי טבא לא הוי בישא, ואע"ג דכתיב [יחזקאל יח, כד] 'ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול', דהוא רשע מעיקרו אבל צדיק מעיקרו לא. ורבא פליג התם בהך גמירי וסבר דצדיק מעיקרו נמי דילמא הדר ביה, והא דלא אסקוהו לשמואל הקטן משום דהא אתחיל בה. ובפרק קמא דביצה דף ז' ע"א אמר רבינא גמירי, תרנגולת כל היכא דאיכא זכר בהדה לא ספנא מארעא, ואם בדק בקינה של תרנגולים מערב יום טוב ולא מצא בה ביצה ולמחר השכים ומצא בה ביצה מותרת, בדאיכא זכר בהדה, דכל שתשמישו ביום אינו נולד אלא ביום, וליכא למתלי דספנא מארעא דהיא יולדת אף בלילה, ע"ש.

יצריה שלא בפניו לא נפיש יצריה. והתוס' ז"ל בפרק קמא דסוטה דף ח' [ע"א] ד"ה גמירי אין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות, כתבו ז"ל, מקשינן מפרק אין דורשין דאמר עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו ולא קשיא דהתם הכי פירושו, מאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם אפילו שלא בפניה, אבל מחמת שראה הנסקלת ערומה אינה מהרהרת באחרת, ע"כ. ועיין בספר הליכות אלי סימן קמ"ו. ולענ"ד צ"ע מההיא דמנחות פרק התכלת [מד ע"א] דאמרין התם, מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה אחת בכרכי הים שנוטלת ת' זהובים בשכרה, שיגר לה ת' זהובים וכו', כל המעשה הנזכר שם. והא התם דשמע ולא ראה ואש היצר הרע תוקד בקרבו.

סג. גיטולא. כתב הר"ב פני משה ח"ב סימן צ', לענין עדות נהרג דגיטולא ודאי לא מושלי אינשי, כיון שהיא עשויה לחשבון שבינו לבין אחרים, וכיוצא בזה כתב בח"ב סימן י"א, דפנקס שכותב בו חשבונותיו עדיף מטבעת וכיס דלא מושלי אינשי, ע"ש.

סד. גמירי. איכא טובא בתלמוד שאינן הלכה למשה מסיני אלא מסורת מרבותינו. ופה

אות הדל'ת

אצל בניו ובנותיו. אבל הדבר ברור דלא אמרו אלא באשתו מעוברת אבל כשאינה מעוברת לא אמרין ככה"ג דעתו של אדם קרובה אצל בניו שיהיו לו מאשתו. וכ"כ כל הפוסקים כמפורש בטור חו"מ סימן ר"י, וזה פשוט.

דדע שכתב המבי"ט ז"ל ח"א סימן של"ט, שכל מה שתקנו חכמים לבן שיקנה משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו, כגון משיא אשה לבנו גדול בבית דקנאו בלתי חזקה, וכן המזכה לעובר שלו, וערב דכתובה דלא משתעבד משום דמצוה קעביד, ואב לגביה בריה משתעבד משום דדעת האב קרובה אצל בנו, היינו דוקא האב ולא האם, דבאם לא אמרין דעתה קרובה לאקנויי וכו'. ורבינו הר"ב

סה. דעתו של אדם קרובה אצל בנו. בכבא בתרא פרק מי שמת דף קמ"ב ע"ב, אמר רב יצחק המזכה לעובר לא קנה, ואם תאמר משנתנו האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, ילדה זכר נוטל מנה, בעובר שלו, הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו, ולכאורה איכא למידק בהו מההיא דפרק יש נוחלין [שם] דף קל"א [ע"א] א"ל רב פפא לאביי בין למ"ד יסבון ובין למ"ד ירתון, הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ואפילו לרבי מאיר וכו', הני מילי בדבר שישנו בעולם אבל לדבר שלא בא לעולם לא, אלא תנאי בית דין שאני, הכא נמי תנאי בית דין שאני וכו'. ואי מזכה לעובר שלו שלא בא לעולם מטעם שדעתו של אדם קרובה אצל בנו מאי איריאי משום תנאי בית דין תיפוק ליה דדעתו של אדם קרובה

הראשונים ז"ל שלא חילקו באלה כי דברים אלו אין לנו בו אלא חידושו ובמקום שנאמר דוקא ולא לדמות מילתא למילתא, שאם באנו לדמות דברים כאלה יצאו לנו משפטים אשר לא כן אלא בכיוצא בזה אמרו הבו דלא לוסיף עלה.

ומתשובת המבי"ט בחלק הב' למדנו דכי היכי דאמרינן דעתו של אדם קרובה אצל בנו, בננו לאו דוקא, וה"ה דקרובה אצל בתו, אבל בתשובות הרמ"ע מפאנו סימן ח"ן, כתב בפשיטות אין דעתו של אדם קרובה אצל אחיו, ואפילו אצל אביו ואפילו אצל בנותיו. ולכאורה נראה דחיליה מדקדוק לשון המשנה, אם תלד אשתי זכר, דאוקימנא בעובר שלו, משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו ומשמע ליה דקרובה אצל הזכר ולא אצל הנקבה, אבל בההיא דכתב הטור באה"ע סימן נ"א, כתוב לאמר האב שפסק לבנו ולבתו וכו', הן הדברים הנקנין באמירה, והתם הוי טעמא כדכתב מרן ז"ל, משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו. ועיינן בתשובות שי למורא סימן מ"ג בפרטים אלו.

כתב הרב המגיד ז"ל פרק ו' מהלכות זכיה הלכה י"ד, דדעתו של אדם קרובה אפילו באשת בנו יותר מבתו הנשואה, ונראה טעמו מפני שעל בנו לפרנסה. ובתשובות הריב"ש ז"ל סוף סימן תצ"ה, כתב באשה שמינוה אפטרופא על בנה על שלא נמצא שם אדם חשוב ונאמן וכו', כתב שם ז"ל, וכן אם ראו בית דין להחמיר עוד עליה שתתחייב לתת חשבון בפרט תמיד ביד הקרובים, וכן להשביעה, וכן שאר חזוקים וקיומים שיראה בעיני הבית דין שיהיו לתועלת היתום הנה מה טוב, דבהא ליכא למיחש דילמא ממנע ולא עביד, כיון שהיא אמו ודעתו של אדם קרובה אצל בנו, ע"כ. ובתשובת הרד"ך ז"ל בית י"ז סוף חדר א', כתב על ההיא דקי"ל [כתובות פח ע"ב] באבא שאול דאפטרופוס שמינוהו בית דין ישבע דבההיא הנאה דאית ליה דנפיק עליה קלא דאיניש מהימנא הוא דסמיך עליה בית דין לא אתי אימנועי משום שבועה, כתב דבאשה שמינוה אפטרופא על בניה לא שייך הא, דאע"ג דנאמנת היא על בניה, אינה נאמנת לכו"ע, דכל אדם דעתו קרובה אצל בניו כדאמרינן בפרק מי שמת וכו' [בבא בתרא קמב ע"ב] וא"כ מחמת שמינוה

כנסת הגדולה באבן העזר סימן (ח"ן) [נ"ט] [נהגה טור אות ב] כתב בשם תשובת מהרש"ך ח"ג סימן פ', שכתב בדין המשיא את בנו גדול כשיטת המבי"ט, דדוקא האב המשיא את בנו, אבל לא האם המשיאה את בנה, ע"ש. ואיהו דידיה כתב בחו"מ סימן ר"י [נהגה ב"י אות ב] על דברי המבי"ט וז"ל, ואני אומר כיון דהטעם הוא מפני שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ה"ה האם שאם זכתה לעובר שלה קנה, ורמז שם תשובת הר"ב פני משה ח"א סימן צ', שכתב גם הוא שהיא סברה מחודשת וכיון שהפוסקים סתמו דבריהם בודאי לא ס"ל הכי, ע"ש.

ואני תמהתי על הר"ב כנסת הגדולה ז"ל איך לא זכר ש"ר תשובת הרב המבי"ט עצמו שהביא לנו הוא עצמו [חו"מ] בסימן ר"ט בהגהת הטור אות כ"ט, שכתב המבי"ט בח"ב סימן קל"ז, שכשם שדעתו של אדם קרובה אצל בנו ומקנה לדבר שלא בא לעולם, כן מקנה דבר שלא בא לעולם לבנו ולבתו, ע"כ. והמעייין התשובה במקומה יראה דנדון הרב שם היה באם שהקנתה לבתה דבר שלא בא לעולם, וכתב דקנתה הבת מטעם דדעתו של אדם קרובה וכו', נראה דהרב עצמו בתשובה ח"ב תבר לגזיזיה ועלה בהסכמה כהסכמת הפוסקים שכתבו דין זה סתם.

ואעיקרא דדינא איכא למידק עליה דרבינו בכנסת הגדולה ז"ל שכתב, ואני אומר כיון דהטעם הוא מפני שדעתו של אדם קרובה אצל בנו ה"ה האם. ולא הבינותיו שהרי כתב הטור באה"ע סימן נ"א, דהא דרב גידל [כתובות קב ע"א] דאמר כמה אתה נותן לבנך כך וכך עמדו וקדשו, הן הן הדברים הנקנין באמירה, כתב דהיינו דוקא באב הפוסק על בנו או בתו, אבל אשה שפסקה בשביל בתה אינו נקנה באמירה, והוא מהירושלמי [פרק ה דכתובות הלכה א], וכתב מרן ז"ל שם הטעם משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ע"ש. הרי דעם היות הטעם משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו, עם כל זה אמרו דוקא אב ולא אם, וכנראה דמהירושלמי הזה דן הרב המבי"ט ז"ל את דינו ג"כ לשאר דיני קניה שתקנו חכמים לבן שיקנה מטעם דקרוב אצל בנו, במשיא בנו, ובמזכה לעובר, ובערב לכתובת כלתו, אלא שבתשובת ח"ב תבר לגזיזיה, והסכימה דעתו לדעת

לשטרא וכו', מדאמר שמואל מורה הוראה אני, אם יבוא שטר מברחת לידי אקרענו, א"ל רבא לרב נחמן טעמא מאי דלא שביק איניש נפשיה ויהיב לאחריני, הני מיילי לאחריני אבל לברתה יהיבא, א"ל אפילו הכי במקום ברתא נפשה עדיפא לה, וקי"ל בהא כשמואל וכתב נחמן, כמ"ש הטור באה"ע סימן צ', דאפילו במקום ברתא נפשה עדיפא לה ולא אמרינן דקרובה דעתא אצל ברתא ויהבה לה מתנה חלוטה. וא"כ יקשה מה שכתבו התוס' דקי"ל כר"ל בכותב נכסיו לבנו משום דאבא לגבי בריה אחולי אחיל אפילו לגבי נפשיה, אם לא שנחלק דהיינו דוקא האב ולא האם, דבאם לא אמרינן קרובה דעתה לאקנויי, וכסברת המבי"ט ז"ל, ומכאן יש להביא ראייה לדבריו. ואולם אכתי אצלי קיוהא חזינא בתשובת המבי"ט ז"ל, במה שרצה לדמות קנין דבר שלא בא לעולם למזכה לעובר. והתוס' ז"ל פרק קמא דכתובות דף ז' [ע"ב] ד"ה המזכה לעובר וכו', כתבו ז"ל, א"נ שמואל אית ליה דיותר אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם ממה שמקנה דבר שלא בא לעולם, וההיא דגיטין אתיא כרב הונא, וכן מציינו ברב נחמן דבהדיא סברתו הפוכה מדרב הונא, דרב הונא אית ליה בפירות דקל משבאו לעולם אינו יכול לחזור בו, וגבי עובר משנולד לא קנה, ורב נחמן אית ליה כשתלד קנה ובפירות דקל קאמר אף משבאו לעולם לא קנה, ונ"ל דסבר דיותר אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם ממה שמקנה דבר שלא בא לעולם, ורב הונא סבר איפכא וכו', ע"כ. ונראה הטעם פשוט משום דדבר שלא בא לעולם מה שאינו נקנה אינו משום דלא גמר ומקנה, אלא משום דלא שייך ביה קניה כלל, משא"כ במקנה לדבר שלא בא לעולם דהוי טעמא משום דלא גמר ומקנה והו"ל כאסמכתא דלא קניא, ומשו"ה אמרינן דבמקנה לעובר שלו כיון דטעמא הוא משום אסמכתא דלא גמר ומקני, בבנו דדעתו קרובה אצלו מסתמא גמר ומקני, אבל במקנה דבר שלא בא לעולם מה יושיענו דעתו הקרובה אליו כיון דלא שייך ביה קנין, וע"ש בהרא"ש [פרק ה דבבא מציעא סימן לא] שפסק כרב נחמן, וכן פסקו הרי"ף [שם לו ע"ב מדפי הרי"ף], והרמב"ם [פרק כב ממכירה הלכה ב], ועיין בזה בתשובות מהר"י באסן סימן ח"י.

על בניה לא נפיק עלה קלא דאתתא מהימנא היא לעלמא, עיין שם.

ודע דמסברא זו דדעתו של אדם קרוב אצל בנו, מסקינן בפרק יש נוחלין [בבא בתרא] דף קל"ו ע"ב, גבי כותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה, ומכר הבן בחיי האב, ומת הבן בחיי האב, דאיפליגו התם ר"י ור"ל, דלרבי יוחנן לא קנה לוקח משום דקנין פירות דאית ליה לאב בחייו כקנין הגוף דמי, ולריש לקיש קנה לוקח דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, ופרכינן הא איפליגו בה חדא זימנא ומצרכינן, רבי יוחנן אמר לך אע"ג דבעלמא קנין פירות כקנין הגוף דמי, הכא אצטריך, סלקא דעתך אמינא אבא לגבי ברא אחולי אחיל גופא לגמרי וקנין פירות דאית ליה לא ליהוי קנין הגוף, קמ"ל, וריש לקיש אמר אע"ג דבעלמא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, הכא אצטריך, סלקא דעתך אמינא כל לגבי נפשיה אפילו במקום בריה נפשיה עדיפא ליה, קמ"ל דאבא לגבי בריה אחולי אחיל אפילו לגבי נפשיה. ומן הסברא הזאת כתבו התוס' בשלהי פרק השולח [גיטין מח ע"א] ד"ה אי לאו דאמר רבי יוחנן, דאע"ג דבכל דוכתא לא קי"ל כר"ל, דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, בכותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה קי"ל הכי, משום סברא דאבא לגבי בריה אחולי אחיל, וראיתי בתשובת הראנ"ח ח"ב [מים עמוקים ח"ב] סימן ע', דאע"ג דפשיטא ודאי שלא נאמר זה אלא באבא לגבי בריה דראוי ליורשו וקרובה דעתו אצל בנו, מ"מ זכר לדבר יש למילף בעלמא בכל מי שדעת האדם קרובה אצלו יותר דיש לתלות יותר דמחיל גביה, ע"כ. ועיין בתשובת הרמ"ע מפאנו שכתבנו לעיל דס"ל דדוקא אצל בנו אמרו ולא אצל אחין ואפילו אצל אביו ואפילו אצל בנותיו.

איברא שדברי התוס' ז"ל בפרק השולח, שכתבו דקי"ל כריש לקיש בכותב נכסיו לבנו, משום הך סברא דאבא לגבי בריה אחולי אחיל אפילו לגבי נפשיה, וקשה אצלי מההיא דכתובות פרק האשה שנפלו דף ע"ט ע"א, בההיא דבעיא דתברחניהו לנכסי מגברא, כתבתינהו לברתא, אינסיבה ואיגרשה, אתאי לקמיה דרב נחמן קרעיה

השותפין מוקמינן לה התם בפרק חזקת הבתים כ"א דאפילו ויתור אסור במודר הנאה, משום דבשותפים אמרינן התם דלא קפדי אהדדי, אלא דלר"א אפילו ויתור אסור. ולפי דעת הר"ן שכתב בשם הרמב"ן צ"ל דמתני' דלקמן פרק השותפין דקתני השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורים ליכנס וכו', ואפילו ר"א מודה דבאחר אסיר דקפדי, מתני' דקתני אסורים ליכנס היינו לעמוד ולהתעכב, אלא דבשותפין דאמרינן דלא קפדי בהכי צ"ל דמתני' אתיא כר"א דויתור אסור, והיינו דכתב הר"ן ז"ל דסוגיין דפרק השותפין אתיא כר"א. אמנם לדעת ר"ת אתיא מתני' דריש פרק השותפין כפשטה, דבחצר אפילו דריסת הרגל אסיר אפילו לרבנן, ומצי אתיא מתני' אפילו כרבנן ואיכא למידק על הרא"ש דבפסקיו ריש פרק אין בין המודר [פרק ד הנדרים סימן א] כתב דהלכה כר"א דויתור אסור, מסתמא דמתני' דאין בין המודר וממתני' דריש פרק השותפין שנדרו, ולכאורה מהתם אין ראייה דמתני' דשותפין שנדרו היינו בחצר דקפדי אינשי ואסיר אפילו לרבנן ומצי אתיא כרבנן ועל כרחך צריך לומר דמשום דשותפים לא קפדי צ"ל דאתיא כר"א, וקשה דברישי פרק השותפין [סימן א] כתב ז"ל אסורים ליכנס דבחצר קפדי כו"ע ואתיא אפילו כרבנן, ובחזקת הבתים מוקי לה כר"א מטעם דאיתא התם דשותפים לא קפדי, ע"כ.

ותבלין לתירוץ הרמב"ן יש למצוא מדבעי בריש פרק אין בין המודר [נדרים לג ע"א], בעי רב פפא מיפסק ומיזל בארעיה. נראה דפשיטא ליה דבמודר הנאה שרי כהאי גוונא, ולא מבעיא ליה אלא התם דהעברה וקיצור הדרך גורם למאכל, אבל במודר הנאה העברה בעלמא מפסק ואזיל בארעיה שרי לא מקרי הנאה גמורה. אלא דלפי זה איכא למידק להרמב"ן שתירץ חילוק זה דמתני' במפסק ואזיל בארעיה העברה בעלמא דרבנן שרי ולר"א אסיר, היכי פסק הרמב"ן כר"א דויתור אסור, והא מדמספקא ליה לרב פפא גבי מודר מאכל מכלל דפשיטא ליה דבמודר הנאה קים ליה כרבנן דדריסת הרגל שרי, ויש ליישב וק"ל.

סו. דריסת הרגל לא קפדי ביה אינשי. טי ריש פרק אין בין המודר [נדרים לב ע"ב], לרבנן מודר הנאה מותר לעבור דרך חצרו, דכל היכא דלא אסר עליו אלא הנאתו כהאי גוונא לא מקרי הנאה, דכיון דמידי דלא קפדי ביה אינשי הוא אין זה קרוי נהנה מחבירו. ולר"א דאפילו ויתור אסור במודר הנאה, דריסת הרגל אסיר אע"ג דלא קפדי ביה אינשי, וכתב הר"ן ז"ל שם [גליין הגמ' לג ע"א] וז"ל, וא"ת מהכא משמע דדריסת הרגל לא קפדי אינשי, ומשו"ה שרו רבנן, ואילו בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף נ"ז ע"ב אמרינן גבי אלו דברים שאין להם חזקה, ואמרינן התם, הכא בחצר של שותפין עסקינן דאעמדה כדי לא קפדי. אלמא דוקא שותפין הוא דלא קפדי הא אינשי דעלמא קפדי, וכיון שכן ליתסר אפילו לרבנן, ותירץ הרמב"ן דהעמדה דאמר התם היינו להתעכב ולישב בחצר דומיא דהעמדת בהמה, דתנן התם במתני' ובכהאי גוונא הוא דאמר דדוקא שותפין לא קפדי הא אינשי דעלמא קפדי, אבל הכא בדריסת הרגל בעלמא עסקינן דהיינו לעבור דרך חצרו ולא להתעכב שם, ובכהאי גוונא לכו"ע אפילו אינשי דעלמא דלא שותפים לא קפדי, ומשו"ה שרו רבנן [עכ"ל]. והתוס' ז"ל שם [נדרים לב ע"ב ד"ה מנין], ובפרק חזקת הבתים [בבא בתרא נו ע"ב ד"ה רבינא] כתבו בשם ר"ת ז"ל, דהא דאמרינן דאדריסת הרגל לא קפדי אינשי היינו בבקעה, אבל בחצר קפדי אינשי ואפילו מודר הימנו מאכל אסור דכיון דקפדי, א"כ כיוצא בו משכירים ואסור כדתנן וכו'. ולפי דברי ר"ת ניחא נמי הא דתנן התם בנדרים ריש פרק השותפין [נדרים שם], השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורים ליכנס לחצר, אלמא דקפדי אינשי אדריסת הרגל, ואף ראב"י לא שרי התם אלא מטעם ברירה דכל אחד נכנס בחלק שלו, אבל לחצר של מודר הנאה דעלמא אסור לכו"ע. ועל כרחך צריך לומר כמ"ש ר"ת דבבבא בתרא דאין קפדי אינשי, ומתני' דאין בין המודר מיירי בבקעה. אכן לחילוק הר"ן דחילק בין העברה בעלמא לבין ישוב והעכבה קשה, מה יענה למתני' דהשותפין דקתני בהדיא אסורים ליכנס לחצר, דמשמע אפילו השותפים ואפילו כניסה בעלמא דריסת הרגל דקפדי. ונראה דההיא דפרק

צינונים והערות

טו. עיין בדברי רבינו לעיל בחלק לשון בני אדם מערכת אות ו' (סימן סא), ומערכת אות ז' (סימן סד).

ורבה בהלכות, ותמהו עליו דהני פרוקי אליבא דשמואל איפריקו, אבל לרב צריכה גט מדאורייתא, כתבו הם ז"ל, דאין הכי נמי דהשתא לטעמיה דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות לרב כל שבעל צריכה גט מדאורייתא, אבל למסקנא דסוגיא לא קאי האי טעמא דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, וטעמיה דרב דצריכה גט הוי טעמא משום דאחולי אחליה לתנאיה, וכ"כ הרמב"ם פרק (ו') [ז'] מהלכות אישות [הלכה כג], המקדש על תנאי וכנס סתם או בעל סתם, הרי זו צריכה גט, אע"פ שלא נתקיים התנאי שמא בטל התנאי כשכנס או בעל, ע"כ. אלמא דלכו"ע למסקנא דסוגיא דאמרינן כל דעבד סתם אחולי אחליה לתנאיה, ולא אמרינן כל העושה על דעה ראשונה הוא עושה. ונראה דהרא"ש בתשובה לא מיירי לעיקר הדין, דודאי למסקנא דסוגיא אמרינן אחולי אחיל, ונדון הרא"ש שם להביא ראיה לדבריו, שכתב דמצי איניש למחול ולבטל התנאי שהתנה, מדקאמר לא תימא טעמא דרב משום דאחוליה אחליה לתנאיה, דמשמע דאם מחל תנאו הויא מחילתו מחילה, וכ"כ הרב המגיד ז"ל פרק ז' מהלכות אישות [הלכה כג], ראיה לדעת הרמב"ם ז"ל דסבר נמי הכי, ע"ש. א"כ להא לא מעלה ולא מוריד אם הלכה כאביי או כמסקנא דסוגיא דרבה רביה דאביי דקאמר דטעמא משום דאחולי וכו', ודייק לה מרישא דסוגיין שהרשות ביד כל אדם למחול ולבטל תנאו, אבל לעיקר הדין לפי מסקנת הסוגיא דאמרינן דילמא אחוליה אחליה לתנאיה אה"נ דאזיל ומודה הרא"ש שאם התנה בתחילה ואח"כ מסר הגט סתם ודאי לא אמרינן דעל דעת ראשונה הוא עושה, אבל אמרינן שמא אחולי אחליה לתנאיה. איכרא דנראה דמשום חומרא דאשת איש מסקינן דצריכה גט מן הספק שמא אחליה לתנאיה, והכי דייק לשון הרמב"ם שכתב שמא בטל התנאי כשכנס וכו'.

וְחָזִי הוית להריב"ש ז"ל כתב בסימן ק"ב וז"ל, ואע"פ שכשקיים הצדא"ק בפני הערכאות, קיים סתם, אין בזה חשש, ולא דמי לההיא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל וכו', דהמכר קיים אע"ג דלא סליק כל דמכר סתם, דהתם לא התנו בזה מתחילה אלא שגילה בדעתו שכדי לעלות הוא מוכר, וכיון דלא אמר כן בשעת המכירה הו"ל

והרב ב"ח כתב ביו"ד סימן רכ"א, על תירוץ הר"ן ז"ל, דאפילו לתירוץ דמיירי לעבור דרך חצרו העברה בעלמא, נראה דאם אינו מקצר דרכו ליכא הנאה ושרי, דלא גרע מפורע חובו, ע"כ. ולכאורה קשה מה זה ראייה מפורע חובו, דההיא הנאה דאתיא ממילא היא, וכמ"ש הר"ן ז"ל שם דף ל"ח [ע"א], גבי זן את אשתו אע"פ שהוא חייב במזונותיה וכו', דאע"ג דמודר מתהני שאינו צריך לתת לה מזונותיה, הנאה דממילא היא, ע"כ. הן אמת דדברי הר"ן קשים, דלפי זה מאי דוחקין בריש פרקין לאוקומי מתני' דפורע את חובו כחנן וכו', ותיפוק ליה דאפילו כרבנן אתיא ושרי משום דההיא הנאה דאתיא ממילא היא, וכן למה שכתב בזן את אשתו דאפילו כרבנן אתיא דבתורת מצוה עסקינן ולא בתורת פרעון של בעל שחייב במזונותיה, ע"כ קשה דאמאי לא אמרינן גבי פורע חובו דמצי אתיא אפילו כרבנן ובתורת מצוה קעביד דפריעת בעל חוב מצוה, וי"ל, וק"ל.

סז. דעת ראשונה. בריש פרק המצניע [שבת צ ע"ב] למה לי למתני המצניע, ליתני המוציא לזרע חייב בכל שהוא, הכא במאי עסקינן כגון שהצניעו לזרע ושכח למה הצניעו, והשתא קא מפיק ליה סתמא, מהו דתימא בטולי בטלה מחשבתו קמ"ל כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה. ולענין התנאים אמרינן בפרק המדיר [כתובות] עלה ע"ב [ע"ב], איתמר קידשה על תנאי וכנסה סתם, רב אמר צריכה גט, ואמר עלה אביי לא תימא טעמא דרב משום דכנסה סתם אחולי אחיל לתנאיה, אלא משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. וכתב הרא"ש ז"ל כלל מ"ו סימן ב' ז"ל, לא תימא וכו', כלומר ותלמוד מכאן כל המתנה תנאי בתחילת המעשה, ובשעת גמר לא הזכיר תנאו, שמחל התנאי וביטלו, כגון אמר בפני עדים אני רוצה לתת גט לאשתי בפניכם על תנאי זה, ואח"כ נתנו בפניהם סתם ולא הזכיר התנאי, ודאי לא אמרינן הכי, דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה, ואינו מוחל תנאו, אלא היינו טעמא דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכו', ע"כ. ולכאורה איכא למידק עליה דלמסקנא דסוגיא דהתם לא קיימא הא, כמ"ש הוא עצמו בפסקיו [פרק ז דכתובות סימן יא], וכ"כ הר"ן ז"ל על דברי הרי"ף ז"ל [שם לד ע"א מדפי הרי"ף] דמייתי פירוקא דרבא

הוא נותן, דשאני התם דסתם הוא, אבל היכא דהתנה תנאי אחר אין לנו, אלמא ס"ל לכו"ע דכל דיהיב סתמא אדעת ראשונה הוא דיהיב וצריכה האשה לקיים את התנאי משום דאדעתא דהכי קא יהיב גיטא וכו', ע"כ. הנה גם הרב מהר"י בן לב לא זכר מסקנת הסוגיא דפרק המדיר [כתובות שם] דקידש על תנאי וכנס סתם דצריכה גט שמא אחיל לתנאיה. וטעמיה כדארמון דההיא מסקנא הויה מספיקא משום חומרא דאשת איש שמא אחיל לתנאיה, וה"ה דארמון נמי איפכא, שמא לא אחיל לתנאיה לחומרא דאדעת הראשונה הוא דיהיב גיטא דוקא ואם לא קיימה התנאי אתתא לא שריא. ועיין עוד בתשובת מהרשד"ם חו"מ סימן שפ"ז, דעלה בהסכמה שאם נעשה מקח על תנאי ועברו קצת ימים ואח"כ כתבו השטר סתם דהמכר הוא על פי תנאי הראשון, ע"ש.

סח. דירתיה דאינשי לא מדזבני. פרק קמא דבבא בתרא דף ג' ע"ב, עלה דלא ליסתור אינשי בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי, ובעי התם שריגי לבני מאי, א"ל זמנין דמתרמי להו פדיון שבויים, מזבני שריגי ויהבי להו, ופריך אי הכי אפילו בנו נמי, בי כנישתא חדתא לא נסתריה לעתיקא דילמא מתרמי פדיון שבויים ומזבני ליה, ומשני דירתיה דאינשי לא מזבני אפילו שלא התפללו בה עדיין.

סט. דרכן של שרצים לגלות ואין דרכן לכפות. פרק קמא דחולין ריש דף י' [ע"א], ור"ש ז"ל בריש פרק י"א דפרה [משנה א], כתב עוד, שדרך בני אדם לכסות אבל אין דרכן לגלות, ע"ש. ובספר מגן אברהם ז"ל בהלכות פסח סימן תל"ד ס"ק ד', עלה דארמון בחמץ ששייר ליל י"ד שיכפה עליו כלי, כתב ז"ל, וליכא למיחש שמא יגלה אותו אדם ואח"כ יבוא שרץ ויגררו, שדרכו של אדם לכסות, ונ"ל דאסור ליתן החמץ בכלי ולכסותו מפני שדרכן של שרצים לגלות, אבל כשכופה עליו כלי רחב אין יכולין לגלות, וכ"כ בפר"ח ז"ל [או"ח שם אות א] דבכפיית כלי על גבי קרקע לא אמרין דרכן של שרצים לגלות, ע"ש.

זאמרינן תו בפרק קמא דפסחים דף י' [ע"ב], אמר רבא עכבר נכנס וככר בפיו ונכנס אחריו

דברים שבלב ואינם דברים, אבל זה שהתנה בפירושו וכו', אין ספק שהתנאי קיים ועל דעת התנאי ההוא נתקיים הצדא'ק ולא זולתו, ע"כ. ולכאורה איכא למידק עליה דהא, הא דפרק המדיר תנאה הוא ואפ"ה קי"ל כמסקנא דסוגיא דצריכה גט משום דאחוליה אחליה לתנאיה כל דכנס סתם, אבל כל הישר הולך בעיניו יראה דאין זה מן הקושי להריב"ש ז"ל, דלא איתמר במסקנא דפרק המדיר דודאי אחוליה אחליה לתנאיה, אלא דמספקא לן שמא אחולי אחליה לתנאיה ואשת איש גמורה היא או לא ואזלינן לחומרא להצריכה גט וכדכתיבנא. אמור מעתה כיון דספיקא הוא, יפה הורה זקן בחכמה הריב"ש ז"ל, בנדון דידיה דהבעל היה מוחזק, איכא למימר ספיקא הוא שמא אחולי אחיל הבעל לתנאיה שמא לא אחיל, והמוציא מחברו עליו הראיה, והאשה שהיא היתה באה להוציא מן הבעל מחמת דנכתב ונחתם השטר סתם, עליה להביא ראיה, וכיון דלא מצי להביא ראיה אוקי ממונא היכא דקאי מספק שמא אע"ג דכתב סתם לא אחיל לתנאיה וזה פשוט.

וכיוצא בזה צ"ל שהוא דעת מהר"י בן לב ז"ל בספר ב' סימן ט' שנשאל על ראובן שגירש את אשתו ובעת כתיבת הגט אמר לפני הסופר והעדים שהיה רוצה לתת אותו גט לאשתו על תנאי שתתרצה במחצית הנדוניא וכו' ובשעת נתינת הגט לא הזכיר התנאי ואחר נתינת הגט טוען ראובן דאע"ג דלא הזכיר התנאי בעת נתינת הגט מ"מ אדעתא דתנאיה יהיב לה. והביא הרב דברי הרמב"ן והרשב"א שכתבו בההיא דפרק מי שאחזו [גיטין] דף ע"ו [ע"א], האומר הרי זה גיטך על מנת שתשמישי את אבא ב' שנים וכו', וחזר וא"ל הרי זה גיטך על מנת שתתן לי ר' זו, לא ביטל דבריו הראשונים, רצתה, משמשת. וכתב הרשב"א [גיטין שם] בשם הרמב"ן, ונראה שאם אמר כשאתן גט לאשתי אתננו על מנת כו"כ, ובשעת מסירת הגט נתנו על תנאי אחר שדבריו הראשונים בטלים וכו', ולא דמיא לההיא תוספתא דפרק קמא דקידושין [פרק ב הלכה יא], זה אומר במאה וזה במאתים והלך זה לביתו וזה לביתו, ותבעו זה את זה, אם האיש תבע את האשה יעשו דברי האשה, ואם האשה תבעה את האיש יעשו דברי האיש, אלמא על דעת הראשון

זבינא ואכלתיה שני חזקה, א"ל פלניא גולנא הוא, א"ל והא אית לי סהדי דאתאי אימלכי בך ואמרת לי זיל זבין, א"ל השני נוח לי הראשון קשה הימנו, אמר רבא דינא קאמר ליה כמאן כאדמון, דתנן [פרק יג דכתובות משנה ו] העורר על השדה וחתום עליה בעד אדמון אומר השני נוח לי הראשון קשה הימנו, וחכמים אומרים איבד את זכותו, ומשני אפילו תימא רבנן התם עבד ליה מעשה אבל הכא דבורא עביד איניש דמקרי ואמר.

ומצא פרורין צריך בדיקה, מפני שאין דרכו של עכבר לפרר, תינוק נכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין אין צריך בדיקה מפני שדרכו של תינוק לפרר, וכתב הב"ח [או"ח] בסימן תל"ח בשם הרוקח ז"ל סימן רס"ו, דכי היכי דאין דרכו של עכבר לפרר ה"ה כלב ותרגול, ע"כ.

ע. דיבורא עביד איניש דמקרי ואמר. טז הכי אמרינן בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף ל' ע"ב, ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא, א"ל מפלניא

אות הה"א

שלא הצריכו לבערם משום דחמץ לא בדילי אינשי מיניה, ולא דמי לבשר וחלב וערלה וכלאי הכרם שאיסורן נוהג איסור עולם וחמיר להו לאינישי, ונזיר אע"ג דאין איסורו עולם ולא בדילי מיניה, מ"מ הא שרי לאחריני, ע"ש.

עב. הקדש. אבעיא לן בפרק מי שמת [בבא בתרא] דף קמ"ח [ע"ב] הקדיש כל נכסיו ועמד מהו, כלומר מי מצי הדר ביה או לא, מי אמרינן כל לגבי הקדש גמר ומקני או דילמא כל לגבי נפשיה לא גמר ומקני, תיקו. והטור חו"מ סימן ר"ן כתב בשם הרמ"ה ז"ל, דכיון דלא איפשטא חוזר בו דנכסי בחזקת נותן קיימי. והרא"ש ז"ל [פרק ט דבבא בתרא סימן כג] כתב דכיון דלא איפשטא אין מבטלין ההקדש. ונראה טעמו שהרי אנו באים לבטל דבריו מכח אומדנא ואין מבטלין מעשיו אלא היכא דבריר לן האומדנא, ומרן הקדוש ז"ל [ב"י חו"מ סימן רנ] השיגו דדבריו תמוהים, דהא הכא איכא אומדנא ברורה דלא עביד איניש דיהיב כל נכסיה לאחריני והוא יחזור על הפתחים אלא דמשום מצוה הוא מספקא ליה דילמא גמר ומקני הילכך מספקא לא מפקינן מיניה.

ונראה דזו היא דעת הגדולים שהביא המרדכי בפרק קמא דבבא בתרא סימן תצ"ג, במעשה שהיה באחד שנתן מקצת נכסיו לצדקה בעת מותו, ולימים ירדו קרוביו מנכסיהם, וגדולים ז"ל היו אומרים שיש ליתן אותה צדקה לקרוביו שירדו

עא. הקדש בדילי אינשי מיניה. כתבו החוס' בפרק ה' דביצה דף ט"ל ע"א [נד"ה הקדש], עלה דאמרינן גחלת של עבודה זרה אסורה ושלחבת מותרת, ופרכינן מאי שנא שלחבת של עבודה זרה דשרייה ומ"ש דהקדש דאסירא, דתנן גחלת של הקדש מועלין בה, ושלחבת לא נהנין ולא מועלין, ומשני דהקדש דלא מאיס ולא בדילי אינשי מיניה גזרו ביה רבנן, ז"ל, וא"ת דבפרק קמא דפסחים ון ע"א קאמר אם של הקדש הוא א"צ לכסותו משום דבדילי אינשי מיניה, וי"ל דאה"נ דלגבי חולין בדילין מיניה אבל לגבי עבודה זרה לא בדילי מיניה, ע"כ. ובפרק קמא דפסחים דף י"א [ע"א] אמרינן תו דטעמא דרבי יהודה דלא יבדוק אחר זמן איסור חמץ משום גזרה דילמא אתי למיכל מיניה. ופרכינן והא חדש דתנן [פרק י דמנחות משנה ה] משקרב העומר יוצאין ומוצאין שוקי ירושלים מלאים קמח וקלי, ואמר רבי יהודה ברצון חכמים הוה ולא גזר דילמא אתי למיכל מיניה, ומשני אביי חדש בדילי אינשי מיניה, חמץ לא בדילי אינשי מיניה, וגזרינן דילמא אתי למיכל מיניה, והדר פריך וכל היכא דלא בדילי אינשי מיניה מי גזרינן, והתנן [פרק ב דשבת משנה ד] לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן וכו' ורבי יהודה מתיר, ולא גזר דילמא אתי לאסתפוקיה מיניה, ומשני התם משום חומרא דשבת מבדל בדילי אינשי. ועיין בתוס' ריש פרק קמא דפסחים דף ב' [ע"א] ד"ה אור וכו', שכתבו דטעמא דהחמירו בחמץ שהצריכו בדיקה טפי מבשאר איסורים של הנאה

ציונים והערות

טז. עיין בדברי רבינו לקמן מערכת אות ע' (סימן ריט).

שמת וכתב נכסיו לאחרים ואחר כך בא בנו דחזור. הקדיש הפקיר חילק לעניים מהו, ואפשר דהתם בכריא דכותא גופא מהיום ופירי לאחר מיתה לא שייכא הך בעיא דהפקיר, משו"ה לא קא מבעיא ליה התם אלא הכא דשייכא גם בהפקיר ואה"נ דבהקדיש וחילק לעניים דשייכא נמי התם נמי קמבעיא ליה, ע"כ. ולענ"ד יראה דהכא דלנפשיה הוא דקא מבעיא ליה דכל לגבי נפשיה לא גמר ומקני אפילו הקדיש, אבל לגבי בריה פשיטא ליה דלא אמרינן דלא גמר ומקני, דהא התם בגמ' דף קל"ו [ע"ב] אמרינן דכל לגביה נפשיה דאיניש אפילו לגביה בריה נפשיה עדיפא ליה, ומשו"ה הכא דלגביה נפשיה איכא לספוקי דנפשיה עדיפא ליה טפי מדבריה, וק"ל.

ענ. היתרא. אמרינן בשלהי פרק ז' דנדרים [נט ע"ב], היתרא זרעי אינשי, איסורא לא זרעי אינשי, והיכא דזרע קנסין ליה, ע"ש.

ער. הנאה. אשכחן בכל דוכתא דאין אשה נהנית שלא כדרכה, כדאמרינן בפרק ד' מיתות [סנהדרין נח ע"ב], בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור, שנאמר [בראשית ב, כד] 'ודבק באשתו' ולא שלא כדרכה. וביומא פרק ח' [עו ע"א] 'אם תענה את בנותי' [שם לא, ה] שלא כדרכן. וכן 'וישכב אותה ויענה' [שם לד, ב] אמרו ז"ל [בראשית רבה פרשה פ פיסקא ה] 'וישכב אותה' כדרכה, 'ויענה' שלא כדרכה. והביאוהו התוס' ז"ל פרק ד' מיתות [שם ד"ה מפני], שבמקום הנאה כלפי לייא שמצטערת שלא כדרכה. אמנם בפרק קמא דקידושין דף כ"ב ע"ב, פריך ז"ל שלא כדרכה מאי איכא למימר, א"ר אחא מאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרוייהו. הרב מורי זקני בספר גופי הלכות סימן קנ"ג.

מנכסיהם, מדתניא בפרק יש נוחלין [נבא בתרא קלב ע"א] הרי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת בנו ועמד וכתב כל נכסיו לאחרים, ואחר כך בא בנו מתנתו מתנה, רבי שמעון בן מנסיא אומר אין מתנתו מתנה, בידוע שאילו היה יודע שבנו קיים לא היה כותב לאחרים, ואמר רב נחמן הלכה כרבי שמעון בן מנסיא דאזלינן בתר אומדנא, אלמא דהכי הלכתא, וה"נ אמדינן דעתיה שאילו היה יודע שירדו קרוביו מנכסיהם לא היה מניח לקרובים ונותן לאחרים ולכך יהבינן לקרוביו. ויש גדולים אחרים שחולקים עליהם דאדרבא אמדינן דעתיה שאפילו היה יודע שעתידים לירד מנכסיהם הוה יהיב צדקתו לעניים כי היכי דתהוי כפרה לנפשיה ותלך לפניו צדקתו, ואין להם לקרוביו אלא כשאר עניים, ע"כ. נראה דגדולים הראשונים פוסקים כדעת הרמ"ה, דאפילו לגבי הקדש אזלינן בתר אומדנא כדאזלינן בהדיוט, והגדולים האחרונים פוסקים כדעת הרא"ש, דאין דין ההקדש כדין ההדיוט ולא מבטלינן מעשיו, דכל לגבי הקדש גמר ומקני כי היכי דתהוי ליה זכותא. אבל תמה אנכי, איך לא הזכירו גדולים הללו הך בעיא דפרק מי שמת דהויא בהקדש דומיא דנדון דידהו ומייתו ההיא דהלכתא כרבי שמעון בן מנסיא דהויא בהדיוט, ויש לדחות דהקדש שאני וכל לגבי הקדש גמר ומקני. ועיין בתשובת מהר"ש חיון ז"ל [בני שמואל] סימן ט"ו, בפרט בעיא זו ופלוגתייהו דרבוותא ז"ל.

דחזי הוית להרב בית חדש ז"ל, חו"מ סימן ר"ן אות ד', כתב ז"ל, ואיכא למידק אמאי לא קא מבעיא להו הנך בעיי אדרבי שמעון בן מנסיא [נבא בתרא קלב ע"א] במי שהלך בנו למדינת הים ושמע

אות הוא'ז

וכתב מהר"י קולון ז"ל בשורש ק"ג, שכן דעת הפוסקים שהולד כשר והאשה מותרת לבעלה. והתוס' בנדה דף ל"ח [ע"א] ד"ה שיפורא גרים וכו', כתבו דלא קי"ל כרבה תוספאה דפרק הערל דולד

ע.ה. ולד במעי אמו. בפרק הערל [יבמות] דף פ' ע"א, עבד רבה תוספאה עובדא באשה שהלך בעלה למדינת הים ואשתהי י"ב חודש ולא אתא ואכשריה, דולד במעי האשה משתהי י"ב ירחי.

ציונים והערות

יז. עיין בדברי רבינו לקמן מערכת אות ש' (סימן רסח), ומערכת אות י' (סימן קלא).

[הרשב"ש סימן תקיג] בהא דאמרינן בפרק יוצא דופן [גדה לה ע"ב] יולדת לתשעה יולדת לשלמים ולא למקוטעין, דרבים היו תמהים על זה שהחוש מכזיב זה, והתוס' כתבו [עבודה זרה כד ע"ב ד"ה פרה, חולין מז ע"א ד"ה כל] שעתה נשתנו העניינים, כמו שאמרו בפרק ג' דבכורות [כ ע"א] פרה וחמורה אינן יולדות אלא לשלשה שנים, ועתה יולדת לב' שנים, וכן תמצא בהרבה דברים, עכ"ל.

עו. ויתור. י"ח אמרינן בשלהי חזקת הבתים [בבא בתרא נו ע"ב] ויתור במודר הנאה שרי, דאהילוך לא קפדי אינשי, כתב המרדכי בשלהי פרק חזקת הבתים [בבא בתרא רמז תקנת] דהיינו דוקא כחצר אבל בבית לאו ויתור הוא, דאהילוך דבית קפדי אינשי.

אות הזיין

דלא אמרינן הכי ואתתא שרייא. וכתבו התוס' [שם ד"ה מים] משום דנואף אינו יודע זה וניחא ליה דלימות בעל כדי שישאנה בפרהסייא.

עט. זחירי אינשי באיסורא ולא זחירי בתנאה. פרק ב' דנדרים [יד ע"ב], איתמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר, אמר רב יהודה א"כ אל ישן היום שמא ישן למחר, רב נחמן אמר ישן היום ולא חיישינן שמא ישן למחר, ומודה ר"י באומר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום, שישן היום, מאי טעמא כי לא מזדהיר אינשי בתנאה, אבל באיסורא מזדהיר.

פ. זחירי אינשי באיסור קל מאיסור חמור. עיין מ"ש במערכת אות אלף סימן ל"ח.

פא. זחיר אינשי בשטרי ג' שני טפי לא מזדהיר. הכי אמרינן בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף כ"ט ע"א, בטעם החזקה דהוי בג' שני, אמר רבא טעמא משום דשתא קמייתא מזדהיר אינשי בשטרי, תרתי ותלת מזדהיר טפי לא מזדהיר.

פב. זבינא כי קא זבין אינשי בפרהסייא זבין. בבבא בתרא דף מ"ב ע"א, מלוה אזבינא קא

משתהי י"ב ירחי, ע"ש, והתם בפרק הערל אמרו דטפי מ"ב ירחי לא משתהי, ואי אישתהי הולד ממזר והאשה אסורה.

זאני שמעתי חוקרים בזה במ"ש בסדר עולם [פרק ב] דמני התם זמן זמניהם של לידת השבטים בפרשת ויצא, ואיתמר התם דיששכר נולד בעשרה באב, שלפי הנראה מהכתובים עיבור לאה מיששכר במעשה הדודאים היה בימי קציר חטים דהיינו תמוז, א"כ על כרחין לומר די' באב דאמר בסדר עולם צ"ל דהיינו באב דלשנה האחרת הבא אחריו, א"כ נמצא ששהא י"ד חודשים במעי אמו. ואין לנו לומר כדברים אלו וכיוצא בהן שעתה נשתנו העניינים, וכיוצא בזה כתב מרן הקדוש בב"י באבה"ע סוף סימן קע"ח. ובסימן קנ"ו הביא תשובת הרשב"ץ ז"ל

עז. זוזי דאינשי אינהו עבדי ליה ספירותיה. הכי איתא בפרק הרבית [בבא מציעא] דף ס"ג ע"ב, עלה דאמרינן פוסקין על שער שבשוק ואע"פ שאין לו, דמאי אהני ליה דמצי א"ל אי הוה לי זוזי בידי הוה מזביננא בהיני ובשילי בזולא, ופריך והא בעי למיתב זוזי לספירא, אמר רב אשי זוזי דאינשי אינהו עבדי ליה ספירותיה, כלומר דאין זו הנאה שמשתכר דמי הסרסור בהקדמת המעות דזוזי דאינשי עבדין ליה ספירותיה, דהחמירין הולכינן אצל בעלי המעות להוליך לו התבואה.

עח. זנאי. בפרק בתרא דנדרים דף צ"א ע"ב, ההוא נואף דעל לגבי דההיא אנתתא, אתא גברא, סליק נואף איתיה בכלי בבא, הוה מחתן תחלי תמן וטעימנן חיויא, בעא מאריה ביתא למיכל מן הנהו תחלי בלא דעתא דאנתתא, א"ל ההוא נואף לא תיכול מנהון דטעימנן חיויא, אמר רבא אנתתא שרייא, אי איתא דעבד איסורא ניחא ליה דליכול ולימות, דכתיב [יחזקאל כג, לז] (אנשי דמים) [כ"י] נאפו ודם בידיהן, ופרכינן פשיטא, ומשני מהו דתימא איסורא עבד, והאי דאמר ליה דניחא ליה דלא לימות בעל, דתהוי אינתתיה עליוהי מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם' [משלי ט, יז], קמ"ל

ציונים והערות

יח. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ק' (סימן רנז). וע"ע לרבינו בחלק תוספת דרבנן מערכת אות ו' (סימן קיו).

בפרהסייא זבין כי היכי דליפוק לה קלא. ועיין אות
העיין סימן ט"ז.

רמית, מלוה כי יזיף בצנעא קא יזיף, כי היכי דלא
ליתזלו נכסים עליה, זביני, מאן דזבין ארעא

אות החית

ע"כ. ועיין בזה במגן אברהם בטור או"ח סימן
פ"ט [ת"ט] ס"ק י"ז.

דחזי הוית למהרשד"ם ז"ל בתשובה חלק יו"ד סימן
ר"ד, כתב על מה שנשאל על שפחה שהיתה
ביד ראובן שמכרה, והוא לא היה אלא שליח
למוכרה, ומכרה לשמעון בתנאי שלא ישרתהו אלא
ז' שנים, ונסתפק השואל אם יש לחוש שמא ראובן
המוכר שלא היה לו חלק בשפחה אלא היה שליח
שמא המשלח לא א"ל למוכר על תנאי אלא בהחלט,
והוא מעצמו עשה כן. והשיב ז"ל, איני רואה מקום
לחוש כלל ועיקר, דקי"ל חזקה שליח עושה
שליחותו, וחזקה אלימתא היא זו דמהני אפילו לענין
ערוה, וכהא דכתב המרדכי בקידושין פרק האומר
[רמו תקכב] על ראובן ששלח שליח לקדש אשה
ואמרו עדים שבשעת קידושין אמר השליח תהי
מקודשת לי, ושאלו את פיו (למא) [למה] אמר כן,
והשיב שאם אמר כן לא אמר בכונה אלא שטעה,
ופסק מהר"ם בתשובה [תשובות מימוניות אישות פרק ג]
דנאמן לומר שטעה, מכח דחזקה שליח עושה
שליחותו, והשתא ומה התם דאיכא ריעותא ודאי
והוא דבר שבערוה חמורה אפ"ה כתב דנאמן לומר
טעיתי מכח דחזקה, הכא בנידון דידן דליכא שום
ריעותא על אחת כמה וכמה דלית לן למיחש למידי,
אלא אית לן לאוקומי שליח בסתם שליח עושה
שליחותו, ואע"ג דבההיא תשובה מייתי מהר"ם ז"ל
טעמים אחרים מ"מ האי טעמא דחזקה דשליח עושה
שליחותו הוי עיקר וכדאי לסמוך עליו, עכ"ד הרב
ז"ל. ופליאה דעת ממני, היאך סמך ב' ידיו הרב ז"ל
על טעמא דחזקה שליח עושה שליחותו ואמר דהאי
טעמא הוי עיקר וכדאי לסמוך עליו, והא מסיק בפרק
התקבל [גיטין ס] דכי איתמר דחזקה היינו
להחמיר ולא להקל, והוה ליה להצריכה גט
מהשליח. וכבר נראה דמהר"ם ז"ל חבר לגזיזה
בתשובה אחרת שהביאה המרדכי [קידושין רמו תקכב]

פג. חזקה שליח עושה שליחותו. עיין בתשובת
מהר"ם סימן ש"פ, ותשובות מיימוניות הלכות
קנין סימן כ"ג, הכי איתמר בקצת מקומות, לענין
עירוב איתמר בפרק כיצד מערבין [עירובין] דף ל"א
ע"ב, נתן את העירוב לפיל או לקוף והולכיו אין זה
עירוב, ואם אמר לאחר לקבלו הימנו הרי זה עירוב,
ופרכינן ודילמא לא מקבל ליה מיניה, ומשני אמר
רב יחיאל חזקה שליח עושה שליחותו. פסקו הטור
או"ח בסימן ת"ט. ואיתמר נמי לענין שליח קידושין
בפרק קמא דנזיר דף י"א ע"ב, אמר רב יצחק בר
יוסף אמר רב יוחנן האומר לשלוחו צא וקדש לי
אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם, מאי טעמא
חזקה שליח עושה שליחותו, וכיון דלא פריש ליה,
הא לא ידע הי ניהו קדיש ליה. ופסקו בטור אבה"ע
סימן ל"ד. אמנם בגיטין בפרק התקבל דף ס"ד [ע"א],
עלה דאמרינן בעל אמר לגירושין, ושליש אמר
לגירושין, והיא אומרת נתן לי ואבד אין דבר
שבערוה פחות משנים, ופריך מהך דהאומר לשלוחו
צא וקדש לי אשה סתם וכו', אלמא חזקה שליח
עושה שליחותו, ומשני הני מילי לחומרא אבל
לקולא לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו.
ולפ"ז צריך לומר דההיא דעירובין דקי"ל חזקה
שליח עושה שליחותו אפילו לקולא, היינו משום
דעירוב הוי מדרבנן, דבמילתא דהוי מדברי סופרים
סמכינן אחזקת שליח עושה שליחותו, דאי נמי לא
עביד לא חמיר איסוריה, וכדאמרינן התם בפרק בכל
מערבין [עירובין] ריש דף ל"ב [ע"א], אבל באיסורא
דאורייתא לחומרא סמכינן אהך חזקה לקולא לא
סמכינן, וכן פסקו הרמב"ם פרק י"ב מהלכות
גירושין דין י"ב. ובשאר איסורים פסק ג"כ פרק ד'
מהלכות תרומות דין ו', ז"ל, האומר לשלוחו צא
ותרום והלך לתרום ואינו יודע אם תרום ואם לא תרום
ובא ומצא כרי תרום, אין חזקתו תרום, שאין אומרים
באיסורים חזקת שליח עושה שליחותו להקל אלא
להחמיר, וחיישינן שמא אחר תרום שלא ברשות,

ציונים והערות

יט. עיין לקמן סימן רכ"א. וסימן רכ"ד.

ואעיקרא דינא קשה על מהרשד"ם ז"ל, מה היה לו להביא לנידון דידן עצות מרחוק מתשובת מהר"ם ז"ל, וחזקה זו שנויה היא בתלמוד דידן בכמה דוכתין כנזכר לעיל, לענין עירובין ולענין שליחות קידושין כנזכר לעיל, ואי טעמיה משום דיש לחוש שמא ארון השפחה שעשאו שליח לראובן למוכרה א"ל למוכרה בהחלט והוא שינה בשליחותו למוכרה על תנאי, ובטל שליחותו והמכירה לא היתה מכירה, וצריכה שיחרור מאדוניה הראשון לחומרא, דבכהאי גונא לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, א"כ תימה עליו היכי ניחא ליה תשובת המהר"ם ונתן לו את השבח לטעמא דחזקה שליח עושה שליחותו להקל. וכבר היה אפשר לישב דעת מהרשד"ם ז"ל, שדעתו לחלק כחילוק ההגהות שבמרדכי הנז', דההיא תשובה שמקל מהר"ם היה טעמו משום דהיה רגלים לדבר, דבכהאי גונא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו אפילו להקל, ובנדון דידיה נמי היה רגלים לדבר שעשה ראובן שליחותו שעבר זמן רב מן המכירה ולא היה שם אדם שיערער בדבר אלא שאין לשון הרב סובל כל זה, דאחר שכתב דהאי טעמא דשליח עושה שליחותו הוי עיקר וכדאי לסמוך עליו, כתב וכ"ש שבכל כך זמן לא נמצא ערעור על השליח, הא ודאי עשה שליחותו ע"כ. וצריך להתיישב בתשובה זו.

וחזקה זו כתבו התוס' בנזיר [יב ע"א], ובגיטין פרק התקבל [סד ע"א] ד"ה אסור בכל הנשים, דאין זו חזקה גמורה דאינו בידו של שליח לקדש אולי לא תאבה האשה ואינו יכול לקדש בע"כ, ומ"ש אסור בכל הנשים קנסא בעלמא הוא דקנסין ליה שצויה לקדש סתם ולא חש על עצמו שלא יבוא לידי תקלה, אבל מן הדין מותר בכל הנשים, ומ"מ אמר טעמא דחזקה שליח עושה שליחותו משום דאי לאו הכי לא היה ראוי לקנסו, ע"ש באורך. ומשם אנו למדים דאם לחומרא כתבו דחזקה דשליח לא נאמר היכא דתלוי ביד אחרים כ"ש וק"ו שלא נאמר חזקה זו להקל היכא דתלוי ביד אחרים. ועיין בתשובת מהרימ"ט אה"ע סימן כ"ט (דף ל"ג ע"ד), עוד טעמים אחרים להכריח סברתם, אי משום דאזלינן בתר רובא, ואי משום דאי חזקה גמורה היא יתומה קטנה תיאסר לכל אדם, שמא אביה קידשה

ז"ל, עוד שם שמצא בתשובת מהר"ם דהיכא דאמר השליח הרי את מקודשת לי דצריכה גט לחומרא, כי שמא נהג מנהג רמאות ולא מהימן למימר טעיתי, דאמרינן בפרק ב' דקידושין [נ ע"א] המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיתה כהנת ונמצאת לוייה וכו', אלמא דאפילו דהוה אמרינן דדברים שבלב הוו דברים, גבי קידושין אמרינן לחומרא ולא מהימן וצריכה גט, וכ"ש לפי האמת דמסקינן דלא הוו דברים דצריכה גט, וא"ת אמאי לא מהימן לומר טעיתי במגו דאי בעי מגרש לה השתא, כדאמרינן בפרק יש נוחלין [בבא בתרא קלה ע"א] הבעל שאמר גרשתי את אשתי נאמן מכאן ולהבא במגו דבידו לגרשה, הא ליחא דאדרכא דאמרינן התם דלא מהימן דא"ל רבא לרב נתן בר אמי חוש לה. ועוד דאין המגו שקול דניחא ליה למימר לא קדשתיה מלגרשה, דא"כ יצטרך לתת לה כתובה. ועוד בפרק קמא דגיטין [יד ע"א] גבי הנהו גינאי, פירש ר"ח ז"ל, דבלא עדות לא מהימן לומר טעיתי במגו דאי בעי למימר פרעתי, וטעמא דהוי כמגו במקום עדים דאין סהדי דאין דרך בני אדם לטעות בחשבון הכא נמי נימא הכי, ע"כ. ובהגהות אשר סביב המרדכי ז"ל, כתב דאותה תשובה שהקל המהר"ם ז"ל, היינו משום דהוחזק שליחותו בעדים בפני בית דין עד שעניינו מוכיחים עליו שטעה שלא במתכוין ואיכא רגלים לדבר, וההיא תשובה דהחמיר המהר"ם ז"ל, לא הוחזק שליחותו בעדים בפני בית דין דלא הוה רגלים לדבר, משו"ה בההיא לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו להקל, דאימור הדר ביה משליחותיה, עיי"ש. ותבלין מצאתי לחילוק זה מהירושלמי [פרק ג מקידושין הלכה א] שהביא הרב המגיד ז"ל בפרק ט' מהלכות (קידושין) [אישות] [הלכה יח], עיי"ש. א"כ תימה על מהרשד"ם ז"ל היאך סמך ב' ידיו בתשובה דמהר"ם וכתב בהחלט דהך חזקה דשליח עושה שליחותו חזקה אלימתא היא, דמהני אפילו לענין ערוה, כיון דלפי האמת מהר"ם גופיה תבר לגזיזיה בתשובה האחרת. ולפי הגהות אשר סביב המרדכי, מהר"ם לא אמרה אלא בהוחזק שליח בעדים בפני בית דין דאיכא רגלים לדבר, אבל בעלמא אזיל ומודה מהר"ם ז"ל דאין לסמוך אהך חזקה להקל אלא להחמיר.

קונטרס מדות חכמים

שליחותו להקל, אפילו במילתא שאם יסמוך המשלח על השליח יעשה איסור אפ"ה לא אזלינן בתר חזקת שליח. ומורי זקני ז"ל הביא בספר הליכות אלי [כללי החיית סימן ססא] עוד כלל בזה, בשם הגהות מיימוניות תשובות דשייכי להלכות קנין סימן (כ"ב) [כ"ג], ז"ל תוספות דר' אליעזר ממיץ ז"ל, ולענין ממון לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, ע"כ. ולא ידענא מאי קמ"ל דאם הוא פוסק כרב ששת דפליג ארב נחמן וס"ל חזקה שליח עושה שליחותו משום דק"ל כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי, א"כ ממילא שמעינן דלענין ממון לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו דבאיסורי אמרו דהלכתא כוותיה לא בדיני ומאי קמ"ל.

עוד יש כלל גדול בזה, והוא מ"ש הרמב"ם פרק א' מהלכות מעשר הלכה ח', ז"ל, האומר לחברו הריני מעשר על ירך אינו צריך לעמוד עמו עד שיראה אם יעשר אם לא יעשר, ואם אמר בעל הכרי לחברו עשר ע"י צריך לעמוד עמו, וכתב מרן ז"ל שם, שהוא ירושלמי פרק ב' דמעשרות [הלכה א], והטעם כיון דהשליח פתח לומר שהוא רוצה לעשר על ירו, חזקה שליח עושה שליחותו, משא"כ בשלא פתח הוא, ע"כ שמע מינה דאף דק"ל דלא מהני חזקה שליח שעושה שליחותו לקולא, מ"מ היכא דהשליח פתח הוא תחילה לומר שהוא חפץ לעשות שליחות ההוא, אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו ואפילו לקולא, שהרי במעשר אינו צריך לעמוד ממועד שיראה אם יעשר וסומך עליו.

ועוד כללים אחרים למדנו מתוך הסוגיא דפרק בכל מערבין.

א. דסמכינן אהך חזקה אף בשל תורה, אף דלא ידע המשלח כלל אם נעשה שליחותו, דמייתי התם מתני' [פרק י דמנחות משנה ה] דהרחוקים מותרים מיד מחצות היום ואילך וכו', ומתני' [עירובין לב ע"א] דהאשה שיש עליה לידה או זיבה דטובלת ואוכלת בקדשים לערב וכו', ומתני' [שם] דצא ולקט לך תאנים, ולכולהו יהיב טעמא רב ששת משום חזקה שליח עושה שליחותו, וכל הני איסורי תורה נינהו, ואין המשלח יודע כלל אם נעשה שליחותו וסומך עליה המשלח.

לזה השליח, ע"ש. אבל על הטעם שכתבו דהא אין בידו של שליח לקדשה, איכא למידק דהא בפ"ק דמציעא דף ט"ז [ע"ב], אמרינן האומר לחברו שדה שאני לוקח לכשאקנה קנויה לך מעכשיו קנה, אמר רבא מסתברא מילתא בשדה סתם, אבל בשדה זו לא, מי יימר דמזבין לה ניהליה, ופירש רש"י [ד"ה בשדה] שדה סתם סמכא דעתיה דמקבל לסמוך עליו שיקח שדה ויתננה לו, שהרבה שדות מצויות ליקח. וא"כ צריך להתיישב אמאי לא נימא הכי באומר קדש לי אשה סתם, שהרבה נשים מצויות ליקח, ואיך כתבו התוס' דאין זו חזקה גמורה, משום שאין בידו לקדש בע"כ, אע"ג דקאמר אשה סתם, אלא נראה שסמכו על הטעמים האחרים שכתבו. אמנם הרמב"ן ז"ל [גיטין שם] חלוק על התוס' בזה, וכתב דחזקה אלימתא היא ואסור בכל הנשים מדינא, כמו שכתב הרשב"א בחידושו פרק התקבל [גיטין שם], והרב המגיד ז"ל בפרק ט' (דקידושין) [דאישות] [הלכה יח], ונפקא מינה מפלוגתייהו ז"ל, כשקידש אשה שיש לה בת או אם או אחות, לדעת התוס' ז"ל הוה קידושין גמורים, דלא אמרו אלא משום קנסא בעלמא, אבל לדעת הרמב"ן אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו והוה ספק קידושין, שמא קידש אחותה או בתה או אמה, כמ"ש הפוסקים ז"ל. ועיין בבית שמואל סימן ל"ה ס"ק ל', ואפשר דגם הרמב"ן ז"ל לא פליג אתוס' ז"ל אלא התם בצא וקדש לי וכו', דהוה לחומרא וס"ל דמכח חזקה זו אף שאינו בידו של שליח יש להחמיר מן הדין, אבל בעלמא להקל אפילו הרמב"ן מודה דלא איתמר הך חזקה אלא בשליחות שהוא בידו של שליח לגמרי לא בשליחות שתלוי בדעת אחרים.

עוד כתבו התוס' ז"ל בפרק בכל מערבין [עירובין] דף ל"ב [ע"א] ד"ה רב ששת וכו', בשם ר"י ז"ל, דהא דאמרינן בפרק התקבל דלקולא לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, היינו בכהאי גוונא דהתם דצא וקדש לי אשה, וכגון ההיא דבעל אומר לגירושין וכו', דליכא למיחש שיבוא המשלח לידי עבירה, אבל היכא דאיכא למיחש שיבוא המשלח לדבר עבירה אפילו לקולא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, ולסברת ר"ת דהלכתא כרב נחמן דבדאורייתא לא אזלינן בתר חזקת שליח עושה

ב. דאמרינן התם [עירובין לב ע"א] אהא דמייתי רב ששת סיעתא לדידיה מההיא דהרחוקים מותרים מחצות היום, אלמא אף בשל תורה אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, ודחי לה רב נחמן התם כדקתני טעמא לפי שיודעים שאין בית דין מתעצלין, אבל שליח מתעצל, ורב ששת אמר לך בית דין עד פלגיה דיומא, שליח כוליה יומא. ופירש רש"י ז"ל [ד"ה שליח], שליח כוליה יומא נטרי, ומכי מטי לאורתא סמכינן עליה דודאי לא עבר היום עד ששמר הבטחתו, ע"כ. ש"מ למאי דפסק כרב ששת דאף בשל תורה אזלינן בתר חזקת שליח עושה שליחותו, מ"מ לא סמכינן אהך חזקה להקל מיד אלא עד אורתא, שהרי גבי חדש דאתינן להקל להתיר לאכול מחצות היום, אי לאו מטעמא דאין בית דין מתעצלין הוה אסרינן עד אורתא, משום דשלוחי מתעצלי עד אורתא למיעבד שליחותיהו ולא סמכינן אחזקתיה מיד להקל, אם לא להחמיר כההיא דצא וקדש לי אשה סתם, דלא מחלקינן למת השליח ביומו למת ביום אחר לחומרא, וכמ"ש תלמודא בפרק התקבל התם לחומרא.

ג. מתברר מתוך סוגיין דחזקת שליח וכו', לאו דוקא שליח שעשאו המשלח שליח, אלא אף מי שמוטל עליו חיוב לעשות דבר כדי שלא יעבור על לפני עיור לא תתן מכשול, אמרינן נמי חזקה זו, וכדאמרינן באומר לחברו צא ולקוט לך תאנים וכו', עד ע"כ לא פליגי אלא דמר סבר נחשדו ומר סבר לא נחשדו, אבל לכו"ע חזקה שליח עושה שליחותו. ופירש רש"י ז"ל [ד"ה לא] הא לאו הכי הוה סמכינן על בעל הבית הזה שהוא שליח על כך שמוטל עליו לעשר מה שהוא נותן ואל יאכיל לע"ה איסור, ע"כ. ועיין בתשובת תרומת הדשן ז"ל [חלק א] סימן קפ"ח, כתב דמי שגילה לאחד שיעשה לו שליחות אחת, ושמע איניש אחרינא ועשאו דחשיב שליח, וההיא דהאומר לשלוחו צא ותרם ושמע איניש אחרינא ואזל ותרם דאין תרומתו תרומה, הוא משום דשאני התם דאפשר דדעת בעל הבית ששלוחו יתרום משום דמכיר מדתו של בעל הבית, או בינונית או בעין יפה או רעה, ע"ש.

עוד זאת ראיתי בתשובת הרב בצלאל ז"ל סימן (כ"ט) [כ"ז] (דף צ"א) כתב, על ראובן שהוציא בפני בית דין כתב יד שמעון שחייב לו מנה, וטען שמעון כתב יד זה לא נתתיו מידי לידך רק שלחתיו ליד לוי בעיר שהיית יושב שם שימסרהו לידך על תנאי שתשלח לי סחורה בשיווי המנה, ושינה ומסרו לידך מבלי שום תנאי שישלח לי מאומה, וראובן השיב לאו כל כמינך לומר שעל תנאי שלחתו אליו ולא קיים התנאי ולא חל חיובי, והאריך שם בתשובה וכתב ז"ל, ואע"ג דפליגי אמוראי אי אמרינן חזקת שליח עושה שליחותו אי לא, היינו כי מספקא לן בעיקר השליחות אי עשאו השליח אי לאו, אבל היכא דודאי נעשה השליחות דאנן סהדי ביה, אלא דמספקא לן אי שינה השליח אי לא בהא ודאי לכו"ע לא אמרינן דשינה השליח אלא חזקת שליח דאינו משנה בשליחותו, ע"כ. וכתב עוד הרב ז"ל שם, ודע שמהר"ם ז"ל בתשובה"ל עלה דתניא אין שלישותו בידו אינו נאמן, דלא אמרו כן אלא כגון שלאחר זמן נחלקו הבעלי דינים בתנאים שהיה ביניהם, ושואלים לשליש איך היו התנאים מעיקרא, בהכי ודאי לא מהימן טפי משניהם, מכיון שאין שלישותו בידו, אבל היכא שבעל הדבר חלוק על השליש אמאי דעבר כבר בעוד שלישותו בידו ונימא דכדינא עכד מאי דעבד ואהדר לחד מנייהו ערבנו דחזקה שליח עושה שליחותו, והביא ראיה מהא דאמרינן בפרק התקבל [גיטין סד ע"א] בעל אמר לגירושין, ושליש אמר לגירושין וכו', דפרכינן ונימא חזקת שליח עושה שליחותו, ומשני ה"מ לחומרא אבל לקולא לא, ומאחר דלחומרא אמרינן חזקת שליח עושה שליחותו, נוקי ממונא אחזקתיה ולא נפיק לא משליש ולא מבעל הדבר אשר החזיר לו השליש ערבנו, דאין להוציא מן השליש ולומר דפשע ולא עשה שליחותו, דאפוקי ממונא חומרא הוא ואמרינן חזקת שליח עושה שליחותו, עכ"ד ע"ש באורך. ונראה דמהר"ם ז"ל לית ליה ההיא דכתבנא לעיל בשם הגהות מיימוניות שכתבו בשם תוס' דר' אליעזר ממין, דלענין ממון לא אמרינן חזקת שליח עושה שליחותו, ע"כ. ומהתימה על הרב בצלאל ז"ל

ציונים והערות

כ. הובאו דבריו במדרכי גיטין (רמז תי) ובתשובות דשייכי לספר משפטים (סימן מד) ועיין ב"י (סימן נה).

מגורה אחת, אבל מעורבים היו, והודיע כן לבני ביתו להזהירן על אותה מגורה, וכשהגיע שעת הביעור הוצרך להוציא המעשרות מרשותו ולפי שהיו הפירות מעורבים אמר עישור שאני עתיד למוד וכו'. והריטב"א בחידושו שם על דף (כ"ז ע"א) [כ"ו ע"ב] כתב וז"ל, וקשיא להו לרבנן ז"ל שהא ודאי פירות כבר הגיעו לעונת המעשרות, שאל"כ לא נתחייבו בביעור, וא"כ היאך פירש רבן גמליאל לים מקמי דליעשרינהו והו"ל למיחש דילמא מחזקי להו בני ביתיה כמתוקנים דקי"ל חזקה על חבר וכו', וזו אינה קושיא, דהא פירושו בירושלמי [פרק ג דמעשרות הלכה א] שלא אמרו אלא בחבר שמת דוקא וכשמת מתוך ישוב דעתו שאלו לא היו מתוקנים היה מודיע להם, אבל כשלא מת מתוך הישוב וכל שכן כשפירש לים אין כאן חזקה, ורבן גמליאל דעתו לחזור הוה ולהכי לא עשרינהו מעיקרא, עכ"ל. ואפשר שבעלי התוס' ז"ל שעל מסכת עבודה זרה כיוונו לזה שם בפרק ג', במה שהביאו הירושלמי הנזכר כדי לתרץ קושיות של ראשונים ז"ל שהקשו במעשה דרבן גמליאל.

האמנם תמה אנכי על תמיהתם של ראשונים ז"ל בזה, דמאי דוחקא איכא לאוקומיה למעשה דרבן גמליאל ולומר דמאי הוה, ולכך לא חשש רבן גמליאל אם יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו, דמאי דרבנן קיל, ובהכי הוה ניחא נמי (קושיית) [קושיא] שהיה קשה על רבן גמליאל, אמאי לא הפריש תרומה גדולה, וכמו שהקשו שם התוס' והריטב"א, אבל אי מוקמינן לה בדמאי ניחא דלא היה צריך לאותו דבר כי לא נחשדו ע"ה על התרומה, ואפשר לומר דהך חזקה סתמא איתמר וס"ל דחזקה אלימתא היא ולא שנא באיסור דאורייתא ולא שנא באיסור דרבנן חזקה לחבר דאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו, ואפילו בספק איסור דרבנן כדמאי. והכי משמע קצת מההיא דפרק בכל מערבין [עירובין] דף ל"ב [ע"א], דבעי למפשט רב ששת דחזקה שליח עושה שליחותו מההיא דהאומר לחבירו צא ולקוט לך תאנים מתאנתי וכו', עד כאן לא פליגי אלא משום דאיכא איסור לתרום שלא מן המוקף, הא לאו הכי לכו"ע חזקה שליח עושה שליחותו, ודחי לה תלמודא שאני התם דאיכא חזקה, דאמר רבי חנינא חוואה חזקה על חבר שאינו

שלא הזכירו. ועיין בפרט חזקה זו עוד בתשובת מוהרי"ט חאה"ע סימן כ"ט, ועיין להרב מגן אברהם ז"ל מ"ש בסימן ת"ט סעיף ח' [ס"ק יז], דהיינו דוקא כגון שיש מכשול למשלח אם לא יעשה השליח שליחותו, וקשה מההיא דצא וקדש לי אשה סתם.

פד. חזקה לחבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו. הכי אמרינן בפרק ג' דעבודה זרה דף מ"א ע"ב, אהא דמתמה תלמודא ואין ספק מוציא [מידין] ודאי, והתניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות, אפילו הן בני יומן הרי הן בחזקת מעושרים, והא הכא דודאי טבילי ספק עשרינהו ספק לא עשרינהו, וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי, ומשני התם ודאי, דודאי עשרינהו כדרכי חנינא חוואה, דאמר רבי חנינא חוואה, חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו. וכתבו שם רבותינו בעלי התוס' ז"ל [שם ד"ה חזקה], בירושלמי [פרק ג ממעשרות הלכה א] קאמר תיפתר בשמת מתוך הישוב, פירוש בישוב הדעת, ע"כ. וראיתי בחידושי הריטב"א בפרק קמא דקידושין דף (כ"ז ע"א) [כ"ו ע"ב] עלה דאמרינן מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה, א"ל רבן גמליאל לזקנים עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע וכו', שהוקשה להם לתוס' בזה דהיאך פירש רבן גמליאל לים מקמי דליעשרינהו, דהו"ל למיחש דילמא מחזקי ליה בני ביתיה כמתוקנים, דקי"ל חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו, כדאמרינן גבי חבר שמת והניח מגורה וכו'. ורש"י ז"ל נראה שהרגיש מזה וכתב [קידושין שם ד"ה שהיו ז"ל, שהיו באים בספינה ושכח ולא נתן רשות לתרום, ע"כ. נראה שדעתו ז"ל לומר דכיון דהשכחה אינה בידי אדם הוויא אונס. וזה תימה דהא בפרק ב' דביצה דף ט"ו ע"ב, אהא דאמרינן מאי איריא מערב יו"ט, אפילו ביו"ט נמי, אין ה"נ אלא גזרה שמא יפשע. ופירש רש"י [ד"ה שמא] שמא יפשע ישכח ולא יערב, ע"כ. אלמא שכחה פשיעה קרינן ליה, ומה יושיענו חזקת חבר מעתה. והתוס' ז"ל [קידושין שם ד"ה מעשה] ניחא להו דשנת הביעור היתה, ששנינו מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע שנת הביעור מזכה להם ע"י אחרים, כיצד מעשה ברבן גמליאל וזקנים ומקמי דנפיק מביתיה הפריש מעשרותיו על

אבל אי סתמא דתלמודא קי"ל כרב ששת ניחא שפיר דלא פריך ממתני' משום דקי"ל דטעמא דמתני' משום חזקה שליח עושה שליחותו.

והיינו טעמא נמי דלא פריך בכל הני דוכתי מההיא דחדש [פרק י' דמנחות משנה ה'] דהרחוקים מותרים מחצות היום ואילך וכו', אלמא אתי ספק דלא ידעינן אם קרב העומר אם לאו ומוציא מידי ודאי איסור חדש, וכן מאי דלא פריך מההיא [עירובין שם] דהאשה שיש עליה זיבה וכו', דמביאה מעות ונותנת בשופר ואוכלת בקדשים וכו' דמייתי התם, דכולהו אית לן למימר דקי"ל לתלמודא דכל הני הוי עיקר טעמא כדרב ששת דאמר חזקה שליח עושה שליחותו וכדאמרן. ועיין בהר"מ פרק י' מהלכות מעשר הלכה י', שכתב, עם הארץ שאמר לחבר לקוט וכו', חזקה שאין החבר מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו, ע"כ. והתם בסוגיא דפרק בכל מערבין לא איתמר הך טעמא אלא אליבא דרב נחמן, אבל לרב ששת טעמא הוא משום חזקה שליח עושה שליחותו, נראה שדעתו כדעת ר"ת דפסק הלכה כרב נחמן, ויש לדחות דנקט טעמא דחזקה לחבר שהוא מוסכם לכו"ע ולא אשכחן מאן דפליג עליה ומהני לן לשנויי ההיא דחבר שהניח מגורה וכו', דהוי טעמא משום חזקת חבר כדמשני לה בכל דוכתי הנו"ל.

פ.ה. חזקה בית דין דלא מתעצלי. בפרק בכל מערבין [עירובין] דף ל"ב [ע"א], דמייתי רב ששת סיעתא דחזקת שליח שעושה שליחותו, מההיא [פרק י' דמנחות משנה ה'] דהרחוקים מותרים מחצות היום ואילך, ודחי לה רב נחמן התם כדקתני טעמא לפי שיודעים שאין בית דין מתעצלים ואחזקת בית דין סמכינן אחזקת שליח לא סמכינן, והכי נמי מייתי התם רב ששת סיעתא מבריייתא דהאשה שיש עליה לידה או זיבה מביאה מעות ונותנת בשופר שכתוב עליו קנין וטובלת ואוכלת בקדשים לערב, אע"ג דלא ידע דהכהנים הקריבום, ודחי לה רב נחמן הא נמי חזקה דבי דינא הוא כדרב שמעיה, דאמר רב שמעיה חזקה אין בית דין של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופר, ופסקה הרמב"ם בפרק א' מהלכות מחוסרי כפרה הלכה י"ב.

מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו, הרי דאפילו במעשר פירות תאנים דהוי מדרבנן ואפ"ה קאמר תלמודא דאיתא להך חזקה, אלא דמהתם ליכא ראייה אלא באיסור דרבנן דעיקרו מן התורה, אבל כשהאיסור עיקרו מדרבנן ליכא ראייה מהתם דאמרינן להך חזקה, אמנם מדעתם של תוס' והריטב"א ז"ל דלא אוקמוהו למעשה דרבן גמליאל בדמאי, נראה ברור דהכי אית להו דסתמא לחבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו לא שנא באיסור דאורייתא ולא שנא באיסור דרבנן וכדכתיב, והתם בפרק ג' דעבודה זרה כתב רש"י [מא ע"ב ד"ה ואב"א וד"ה דעבד] והתוס' [שם ד"ה ומכניסה] בשינויא בתרא ואב"א ספק וספק הוא וכו', דהימנוהו רבנן לחזקת חבר לתקנתא דידהו ואתי ספק מעשר דידהו ומוציא מידי ודאי רבנן.

ומהך סוגיא ומסוגיא דפרק קמא דפסחים דף ט' [ע"א], ומפרק קמא דחולין דף י' [ע"א], ומנדה דף (ס"ו) [ט"ו] [ע"ב], דפריך אהא דאין ספק מוציא מידי ודאי, מהך דחבר שמת והניח מגורה וכו', ולא פריך תלמודא מההיא דמייתי בפרק בכל מערבין [עירובין] דף ל"ב [ע"א], חבר שאמר לחבירו צא ולקוט כלכלה מתאנתי וכו', דאמרינן דאי לאו איסורא דתורם מן המוקף לכו"ע הוה סמכינן על הבעל הבית שעושה ומותר הלה לאכול, אלמא אע"ג דודאי טבלי ספק עשירינהו ספק לא עשירינהו, ואתי ספק ומוציא מידי ודאי, ומדלא פריך בכל הנך דוכתי מההיא נראה לענ"ד סיעתה לר"י ודעמיה שפוסקים הלכה כרב ששת דחזקה שליח עושה שליחותו, שהרי סתמא דתלמודא לא פריך מהא משום דס"ל לסתמא דתלמודא דטעמא דההיא דלקט כלכלה וכו', דשרי למיכל טעמא רבה איכא למילתא משום דחזקה שליח עושה שליחותו וכדמשמע ליה התם לרב ששת דאמרינן חזקה זו אפילו להקל והוי ודאי וודאי, ומשו"ה לא פריך בכל הני דוכתי מההיא, אבל אי אמרת דסתמא דתלמודא לא קי"ל כרב ששת אלא כרב נחמן דלא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו קשה טובא לקסלקא דעתין דלא ידע להך דחזקה לחבר וכו', אדפריך מבריייתא ליפרוך ממתני' דהאומר לחבירו צא ולקוט לך כלכלה של תאנים וכו', דמשמע דלכו"ע אתי ספק ומוציא מידי ודאי,

קונטרס מדות חכמים

שקיבל ממנו פקדון כך וכך מעות ונפטר שמעון, ואין ספק בנכסים לכתובה ולפקדון, הדין עם האלמנה, ואפילו הודה שמעון בפקדון בשעת פטירתו אינו מזיק לאשה בהודאת בעל דבר במקום שחב לאחרים אינו כלום, ע"כ. ש"מ מדברי הרשב"א ז"ל, דלא איתמר חזקה דאין אדם חוטא ולא לו אלא בהקדש דחמיר להו לאנשי, אבל על ההדיוט חיישינן דחוטא ולא לו, ומאי דאמרינן בעלמא דהודאת בעל דבר במקום שחב לאחרים לא מהני אפילו במודה בשעת פטירתו דאיהו לא מתהני וליכא למיחש לקנוניא, עם כל זה כל דהוי בהדיוט אמרינן אדם חוטא ולא לו.

דחזי הוית בתשובת מהרשד"ם ז"ל חו"מ סוף סימן קס"ד, שכתב ז"ל, ועוד אני אומר שאע"פ שנאמר שיש אומדנות מכח הסברא לומר שאלו הנכסים הן מהשותפין, אמנם יש אומדנא גדולה סמוכה לדין, שהרי קי"ל שאין אדם חוטא ולא לו, וכ"ש וק"ו בשעת פטירתו, והרי אמרינן בסוף פרק גט פשוט [בבא בתרא קעה ע"א] אין אדם משטה בשעת מיתה, הרי שבעודו בריא משטה, ואותה שעה אינו משטה, וזה הפוסק פסק בהפך ורוצה שבעת בריאותו היה חסיד ובעת פטירתו רשע, דבר תימה הוא זה, כדמוכח בפרק שבועת הדיינים [שבועות מב ע"ב], דקאמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, אמרי הני מילי שכיב מרע דאין אדם חוטא ולא לו, ע"כ. ולכאורה נראה שלא ראה תשובות הרשב"א ז"ל הנזכרות שעלה בהסכמה דלא איתמר הך חזקה אלא בהקדש לא בהדיוט, ושבהדיוט אפילו בשעת מיתה חיישינן דחוטא ולא לו וכדאמרן, ועיינן עוד בתשובותיו לחלק אבה"ע סוף סימן ק"ס בנדון אחר החזיק ג"כ בסברתו ולא זכר שר תשובות הרשב"א ז"ל.

עוד מציינו גדולה חזקה זו אף להתיר ערוה, בפרק האומר דקידושין דף ס"ג [ע"ב], עלה דמתני' דקתני קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתי ובא אחד ואמר אני קדשתי נאמן, ובגמ' אמר רב נאמן ליתן גט ואינו נאמן לכנוס, נאמן ליתן גט אין אדם חוטא ולא לו, ואינו נאמן לכנוס אימא יצרו תוקפו. פירוש נאמן ליתן גט ובהאי גיטא שרינן לה לעלמא

פו. חזקה אין אדם חוטא ולא לו. הכי איתמר בפרק קמא דבבא מציעא דף ה' ע"ב, עלה דאמר רבי יהודה סתם רועה פסול אפילו לא הועד עליו שגזל, דסתמיה גזלן הוא דמרעה בהמותיו בשדות של אחרים. והיינו דוקא ברועה בהמות שלו, דבשביל הנאתו רועה אותם בשדות של אחרים, אבל רועה בהמות דעלמא לא, דאי לא תימא אנן חיותא לרועה היכי מסרינן, והא כתיב [ויקרא יט, יד] 'לפני עור לא תתן מכשול', אלא חזקה אין אדם חוטא ולא לו. ואיתמר נמי הך חזקה בפרק שבועת הדיינים [שבועות] דף מ"ב ע"ב, ובערכין דף כ"ג [ע"א], פלוגתא דתנאי לרבי אליעזר אדם עושה קנוניא על ההקדש, ואם הקדיש נכסיו ושוב אמר מנה לפלוני בידי אינו נאמן, ולרבי יהושע אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, ואיכא התם תרי לישני, ע"כ לא פליגי אלא בבריא אבל בשכיב מרע דברי הכל אין אדם עושה קנוניא על ההקדש. והרמב"ם ז"ל פרק ז' מהלכות ערכין [הלכה יח], פסק כלישנא קמא דבשכיב מרע דוקא אין אדם עושה קנוניא על ההקדש משום חזקה דאין אדם חוטא ולא לו, ונראה דאע"ג דדרך הרמב"ם לפסוק כלישנא בתרא, הכא פסק כלישנא קמא מטעם סתמא דתלמודא דפרק שבועת הדיינים [שם] דאמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא להקדש, אמרי הני מילי שכיב מרע דאין אדם חוטא ולא לו, כלומר בשביל יורשיו, אבל בבריא דלעצמו לא מהימן. והרשב"א ז"ל בתשובה [חלק א] סימן אלף מ"ז כתב בזה ז"ל, הא דאמר רב הונא בשילהי גט פשוט [בבא בתרא] דף [קע"ה] [קע"ד] ע"ב, שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, נראה דדוקא על ההקדש קאמר, ואע"ג דאמרינן עלה בערכין דף (מ"ג) [כ"ג] [ע"א] טעמא משום דאין אדם חוטא ולא לו בהקדש קאמר, אבל על ההדיוט חיישינן, ואם יש עליו כתובת אשה ובעל חוב ואמר מטלטל פלוני הוא של פלוני אינו נאמן אם אין שאר נכסים מספיקין לפרוע אותם וכו', ע"כ. וכ"כ בתשובה ח"ב סימן רמ"ה. וכן ראיתי תשובה אחרת להרשב"א [חלק ב סימן שכט] הביאה מרן ז"ל באה"ע סימן (ר"ן) [ק'] סוף אות ז' ז"ל, וכתב עוד בתשובה על ראובן שהוציא כתב ידו של שמעון שהודה

בקידושין ליכא למיחש שילך וישאנה במקום אחר, שהרי חושש הוא שיבוא מי שקידשה ותצא מזה כיון שאין לה גט ממנו, וא"ת וניחוש שמא זה המגרש יהא שמו כשם המקדש ממש ותאמר שנתגרשה ממנו בגט זה, הא ליתא דקי"ל אין חוששין לב' יוסף בן שמעון, אלא אם כן הוחזקו ואינן מגרשין אלא זה בפני זה, וא"ת וניחוש שמא יעלה המגרש הזה שמו כשם המקדש כדי לפוטרה ממנו, הא נמי ליתא כי כל שהוחזק שמו בעיר ל' יום אין כותבים, וכל שהוחזק שמו בעיר ל' יום לא חיישין לרמאות, עכ"ד. ומהר"י בן לב ז"ל כתב שם בסוף החקירה הנזכרת ז"ל, אע"ג דאשכחין דסמכינן אחזקה דאין אדם חוטא ולא לו היינו דוקא היכא דליכא הכחשה כעין ההיא דקדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתי, אבל כל דאיכא הכחשה לא סמכינן אהך חזקה.

עוד מתבאר בההיא דפרק שבועת הדיינים [מב ע"ב], דחזקה זו דאין אדם חוטא ולא לו איתמר אע"פ שמגיע תועלת ליורשיו, דהא אמרינן הני מילי בבריא, אבל בשכיב מרע לא, מ"ט אין אדם חוטא ולא לו, ופירש רש"י [שם ד"ה אין] בשביל יורשיו, ע"כ. ונראה לענ"ד דאפילו בשביל בנו דברא כרעא דאבוה וחביב עליו טפי מסתם יורשים, אפ"ה אמרינן אין אדם חוטא ולא לו. וראיה ברורה לזה דברי הרמב"ם ז"ל בפרק י' מהלכות גירושין הלכה י"ד, שליח שהביא גט חו"ל ואמר בפני נכתב ובפני נחתם הרי זה לא ישאנה, שאנו חוששים שמא עיניו נתן בה, ולפיכך העיד לה וכו', וכל אחת מהן מותרת להנשא לבן העד שהעיד לה או לבן חכם שאסרה על בעלה או לבן הנטען עליה או לשאר קרובים, שאין אדם חוטא כדי שיהנה אחר, ע"כ. והיא משנה שלימה ביבמות פרק כיצד דף כ"ה ע"ב], והטעם מפורש בירושלמי [פרק ב דיבמות הלכה יב] וזה פשוט, ולא הוצרכתי לכותבו אלא כדי להוציא מדעת חד צורבא מרבנן ה"י אשר שגג בזה וכתב אלי בפסק אחד דלא איתמר הך חזקה אלא לגבי יורשים לא לגבי בניו, דברא כרעא דאבוה, וחייס עליה טפי משאר יורשים דעלמא. ונסתייע מתשובת מהראנ"ח ז"ל ח"א סימן (ס"א) [ס"ו] שכתב ז"ל, עד כאן לא פליגי רשב"ג ורבנן דמר סבר לי ולא ליורשי, ומר סבר לי ואפילו ליורשי, אלא דוקא בשאר יורשים,

דאין אדם חוטא ולא לו, ואע"פ שהוא מתחילה לכונסה נתכוון, ועל דעת לכונסה אמר הכי, מ"מ כיון דמודע ליה בטר הכי שאינו כונסה ועומד בדבורו ויהיב גיטא, אלמא דקושטא קאמר לא מחזיק שקריה למיהב גיטא דשרי לה לעלמא שלא כדין וחוטא ולא לו, וכמ"ש הריטב"א [שם] והר"ן ז"ל שם [כו ע"א מדפי הרי"ף]. ומתבאר שם מדבריהם דלא אמרינן הך חזקה אלא בדאתא חד ואמר אני קדשתי, אבל בתרי דאתו חד אמר אני קדשתי וחד אמר אני קדשתי, דאי יהיב חד מינייהו גיטא לא אמרינן חזקה אין אדם חוטא ולא לו, דאיהו סבר דמשום גיטא דידיה לא משתריא, דאכתי אסירא אמטול אידך, ובהכי ניחא מאי דאקשינן עליה דרב ממתני', רצה אחד נותן גט ואחד כונס, אלמא נאמן לכונס, ומאי קושיא דהתם לאו משום נאמנות עצמו הוא כונס, אלא מפני שחבירו נתן גט והתירה לכל העולם, דודאי הא ליתא דאתתא לא משתריא בגטו של אחד מהם, כדתנן ושניהם נותנים גט, וטעמא כדאמרן דכי הוו תרי ויהיב חד גיטא ליכא חזקה דאין אדם חוטא ולא לו, דאיהו סבר דאכתי אסירא אמטול אידך, הילכך הימנותא גבי תרוייהו היא ואפ"ה כונס אחד מהם, אלמא נאמן הוא לכונס. וכתב עוד הריטב"א ז"ל שם בחידושיו [קידושין שם] ז"ל, ומסתברא שאם חזר האב ואמר נזכרתי וקדשתי לפלוני שהוא נאמן אף לכונס, דהא ליכא טעמא דיצרו תוקפו ואיכא טעמא דאין אדם חוטא ולא לו ומקלקל לבתו, ע"כ.

ועוד מחידושי הריטב"א ז"ל, מצאתי בתשובת מהר"י בן לב ז"ל ח"ג סימן (ק"ה) [ק"ד] (דף ק"ט ע"ג) בחקירה הה', כתב בשם הריטב"א [יבמות קו ע"א], שהקשה עלה דאמרינן בשלהי מצות חליצה [יבמות שם], אין חולצין אלא א"כ מכירין, מאי שנא מהא דאמרינן בקידושין [סג ע"א] דבא אחד ואמר אני קדשתי נאמן ליתן גט, חזקה אין אדם חוטא ולא לו, ותירץ דהכא גבי חליצה אינו חוטא ולא לו, שמא אין זה יבמה וחולץ אותה כדי לעשות לה גט חליצה ושילך וישאנה במקום אחר, שהרי אינו חושש שיבוא היבם ויוציאנה, דמ"מ אמרינן אולי זה היבם שנחלצה ממנו או אח אחר היה לו שחלץ לה ופטרנה, ורחוק הוא שיביא היבם עדים שהוא היבם, וכי לא היה שם יבם אחר, אבל התם

קונטרס מדות חכמים

ומאי איריא שכיב מרע, דאין אדם חוטא ולא לו אפילו בריא נמי, דכבר כתבו התוס' ז"ל שם נבכא בתרא קעה ע"א ד"ה האן דכולהו אצטריך לגבות בלא שבועה, דאי לא הוה שטרא הוה בעי שבועה, כדתנן [כתובות פז ע"א] הבא ליפרע מנכסים משועבדים לא יפרע אלא בשבועה, ואפילו הקדש דמה לי משתעבד לגבוה מה לי משתעבד להדיוט, אם לאו חזקה דבשעת מיתה חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש לא הוה מהימן. ולכאורה דברייהם דחוקים, דמלישנא דרב הונא משמע דאי לאו דהוה נאמן לא הוה גבי מההקדש כלל, ובדבור השכיב מרע הוה דמהימן ליה לגבות.

ואנכי לא ידעתי מאי דוחקיהו דרבתינו בעלי התוס' דלא מוקמו לה להא דרב הונא דקאמר שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי דמירי באומר פקדון יש לו בידי, דבפקדון אמרינן בבבא בתרא דף ע' ע"א, בעא מיניה רב עמרם מרב חסדא, המפקיד אצל חברו בשטר, וא"ל החזרתי לך מהו מגו דאי בעי אמר נאנסו מהימן השתא נמי מהימן, או דילמא וכו', א"ל מהימן וכו', והכי אפסיקא הלכתא התם הכי ואינו גובה מן היורשים דטענינן להו שמא החזיר אביהם, ע"ש. א"כ משו"ה קאמר תלמודא הכא דכיון דנקיט בעל הפקדון שטרא בידיה דאפקיד גביה מנה, תו ליכא למיחש ודאי לחשש דשלא להשביע את עצמו קאמר, אמנם מדינא לא הוה המפקיד גובה מן ההקדש דכי היכי דטענינן ליורשים שמא החזיר אביהם, הוה טענינן להקדש החזיר, אי לאו חזקה דשכיב מרע לא עביד קנוניא על ההקדש, ומשו"ה אצטריכו תלתא שטרא והקדש וש"מ להאמינו וק"ל.

ובתשובת הרב בצלאל בסימן (ט"ו) [י"ד], ראיתי בענין חזקה זו קצת חידושין, כתב שם ז"ל, וקשיא להו לרבוותא ז"ל, הא דבעינן בפרק מי שמת שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו מהו, תפשוט מהכא דאם עמד אינו חוזר, דאי חוזר א"כ פשיטא דנאמן ומאי קנוניא שייך והלא היה יכול לחזור בו, והביא שם משם תשובת הרשב"א ז"ל [חלק ג סימן רצה], דהא דרב הונא מיירי כשהקדיש נכסיו ומסרן ביד גזבר שאינו יכול לחזור בו ולא לישאל על הקדשו, שאילו לא כן יכול הוא לישאל עליו, ומגו

אבל בכך וכן בני בני דברא כרעא דאבוה הוא כו"ע מודו דלי ואפילו ליורשי קאמר, וזה ענין נכון איני מוצא בו שום חסרון ע"כ, אם כן אף אנו נאמר שלא אמרו אין אדם חוטא ולא לו אלא דוקא בשאר יורשים, אבל בכך וכו"ע כתועלת עצמו דמי וחוטא. ואין זה אמת, שהרי בפירוש כתב הרמב"ם בפרק הנזכר, דלבנו של עד או של החכם שאסר מותרת להנשא לו, מטעם דאין אדם חוטא כדי שיהנה אחר, אלמא בנו נמי כאחר שוויה רבנן וקרינן ביה שפיר אין אדם חוטא ולא לו. ודברי מהראנ"ח ז"ל אינם מכריעין, דהא מסיק וקאמר אלא שלא פירשוהו הגדולים ז"ל. ועיין בספרי שארית יעקב סוף פרשת בהעלותך [דף סד ע"א] מה שתמהתי עליו מסוגיא דריש פרק המפקיד [בבא מציעא לג ע"ב] שהיא הפך דברי מהראנ"ח ז"ל. וגם מהכא יש לדקדק עליו, שהרי לפי סברתו דבכלל לשון לי הבן בכלל, א"כ יחוייב מזה נמי, דלשון ולא לו דאמרו הכא, הוא על שאר קרוביו ולא על בנו דכגופו דמי ולו מקרי, ואין זה אמת דהא אמרו דבן ושאר קרוביו כולן בכלל, ולא לו שאמרו וכדאמרן, ומ"מ יש לדחות דלשון בני אדם לחוד ולשון חכמים לחוד, וק"ל.

פז. חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש. הכי איתמר בשלהי גט פשוט [בבא בתרא] דף קע"ד ע"ב, אמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, ופרכינן התם ודילמא משום דאדם עשוי שלא להשביע את עצמו, ומוקי לה בדנקיט בעל חוב שטר מקויים בידיה דמסיק ביה בהאי שכיב מרע מנה. ומתבאר בפרק שבועת הדיינים דף מ"ב ע"ב, דהיינו בשכיב מרע דוקא דאמרינן התם על הא דקתני בברייתא אבל נשבעין לקטן ולהקדש ליפרע מנכסי הקדש, ופרכינן תנינא אין נפרעין מנכסים משועבדים אלא בשבועה, ומשני סלקא דעתך אמינא הני מילי הדיוט אבל הקדש לא חיישינן לקנוניא קמ"ל, ופריך מהא דרב הונא דקאמר חזקה אין אדם עושה קנוניא וכו', ומשני אמרי הני מילי שכיב מרע אבל בריא לא. ואין להקשות דלפי מאי דמוקינן לה בדנקיט בעל חוב שטר מקויים דמסיק ביה בהאי שכיב מרע מנה, א"כ מאי קמ"ל דמהימן ומה אנו צריכים לנאמנות וממילא גבי בשטרא דבידיה, ותו מאי איריא הקדש

חזקה לא אמרינן, לפי שאדם עשוי לעשות קנוניא להפקיע ממון חבירו לפיכך חוששים לה, ע"כ. ועיין במידה זו בספר אדרת אליהו סימן ס"ו וט"זכ"א. וכן החזיק בסברא זו הרשב"א ז"ל בתשובה [חלק א] סימן אלף מ"ז, ז"ל בקצור, כל מה דאיתיה ברשותיה דאיניש חזקה דידיה הוא, וכי אמר דלאו דידיה הוא אפילו במקום מגו לא מהימן, וכדאמרינן בפרק האשה שנתארמלה [כתובות יט ע"א] אמר האי שטר אמנה הוא אינו נאמן, ואמרינן עלה דקאמר מלוה וכגון דחב לאחריים והא התם דאי בעי מחיל ואפ"ה לא מהימן, ע"כ. וכן נראה מתשובות הרשב"א [חלק ו סימן קכא] שהביא מרן הב"י בחו"מ ריש סימן צ"ח, וגם מתשובה שהביא באה"ע סימן ק' סוף אות ה' ע"ש, ובתשובה ח"ב סימן רמ"ה, וחזקה זו אלימא טובא דאפילו בשבועה לא מהימן, כנראה בדברי הרמב"ם שם, אלא א"כ ישבע האחר שאמר הלוה שהן שלו כמו שהאריך בזה בספר ב"ח [חו"מ] סימן צ"ט, ועיין בכנסת הגדולה חו"מ בכללי המגו סימן פ"ב אות קי"א ואות קי"ג.

ולענין דאיכא למידק על תשובות הרשב"א ז"ל, מתשובה שהביא בתשובת הרב כמהר"ר בצלאל סימן (ט"ו) [י"ד] בשם הרשב"א, עלה דאמרינן בפרק גט פשוט [בבא בתרא] דף קע"ד [ע"ב] אמר רב הונא שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי נאמן, חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש וז"ל, הא דרב הונא מיירי כשהקדיש נכסיו ומסרן ביד הגזבר, או שהקדיש על דעת רבים שאינו יכול לחזור בו ולא לישאל על הקדשו, שאילו לא כן יכול הוא לישאל עליו, ומגו דאי בעי מתשיל עליה הוא נאמן בלא טענת חזקה דאין אדם עושה קנוניא וכו', וכן כתב בחידושו פרק גט פשוט [בבא בתרא שפ] ז"ל, לדידן דקיי"ל כבית הלל דיש שאלה בהקדש אילו נדר על דעת רבים, א"נ דמסר ליד גזבר דמעטה א"א לישאל על הקדשו היה נאמן ואפילו היה בריא כשהקדיש, דכל שיש מגו אין חוששין לקנוניא, ע"כ. ולכאורה נראה הפך ממ"ש בתשובה הנזכרת, דחזקה כל מה שתחת יד האדם חזקה שהוא שלו, ולא מהימן אפילו במגו, לפי שאדם עשוי לעשות קנוניא להפקיע ממון אחרים. ואפשר לישב

דאי בעי מתשיל עליה הוא נאמן בלא טענת חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש. וכ"כ בחידושו בפרק גט פשוט [בבא בתרא קעו ע"ב] דלדידן דקיי"ל כבית הלל דיש שאלה בהקדש אילו נדר על דעת רבים א"נ דמסר ליד גזבר דמעטה א"א לישאל על הקדשו היה נאמן ואפילו היה בריא כשהקדיש דכל שיש מגו אין חוששין לקנוניא, ע"כ.

ואיכא למידק לפי"ז בפרק שבועת הדיינים דף מ"ב [ע"ב], דמוקמינן ברייתא דקתני לפרע בשבועה דהיינו לפרע מנכסי הקדש, ופרכינן הא תנינא לה מנכסים משועבדים לא יפרע אלא בשבועה, ופרכינן אצטריך סלקא דעתך אמינא הדיוט הוא דאדם עושה קנוניא על ההדיוט, אבל הקדש נימא אין אדם עושה קנוניא על ההקדש קמ"ל, ופריך והא אמר רב הונא חזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, ומשני אמרי הני מילי בשכיב מרע אבל בבריא לא. ולפי דברי הרשב"א דכל דהקדיש סתם דאיכא מגו דאי בעי מתשיל אהקדשו אפילו בבריא אין חוששין לקנוניא, לפי קס"ד דמקשה דאין חילוק בין בריא לשכיב מרע, ולישנא דשכיב מרע דקאמר רב הונא לאו דוקא, מאי קושיא, אימא דמלתיה דרב הונא במקדיש סתם דאיכא מגו דאי בעי מתשיל ומשו"ה מהימן. ועיין בפרט זה בארוכה למרן הכסף משנה ז"ל פרק ז' מהלכות ערכין דין ח"י, ובספר גדולי תרומה שער מ"ב [חלק ד] דף קפ"א ע"ג, ועיין בפרטי דיני קנוניא בכנסת הגדולה חו"מ סימן ס"ה.

פ.ח. חזקה כל הנמצא בביתו של האדם הוא שלו. חזקה זו לא הוזכרה בגמ', אבל היא מדברי הרמב"ן ז"ל הביאה הרב המגיד ז"ל פרק א' מהלכות מלוה דין ד', על מ"ש הרמב"ם טען הלוה מטלטלים אלו שבידי אינן שלי אלא פקדון הן בידי או שכורים או שאולים אין שומעין לו או יביא ראייה או יגבה מהן, כתב ע"ז ויש לתמוה מה טעם לא יהא נאמן בזה מגו שיכול לתתם במתנה ובעל חוב לא יגבה מהן, והרמב"ן [כתובות יט ע"א] אמר מאחר שתבעוהו בחובו אינו נאמן לומר במה שהוא בידו שהוא של אחרים, חזקה כל מה שביד האדם שלו, ומגו במקום

ציונים והערות

כא. ספר אדרת אליהו לרבי אליהו קובו נדפס תחת השם שני המאורות הגדולים.

קונטרס מדות חכמים

אם הודאתו שהודה לחוב לאחריים היתה בתר תביעה, דהנהו אחריני תבעוהו בחובם אז הודאתו על מטלטלים שבידו שהם של אחריים אפילו במגו דאי בעי יהיב וכו' לא מהימן, אבל אם הודה קודם שתבעוהו האחריים אז מהימן במגו אף דחב לאחריני, והכי דייק לשון הרמב"ן ז"ל שהביא הרב המגיד ז"ל, דנקט בלישניה שאחר שתבעוהו בחובו אינו נאמן וכו', דמשמע דבתר תביעה אזיל ולא בתר חוב, כ"כ משם מהר"י פלוסוף ז"ל, והרב פני משה לא הונח לו חילוק זה. ונראה דהדין עמו מתשובה שהביא מרן באה"ע סימן ק' הנו"ל, דהתם מיירי קודם תביעה דלא ניתנה כתובה לגבות מחיים כדמשמע לשון התשובה שם, שראובן הוציא כתב ידו שהודה שקיבל ממנו פקדון קודם שנפטר שמעון, ע"ש. אלא שתבלין מצאתי לחילוק זה בהרא"ש פרק ב' דכתובות [סימן ט], עלה דשטר אמנה שכתב בשם ר"י ז"ל, אבל אם אמר המלוה בלא תביעת בעל חוב, נראה דלגבי עצמו מהימן דהודאת בית דין כמאה עדים דמי, ע"ש היטב, ובמרן כסף משנה פרק ב' מהלכות מלוה דין ה' ד"ה מי שנתחייב. וחילק דעד כאן לא אמר הרשב"א דמשום הך חזקה לא מהימנין ליה אף כי אית ליה מגו, אלא דוקא היכא דברירא לן מילתא שהודאתו היתה במקום שחב לאחריים דאז אפילו במגו לא מהימן דחזקה וכו', אבל אי בעיקר הודאתו אנו מסופקים אי היתה קודם שחב לאחריים לית לן למימר הך חזקה, דמסתיין דנימא הך חזקה לאורועי המגו היכא דבריר לן מילתא דבשעתא דהודאה חב לאחריני הוה, אבל היכא דלא ברירא מילתא ואית ליה מגו תלינן דהודאתו היתה בזמן שלא היה חב לאחריני, וכיון שכן נמצא דלא שייכא הך חזקה דכל הנמצא וכו', ע"כ. ובהכי ניחא להו ההיא תשובה דהרשב"א [חלק ב סימן קנא] שהביאה מרן בחו"מ סימן מ"ז, המתחלת ראובן שהודה לנמואל וכו', ע"ש, שמאותה תשובה נראה בהדיא דבמגו נאמן אפילו במקום חזקה הנזכרת וליכא למיחש לקנוניא, וקשיא לתשובה הנו"ל להרשב"א שכתב בהפך, וניחא להו ע"פ החילוקים הנזכרים כמו שיראה המעיין.

וראייתי להרב כנסת הגדולה [חו"מ] בסימן מ"ז בהגהת ב"י אות י', שגם הוא חילק

שלא אמרו אלא בפקדון שאומר שהמעות הללו הן בידו פקדון מפלוני, אבל באומר פלוני נושה בי שהלוה לי מנה ואני חייב לו ליתא להך חזקה, וס"ל להרשב"א דרב הונא דאמר שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי מיירי בהודאת מלוה דמסיק אותו פלוני עליה, וכן נראה דעת רשב"ם ז"ל שם בפרק גט פשוט [קעה ע"א] דמיירי בהודאת מלוה, שכתב ד"ה אלא אמר ר"נ וכו', ז"ל, כולהו שטרי נקיטי דמסקי ביה בהאי שכיב מרע מנה, ע"כ. וכן נראה מדברי התוס' שם ד"ה שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי, ז"ל, קשה לר"י הא דבעינן בפרק מי שמת, שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו מהו, תפשוט מהכא דאם עמד אינו חוזר, דאי חוזר חוזר נמי במתנתו, וא"כ פשיטא דנאמן ומאי קנוניא שייכא כיון דהיה יכול לחזור בו וכו'. ולכאורה קשה מאי קושיא הא אע"ג דמצי הדר ביה מ"מ השתא מיהא לא הדר ביה, אלא דאית ליה מגו דמצי הדר ביה ומגו במקום חזקה לא אמרינן, וכמ"ש הרמב"ן והרשב"א ז"ל דחזקה כל מה שאיתא ברשותיה דאיניש דידיה הוא. ע"כ נראה לענ"ד כי היכי דלא לאפושי פלוגתא ולמימר דהתוס' פליגי אהא וס"ל דכל דאית ליה מגו מהימן, דהתוס' ז"ל מפרשים להא דרב הונא בהודאת מלוה ולישנא דמנה לפלוני בידי לאו דוקא וכדאמרן בדעת הרשב"א ז"ל.

וראייתי בחידושי הרמב"ן ז"ל במסכת בבא בתרא שם בפרק גט פשוט [שם], פירשה להא דרב הונא בהודאת מלוה, אלא שכתב דיש לפרשה נמי בשכיב מרע שמודה במנה פקדון, ז"ל שם, אבל תמהני על הרב ז"ל שאמר על הא דרב הונא וה"ה היכא דליכא שטרא בידיה ואמר תנו נותנים, והא מלוה על פה היא ואינה גובה ממשעבדי, ונראה שכך הוא אומר דאע"ג דלא נקט שטרא בידיה אלא שכיב מרע הוא שאמר יש לפלוני עלי מנה בשטר תנו לו נותנים, דאיהו ודאי קושטא קאמר ולא משקר, והרי הוא כמי שהוציא מלוה לפנינו שטר מקויים דהא אמרינן שכיב מרע לא משקר. אי נמי בשכיב מרע שמודה בפקדון שבידו מיירי, ע"כ.

וראייתי הוית בתשובת הרב פני משה ז"ל ח"א סימן ס"ג, שחילק בענין חזקה זו דכתב הרמב"ן והרשב"א דאפילו במגו לא מהימן. דיש לחלק בין

לית ליה חזקה, משום דהתובע היה תפוס וכדאמרן דהכי משמע בתשובה שבצדו בתביעת נמואל וק"ל, וסימנים עוד לחילוק זה מצאתי בתשובת מהרי"ט ז"ל חלק אה"ע סוף סימן י"ג. ועיין בכנסת הגדולה חו"מ בסימן ר"ן בהגהת הטור אות י"ג האריך למעניתו בפרט חזקה זו, ע"ש.

עוד ראיתי להרב משנה למלך הלכות זכיה פרק ד' הלכה י"ג, מקהי אקהייאת על חזקה זו, מהא דכתב הרמב"ם שם ז"ל, מקבל מתנה שטען ואמר זו שתחת ידי אינה מתנה בידי אלא שומר אני עליה וכיוצא, או שאמר בטילה היא מתחילתה לפי שלא קבלתיה, או בע"כ באונס או בטעות, וכיוצא בדברים אלו, דבריו קיימין ונשבע על זה שבועת היסת ותחזור לבעליה, כתב הרב המגיד ובאמת לא הבנתי מה ענין שבועה בכאן, וכמו שהשיג הראב"ד ז"ל. ואפשר לומר אם תבעוהו בעלי חובות שלו ואמרו לו אתה מערים בזה כדי להפקיעו מתחת ידינו, נשבע על זה שבועת היסת ע"כ. ולפי מ"ש הרב המגיד ז"ל בפרק א' מהלכות מלוה [הלכה ד] ובפרק ב' [הלכה ו] בד"ה לפיכך וכו', שנראה שדעת הרמב"ם בזה כדעת הרמב"ן דכל מה שבידו אינו נאמן במגו, ונראה מדברי הרמב"ם כי כל מה שנמצא בבית האדם אינו נאמן לומר שאינו שלו אפילו בשבועה כמפורש שם, וא"כ הכא כשאומר שמתנה זו שומר אני עליה דנאמן בשבועה, ואמאי מהימן הא איכא גדולה חזקה שכל שתחת ידו שלו, וכתב ויש לדחות דהכא מיירי שאינו בפנינו אלא שטוען בעל חוב שיש ללוה חפץ פלוני לפרוע, והוא טוען שהיא בטילה מקודם דהויא חזקת רפויה, דנאמן במגו דלא היו דברים מעולם, משא"כ התם. והעיקר אצלי דהכא שאני שידענו בודאי שקיבל מתנה אלא שטוען שהיתה בטלה מתחילתה או באונס או בטעות משו"ה מהימן, אבל התם לא ידענו מעולם שהיה פקדון בידו או שאולים כי אם על פיו, וסימנים יש לזה בדברי הרב המגיד בפרק ב' מהלכות מלוה [הלכה ה] גבי מ"ש הרמב"ם בהלכה ה', ועיין מה שכתב עוד בזה בריש הלכות מלוה [פרק א הלכה ד].

ועוד ראיתי להרב כנסת הגדולה בחו"מ סימן צ"ט בהגהת ב"י אות ח' כתב, דחזקה זו

כחילוק הרב פני משה ז"ל, ונסתייע מתשובת הרשב"א [חלק ו סימן קכא], שהביא מרן בסימן צ"ח מחודש א', ואע"פ שאילו היה עכשיו ביד ראובן לא היה נאמן דכל שנמצא בידו חזקה אינו של אחרים וכו', הכא שאני שבאותה שעה לא היה חייב לזה, ע"כ.

וחזי הוית להרב כנסת הגדולה ז"ל [חו"מ] בסימן צ"ט בהגהת הטור אות ח', כתב על תשובת הרא"ש [כלל קז סימן א] שהביא הטור [חו"מ סימן צט], על ראובן נתן חפץ לשמעון למכור, ובא לוי בעל חובו של שמעון ולקחו בחובו, ובא ראובן ותבעו מלוי ואמר ששלו הוא, ואין לו עדים שנתנו ליד שמעון, והשיב אם לקח לוי מיד שמעון בעל חובו חפץ הידוע שהוא של ראובן לאו כל כמינה וצריך להחזירו לראובן, אבל אם אין ידוע בודאי דשל ראובן הוא לאו כל כמינה לומר שלי הוא, ואף אם שמעון מודה לו, כי כל הנמצא בבית האדם אנו מחזיקים שהוא שלו עד שיתברר בעדים שאינו שלו. כתב הרב עלה וההיא דכתב הטור [חו"מ] בסימן ק"א סעיף ז', דאם יש מעות ללוי ותולה אותם בגוי והמלוה חושש שהם שלו ואומר כן כדי לדחותו, מחרימין סתם על כל מי שיודע ממון או מעות וכו', נראה לי דאינו סותר למה שכתב כאן דכל הנמצא בבית האדם אנו מחזיקים שהוא שלו, דכאן מיירי כשהבעל חוב תפוש, ומשו"ה אמרינן כל מה שנמצא ביד האדם הוא שלו, ועל ראובן שאומר שלו הם ורוצה להוציאם מיד הבעל חוב עליו להביא ראיה, אבל בסימן ק"א מיירי כשהלוה תפוס בממונו ועל המלוה להביא ראיה, ולכן בחרם סתם די, ע"כ. ועל דרך זה יש ליישב קצת מאי דקשיא ליה בסימן מ"ז תשובת הרשב"א אהרדי, דתשובת הרשב"א דההיא שכתב לנמואל וכו', מיירי שהיו המטלטלין ביד נמואל, רק שהיו ידועים לראובן, ומשו"ה כתב דמהימן במגו, והכי משמע בתשובה שכתובה שם סמוך ונראה לזו, דאם בנה ראובן חורבה ונמואל טוען שבנאה מממון השותפות וכו', דנראה מתוך התשובה שנמואל היה תפוס בטענותיו. ועל דרך זה ניחא נמי תשובת הרשב"א [חלק א סימן קכא] שהביא מרן [חו"מ] בריש סימן צ"ח, שהקשו ממנה דנראה דאית ליה הך חזקה וסותרת לתשובה שבסימן מ"ז דמשמע דלית ליה הך חזקה, דמההיא דבסימן מ"ז

ע"כ. ומשמע מדברי הרב המגיד ז"ל שם, דאלימא
הך חזקה להשביעו על הספק, כיון שרגלים לדבר
שאינן אדם קונה שוה מנה במאתים, ע"ש. ואני
הפעוט תחילת ראותי דברי הרב המגיד ז"ל בזה,
שכתב שסתמא חזקה אין אדם קונה שוה מנה
במאתים נרגשתי מההיא דאמרינן בפרק המקבל [בבא
מציעא] דף ק"ח ע"א, זבן במאתים ושויה מנה, סבור
מינה, מצי א"ל לתקוני שדרתיך, א"ל מר קשישא
וכו', אמרי נהרדעי אין אונאה לקרקעות, וכתב
הרא"ש ז"ל [שם פרק ט סימן כה] לתקוני שדרתיך וכו',
ולא שיתן המצרן ק' ללוקח ליקח הקרקע ויפסיד
הלוקח ק', דאין זה הישר והטוב שיפסיד הלוקח אם
נתאנה ויפסיד ק', דאם ישאר הקרקע בידו אין כאן
הפסד כל כך, דפעמים אדם חפץ בקרקע וקונוהו
ביותר משוויה, אלא ה"ק לתקוני שדרתיך וכו' לבטל
המקח, דכיון דאתה כשלוחי מה שטעית בשליחות
אינו כלום, ואם אין המצרן רוצה ליקח אותו בר' וגם
הלוקח חפץ להחזירו למוכר המכר בטל, וקאמר רב
נחמן על מעשה כזה אין אונאה לקרקעות, דכיון
דקנאה לעצמו לא מצי למימר לתקוני וכו', שפעמים
אדם קונה קרקע הרבה יותר מדמיו, ע"כ. ופסקה
הרמב"ם פרק י"ד מהלכות שכנים הלכה ד', ומשמע
התם מדבריו דמהימן הלוקח בשבועה שכתב לקח
שוה מנה במאתים אינו יכול לסלקו עד שיתן הרי',
טען בן המצר שעשו קנוניא ביניהם נשבע הלוקח
בנקיטת חפץ ונוטל ר' זוז, ע"כ. ולפי דברי הרב
המגיד כאן בפרק י"ג, דסתמא חזקה אין אדם לוקח
שוה ק' בר' ואפילו בשבועה לא מהימן, והוא
פלאי. ושוב ראיתי דבר זה קדמו שרים הראשונים
ז"ל, מרן הקדוש בחו"מ סימן קע"ה סעיף י"ד, כתב
דשאני התם בפרק י"ג דקא מודו הלוקח והמוכר
שעשו קנוניא בדבר, לפיכך כשאומר שוה ק' קניתי
בר' לא מהימן אפילו בשבועה, אבל בההיא דפרק
י"ד דליכא הוכחא דאיכא הערמה בדבר לפיכך אם
אמר קניתי שוה ק' בר' מהימן בשבועה, אבל אכתי
קשה מה יושיענו זה לדברי הרב המגיד שכתב
הטעם משום חזקה שאין אדם קונה שוה ק' בר'
וטעם זה שייך אפילו בדליכא הערמה, ודוחק לומר
שמש"כ הרב המגיד חזקה אין אדם קונה וכו', לאו
אבעלמא קאי אלא הכא בכהאי גוונא דהוה בה
הערמה לא מהימן. וגם הרב לחם משנה ז"ל כתב

אלימתא היא, ומ"מ חזקה דאין אדם משהא שטר
פרוע בביתו עדיפא ואלימא טפי, ע"ש. ועוד כתב
הגהת הטור אות י"א, בשם מהר"י הלוי ז"ל [כלל י'
סימן ע"ז, דבשותף ליתא להאי חזקה, מכ"ש
דסרסור שכתב הטור בסימן צ"ט. וכתב עוד נשם אות
ט] דחזקה זו בחפץ או במעות, אבל בעיסקא
וסחורות שבביתו לא שייך הך חזקה, ע"ש. ונראה
דדעתיהו דכל שיש רגלים לדבר ליתא להך חזקה,
ואפשר שזהו דעת מהרימ"ט באה"ע סוף סימן י"ג,
דלא חש להך חזקה משום דנידון דהיה בבן שהורה
שקצת מטלטלים הנמצאים בביתו הם של אמו
שרגילות הוא שהאם כשהיא עם (בנו) [בנה] מניח
מטלטליה אצל בנה שנאמן עליה, וק"ל.

פ.ט. חזקה אין אדם מקבל אחריות על המתנה.

בפרק המקבל [בבא מציעא קח ע"ב], מתנה לית
בה דינא דבר מצרן, ואי כתב ליה אחריות אית בה
דינא דבר מצרא, ופירש רש"י ז"ל [ד"ה ואין אי כתב
ליה אחריות ודאי מכר הוא, שאין מקבלין אחריות
על המתנה ע"כ, והביא חזקה זו הרב המגיד ז"ל
פרק י"ג מהלכות שכנים הלכה ב' ד"ה ויראה לי
וכו', וכפי מה שנראה מדבריו שם אינו נאמן הנותן
אפילו בשבועה שחזקה אלימתא היא שאין אדם
מקבל אחריות על המתנה, וכמש"כ מהר"י בן לב
ז"ל בספר ד' ריש סימן י"ז, וכתב שאפילו
שהרמב"ם ז"ל [פרק יד משכנים הלכה יד] הוא סבור
שהלוקח הוא המוחזק והמצרן הוא המוציא, אפ"ה
אלימא האי חזקה להוציא מיד הלוקח שהוא מוחזק
בה וטוען שהיתה מתנה, ע"ש.

צ. חזקה אין אדם קונה שוה מנה במאתים.

המגיד ז"ל פרק י"ג מהלכות שכנים על מש"כ
הרמב"ם דין ב', אמר הלוקח כן הוא והערמה עשינו
לסלק בן המצר ומכורה היא בכך וכך, נשבע בנקיטת
חפץ ונוטל, ויראה לי שצריך לטעון דמים שהם
ראויים או יתר מעט, אבל אם אמר על שוה ר"ן
במאתים קניתי אינו נאמן, וכתב הרב המגיד ז"ל,
וא"ת שאין אדם חשוד על השבועה ומתוך כך
נאמינהו, א"כ אם היה טוען שהיא מתנה אע"פ שיש
בה אחריות נאמינהו בשבועה, אלא מאי אית לך
למימר חזקה שאין אדם מקבל אחריות על המתנה,
הא נמי חזקה דאין אדם קונה שוה מנה במאתים,

אלא א"כ מכוינ חשובנו יפה יפה אם חייב אם לאו, וכל שכן שיוציא המעות מתחת ידו ואלמא האי חזקה ולא מהימן אפילו במגו. ועיין בטור חו"מ סימן קכ"ו סעיף ט"ו וי"ו, ובבית יוסף שם דיש חולקים בזה, ועיין במהרימ"ט ח"א סימן נ"ו.

צג. חזקה סתם עיר לענין בתולה שנבעלה היא פתויה. הרמב"ם ריש פרק א' מהלכות נערה בתולה [הלכה ב] ז"ל, כל הנבעלת בשדה הרי זו בחזקת אנוסה וכו', עד שיעידו עדים שברצונה נבעלה, וכל הנבעלת בעיר הרי זו בחזקת מפותה עד שיעידו עדים שהיא אנוסה ששלף חרב וכו'. והראב"ד השיגו וכתב בחיי ראשי חזקה זו איני יודע מה תועלת יש בה, אם יש שם עדים קנס אין שם, ואי לענין ג' דברים אם יש טענה ביניהם, כלל גדול בדין המוציא מחברו עליו הראיה, ע"כ. והר"ב מגדל עוז ז"ל [שם] תירץ בזה ב' תירוצים, א' דנפקא מינה היכא דראו עדים מרחוק ששכב עמה ולא ידעו אם באונס אם ברצון, אם היה בעיר אמרינן חזקה שהיא מפותה ואם בשדה אמרינן חזקה שהיא אנוסה. תירוצ' ב' דנפקא מינה היכא ששניהם מודים שנבעלה והיא אמרה אנוסה אני, נתן לי צער, והוא אומר מפותה ואין לך צער, דסמכינן אחזקה זו דבשדה אנוסה ובעיר מפותה. ונראה פשוט דלתירוץ בתרא אלימא האי חזקה ולא מהימן הבעל במגו, דהא כיון דאין עדים בבעילה אלא ששניהם מודו, א"כ כשהוא אומר בשדה מפותה את, אמאי יהיב דמי צער ואמאי לא מהימן במגו דאי בעי אמר לא היו דברים בעולם, אלא על כרחך לומר דאלימא האי חזקה דאפילו במגו נמי לא מהימן וכדרך שכתב הרב המגיד ז"ל בכל הנהו חזקות דכתיבנא לעיל, וגם התוס' כתבו בפרק קמא דכתובות דאע"ג דלא איפשיטא בעיין בריש פרק קמא דבבא בתרא [ה ע"ב] אי אמרינן מגו במקום חזקה אי לא, אין כל החזקות שוות וחזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה עדיפא, דלא מהימן אפילו במגו, ע"ש דף ט' ע"ב ד"ה לא דקא טעין וכו', ע"ש. ועיין בפרט חזקה זו במהרשד"ם ח"א סימן קצ"ב. והר"ם די בוטון סימן נ"ב באורך.

צד. חזקה עד תלתין יומין מוקים איניש אנפשיה ולא בעיל. בפרק בית שמאי [יבמות] דף קי"א

עוד חילוק אחר, דבפרק י"ד מיירי כשמודה בן המצר שראה הוא בעצמו דיהיב מאתים, אלא דטען שהיה בקנוניא כי היכי דליהב המצרן ר', אבל הכא בפרק י"ג דלא חזא ליה דזבין במאתן אמרינן אין אדם קונה שוה ק' בר', וחזקה לא הדרא, וגם חילוק זה לא יכון אם לא נדחוק בדברי הרב המגיד דמש"כ גדולה חזקה וכו' דלאו אבעלמא קאי אלא הכא, אבל בעלמא אמרינן דעביד איניש למזבן שוה ק' בר'.

צא. חזקה אין אדם מניח לפרוע חוב שטר ופורע חוב על פה. כ"כ הרא"ש ז"ל שבועות (דף נ"ו ע"א) [פרק ו סימן יט] וז"ל, דתיקשי לך אמאי צריכים להאי מגו אמאי לא מהימן למימר סטראי נינהו, כמו שנאמן לומר לא היו דברים מעולם, ונ"ל דטענת סטראי נינהו אינה כל כך ברורה דחזקה לא שביק איניש לפרוע מלוה בשטר ופרע מלוה על פה הילכך כשיש עמה טענת לא היו דברים מעולם אז הויא לה טענה ברורה, ע"כ. יע"ש בתשובה כלל. ושם בשבועות (דף נ"ב ע"ב) [פרק ו סימן יט] כתב מחלוקת הר"י בן מיגש והרמב"ן ז"ל, דלהר"י בן מיגש יכול לומר סטראי נינהו מגו דבמתנה נתנם לי, דטענת מתנה עדיפא מסטראי, והרמב"ן ז"ל חולק וס"ל דיותר גרועה טענת מתנה מסטראי, דחזקה דיותר ברצון אדם פורע חובו ממתנה, וכתב הרא"ש ז"ל שנראין דבריו, ע"ש.

צב. חזקה אין אדם עשוי להודות לחברו אלא א"כ הוא מכוינ חשובנו יפה. כ"כ התוס' בפרק קמא דגיטין דף י"ד ע"א, עלה דהנהו גינאי דעבוד חושבנא בהדי אהדרי, פש ה' איסתרי זוזי גבי חד מינייהו, אמרי ליה יהבינהו ניהליה למארי ארעא באפי מרי ארעא וקנה מיניה, לסוף אזל עבד חושבנא בין ידיה לנפשיה, לא פש גביה ולא מידי, אתא לקמיה דרב נחמן וכו', עד קנין בטעות וכל קנין בטעות חוזר, כתבו התוס' ד"ה ולא פש גביה מידי, פירשו ר"ח ור"ת, דמיירי שהיו הבעלי דינים מודים לו, או היה הדבר ידוע בעדות דלא פש גביה מידי, אבל מנפשיה לא מהימן לומר טעיתי במה שהודיתי ולא מהימן, אפילו במגו דאי בעי אמר חזרתי ופרעתי, וכתב הרא"ש בתשובה כלל ס"ט סימן ג', הטעם משום דחזקה אין אדם עשוי להודות

קונטרס מדות חכמים

וכ"ש בחר לי יום, הילכך אע"ג דאית ליה מגו לא מהימנא, ומדברי התוס' הנזכרים הוקשה לי הפעוט על דברי מהרימ"ט בחלק אה"ע סימן (כ"ו) [כ"ז] שם בריש התשובה, שכתב ז"ל, ויש לחלק בין חזקה לחזקה, דהא דאמרינן רובא וחזקה רובא עדיף, היינו חזקה דסתמא שאינה באה לא מכח סברא ולא מכח רובא, אלא דאמרינן העמד דבר על חזקתו, כגון העמד טמא על חזקתו, העמד בהמה על חזקתה, העמד אשה על חזקתה, אבל חזקה דאתיא מכח סברא, כגון חזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו חשיבא כעדים, דאנן סהדי דלא פרע דהלוואי שיפרע האדם בזמנו עדיף מרובא, ואנן סהדי דלא פרע ומפקינן ממונא ע"כ, והא התם דחזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה דהיא חזקה דאתיא מכח סברא אלימתא דלא שדי איניש זוזי בכדי, כדאמרינן בכמה דוכתי, ועם כל זה כתבו התוס' דכיון דאיכא רובא דרוב פעמים לא מוקים איניש אנפשיה אפילו שעה דאיתרע חזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה, ויש ליישב דשאני ההוא רובא דאתי נמי מכח הסברא דתקיף יצרייהו דאיניש ומשו"ה הדרן לכללין דרובא עדיף.

הדרן לחזקתין והנה התם בפרק בית שמאי ניבמות קיא ע"ב] איכא פלוגתא בהך חזקה לגבי יבמה, דאמרינן התם מאן תנא עד תלתין יומין מוקי איניש אנפשיה, אמר רבי יוחנן רבי מאיר היא, דתניא טענת בתולים כל לי יום דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר נסתרה לאלתר, לא נסתרה אפילו לאחר כמה שנים, רבה אמר אפילו תימא רבי יוסי, עד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא בארוס דגיס בה, אבל יבמה מיבזה בזיו מינה. והשתא בין לרבי יוחנן בין לרבה ודאי הלכה כרבי יוסי דכיון דנסתרה לא מוקי איניש אנפשיה כלל, אלא דלרבה מודה רבי יוסי ביבם דעד לי יום מוקי איניש אנפשיה, אבל מכל מקום בארוס אפילו לפי מתני' לא מוקי איניש אנפשיה כלל, ולפי"ז לא ידענא מאי קא קשיא להו לתוס' הנזכר לעיל מיבם דמוקים אנפשיה עד לי יומין וכו', דהיינו דוקא ביבם דלא גיס בה, אבל בארוסה קי"ל הלכה כרבי יוסי דלא מוקי איניש אנפשיה כלל, ודוחק לומר דהיינו מה שתירצו דרוב פעמים וכו', כלומר בארוס רוב פעמים, דהעיקר חסר מדבריהם, ומאי רוב פעמים הא לרבי יוסי ארוס לא מוקי אנפשיה כלל.

ע"ב, לענין יבמה שאמרה בתוך לי יום לא נבעלתי, כופין אותו שיחלוץ לה, לאחר לי יום הוא נאמן לומר שבעל, דחזקה דלא מוקי איניש אנפשיה מלבעול טפי מתלתין יומין. והתוס' ז"ל בפרק קמא דבבא בתרא דף ה' ע"ב ד"ה מי אמרינן מגו במקום חזקה וכו', כתבו בסוף דבריהם ז"ל, ומיהו קשה מדתנן בפרק בית שמאי, יבמה שאמרה תוך לי יום לא נבעלתי כופין אותו, אחר לי יום מבקשים הימנו, ומפרש התם דעד לי יום מוקים איניש אנפשיה טפי לא מוקים, ולכך אחר לי יום לא מהימנא ואין כופין אע"ג דאית לה מגו דאי בעיא אמרה אינו יכול לבוא עלי דנאמנת כדמוכח בסוף נדרים [צא ע"א], אלמא לא אמרינן מגו במקום חזקה, והניחו בתימה. ומהרימ"ט בחלק אה"ע סימן כ"ח כתב ז"ל, ואני בעוניי תירצתי דאין אומרים מגו אלא להעמיד את האדם במה שיש בידו לא לכוף את שכנגדו, ואם נכוף לזה לחלוץ על פיה במגו, חשיב כמגו להוציא, וכי היכי דאין אומרים מגו להוציא ממון ה"נ אין אומרים מגו לכוף שכנגדו לחלוץ, ע"כ. והר"ב כנסת הגדולה בחו"מ סימן פ"ב בהגהת הטור [כללי המגן] אות קי"א, כתב ז"ל, ואפשר לי לומר דלא דמי חזקה דלא פרע איניש גו זמניה לחזקה דלא מוקים איניש אנפשיה טפי מלי יום, דחזקה זו שהיא כנגד יצר הרע אע"ג דאית ליה מגו לא מהימנא, וכונתו כמ"ש התוס' דכתובות דף ט' [ע"ב] ד"ה לא דקא טעין דלאו כל החזקות שוות וכדתיבנא לעיל, ועוד תירץ דלא איבעיא לן אי אמרינן מגו במקום חזקה אלא בדבר שבממון, אבל בדבר האיסור פשיטא לן דלא אמרינן מגו במקום חזקה וכתב שכן מצא כתוב בשם הר"ן ז"ל.

וראיתי לבעלי התוס' ז"ל בפרק קמא דכתובות דף ט' סוף ע"ב ד"ה מאי לאו דקא טעין טענת פתח פתוח, כתבו ז"ל, וביהודה נמי אע"ג דאיכא חזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה לא מהימנא, וטעמא משום דכיון דמתייחד עמה ודאי בא עליה דלא מוקים איניש אנפשיה, ואע"ג דגבי יבמה אמרינן פרק בית שמאי דעד לי יומין מוקי אנפשיה, רוב פעמים לא מוקי אנפשיה אפילו שעה אחת ואיתרע חזקה, ע"כ. ודבריהם תנא דמסייע ליה להר"ב כנסת הגדולה, דהאי חזקה אלימתא טובא דאפילו תוך לי יום ברוב פעמים לא מוקי אנפשיה אפילו שעה אחת

רבא חזקה למיאון, אבל לחליצה בעיא בדיקה, תוך הפרק אין נשים בודקות אותן קסבר תוך הפרק כלאחר הפרק, ולאחר הפרק דאיכא חזקה דרבא סמכינן אנשים, תוך הפרק דליכא חזקה דרבא לא סמכינן אנשים ולא בדקי נשי, רבי שמעון אומר אף תוך הפרק נשים בודקות דקסבר תוך הפרק כלפני הפרק ובעיא בדיקה, דאי משתכחי לאחר הפרק שומא ניהו, ובעי התם ונאמנת אשה להחמיר, האי מאן קתני לה אי בעיא אימא רבי יהודה ואתוך הפרק, ואי בעיא אימא רבי שמעון ולאחר הפרק, ולית ליה חזקה דרבא. והרי"ף בפרק בית שמאי [יבמות מ ע"ב מדפי הרי"ף], והרא"ש [פרק ו דנדה סימן ב] פסקו דלאחר הפרק נאמנות אפילו להקל לומר גדולה היא ותחלוץ, דהלכה כחזקה דרבא דמבת י"ב שנים ויום אחד חזקה הביאה סימנים ודלא כרבי שמעון, וכן הסכימו כל הפוסקים ז"ל, זולת שהתוס' ז"ל שם בפרק בא סימן [נדה מח ע"ב] כתבו בשם ר"ח ז"ל, דמחמיר לפסוק כרבי שמעון שלאחר הפרק נמי אין נשים נאמנות דלית ליה חזקה דרבא, וכן ע"ש בד"ה ואיבעית אימא. אבל דברי הרי"ף והרא"ש ז"ל מפורשים שם בענין זה שכתבו דלאחר הפרק נשים בודקות משום חזקה דרבא, וכן נראים דברי הטור באה"ע סימן (קנ"א) [קנ"ה] ובסימן קס"ט. ובפרט הלז הראשונים ז"ל האריכו למענייתם, ה"ה הריב"ש בסימן קפ"ב, והרשד"ם באה"ע סימן צ"ז, ומהראנ"ח ח"א סימן כ"ו, ומהרימ"ט ח"א סימן (מ"ב) [מ"א], והאחרון הכביד הרב כנסת הגדולה באה"ע סימן קנ"ה הגהת הטור אות (ע"א) [מ'] ע"ש, דיש ללמוד מתוך דבריו כמה הלכתא גברותא, ע"ש. ובשער אפרים [אבה"ע] סימן קי"ב, ותשובת הרב בצלאל ז"ל סימן (ז) [ו'].

צו. חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות.
נכתבה באות האלף סימן הי"ב.

צו. חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה. בפרק בתרא דנדרים דף צ"א ע"א, וביבמות דף קי"ו [ע"א], ובכתובות דף כ"ב [ע"ב], ובגיטין דף ס"ד [ע"ב], ופ"ט [ע"ב], ובאה"ע סימן י"ז וקנ"ב. ונכתבה באות האלף סימן ז'.

ודע שכתב מהראנ"ח ח"א סוף סימן ס"ז, שלא אמרינן לחזקה זו דלא מוקי איניש וכו', במי שהיה חולה, דמי שהוא חולה מסתמא אינו בא עליה, וכיוצא לזה כתב בתרומת הדשן ז"ל [ח"א סימן רנב] דמי שהוא חולה מותר לאשתו נדה שתשמשו, אע"ג דכשהיא חולה אסור לבעל להטפל ברפואתה, ויהיב טעמא דכשהוא חולה לא חיישינן להרגל עבירה וכו', א"כ אתה למד דלגבי חולה אתרע חזקת לא מוקי איניש אנפשיה, דנהי דאפשר לחולה לבעול, מ"מ כל שהוא חולה קרוב הדבר שאינו בועל ומספיק בכך לדחות טענת חזקת לא מוקי איניש נפשיה. גם אין לחלק ולומר דהיינו דוקא במי שבעל כבר, דלא תקיף יצריה כל כך, ומשו"ה לגבי חולה לא חיישינן להרגל עבירה, אבל היכא דלא בעל עדיין איכא למיחש וכדאשכחן בההיא דהוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים כשעדיין לא בעל וכו', דהא מוכח בגמ' דכל היכא דאיכא שום טענה ומניעה שלא לבעול ליתא לחזקה דלא מוקי איניש וכו', וכדקאמר התם דלגבי יבמה מוקי איניש נפשיה עד ל' יומין משום דמיבזה בזיו לה, ואע"ג דהויא ביאה ראשונה, ופשיטא דלא עדיף טעמא דמיבזה בזיו לה טפי מטעמא דחולי דאשכחן ביה דלא חיישינן להרגל עבירה.

צה. חזקה קטנה שהגיע לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימניו. בנדה ריש פרק בא סימן [מח ע"ב], ז"ל הסוגיא התם, תנו רבנן כל הנבדקות נבדקות ע"פ נשים וכו', רבי יהודה אומר לפני הפרק ולאחר הפרק נשים בודקות אותן, תוך הפרק אין נשים בודקות אותן, שאין משיאין ספקות ע"פ נשים, רבי שמעון אומר אפילו תוך הפרק נשים בודקות אותן, ונאמנת אשה להחמיר אבל לא להקל, כיצד גדולה היא שלא תמאן קטנה היא שלא תחלוץ, אבל אין נאמנת לומר קטנה היא שתמאן וגדולה היא שתחלוץ. ופריך התם לרבי יהודה בשלמא לפני הפרק בעיא בדיקה, דאי משתכחי אחר הפרק שומא ניהו, אלא לאחר הפרק למה לי בדיקה, והא איכא חזקה דרבא דאמר קטנה שהגיע לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה חזקה הביאה סימנים, ומשני כי אמר

ציונים והערות

כב. עוד בסוגיא זו עיין לרבינו לעיל בחלק תוספת דרבנן (מערכת אות א סימן יז), ועוד לו בחלק לשון חכמים מערכת אות א' (סימן ז), ובחלק לשון בני אדם מערכת אות ח' (סימן קסח).

קונטרס מדות חכמים

זמתבאר בפרק קמא דחולין דף ד' ע"ב, דאפילו באיסור דרבנא דקילא איסורא, איתיה נמי להך חזקה, דהיכא דמשכח היתרא לא אכיל איסורא דרבנן, גבי מומר אוכל נבילות לתיאבון, דאמרינן התם, אמר רבא ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון בודק סכין ונותן לו ומותר לאכול משחיטתו, מ"ט כיון דאיכא היתרא ואיסורא לא שביק היתרא ואכיל איסורא, ומ"מ כי לא בדק סכין מטרח לא טרח, ומייתי התם סיעתא לרבא מברייתא דחמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שמחליפין, סברוה הא מני רבי יהודה היא דאמר חמץ לאחר הפסח דאורייתא, וקתני שהם מחליפין, אלמא לא שביק היתרא ואכיל איסורא, ודחינן לה דילמא רבי שמעון היא דאמר חמץ אחר הפסח דרבנן, וכי מקילנן בדרבנן בדאורייתא לא מקילנן, ומשני מי קתני שאני אומר החליפו, אלא מפני שמחליפין קתני, דודאי מחליפין, ומה בדרבנן לא שביק היתרא ועביד איסורא בדאורייתא לא כ"ש. ובתמורה שלהי פרק ה' דף (קכ"ז) [כ"ז] ע"א, מייתי נמי להך חזקה לענין תמורה, דאם היה לפניו ג' בהמות קדשי מזבח (לפניו) ואחד מהן בעלת מום שעומדת לפדיון וג' בהמות חולין, ואמר הרי אלו תחת אלו, אינו לוקה אלא ב', שהבהמה הג' תלינן דלשם חילול קאמר ולא לשם תמורה, דכיון שיש לפניו דרך ההתר והוא החילול, ודרך האיסור והוא התמורה, חזקה לא שביק היתרא ועביד איסורא. וכן פסקה הרמב"ם ז"ל בפרק ב' מהלכות תמורה נהלכה ג. ומתבאר שם דאפילו אם הוחזק במלקיות הרבה אמרינן דלא שביק היתרא ועביד איסורא, שאמרו שם אם אמר י' בהמות אלו תחת י' בהמות אלו, וא' מהן בעלת מום אינו לוקה אלא ט' מלקיות, שהבהמה העשירית לחללה נתכוון ולא להמיר בה, שאע"פ שהוחזק זה במלקיות לא אמרינן זיל בתר רובא דהואיל ויש שם דרך היתר לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא. ועיין בזה במשנה למלך הלכות גירושין פרק עשירי הלכה י"ח, שהעלה דהיינו דוקא כי התם שהם איסורים חלוקים, משו"ה לית לן למימר דמשום שעשה ב' איסורים או ט' איסורים שעשה ג' או י' כיון שהם חלוקים, אבל באדם שנתייחד עם גרושתו והיתה נדה אע"פ

צח. חזקה אין אדם פורע תוך זמנו. כבא בתרא דף ה' [ע"ב]. ונכתבה באות אלף סימן ח'.

צט. חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. בשבועות דף מ"ב [ע"ב]. ונכתבה באות אלף סימן י"ד.

ק. חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה בגדול. כתובות דף י"ט [ע"א]. ונכתבה באות האלף סימן י"ב.

קא. חזקה אין בעל הבית עובר בבל תלין. שבועות דף מ"ה [ע"ב]. ונכתבה באות האלף סימן [י"ט].

קב. חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. כתובות דף י' [ע"א] ודף (ע"ה) [מ"ה] [ע"ב]. באות א' סימן [כ"ד].

קג. חזקה אין אדם משמר מה שביד הברו. סוף פרק ב' דחגיגה [כ' ע"א]. באות א' סימן [כ"ו].

קד. חזקה אין אדם תובע אלא אם כן יש עליו. שבועות דף מ' [ע"ב]. באות א' סימן [כ"ח].

קה. חזקה אין אדם נשבע אלא באמת. טור חו"מ סימן פ"א. באות א' סימן [מ"א].

קו. חזקה לא שביק איניש היתרא ואכיל איסורא. בפרק השולח [גיטין לו ע"ב], אמר רב נחמן נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, ויהיב התם טעמא דכיון דתקינן ליה רבנן פרוזבול לא שביק איניש היתרא ואכיל איסורא. כתב מרן הב"י [חו"מ] בסיומן ס"ז מחודש י"א, ז"ל כתב בעל התרומות [שער מה סימן כב], שעל דברי הרמב"ם [פרק ט משמיטה הלכה כה] שאם תובעו מלוה על פה, וטען הלוה פרוזבול זה קודם ההלואה נעשה, והמלוה טוען לא כי אלא אחר ההלואה נעשה, שהתובע נאמן במגו דפרוזבול היה לי ואבד, קשה דלא אמרינן מגו להוציא ממונא, ויש לומר דשאני הכא דמסייע ליה לתובע חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, ע"כ. ועיין בזה במרדכי בפרק המפקיד בתשובה ד"ה שאלו לר"ם שאלתיך ספר וכו' [בבא מציעא רמז רפב], ע"ש.

פלוגתא דבית שמאי ובית הלל באין אדם עושה בעילתו בעילת זנות או לא, דבית שמאי סברי אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ובית הלל סברי אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, וכתב הרשב"א בחידושו [שם ע"ב] דאיפכא שמעינן להו באין ממאנין אלא ארוסות, ותירץ דהכא אזלי בית שמאי לטעמייהו דאין לגרש אלא א"כ מצא בה דבר ערוה ומזהמה ובעיל לשם זנות, ולבית הלל אפילו הקדיחה וכו', ואין אדם וכו'. נראה דלבית הלל נמי אי בריר לן דמשום ערוה גירש ס"ל נמי דעושה בעילת זנות הפך דברי הרדב"ז וצריך להתיישב בזה.

קו. חזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת. בפרק הנזיקין [גיטין] דף נ"ד [ע"ב], גבי מבטל איסור, דאמרינן דס"ל לרבי יוסי בשוגג יעלה במזיד לא יעלה וכו', אמר רבי יוחנן חזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת ע"ש ברש"י ז"ל [ד"ה אין].

קה. חזקה אין שיליא בלא ולד. בפרק המפלת [נדה] דף כ"ז ע"א, תנו רבנן שיליא בבית הבית טמא, לא שהשיליא ולד אלא שאין שיליא בלא ולד עמה. ועיין בחידושי הריטב"א [קידושין] דף ע"ט [ע"א], דפרק עשרה יוחסין שכתב, דהא דלא אזלינן בתר חזקה דבית, ונוקי מייעוט שיליות שאין בהן ולד, לחזקת בית שהוא טהור. היינו טעמא משום דכיון דהו"ל שיליא בבית נפק ליה בית מחזקתיה והו"ל כשיליא. וכן בנדה [ב ע"א] לבית הלל דמטמו למפרע מעת לעת כל טהרות שנגעה, דכיון דודאי נגעה נפקו טהרות מחזקתן והוא כנדה גופא, וכן אתה דן בכל מקום דאיכא ודאי מגע ולא אזלינן בתר חזקת טהרות אלא כשיש ספק במגע עצמו ושמא לא נגע, ובהכי ניחא ליה מתני' [שם ע"ב] דמקוה שנמרד ונמצא חסר, כל טהרות שנעשו על גביו טמאות, דלכאורה קשה אמאי אזלינן בתר חזקת טמא, ניזיל בתר טהרות שנגע בהן שהיו בחזקת טהרה ולא נטמאם מספק. אבל היה טעמו דכיון דודאי נגע בהן אין להם שום חזקה דומיא דשיליא בבית ודנדה דמטמאה למפרע כדאמרן.

קמ. חזקה בנות ישראל עד שלא הגיעו לפרקן הרי הן בחזקת טהרה ואין הנשים בודקות אותן,

שנתייחד בפני עדים שראו שנבעלה אין חוששין שמא לשם קידושין בעל, דהא לא שייך לומר בהא אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ולא שביק היתרא וכו', דמאן דעבר על איסור כרת דנדה לא חש לבעילת זנות, וכמש"כ הרדב"ז בתשובה כ"כג דהתם כיון שהוא בדבר אחד שבאותה ביאה עבר באיסור נדה באותו דבר עצמו בודאי לא נשמר מאיסור אחר הבא מחמת אותה ביאה שהיא בעילת זנות ע"ש. ועל דרך זה מתיישב אצלנו תשובת מוהריט"ן ז"ל סימן רמ"ז, שהעלה על מי שבעל ביום הכיפורים פנויה דלא אמרינן להך חזקה דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, דכיון שבעל ביום הכיפורים וקא עביד איסורא לא קפיד ע"ש, דהתם נמי האיסור הוא בדבר אחד שבאותה ביאה שבעל ביום הכיפורים עבר באיסור דיום הכיפורים, הילכך אמרינן שלא נשמר מאיסור אחר הבא מאותה ביאה שהיא בעילת זנות. ועיין בתשובת הרד"ך בית כ"ד סוף חדר ד'.

ושבתי וראיתי תשובה אחרת להרדב"ז [חלק ד סימן רעז], הביאה בספר לקח הקמח על אה"ע דף קפ"ט ע"א, שכתב על אשה שהוציאה בעלה על פי בית דין לפי שזינתה תחתיו, ושוב נתייחד עמה. השיב ז"ל, כיון שראוהו שבעל כל מאי דאפשר לו לתקן מתקן, דאי בעיל לה לשם זנות איכא תרתי איסורי, חדא בעילת זנות דכל שאר נשים, ותו איסורא דידה דאחרי אשר הוטמאה שאסורה לבעל, ומשו"ה אמרינן ודאי לשם קידושין בעל לתקן שלא יהא בעילתו בעילת זנות אלא בעילת איסור, דכל מה שמוצא לתקן מתקן, ע"כ. והנה בתשובה זו לא יתכן חילוק הרב משנה למלך שכתב שטעם הרדב"ז כבועל נדה דלא אמרינן חזקה דאין עושה בעילתו בעילת זנות, מפני שהוא בדבר אחד שבאותה ביאה עבר באיסור נדה באותו דבר עצמו בודאי לא נשמר מאיסור אחר הבא מחמת אותה ביאה שהוא בעילת זנות, דהא בתשובה זו האחרת הנוכרת באותה ביאה עצמה עבר אלאו דאחרי אשר הוטמאה, ועם כל זה כתב הרב דכל מאי דאפשר לו לתקן מתקן, ובדברי הרדב"ז בתשובה זו קשה דבגיטין דף פ"א [ע"א] במתני' דהמגרש את אשתו ולנה עמו וכו', דמוקמינן

ציונים והערות

כג. עיין לרדב"ז בחלק ד' (סימן רעה).

קונטרס מדות חכמים

דר' אבא בר זוטרא דאשתבאי, פרקה ההוא גוי לשם איתתא, שלחו לרבי אבא אי יאות עבדא, שדר לה גיטא דחירותא, ובעי התם היכי דמי, אי דמצו פרקו לה למה לי גיטא דחירותא, ליפרקו לה לשם עבדות, ואי דלא מצו פרקי לה מיניה דגוי, כי שדר לה גיטא דחירותא מאי הוי, ומשני לעולם דלא מצו פרקי לה, וכיון דמשדר לה גיטא דחירותא, מתזלא באפיה ומפריק לה, ופריך והאמר מר חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן, ומשני הני מילי בצנעה אבל בפרהסיא זילא בהו מילתא. ונראה דמשום האי חזקה דחביבה וכו' אמרינן התם בפרק אין מעמידין [עבודה זרה] דף כ"ה [ע"ב] דלא תתיחד אשה עמהם, אפילו הם רבים ונשותיהם עמהם. אלא דאיכא למידק דהיכא דהוו רבים אמאי לא שרינן מטעמא דבפרהסיא זילא בהו מילתא כדאמרינן בשפחה של ישראל בפרק השולח. וכן אמאי לא שרו וחילקו בדין יחוד בהמתו של ישראל אצל גוים בין מקום דשכיחי רבים להיכא דלא שכיחי רבים.

קטו. חי נושא את עצמו. פרק י' דשבת דף צ"ד [ע"א], המוציא בהמה חיה ועוף לרשות הרבים בין חיין בין שחוטין חייב, רבי נתן אומר על שחוטין חייב ועל חיין פטור, שהחי נושא את עצמו, ואמרינן התם דע"כ לא פליגי ארבי נתן אלא בבהמה חיה ועוף דמשרביטי נפשיהו, אבל אדם לכו"ע חי נושא את עצמו. וכתבו התוס' [ד"ה אבל] דלהרשב"א ז"ל קטן כבהמה דמי, אבל הם ז"ל הסכימו דבקטן נמי אמרינן חי נושא את עצמו, מההיא דהאשה מדדה את בנה ברשות הרבים, ודוקא בריא נושא את עצמו אבל חולה אינו נושא את עצמו. גמ' במסכת יומא דף (כ"ב) [ס"ו] [ע"ב].

קטז. חמרא דלא דרי על חד תלת מניא לאו חמרא הוא. ריש פרק המוציא יין [שבת עז ע"א] סברת רבא, ואביי פליגי עליה וסבר דלא דרי אחד תרין לאו חמרא הוא, ועיין שם בתוס' [ד"ה דאמר] שהקשו מההיא דסנהדרין [לז ע"א] דדרשינן 'אל יחסר המזג' [שיר השירים ז, ג] אם הוצרך אחד מן הסנהדרין לצאת אם יש שם שלשה ועשרים דהיינו שליש מסנהדרין, משמע דמזיגה על חד תרין וכו'. ואיכא למידק ממ"ש התוס' בפרק ד' דעבודה זרה דף נ"ח ע"ב ד"ה כדכתיב וכו', עלה דאמרינן בעא מיניה רב אסי

משהגיעו לפרקן הרי הן בחזקת טומאה ונשים בודקות אותן. פרק קמא דנדה דף י' ע"ב.

קי. חזקה אורח בזמנו בא. לענין נדה בפרק כל היד דף י"ו ע"א.

קי"א. חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן לענין עירוב. בעירובין דף י' ע"ב.

קי"ב. חזקה אין אדם מפייס במומין. עיין בספר מחנה אפרים ז"ל הלכות הונאה סימן ד', ז"ל, מי שמכר חפץ לחברו ונמצא בו מום ושהא מלהחזירו אחר שידע המום, נראה מדברי הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מכירה [הלכה ג], דכל שלא נשתמש במקח אחר שידע המום אפילו שהא כמה ימים הרי זה מחזירה, ולא אמרינן כיון דידע ושתק הרי זה נתרצה, דחזקה אין אדם מתפייס במומין. ושם הביא תשובת הרדב"ז ז"ל [חלק ד] סימן קל"ו, דחולק בזה ואם שהא ולא החזירו הרי זה מחל, ע"ש.

קי"ג. חד מקום מושלי אינשי תרי מקומות לא מושלי אינשי. לענין הזורק גט לאשתו בחצר, איתמר בפרק הזורק [גיטין] דף ע"ז ע"ב, ההוא גברא דורק לה גיטא לדביתהו, הוה קיימא בחצר, נפל בפיסלא, פירוש על חתיכת עץ, אמר רב יוסף חזינן אי הויה ד' אמות על ד' אמות פלג ליה רשותא לנפשיה, ואי לא חדא רשותא היא, ובעי התם במאי עסקינן, אילמא בחצר דידה כי הוי ד' אמות מאי הוי, ואי הוי בחצר דידיה כי לא הוי ד' אמות מאי הוי, לא צריכא דאושלה מקום, דחד מקום מושלי אינשי, תרי מקומות לא מושלי אינשי.

קי"ד. חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן. בריש פרק ב' דעבודה זרה [כב ע"ב], בעי בהמות נקבות אצל נשים גויות מ"ט לא מייחדינן, אמר מר עוקבא בר חמא מפני שהגויים מצויים אצל נשי חבריהן, ופעמים שאינו מוצאה ומוצא את הבהמה ורובעה, ואי בעית אימא אפילו מוצאה נמי רובעה, דאמר מר חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן. וכבר כתבו התוס' ז"ל שם [ד"ה דאמר] דלא ידע ר"י מהיכן נפקא עיקר דבר זה. ובפרק השולח [גיטין לה ע"א] איתמר הך מידה לענין שפחה של ישראל, דמייתי התם ההיא אמתא

סהדי, א"ל ידעתון ביה דרמאי הוא, אמרו ליה אין, אמר להו אנא רמאה אנא, אמרו ליה אנן לאו רמאה את קאמרין, אמר רבה בר רב הונא מסתברא לא מייתי איניש חובה לנפשיה.

קי"ז. חמרא אכתפא דמאריה שוואר. בתרא דף צ"ו ריש ע"ב, מוכר חבית של יין לחבירו והחמיצה, רב אמר ג' ימים הראשונים ברשות מוכר, מכאן ואילך ברשות לוקח, ושמואל אמר אינו חייב באחריותו אע"פ שהחמיץ בתוך חבית של מוכר, משום דחמרא אגבה דגברי שוואר, כלומר על כתף האדם מדלג שמזלו גרם חטא של בעל הבית, כדנפקא לן מקרא, 'ואף כי היין בוגד' [חבוק ב, ה], והילכך המוכר פטור דא"ל מוכר לתאי דידך קא גרים, כמ"ש רשב"ם ז"ל שם [ד"ה ושמואל].

קכ. חלב טמא. אמרין בעבודה זרה דף ל"ה ע"ב, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו למאי נישחוש לה, אי משום איחלופי טהור חזור, טמא ירוק, ואי משום איערובי ניקום, דאמר מר חלב טהור עומד, חלב טמא אינו עומד. ועיין בטור י"ד סימן קט"ו, ומ"ש בספר פרי תואר שם [סק"א].

מרכי יוחנן, יין שמסכו גוי מהו, א"ל ואימא מזוג, א"ל אנא כדכתיב קאמינא [משלי ט, ב] 'טבחה טבחה מסכה יינה' כתבו הם ז"ל, ואע"ג דכתיב נמי אל יחסר המזוג, ההיא מזיגה ביין עצמו אבל מסיכה הוא תיקון מים ביין, ע"כ. ובודאי דחילייהו משום דקרא דאל יחסר המזוג בסנהדרין קא מיירי, א"כ ודאי דהתם ביין עם יין קא מיירי דכולם סנהדרין הם, וא"כ מאי קא קשיא ליה הכא בשבת מהא דאל יחסר המזוג לרבא דמיירי במזיגה דמים ביין, ודילמא בתקון יין ביין מודה רבא. והם דחקו עצמם וכתבו דהתם ביין השרוני דרפוי מיירי ולא יכון זה לשיטתם דהתם דמיירי קרא יין ביין, וק"ל.

קי"ז. חרדה מסלקת את הדמים. בפרק קמא דנדה דף ט' ע"א, היתה האשה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה, שחרדה מסלקת את הדמים.

קי"ח. חובה כ"ד חזקה לא מייתי איניש חובה לנפשיה. בפרק אלו מציעאות [בבא מציעא] דף כ"ח ע"ב, אבוה דרב פפא אירכס ליה חמרא אשכחוהו, אתא לקמיה דרבה בר רב הונא, א"ל זיל אייתי לי סהדי דלאו רמאי את וטול, אזל אייתי

אות הטי'ת

ושכח בו הגט, ומשני טבעת לא מושלי אינשי דחיישינן לזיפא, כ"ס וארנקי מנחשי אינשי ולא מושלי. וכתב מהרח"ש בתשובות סימן נ"ט ונ"ב, דאף דמון הבית יוסף באה"ע סימן י"ז, ובתשובות (דף קי"א) [שו"ת ב"י דיני גוי מסל"ת סימן ז] כתב דלא סמכינן אסימנים מובהקים דכלים כסברת הרי"ף, והרא"ש, ולא קי"ל כהר"ן ונמוקי יוסף ז"ל, דסברי דסמכינן אסימנים מובהקים דכלים ולא חיישינן לשאלה כלישנא בתרא דפרק האשה רבה, מ"מ אפוש פלוגתא לא מפשינן, ואיכא למימר דע"כ לא אמרו הרי"ף והרא"ש דלא סמכינן אסימנים דכליו, אלא דוקא בכלים העשויים להשאל, אבל כלים שאין עשויים להשאל כעין טבעת דאיתמר בגמ' טבעת לא מושלי אינשי, אפשר דאף הרי"ף והרא"ש

קכ"א. טבעת לא מושלי אנשי כ"ה בפרק בתרא דיבמות דף ק"כ ע"ב, אמר רבא סימנים דאורייתא, ופרכינן הא תנן אין מעדין אלא על פרצוף הפנים עם החוטם, אע"פ שיש סימנים בגופו ובכליו, ומשני גופו, דארוך וגוץ דלאו סימן הוא, כליו, דחיישינן לשאלה. כלומר דשמא לאחר השאלין ואותו אחר מת וראו עדים וסבורים שזה הוא בעל הבגדים, ופרכינן ואי חיישינן לשאלה חמור בסימני אוכף היכי מהדרין, ומשני לא שיל איניש אוכפא, דמסקיב ליה לחמרא, והדר פריך ממתני' דקתני גבי גט מצאו קשור בכיס ובארנקי ובטבעת היכי מהדרין, וליחוש אע"פ שהוא מכיר את הכיס ואת הארנקי ואת הטבעת הא איכא למיחש שמא השאלין לאחר וקשר בו גט זה והחזירין לזה

ציונים והערות

כד. עיין עוד לרבינו לקמן מערכת אות ל' (סימן קסח). כה. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ל' (סימן קנד).

קונטרס מדות חכמים

ששקולה נגד כל המצוות ומצוה תדירית היא שראיה מביאה לידי זכירה ונטירותא ידידיה, הוא כדאמרין בפרק התכלת [מנחות מג ע"ב] כל שיש לו תפילין בראשו ומזוזה על פתחו וציצית בבגדו בחזקת שלא יחטא, שנאמר [קהלת ד, יב] 'והחוט המשולש' וכו', ונאמר [תהלים לד, ח] 'חונה מלאך ה' סביב ליראיו', וזה העני שהיה הולך נע ונד בין הגוים מזוזה ותפילין לא היה עמו ציצית שעמו מסתמא לא מושיל ליה וישאר ערום בלא מצוה, ע"כ.

עוד כתב הר"ב פני משה בסימן הנזכר דהא דטבעת דלא מושלי אינשי הוי סימן, היינו דוקא במעיד שהוציאוהו מאדם מת, אבל אם ראו טבעת ביד איש אחר ולא נודע מה היה מבעל הטבעת, לא אמרינן מסתמא מת מכח הריקות ולא הוי סימן, ובטבעת סתם לא הוי סימן אלא א"כ מכירין הטבעת בטביעות עין דעדיף מסימן, אבל טבעת בלא טביעות עין או סימן מובהק לא הוי סימן. ומהר"ש בסוף סימן נ"ב כתב, דאפילו לסברת הבית יוסף ז"ל דטבעת לא הוי סימן אע"ג דלא מושלי ליה, היינו דוקא דחיישינן דילמא הוא של איש אחר, והיינו דוקא בחותם דעלמא, אבל אם כתוב שמו וכינויו לא חיישינן, ואע"ג דבשמו ושם אביו לבד חלקו הראשונים ולא עשו מעשה, מכל מקום בנידון דידן דהוה הצטרפות דעדים מכירים החותם שהוא של בעל האשה הזאת וליכא למיחש לשאלה יש להתיר בלי פקפוק, ואני מגמגם על דברי קדשו דלפי מ"ש הוא דחשש הרב בית יוסף ז"ל הוא משום שמא מאיש אחר א"כ כיון שנתברר שהוא של אותו האיש אית ליה דיו ואמאי אצטריך ליה תו שמו וכינויו.

קכב. טריפה אינה חיה. בפרק אלו טריפות [חולין] דף נ"ח ע"ב, אמר רב הונא סימן לטריפה י"ב חודש, כלומר אם חי י"ב חודש בידוע שלא נטרפה. ומתפרש התם טעמא ד"ב חודש דבעינן שיעברו עליו ימות הצנה וימות החמה, דיש מכה שהיא נעכרת ומת מתוך הצנה, ויש מכה שהיא נעכרת ומת מתוך החום, הילכך בעינן ימות החמה וימות הצנה, כמו שכתב רש"י ז"ל שם ננו ע"ב ד"ה תנאי היא. ועיין במסכת עבודה זרה [נא ע"א ד"ה ודילמא], דאיכא למ"ד דטריפה חיה יותר מ"ב חודש, ע"ש. ובספר בני דוד סוף דף מ"ג [ע"ד ד"ה פ"ג].

מודו בהא, ע"ש. וכ"כ הרב פני משה ח"א ריש סימן ט"ו, והתירה מטעם ספק ספקא, ספק אי הלכה כהר"ן ונמוקי יוסף ז"ל, ואם תימצי לומר דאין הלכה אלא כהר"ף והרא"ש אפשר דבכלים שאין עשויין להשאיל כעין טבעת מודו. וכתב שמרן ז"ל בספר הקצר אה"ע סימן י"ז [סעיף כד] נראה שחזר בו, שכתב טעם דאין מועיל סימנים מובהקים שבכליו מטעמא דחיישינן לשאלה, ע"ש. מכלל דבטבעת וכיוצא דלא מושלי אינשי מהנו סימנים מובהקים, וכתב שאף מהרימ"ט ז"ל שכתב בראשונות סימן קל"ט, דבדבר סימנים שבכלים לא מלאו לבו לעשות מעשה אחר שהרב בית יוסף ז"ל כתב מה שכתב, הנה בתשובות אחרונות באה"ע סימן ל"ה, כתב להקל בסימן כלים דלא מושלי אינשי ולא חש לההיא דמרן ז"ל, וכן כתב בכתבים [תרומת הרשן ח"ב] סימן קס"א, וכן הראנ"ח ח"א סימן נ"ד כתב הלכה למעשה להתיר בכלים דלא מושלי אינשי כטבעת וכיוצא. ועיין בפוסקים אחרונים תשובת ב"ח [הישנות] סימן פ"ו, ותשובות חוט השני סימן צ"ו, ופני משה ח"א סימן ט"ו, ועיין שם דף ל"ו, ועיין עוד בש"ך חו"מ סימן ס"ה ס"ק כ"ו, ומ"ש על דברי מרן.

והידוש מהרימ"ט שם בחלק אה"ע סימן ל"ה (דף מ"ב), דאפילו לפוסקים דבכליו חיישינן לשאלה, מ"מ כי היכי דאיתמר בגמ' טבעת לא מושלי אינשי, הכי נמי איכא למימר בסימני דציצית, דציצית ודאי לא מושלי אינשי, דמצוה ידידיה לא שביק אינשי ויהיב לאחריני, דומיא דההיא דאמרין בפרק האומר דקידושין [סד ע"ב] המקדש את בתו סתם אין הבוגרת בכלל, אע"ג דשויתיה שלוח, ואע"ג דאמרה ליה קידושי לך, מכל מקום לא שביק אינשי מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה, ואע"פ שהיא בתו ולא אורח ארעא דלא יעשה כן במקומינו, עם כל זה אפילו גבי חומרא דאשת איש סמכינן אהך סברא, דסברי רבנן דמצוה דרמיא עליה דאינשי לא שבק ליה, ובנדון דידן בידוע שכשיצא מביתו לא הולך עמו אלא ציצית אחת שהיה הולך במקומות הקרובים וחוזר לביתו, דמסתמא לא היה לו אלא ציצית זה, ועדיפא טובא מהא דאמרין בגמ' [יבמות קכ ע"ב] כיס וארנקי מנחשי אינשי ולא מושלי להו, כ"ש מצות ציצית

דצריך לומר דהא דחיה על כרחין נס הוא אבל עכ"פ טריפה היא, ע"ש.

אבל רש"ל ז"ל [ים של שלמה] בפרק אלו טריפות [חולין] סימן פ' כתב, דטעם דבשהתה דטריפה היא שאין כמוה חיה רובא רובא אבל מיעוטא דמיעוטא חיה אע"ג דטריפה היא, ע"ש. ואיכא למידק עליה ממ"ש התוס' ז"ל בפרק קמא דעבודה זרה דף (ז') [ו'] [ע"א] ד"ה ודילמא נח טריפה הוה, והקשו ז"ל, אע"ג דנח חי לאחר מכאן כמה שנים אפילו כמ"ד דטריפה חיה, ע"כ. ולדברי רש"ל מאי דוחקיהו, דנהי דלדידן כל היכא דמספקא לן אית לן למיזל בתר רובא, אך התם דבעי למילף דינא מקרא דאתך, יש מקום לדוחה לדחות ולומר דילמא נח טריפה הואי ומיעוטא דטריפות דחיות הנה הוה. והיה אפשר ליישב דשאני ליה לרש"ל ז"ל בין טרפות דבהמה לטרפות דאדם, דבבהמה מיעוטא דחיה ובאדם טריפה א"א לחיות בשום צד. אלא דקשה שהתוס' ז"ל כתבו בפרק שור שנגח [בבא קמא] דף נ"א [ע"א] ד"ה נעביר וכו', ז"ל והשתא מדמה טרפות דאדם לטרפות דבהמה, וכן בפרק אלו טרפות [חולין] מג ע"א ומייתי ראיה מאיוב, וקשה לר"ת דמחלק בין טרפות אדם לטרפות בהמה, ע"כ.

ושבת וראה להתוס' עצמם בפרק הנזיקין [גיטין] דף נ"ו [ע"ב] ד"ה ונקר במוחו של טיטוס ז' שנים וכו', כתבו התוס' לא נעשה טריפה בכך דרך חוטמו נכנס ולא ניקב הקירום וכו'. ועוד יש לחלק בין טרפות דאדם לבהמה, כדפירש רש"י בפרק קמא דעירובין [ו] ע"א ד"ה שדרה, ע"כ. ונראה דאע"ג דהם חולקין על ר"ת דמחלק בין טרפות אדם לטרפות בהמה, מ"מ גבי נקיבת המוח יש לחלק ביניהם, דבאדם צריך חסרון ובבהמה לא, משום דבאדם הקרום התחתון קשה ובבהמה רך, אבל באברים ששויין בזה ובוה אין לחלק בין טרפות אדם לטרפות דבהמה, וכמו שגילו דעתייהו בזה בפרק אלו טרפות [חולין] דף מ"ב [ע"ב] ד"ה ואמר רב יהודה וכו', עי"ש באורך. א"כ איפה כיון דטרפות אדם ובהמה שוין, איכא למימר דכי היכי דבבהמה איכא מיעוטא דטריפה חיה, כ"ש בטרפות אדם דאית ליה מזל, ומאי דוחקיהו דתוס' לאוקומי הסוגיא דלא

ועיין בתורת חטאת כלל (י"ב) [ע"ג] דין ב', שבשנה מעוברת צריך י"ג חודש, וכמש"כ הש"ך ז"ל בשמו ביו"ד סימן ז"ן [ס"ק מג]. ולפי דברי הטעם שכתב רש"י ז"ל אין טעם לדברי התורת חטאת, כי לא ישתנה חיותו של בעל חי כפי השנה דכיון דעברו עליו ימות הצנה וימות החמה כבר יצאת מידי ספק טריפה. ועיין בספר פרי חדש שם [אות מו] השיגו מטעם אחר, שכל שיעורי חכמים שהוזכרו בלשון חודשים אין לחלק בין שנה פשוטה למעוברת, שא"כ לא היה להם להזכיר י"ב חודש אלא שנה, ואף בשנה דקרא הויא פלוגתא דרבי וחכמים בפרק קמא דראש השנה [ו] ע"ב, אבל הכא שהוזכרו י"ב חודש מנ"ל להוסיף עוד אחר בשנת העיבור, ע"ש.

וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה [חלק א] סימן צ"ח, דהך מידה שמדו חכמים הוא דוקא בספק טריפה, אבל בודאי טריפה כגון בהמה שנמצאת יתרת אבר באותן האברים שהיא נטרפת בהם ובמקום שנטרפת בו אפילו נתברר שעברו עליה י"ב חודש, אע"ג דטעם דטריפה הוא משום שאין כמוה חיה מ"מ אם חי י"ב חודש, אסור. והאריך שם בראיות וכתב בסוף התשובה ז"ל, וא"ת ומה נעשה וכבר ראינו בעינינו יתרת ברגל ששהתה י"ב חודש, זו היא שאמר רבי יהושע בן לוי לרבי יוסי בן נהוראי [חולין נו ע"ב] על דא את סמיך, כלומר אי אפשר, וכאילו אתה מעיד על שאי אפשר שראית אותו בעיניך או סיבה אחרת יש, וכן בכאן אנו שואלין לאותו שמעיד מנין אתה יודע ששהתה זו שמא שכחת, או שמא טעית, או שמא נתחלף לך זמן בזמן, או שמא נתחלפה לך בהמה זו באחרת, שאי אפשר להעיד שתהא בהמה זו בין עיניו כל י"ב חודש, ואם יתחזק בטעותו ויאמר לא כי אהבתי דברים זרים אשר ראו עיני ואחריהם אלך, נאמר אליו להוציא לעז על דברי חכמים אי אפשר, ויתבטל המעיד ואלף כיוצא בו ואל תתבטל נקודה אחת ממה שהסכימו בו חכמי ישראל הקדושים הנביאים ובני נביאים ודברים שנאמרו למשה מסיני. סוף דבר מוטב נחזור אחר הטענות כדי לקיים דבריהם ולא שנדחה דבריהם המקודשים האמתיים המקויימים ונעמיד ונקיים דברים בטלים של אלו, ע"כ. ומשמע שם מדברי תשובת הרשב"א ז"ל

מלידה ומבטן, ועיין בהרב כנסת הגדולה יו"ד סימן ז"ן בהגהת הטור [אות מו] עמד על זה, עיין שם באורך.

אכ"כ אכתי יש לחקור על הרב האשכנזי ז"ל, מההיא דפרק קמא דחולין דף י"א [ע"ב] דילפינן דאזלינן בתר רובא דליתיה קמן מרוצח, ודילמא טריפה הוה, אלא דאזלינן בתר רובא, כמו כן קשה דכיון דשכיח מייעוטא דטריפה דחי כמ"ש רש"ל, א"כ אכתי איכא ספק ספיקא להחמיר, ספק אי היה טרפה אי לא, ואם תמצוי לומר שהיה טריפה אימור שהיה מאותן שחייין הן בטרפות, ונמצא חי הרג ומשו"ה ר"ק ולא אב"ר". ויש לדחות דלא חיישינן להני למקטל נפשות. וכתב הרב שלטי הגבורים בשם ריא"ז ז"ל בפרק האשה בתרא [יבמות מה ע"ב מדפי הרי"ף אות ב], עלה דאפילו ראוהו מעיד, כתב דאם ראוהו שנעשה טריפה מעדיין עליו להשיא את אשתו לאחר י"ב חודש. ועיין בקונטרס מהרח"ש דף ס"ג ע"ב.

ועוד זאת ראיתי בספר מגיד מראשית דף ט' ע"ב, דנסתפק בב' אחיות דאסרן הכתוב דוקא בחייה, אם היה ראובן נשוי עם לאה ונעשית טריפה וקידש לאחותה אי הויה מקודשת, דלא מקרי בחייה כיון דטרפה אינה חיה, והו"ל שלא בחייה, דהא מדכתיב [ויקרא טו, י] 'ועמד חי' גבי שעיר המשתלח ילפינן פרט לטרפה. ותמהני איך העלים עינו היפה ממ"ש הרב המגיד ז"ל בפרק י"ג מהלכות גירושין הלכה (י"ז) [ט"ז], בשם הירושלמי [פרק טז מיבמות הלכה ד], דטריפה לא התירו את אשתו אלא לאחר י"ב חודש, ונותנים לו שהות כמו טריפה, וכ"כ מרן הב"י באה"ע סימן י"ז אות ל"ז בשם הרמב"ן והרשב"א [יבמות קכ ע"א ד"ה ומי]. ועיין בספר עיגונא דאתתא [למהרח"ש] בפרט מידה זו דף נ"ה ע"ג, והרב בספר מגיד מראשית שם כתב עליו דנעלם מהרב מהרח"ש ז"ל דברי התוס' דזבחים דף קי"ו [ע"א ד"ה דילמא], ודבבא קמא דף נ"א [ע"א ד"ה נעבדי]. ואני בעוניי לא הבינותי במה היתה העלמת העין שכתב,

כהלכתא, ועיין באה"ע סימן י"ז סעיף ל"ב ובבית שמואל שם.

עוד ראה זה חדש מצאתי למרן זקני הרב ז"ל בספר הליכות אלי סימן תשמ"ח, כתב בשם ספר הארוך להרב אשכנזי ז"ל כי שכתב דהא דטריפה אינה חיה, היינו בטרפות הבאה לה אחר שנולדה הבהמה, אבל בטרפות הנולד עמה הגם דהיא טריפה ואסורה, מ"מ יכולה לחיות כמה שנים, ע"כ. הנה הספר הלזה לא ראיתיו עד הנה, אבל נראה שדבריו באו על נדון הרשב"א ז"ל, שכתבנו דודאי טריפה אפילו עברו עליו י"ב חודש טריפה, אע"ג דטעמא דטריפה לפי שאין כמוה חיה והא חיתה, צריך לומר דנדון הרשב"א היה ביתרת רגל, דרגילות להיות כן מבטן אמן וכמוה חיה.

איכרא דלדבריו ז"ל קשה ממה שנדחקו התוס' בפרק קמא דעבודה זרה לאוקומי הסוגיא כמ"ד דטריפה חיה מכח הקושי דהא נח חיה לאח"כ כמה שנים, ומאי קושיא ואימא דהכי פריך, ודילמא נח טריפה הוה מעיקרא מלידה ומבטן דכמוה חיה, וכבר השיגו מרן זקני הרב ז"ל מהא. ולענ"ד יש ליישב דברי הרב על פי מ"ש באגדה בבראשית רבה ריש פרשת נח [פרשה ל פסקא ו] דנח כשבא לצאת מן התיבה הכישו הארי ועשאו טריפה והקריב שם בנו תחתיו, ע"ש. וכל כמה דמצינן לאשוויי ש"ס דילן עם האגדה משוינן, וכיון דמשם אנו למדין דנח לא היה טריפה מלידה ומבטן אלא שבתר הכי נטרף, איכא למימר דכי פריך הש"ס ודילמא נח גופיה טריפה הוה, על כרחך ודילמא טריפה הוה השתא קא פריך דילמא דמעיקרא נמי קודם שנכנס לתיבה נעשה טריפה דגם הוא היה כמו הם כמ"ש ז"ל כי נחמתי כי עשיתים ונח וכו', והא איכא בין תלמודא דידן לאגדה, דתלמוד דידן נעשה טריפה קודם שנכנס, ונענש אז כדי שלא יקטרק המקטרג עליו להמיתו במבול כדורו ושקיל למטרפסיה, ולפי דברי האגדה כשבא לצאת שקיל למטרפסיה, אבל כל אפיא שוין, דלא נעשה טריפה אלא אח"כ ולא

ציונים והערות

כו. איסור והיתר הארוך (סימן מט סעיף ג).

כז. עיין בראשית רבה (פרשה כט פסקא א).

כח. הנה ר"ת אלו 'ומשו"ה ר"ק ולא אב"ר', יש לפותרן כדלקמן, 'ומשום הכי חייב קטלא, ולא אזלינן בתר רובא'. דלענ"ד צ"ל במקום 'ר"ק' - 'ח"ק', וביאורו חייב קטלא, ודוק.

אלו טרפות, דהתם ברובא איירי, אבל לעולם איכא מיעוטא דמקבלת זכר ומתעברת ויולדת, ודוק.

וזכר טריפה אם מוליד, בזה נשאל הרב פרי חדש במים חיים סימן (ה) [ב'], והעלה מסוגית פרק השולח דאינו מוליד, יע"ש בדבריו.

קכד. טביעות עינא. בפרק כל הגט [גיטין] דף ז"ך ע"ב, צורבא מרבנן אית ליה טביעות עינא אבל איניש דעלמא לא, אמנם התוס' ז"ל [ד"ה ורוקא] כתבו שם בשם ר"ת דעם הארץ נמי ידע בטביעות עינא כדאמרינן בגט פשוט [בבא בתרא קסח ע"א] האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי אתתא לידבר ע"ה בהדיה, ובפרק גיד הנשה [חולין צו ע"א] מוכח דכו"ע נמי אית להו טביעות עינא, והא דלא מהדרינן לעם הארץ אבידה בטביעות עינא משום דלא מהימן ודילמא משקר במילתא דנוגע לעצמו דאפילו דלית טביעות עינא בגויה מ"מ אמר דאית ליה טביעות עינא ושקורי משקר, וגבי גט נמי כתב הרשב"א שם בחידושו [גיטין שם] דהיינו טעמא משום דאשכחיהו אחריני ואי לאו דצורבא מרבנן הוה ולא משקר חיישינן דילמא לית ליה טביעות עינא בגויה ושקורי משקר כי היכי דלא לפסיד אגריה, א"נ דלא ליהוי למאריה גיטא תרעומת עילויה וה"ה במילתא דליכא פסידא וליכא תרעומת אפילו עם הארץ מהימן בטביעות עינא, ועיין בבית יוסף אה"ע סימן קל"ב אות ה', ובתשובות מהרח"ש סימן י"ב, ופני משה ח"א סימן ט"ו. ובספר בני דוד בקונטרס עיגונא דף י" ע"ב סימן ר"ך, נסתפק אי אמרינן נמי באשה דאית לה טביעות עינא דאע"ג דכתבו התוס' דגם עם הארץ אית ליה טביעות עינא אפשר דאשה גריעא מע"ה. ולענ"ד אין מקום לספק בזה דהא בפרק גיד הנשה [חולין] דף צ"ו [ע"א] אמרינן דטביעות עינא עדיף מסימן דאי לא תימא הכי היאך סומא מותר באשתו ובני אדם מותרים בנשותיהם בלילה אלא בטביעות עינא דקלא ועל כרחיך ה"ה נמי דאמרינן אשה סומא היאך מותרת בבעלה וגם נשים היאך מותרות לבעליהן בלילה ע"כ בטביעות עינא דקלא.

קכה. טורח. בבא מציעא פרק השוכר את האומנין דף ע"ט ע"ב, השוכר את החמור לרכוב עליה שוכר מניח עליה כסותו ומזונותיו של אותה הדרך

ודברי מהרח"ש שם ברור מללו ככל דברי התוס' הנזכרים, ובתוספת דברים שהביא שחידשו התוס' בפרק אלו טרפות [חולין מב ע"ב ד"ה ואמר רב יהודה] כמו שיראה המעיין שם. ועיין בפרט זה בספר בית שמואל סימן ל"ז ס"ק ב', ועוד עיין בספר גינת ורדים אה"ע כלל ב' סימן ד' בפרט זה.

קכג. טריפה אינה יולדת. בפרק אלו טרפות [חולין] דף ז"ן ע"ב, סימן לטריפה כל שאינה יולדת, והתם הוי פלוגתא, ואיכא למ"ד דטריפה יולדת. וכתבו התוס' בפרק קמא דעבודה זרה דף ו' ריש ע"א [ד"ה אלא], דמאן דאית ליה טריפה יולדת כ"ש דאית ליה דטריפה חיה, דאפילו למ"ד טריפה אינה יולדת אמרי דיכול להיות דאית ליה דחיה, וכן כתבו שם בסוף ד"ה ודילמא וכו' ז"ל, דהא דקיימינן אליביה דמ"ד טריפה יולדת, ולדידיה נמי טריפה חיה, ואמרינן התם דף ח"ן ע"א והלכתא בזכר כל י"ב חודש, בנקבה כל שאינה יולדת, וכתב הרב ב"ח ז"ל ביו"ד סימן ז"ן, דלנקבה כל שאינה יולדת, כלומר דאין צריך י"ב חודש, אלא כיון שילדה מותרת, אבל אם אינה יולדת ודאי דשיהוי הי"ב חודש מהני לה ומותרת כזכר, וכ"כ בפרישה [שם]. וראיתי לרש"ל ז"ל [גם של שלמה חולין] בפרק אלו טרפות סימן פ', שכתב דעיבור בלא לידה לא מהני אלא בעינן שתתעבר ותלד, אבל בעיבור לחוד לא, דאפשר דתתעבר עיבור שלא תבוא לידי לידה אלא תמות, והביא ראיות על זה, ע"ש. ועיין בתוס' פרק קמא דעבודה זרה דף ט"ז ע"א ד"ה אלמא לא מקבלת זכר, שכתבו לאו משום דספק טריפה אינה יולדת, דבפרק אלו טריפות בעי למימר לר"י דיולדת, אלא דאינה מקבלת זכר, וכדמשמע לישנא מדלא קאמר אלמא דלא ילדה, ע"כ. ונראה דכונתם רצויה לומר דר' יהודה קאמר דעל הרוב אינה מקבלת עליה זכר ולא חיישינן לאותה חששה שחשו רבנן התם דלא שכית, אבל אם אפשר דיקבל עליה לעולם דיולדת ודאי. ובפרק אלו טרפות [חולין] דף נ"ז ע"ב כתבו בד"ה ודילמא סבר טריפה יולדת וכו', הקשו דהא רבי יהודה סבר דלא מקבלת עליה זכר, ותירצו דיש לחלק בין טרפות דחתוכת רגלים לשאר טרפות, ולפי מה שכתבו הם ז"ל בההיא דפרק קמא דעבודה זרה הנזכר, לא הבינותי מאי קא קשיא להו בפרק

והילכך כי ליכא אלא רובע לא טרח לנפוחו דכי א"ל מוכר ללוקח אני אומר שפירותי יפין הן ואם תאמר אינן יפין או טרח ונפה אותן או אייתי ראייה כמה יש טנופת ואשלם לך ובשביל רובע לא טרח איניש דיצא שכרו בהפסד טורחו אבל כי איכא יותר מרובע טרח לוקח לנפוחו וכיון דהתחיל לטרוח טורח ומנפה את כולו דדבר קל הוא לגמור הנפו מאחר שהתחיל והילכך לא מחיל ומיהו היכא דליכא אלא רובע אם בא לנפות הרי בטלה דעתו ופטור מוכר.

קכז. טעות. בפרק קמא דפסחים [יא ע"ב], פלוגתא דאביי ורבא, חד אמר טועה אדם חצי שעה וחד אמר אין טועה כלום. ואיכא לישנא אחרינא חד אמר אדם טועה ב' שעות חסר משהו, וחד אמר טועה אדם ג' שעות. ונפקא מינה לב' סהדי, חד אמר בג' שעות וחד אמר בה' אינה הכחשה אלא טועה, גם אחד אומר בשנים לחודש היה המעשה, וחד אמר בג' בחודש עדותן קיימת, שאינה הכחשה אלא זה טועה בעיבורו של חודש וזה אינו טועה. ומהכא מוכח בריש פרק בן סורר ומורה [סנהדרין סט ע"א] דרובא דאינישי טעו בעיבורא דירחא.

אות היו"ד

ל"ג [ע"א] בתוס' ד"ה ובי תלתא אית להו קלא, ועיין בפרט זה באות העי"ן.

קכט. ינוקא בצוותא דאימיה נחא ליה. בפרק ח' דעירובין דף (ב') [פ' ע"ב], קטן שעירב עליו אביו לצפון ואמו לדרום, בתר אמו שדינן ליה, דאפילו בר שית נמי דלא צריך לאמו, צוותא דאמיה נחא ליה. ועיין בזה בתשובות הרדב"ז הנדפסות מחדש [חלק א] סימן תכ"ט וסימן רס"ג.

קל. יניקת זרעים מחדדי. בפרק אמר רבי עקיבא [שבת] דף פ"ה ע"א, קים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי, ומנ"ל דהא דקים להו לרבנן דה' בשיתא מילתא היא, דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [דברים יט, יד] מאי דכתיב 'לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים' וכו', ופירש

מכאן ואילך חמר מעכב עליו, חמר מניח עליו שעורים ותבן ומזונות של אותו היום מכאן ואילך שוכר מעכב עליו ופריך היכי דמי אי דשכיח למזבן חמר נמי ליעכב ואי דלא שכיח למזבן שוכר נמי לא ליעכב אמר רב פפא לא צריכא דשכיח למטרח ולמזבן מאונא לאונא חמר דרכיה למטרח ולמזבן שוכר לאו דרכיה למטרח ולמזבן.

קכו. טורח. בכבא בתרא פרק המוכר פירות דף צ"ד ע"א, אמתני' דהמוכר פירות לחברו הרי זו מקבל עליו רובע טנופת לסאה, אמר רב הונא אם בא לנפות מנפה את כולו, אמרי לה דינא משום דמאן דיהיב זווי אפירי שפירי יהיב ורובע לא טרח איניש טפי מרובע טרח איניש וכיון דטרח טרח בכוליה ופירש רשב"ם [ד"ה אפירי] אם בא לנפות אם בא לוקח להקפיד בטנופת דנראה בעיניו שיש לו טנופת יותר מרובע ובא לוקח לנסתו ולדעת אם יש שם יותר מרובע ונמצא בו יותר מנפה את כולן ויחזיר לו המוכר חטים כנגדן או מעות ולא מצי למימר רובע כבר מחלת והמותר אשלם לך משום דאפירי שפירי יהיב איניש זווי ולא מחיל טנופת כלל אלא מפני שטורח הוא לנפותו בשביל דבר מועט

קכח. יזיף איניש בצנעא. בכבא בתרא פרק חזקת הבתים דף מ"ב ע"א, עלה דאמר רב המוכר שדה בעדים גובה מנכסים משועבדים, פרכינן ומי אמר רב הכי, והא רב ושמואל דאמרי תרווייהו מלוה ע"פ אינה גובה לא מן היורשים ולא מן הלקוחות, ומשני מלוה אזביני קא רמית, מלוה כי קא יזיף בצנעא קא יזיף כי היכי דלא ליתזלו נכסיה עליה זביני, מאן דזבין ארעא בפרהסיא זבין כי היכי דתיפוק לה קלא. ופירש רשב"ם [מב ע"א ד"ה יזיף] יזיף איניש בצנעא ומבקש שלא לפרסם הדבר כדי שאם יבוא למכור קרקע לא יבינו העולם שהוא דחוק לפרוע מעות ולא יקחו ממנו ביוקר, הילכך מה הו"ל ללקוחות למעבד, אבל מאן דזבין בפרהסיא קא זבין כדי שיקפצו עליהם לוקחין, הילכך אפסדו לקוחות אנפשייהו. ועיין בפרק השולח [גיטין] דף

ציונים והערות

כט. עיין לקמן סימן רכ"א. וסימן רכ"ד.

דבמידה זו תמהו עליה רבים שהחוש מכזיב זה, והתוס' ז"ל כתבו [עבודה זרה כז ע"ב ד"ה פרה, חולין מז ע"א ד"ה כל] שעתה נשתנו העניינים, כמו שאמרו פרק ג' דבכורות [כ ע"א] פרה וחמורה אינן יולדות אלא לג' שנים, ועתה יולדות לב' שנים, וכן תמצא בהרבה דברים, עכ"ל. ועיין בענין בהמה אי יולדת למקוטעין או לא פלוגתא פרק ג' דבכורות דף כ"א ע"א, ובתוס' שם ד"ה תנא קמא וכו' העלו בסוף בדבור בשם הירושלמי [פרק א דגדה הלכה ג] דחיה טהורה כבהמה טמאה, דאינה יולדת למקוטעין, אבל בהמה טהורה יולדת למקוטעין^ל.

רש"י ז"ל [ד"ה ומנא לן] ומנ"ל דהא דקי"ל לרבנן בשיעור יניקה מילתא היא למסמך עלה ולומר בקיאיין הם החכמים בעבודת אדמה לידע כמה יונקין שלא תתמה לומר מי הודיע לבריות שיעור יניקה ואיך יוכלו לעמוד על כן הא כתיב אל תסיג גבול רעך וכו', ע"ש.

קלא. יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין. בפרק יוצא דופן [גדה] דף ל"ח [ע"ב], וביבמות דף מ"ב [ע"א]. וכתב מרן הבית יוסף ז"ל באה"ע סימן קנ"ו תשובת הרשב"ץ ז"ל [הרשב"ש סימן תקיג],

אות הכ"ף

כלל ואינה צריכה גט כלל. וי"ל דכי קאמר כל המקדש וכו' לאו דוקא האיש בלחוד אלא גם האשה בכלל ושניהם מסכימים שיהיו קידושיהן אדעתא דרבנן. ואפשר דלזה רמז רש"י ז"ל [כתובות סס] וכתב כל המקדש אשה, פירוש לכלול האשה בלשון המקדש, דהשתא דאמרינן כדת משה וישראל הא ודאי דשניהם בענין זה שיהיו קידושין שלהן אדעתא דרבנן. ושם כתב על תמיהת התוס' בפרק השולח [גיטין] דף ל"ג [ע"א ד"ה ואפקעיהו] שהקשו על מידת חכמים ז"ל בזה, דא"כ הבא על אשת איש היכי מחייב חנק והא הויא התראת ספק שמא יבוא דבר שיעקרו בית דין הקידושין מעיקרן ונמצא שלא בא על אשת איש, ועוד שמא יחפה על בת אחותו, ועוד יכולין ממזרים ליטרה. ור"ת תירץ דכה"ג לא הויא התראת ספק דאזלינן בתר רובא, ורוב אין מגרשין נשותיהן וכששולחין גט אין מבטלין, א"נ דאוקמי אחזקתה שהיא עכשיו נשואה, דא"כ נזיר שהיה שותה יין אמאי לוקה וחייב על כל אחת ואחת והא התראת ספק היא שמא ישאל על נדרו. ועל חשש שמא יחפה וכו' וממזרים ליטרה לא קשיא, דלתקנה עשו חכמים ולא לתקלה, שמתוך כך יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות, אבל אם ברור לנו שלא נתכוון לכך לא חיישינן אם יכולים ליטרה או אם זנתה ונצולה בכך כל שלא נתכוון. ושם [בתוס'] כתוב עוד תירוצים בזה, דלא אמרינן התראת ספק לא שנא התראה אלא היכא שביד המותרת לתקן

ק"ב. כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. מידה היא לחכמים ז"ל בכמה דוכתי, [בבא בתרא] בפרק חזקת הבתים דף מ"ח [ע"ב] בתליוה וקדיש וכו'. וביבמות דף ק"י [ע"א] בההיא דאותבוה אכורסא. וכן בפרק השולח [גיטין ג ע"א] ודוכתי טובא. וכתב הרשב"א [חלק א] סימן אלף (קפ"ד) [קפ"ה], דאין מידה זו לחכמים ז"ל לכל מקום שאמרו שלא יעשה כן שאם עשה אינו עשוי, אלא אין לך בכלל דברים אלו אלא מה שהתירו בהן בפירוש, שא"כ אף אנו נאמר שכל מי שעשה שלא כהוגן בקידושיו לא נחוש לקידושיו, והביא ראיה מכמה דוכתי בש"ס דילן דלא פריק הך פירוקא כל דמקדש וכו', דנראה דלאו בכל מקום אנו אומרים למידה זו אלא היכא דאמור אמור היכא דלא אמור מנפשין לא אמרינן. ושם בסוף תשובתו הרמת'ה כתב עוד בזה, דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש אמרינן, אבל כל המגרש אדעתא דרבנן מגרש לא אמרינן, ע"ש ראיותיו. ועיין בתשובות המיוחסות להרמב"ן סימן קכ"ה.

ובשיטה מקובצת להרב בצלאל ז"ל פרק קמא דכתובות דף ג' [ע"א], כתב במידה זו וז"ל, וא"ת והא אין האשה מתקדשת אלא מדעתה, ואי איהו מקדש אדעתא דרבנן איהי לא מקדשה אלא קידושין גמורים בלי שום תנאי, ומעתה אם אתה אומר דתתקדש אדעתא דרבנן אין כאן קידושין

ציונים והערות

ל. עיין בדברי רבינו לקמן מערכת אות ש' (סימן רסח).

הטור יו"ד סימן פ"ד. ומצאתי להר"ב פרי חדש ז"ל שם, שהביא בשם הרב באר שבע (דף פ"א) [חולין סו ע"א], שמצא במדרש פרשת שופטים [דברים ובה פרשה ה פסקא ב] דבריה שאין בה עצם אינה חיה אלא ו' חודשים, ואיתא נמי הכי בירושלמי ריש פרק קמא דשבת [הלכה ג], ומעתה על כרחך הא דאיתא בש"ס דילן כל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת י"ב חודש, היינו שחוזר לעפרא בעלמא, ולפיכך אפילו בלא בדיקה שרו לאוכלן דלמאי נחושו לה, דאי לתולעת שגדל במחוכר הרי הוא עפרא ושרי, ואי לתולעת שגדל אח"כ בתלוש כל זמן שלא פירש שרי כל שאנו רואין שלא היה חורו נקוב לחוץ דליכא למיחש לשמא פירש וחזר, ע"ש בס"ק כ"ג, ושם בס"ק כ"ו כתב, דמי שירצה לאכול עדשים ושאר מיני קטניות בלי שום פקפוק וחשש תולעים ובלי בדיקה יקנה מתחילת השנה ויניחם במים רותחין וימתין מעת הרתיחה ו' חודשים, שכל תולעת שעבר עליו ו' חודשים חוזר לעפרא בעלמא ושרי באכילה, וא"כ למאי נחושו לה דאי משום תולעת שגדל בהם במחוכר הוי עפרא בעלמא, ואי משום תולעת שגדל בהם בתלוש אין חשש דכיון שהונחו במים רותחין שוב אינו גדל בהן תולעת הילכך שרו בלי בדיקה. ועיין עוד בזה מש"כ בתשובות הרדב"ז הנדפסות מחדש חלק האחרון [חלק ב] סימן תרצ"ב ותשכ"ג.

קלד. כל ששחתה אחר בעלה י' שנים ונשאת שוב אינה יולדת אם לא שרעתה להנשא. ההיא דאתת לקמיה דרב יוסף א"ל אנא שהיתי אחר בעלי י' שנים וילדתי, א"ל בתי אל תוציאי לעז על דברי חכמים, עד דא"ל לנכרי נבעלתי. [יבמות לד ע"א] לא.

קלה. כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה. שבועות דף מ"א ע"ב, ההוא דא"ל לחבריה הב לי מאה זוזי דמסיקא בך, א"ל פרעתוך בפני פלוני ופלוני, אתו פלוני ופלוני אמרו לא היו דברים מעולם, סבר רב ששת למימר הוחזק כפרן, אמר ליה רבא כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה. ופירש רש"י [ד"ה כל] כל מילתא דלא רמיא כגון זה שלא היה לו לומר פרעתוך בעדים,

הדבר, כגון מותרה בטהור או דלא אוכל זה אם אוכל זה, אבל בדבר שאין ביד המותרת לתקן כי הכא שהמעשה תלוי ברשות אחרים שהוא הבעל לא, והיינו טעמא דנזיר דלוקה בהתראת כל אחת ואחת. א"נ כי אמרינן אפקיענהו רבנן לקידושי מיניה לאו משעת קידושין קאמר אלא השתא משעת מעשה דכל זמן שלא נעשה המעשה שלא קבלה גט באונס כהאי גוונא חייבת בחנק, וההיא דיבמות דמשמע דלעולם אפקיענהו רבנן לא קשיא, דהתם בלא גט קאמר משום דהוא עשה שלא כהוגן בקידושין, וכיון שהקידושין שלא ברצון חכמים אפקיעיניהו ועקרניהו לגמרי, אבל על קידושין גמורים אם היה בהם משום נולד אין הקידושין בטלים כי אם מכאן ואילך ובגט, וע"ש בארוכה בפרט מידה זו ויאירו עיניך.

ועל מה שכתב הרב דלא אמרינן התראת ספק רק היכא שביד המותרת לתקן הדבר וכו', נראה דא"כ דעת התוס' ואמינא לה ממ"ש התוס' בפרק הערל [יבמות] דף פ' ע"א ד"ה נעשה סריס למפרע, כתבו ולקי על חלב שאכל דלא חשיב התראת ספק, אע"ג דבשעת התראה היה ספק שמא יביא ב' שערות קודם ח"י דהשתא מיהא איגלאי מילתא למפרע שהיה גדול בשעת התראה ולא דמי להכה את זה וחזר והכה את זה, דאף לאחר שהכה את שניהם לא ידע איזהו אביו, ע"כ. ולפי דברי הרב דלא אמרינן התראת ספק אלא היכא שביד המותרת, התם בסריס מאי אית בידיה למימר דהויה התראת ספק ולא שמיה התראה, וצריך להתיישב בזה. ועיין בתוס' נדה דף מ"ו [ע"ב] ד"ה ר"י ור"ל וכו', ובחולין דף י"א ע"ב סוף ד"ה [וכי תימא], ובתשובת מהר"ש הלוי ז"ל [חו"מ] סימן (ל"ד) [ל"ב], ועיין עוד בפרט מידה זו בבני דוד [קונטרס דעיגונא] דף י"ב ע"ג.

קלג. כל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת י"ב חודש. בפרק אלו טריפות [חולין] דף ח"ן סוף ע"א, ואתפרש התם דנפקא מינה לפירות שהתליעו ואין ידוע אם במחוכר התליעו ואסירי משום השורץ על הארץ, אי בתלוש לבתר תריסר ירחי שתא שריין, דאי במחוכר התליעו לא הוו חיי עד השתא, ופסקו

ציונים והערות

לא. עיין עוד לקמן בדברי רבינו מערכת אות ש' (סימן ערה).

איתפרש דאפילו לרבי יהודה דקי"ל כוותיה דבמילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי אינשי, מודה היכא דאית ליה לאשתמוטי, ומשו"ה האומר לחבירו שאינו נאמן על מעשר, קח לי ממי שהוא נאמן או ממי שהוא מעשר אינו נאמן השליח לומר מנאמן לקחתיו, אע"ג דכל מילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי אינשי, משום דאית ליה לאשתמוטי ולמימר אי לדידך לא מהימן אנא הוה חשיבנא ליה מהימן הילכך לא מירתת מעיקרא.

קלז. כל מילי דכדי לא דכירי אינשי. בפרק זה בורר [סנהדרין] דף כ"ט [ע"א], עלה דאמרינן מנה לי בידך א"ל בפני עדים הן, למחר א"ל תנהו לי, א"ל משטה הייתי כך פטור, עד שיאמר אתם עדי, אמר אביי לא שנו אלא דאמר משטה אני כך, אבל אמר לא היו דברים מעולם הוחזק כפרן ואינו נאמן עליו בשבועה, דהא איכא עדים ששמעו, אמר רב פפא וכו' הכי אמרינן משמיה דרבא כל מילי דכדי לא דכירי אינשי, כלומר דברים של חנם דהואיל ואתה הודאה דברי רוח היו שהשטה בו שכח אותה הודאה. ועיין בזה בתשובות הרדב"ז הנדפסות מחדש [חלק א] סימן ש"ו, ומהרשד"ם ז"ל חו"מ סימן קמ"ב וסימן קצ"ח.

קלח. כל מילתא דתמיהא מדכר דכירי לה אינשי, ואיכא דאמרי תרי תמיהי מדכר דכירי אינשי. חולין דף ע"ה ע"ב, גבי בן פקועה, ע"ש.

קלט. כל לגבי נפשיה דאינשי אפילו לגבי בריה נפשיה עדיפא ליה. וריש לקיש פליג עלה ואמר דבריה עדיפא ליה. בכבא בתרא דף קל"ו ע"ב, עלה דמכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב, ע"ש ובטור חו"מ סימן ר"ן ובכנסת הגדולה שם באורך.

קמ. כל לגבי נפשיה דאינשי לא גמר ומקני. ומבעיא לן בפרק מי שמת [בבא בתרא] דף קמ"ח ע"ב, אי אמרינן הכי בהקדיש כל נכסיו ועמד, מי אמרינן כל לגבי הקדש גמר ומקני או דילמא כל לגביה נפשיה לא גמר ומקני אפילו גבי הקדש ולא איפשיטא. ונחלקו רבוותא י"א דכיון דלא איפשיטא אין מבטלין ההקדש, וי"א דחזור בו או דנכסי בחזקת נתן קיימי, עיין בטור [חו"מ] סימן ג"ר, וכבר כתבנו בזה באות הה' [סימן עב].

שלא אמר לו זה בשעת הלואה בעדים פרע לי, הילכך לא שם לבו לזכור אם בעדים פרע אם שלא בעדים, ואמר בעדים פרעתוך ולא אדעתיה ולא הוחזק כפרן בהכי. ועוד שם דף ל"ד ע"ב, ההוא דא"ל לחבריה מנה מניתי לך בצד עמוד זה, א"ל לא עברתי בצד עמוד זה מעולם, נפקו ביה סהדי דהשתין מים בצד עמוד זה, אמר רב נחמן הוחזק כפרן, א"ל רבא כל מילתא דלא רמיא עליה דאינשי עביד ליה ולא אדעתיה, פירש רש"י כגון הא דאין לאדם לשום אל לבו כל המקומות שהוא משתין שם להיות זוכר עליהן. ובפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף ט"ל ע"א, אמר כל מילתא דלא רמיא עליה דאינשי אמר ולא אדעתיה לענין מחאה, דא"ל לעדים לא תימרו ליה למחזיק מחאה זו, או דא"ל לא תיפוק לכו שותא ואמרו ליה לא מפקינן שותא, לרב פפא לא הוי מחאה, דהא לא א"ל עדים למחזיק, ורב הונא בריה דרב יהושע פליג ואמר כל מילתא דלא רמיא עליה דאינשי אמר לה ולא אדעתיה, כלומר אינו נותן אל לבו שקיבל הדבר לכסותו כיון שאינו מפסיד אי אומרה אי אינו אומרה הילכך לא בעי מחאה אחריתי בפני אחרוני דלימרו ליה שהרי כבר מיחה בפני בני אדם שיכולין לומר לו.

קלז. כל מילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי בה אינשי. בפרק ב' דראש השנה דף כ"ב ע"ב, כי אתא עולא אמר קדשוה לירחא במערבא, אמר רב כהנא לא מבעיא עולא דגברא רבא הוא דמהימן, אלא אפילו אינשי דעלמא נמי מהימן, מ"ט כל מילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי ביה אינשי. ובפרק ה' דבכורות דף ל"ו ע"א, הוי פלוגתא דאמוראי רבי יהודה ורבי ירמיה, דלר"י נאמן הכהן לומר בכור זה נתן לי ישראל במומו, מ"ט כל מילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי בה אינשי, ורבי ירמיה אמר דלא אמרה האי הלכתא אלא דוקא בישראל שאמר בכור זה נתתי לכהן במומו, אבל כהן לא מהימן דכיון דחשידי כהני להטיל מום ולמימר נפל מאליו חשידי נמי להטיל מום ולמימר ישראל נתנו במומו, ואפילו במילתא דעבידא לאגלווי משקרי אינשי, ואיפסיקא התם הלכתא כלישנא קמא דאפילו כהן נאמן כיון דהוי מילתא דעבידא לאגלווי, והתם

קמוז. כחשא ארעא ולא ליכחוש מרא. איתמר לענין דינא בבא מציעא דף ק"ד ע"ב, מי שקיבל שדה לזורעה שומשמי דיקירי מחיטי ומכחישים את הקרקע טפי מהחיסים, והמקבל זרעה חטים והצליח בשומשמי, דלא ינכה ליה בעל הקרקע מחלקו דמי כחשא דארעא מה שהיתה מכחשת אם היה זורעה שומשמי, דמידה היא באינשי דאמרי דליכחוש ארעא ולא ליכחוש מרא ליטול עכשיו פחות.

קמח. כהנים זריזין הם. בכמה דוכתי בתלמוד, ומצאתי בפסחים פרק ב' דף ל"ו ע"א, דלאו דוקא כהנים עצמן אלא גם מילתא דאתעביד בעזרה דהוי במקום זריזין אמרינן הכי וז"ל, לישא נהי דבזריזין ליתא במקום זריזין איתה. והתם מתבאר דבצבור נמי אמרינן צבור זריזין הם, ובפרק קמא דשבת דף כ' ע"א אמרינן בני חבורה של פסח זריזין הם. והרמב"ם ז"ל בביאור המשניות ריש פרק יום טוב של ראש השנה [משנה ב] כתב, דאע"ג דגזרו על תקיעת שופר בשבת גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים הותרה תקיעת שופר בבית דין לפי שבית דין זריזין הם ולא יקרם עון בדבר, ע"ש. ובקונטרס ארעא דרבנן הארכתי בדבריו ל"ב.

קמוט. כתיבה קרו אינשי לנתינה. בפרק הזורק [גיטין] דף פ"א ע"א, שלח ליה רב יוסף בריה דרב מנשה מדויל לשמואל, ילמדנו רבינו יצא עליו קול איש פלוני כהן כתב גט לאשתו ויושבת תחתיו ומשמשו מהו, שלח ליה תצא והדבר צריך בדיקה, דאי קרו אינשי לנתינה כתיבה הוי קול ואי לא קרו לנתינה כתיבה אין זו קול. ועיין בב"ח אה"ע סימן ו' שכתב בדעת הרמב"ם שלא הביא חילוק זה בין אי קרו לנתינה וכו', דלהרמב"ם [בפרק יז מאיסורי ביאה הלכה יט] כתיבה קרו אינשי לנתינה ע"ש ל"ג.

קמא. כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה. שבת דף צ"א ע"א. ועיין באות הד' [סימן [ז]].

קמב. כל המרא דלא דלי על חד תלת מויא לאו חמרא הוא. שבת דף ע"ז ע"א. ועיין באות ח' [סימן קטז].

קמוג. כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת. בכמה דוכתי ובפרק ג' דשבת דף מ"ו ע"ב, איתמר לענין הפרת נדרים בשבת דאשה על דעת בעלה היא נודרת וסמכא עליה דמזדקק לה ביום שומעו וליכא למימר מי יימר דמזדקק לה בעלה, ע"ש.

קמוד. כל שתשמישו ביום כגון תרנגולת נולד ביום, כל שתשמישו בלילה כגוף עטלף נולד בלילה, כל שתשמישו בין ביום בין בלילה, כגון אדם וכל דדמי ליה נולד בין ביום בין בלילה. פרק קמא דביצה דף ז' ע"א, לענין בדק בקינה של תרנגולים מערב יו"ט ולא מצא בה ביצה, ולמחר השכים ומצא בה ביצה דמותרת, דכל דאיכא זכר בהדיהו לא ספנו מארעא, רק דהזכר וכל שתשמישו ביום אינה יולדת אלא ביום, ע"ש.

קמה. הכל חולים אצל מילה. פסחים דף ס"ט ע"א, אחד קטן בריא ואחד קטן חולה.

קמוז. כים וארנקי לא מושלי אינשי. ביבמות דף ק"ך ב', לענין המוצא גט קשור בכיס ובארנקי כשר, במכיר את הכיס ואת הארנקי, ואע"ג דחיישינן לשאלה ואיכא למיחש דהאי כיס והאי ארנקי השאילו לאחר המביא הגט, ואותו אחר קשר בו גט זה והחזירו לזה ושכח בו את הגט, לא חיישינן דכיס וארנקי לא מושלי אינשי, דמנחשי אינשי שלא יטול זה מזלו. ועיין לעיל באות הט' בטבעת [סימן קכא]. ובבא מציעא דף קי"ו ע"א, אמרינן כלים דמפגמי קפדי אינשי ולא מושלי.

צינונים והערות

ל"ב. עיי"ש במערכת אות א' (סימן ד).
ל"ג. עיין עוד לקמן (מערכת אות ק סימן רנו) מה שהרחיב רבינו בענין זה.

אות הלמד

מינך זבינתיה ואכלתיה שני חזקה, אזל אייתי סהדי דאכלה ב' שנים, אמר רב נחמן הדרא ארעא והדרא פירי, אמר רב זביד אם טען מעיקרא ואמר לפירות ירדתי נאמן, כלומר לפירות שמכרת לי הפירות לכך וכך שנים נאמן, לאו מי אמר רב יהודה האי מאן דנקט מגלא ותובלא ואמר איזיל איגזריה לדיקלא דפלניא דזבניה ניהלי מהימן, אלמא לא חציף איניש דגזר דיקלא דלאו דיליה הכא נמי לא חציף איניש למיכל פירי דלאו דיליה. ובתשובת הר"ש הלוי ז"ל בחו"מ סימן נ"ב ונ"ד האריך במידה זו וכתב שם, דכי היכי דאמרינן לא חציף איניש למיכל פירי דלאו דיליה הכי נמי אמרינן דלא חציף איניש למכור דלאו דיליה וליקח מעות וכ"ש בשטר דקלא אית ליה.

קנב. לא חציף איניש לומר פרעתיך היום. תוס' פרק השותפין [בבא בתרא ה ע"א ד"ה ובא]. ועיין בכנסת הגדולה חו"מ סימן פ"ב אות ק"ך בכללי המגו.

קנג. לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה. בפרק ג' דקידושין דף ס"ד ע"ב, המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל הא קטנות בכלל הספק, שמע מינה קידושין שאין מסורין לביאה הווי קידושין, הכא במאי עסקינן כשאין שם אלא גדולה וקטנה, ופרכינן בוגרת מאי עבידתה הכא, במאי עסקינן דשויתיה שליח, מהו דתימא כי מקבל קידושין אדעתא דידה קא מקבל, קמ"ל לא שביק איניש מידי דאית ליה הנאה מיניה ועביד מידי דלית ליה הנאה מיניה, ופרכינן מי לא עסקינן דאמר ליה קדושי לך אפילו הכי לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה. ופסקו הרמב"ם [פרק ט מאישות הלכה ח], והטור [אב"ע] סימן ל"ז, וכתב הרא"ש ז"ל [פרק ב דקידושין סימן כה], מכאן דקדק ר"ת דאם שידך אדם אחת מבנותיו ואמר המשדך בתך מקודשת לי, אנו אומרים שהמשדכת קידש משום דשארית ישראל לא יעשו עולה, ולא שביק איניש מידי דעביד ביה מצוה ועביד מידי דעביד ביה עבירה. וכתב מרן ז"ל בסימן הנזכר דהטור מפרש שמה שכתב שאם שידך

קנ. לא חציף איניש לשוויי לאבוה שליח. בפרק ב' דקידושין דף מ"ה ריש ע"ב, הנהו כי תרי דהוו קא שתו חמרא, שקל חד מנייהו כסא דחמרא והב לחבריה, וא"ל מקדשא לי ברתך לברי, אמר רבינא אפילו למ"ד חיישינן שמא נתרצה האב שמא נתרצה הבן לא אמרינן, א"ל רבנן לרבינא ודילמא שליח שוייה, א"ל לא חציף איניש לשוויי לאבוה שליח. והרב באר שבע (דף קי"א) [סימן מט] כתב דהכי נמי אמרינן לא חציף איניש לשווי צורבא מרבנן שליח, ותו דצורבא מרבנן ההולך לקדש אשה אמרינן בגמ' [בבא בתרא קסח ע"א] לידבר עם הארץ בהדיה, דילמא מחלפי לה מיניה. ובתשובת הרא"ם ז"ל ח"א סימן י"ט כתב, דלא אמרו לא חציף איניש לשוויי לאבוה שליח אלא לאב, אבל לאם חציף וחציף, מפני שהבן אצל האם הוא רגיל לעשות כן דהכי אמרינן בתורת כהנים^{לד} גבי איש אמו ואביו תיראו, כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם לפי שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, לפי שהאם משתדלתו בדברים. והנה עינינו הרואות בזמנינו זה שהבנים בוטחים בענייני ארוסותיהם לגלות סודותיהם לאימותיהם ולא לאבותיהם, ומה שיש להם לשלוח בדרך סוד לארוסותיהם הכל הוא ע"י אמותיהם ומי יחלוק על המוחש, עכ"ל. ועיין בפרטי מידה זו במהרימ"ט חלק אה"ע סימן מ"ג (דף ס"ב ע"ב). ובבבא בתרא פרק גט פשוט דף קס"א ע"ב, אמרינן גבי עד החתום, ודילמא בשמיה דאבוה חתם, ומשני לא שביק איניש שמיה דידיה וחתים בשמיה דאבוה, ודילמא סימנא בעלמא הוא דשוויי דהא רב צייר כוורא וכו', לא חציף איניש לשוויי לשמיה דאבוה סימנא, ובפרק התקבל [גיטין] דף ס"ו [ע"א] אבעיא מי משויי איניש ברא שליחא במקום אבא או לא, ואפסיקא התם הלכתא כרב פפא דאמר משויי איניש ברא שליחא במקום אבא, ע"ש.

קנא. לא חציף איניש למיכל פירי דלאו דיליה. בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף ל"ג ע"ב, ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא, א"ל

ציונים והערות

לד. ובעניתי לא מצאתי לזה בתורת כהנים, ועיין בגמ' קידושין (ל ע"ב לא ע"א).

קונטרס מדות חכמים

היכא דצריך למטרח להיתרא, שביק היתרא ואכיל איסורא. ומתבאר התם בסוגיא דאפילו באיסורא דרבנן אמרינן הכי וכ"ש באיסורא דאורייתא דלא שביק היתרא ואכיל איסורא דאורייתא, והתם דף ג' [ע"א] נראה בפירושו דרב אשי ס"ל להא דרבא דמשני מתני' דהכל שוחטין, דהכי קתני הכל שוחטין ואפילו ישראל מומר לאכול נבילות לתיאבון, וכדרבא דאמר רב ישראל מומר וכו'.

וי"ש לעמוד בזה מההיא דפרק ה' דתמורה דף ז"ך ע"א, דאמר התם בעי רב אשי היו לפניו ד' בהמות של קודש ואחת מהן בעלת מום וד' בהמות של חולין, ואמר הרי אלו תחת אלו מהו, הכא ודאי כיון דאתחזק גברא באיסורי לקי בד' מלקיות או דילמא אע"ג דאתחזק באיסורי לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא ובתרייתא לאחולי הוי, תיקו. ולפי מאי דאמר גבי מומר דאפילו דאתחזק באיסורא בההיא מילתא גופא לא שביק היתרא ואכיל איסורא, מה מקום לספקו גבי תמורה, והא התם מפשט פשיטא ליה דאע"ג דאתחזק גברא באיסורא אמרינן לא שביק היתרא ואכיל איסורא, ושמא י"ל דהתם במומר לתיאבון מפשט פשיטא ליה משא"כ גבי תמורה דעביד איסורא במזיד ולא לתיאבון שייך ביה וק"ל, אי נמי דהתם במומר אוכל נבילות לתיאבון אינו מוחזק באיסור באותה שחיטה, אבל התם בתמורה הוא מוחזק באיסור באותו דבר עצמו בההיא שעתא. ועיין מה שכתבתי בפרט מידה זו באות האל"ף [סימן ה] במידה שאמרו חכמים אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ע"ש. ובתשובת הרדב"ז חלק (א') [ד'] סימן רצ"ז כתב, דאע"ג דעביד איסורא דרבנן מכל מקום לא שביק היתרא דאורייתא ואכיל איסורא ל'.

קנה. לא שביק איניש קדשי מובח ומקדיש לברק הבית. פרק ז' דתמורה דף (ל"ב) [ל"א] ע"ב, עלה דתניא המקדיש נכסיו סתם והיה בהן בהמות ראויות לגבי מזבח זכרים ונקבות, רבי אליעזר אומר זכרים ימכרו לצורכי עולות, ונקבות ימכרו לצורכי שלמים ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית, דס"ל לרבי אליעזר סתם הקדש לבדק הבית, ורבי

אחת מבנותיו היינו אפילו אם היא גדולה כלומר בוגרת ויש לו בנות אחרות קטנות דכי היכי דבמקדש אמרינן דלאותה ששידך איכוון לקדושי משום שארית ישראל וכו', הכי נמי אמרינן באב דאותה ששידך לו איכוון לקדושי ליה אפילו היא בוגרת אי שויתיה שליח לקבל קידושין דכיון דאי לא מקדש לבוגרת עביד עבירה דשארית ישראל וכו', אע"ג דקדושי קטנה מצוה דרמיא עליה לא ניחא ליה לאיניש למעבד איסורא בגין למעבד מצוה ושללא לעבור עבירה עדיף, ע"כ. ויש לעמוד בזה דהא אמרינן במנחות דף (מ"ה) [מ"ח] [ע"א] דאומרים לאדם עמוד וחטוא בחטאת כדי שתזכה בחטאת, עמוד וחטוא בשבת כדי שתזכה בשבת אמרינן, ע"ש, ואמאי לא נימא הכא נמי הכי דיחטא בקידושין של אחת כדי שיזכה בקידושין דמצוה דרמיא עליה, ואפשר ליישב דהכא בקידושין קאמר דסתמא דאיניש דעתיה דלא לעבור עבירה עדיף, ואה"נ דאם בא להמלך אמרינן ליה דיחטא בקידושי הבוגרת כדי לזכות במצוה דרמיא עליה, דהיינו קידושי הקטנות. ומהרי"ט ז"ל בחלק אה"ע סימן ל"ה (דף מ"ב), דקדק מהך סוגיא דכי היכי דאמרינן לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה, הכי נמי אמרינן לא שביק איניש מצוה דדידיה ויהיב לאחרני, לענין מ"ש הפוסקים בעדות הנהרג דבכליו חיישינן לשאלה דסימן דציצית הוי סימן מובהק דודאי ציצית לא מושלי איניש, דמצוה דדידיה לא שביק איניש ויהיב לאחרני, דומיא דאמרינן בקידושין לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה וכו', וסמכינן אהך סברא אפילו גבי חומרא דאשת איש וה"ה בעדות הציצית כשהדבר ידוע שכשיצא מביתו לא הולך עמו אלא ציצית אחת, ע"ש.ל'.

קנה. לא שביק איניש היתרא ואכיל איסורא. בריש פרק קמא דחולין דף ד' [ע"א], אמר רבא ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון בודק סכין ונותן לו ומותר לאכול משחיטתו, מ"ט כיון דאיכא היתרא ואיסורא לא שביק איניש היתרא ואכיל איסורא, אי הכי כי לא בדק נמי מטרח לא טרח, כלומר דלא איתמר הך מידה אלא היכא דלא צריך למטרח, אבל

צינונים והערות

לה. עיין עוד לקמן בדברי רבינו מערכת אות צ' (סימן רנ).
לו. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ט' (סימן קכא).

אלא אפוש בעלי דינים שטורח לו להזקק היום ולמחר לבוא עמהן בדין, ורבינו ז"ל מוקי לה סוגיא בשטר אחד דליכא קפידא דשטר אלא קפידא דבעלי דינים, ובההיא הוי פלוגתא והכי פירושו, אמר לאחד ולא לשניים קפידא שלא ימכור לשניים ואפילו בשטר אחד, אמר לאחד סתמא מאי, כלומר מהו שימכור לשניים בשטר אחד, ודלעיל מיירי בשתי שטרות וכו', והך בעיא דמצי א"ל לא ניחא לי דליפשו שטרי עליואי, כתב הר"ט לא איפשיטא בהדיא וסוגיין דמעביר על דבריו הוי דלא ניחא ליה דליפשו שטרי עליואי. ורבינו האי גאון בשער שכ"ט כתב דמוסיף על דבריו הוי, מדאמרינן לאחד ואפילו לשניים ואפילו למאה, אלמא הלכתא כמ"ד דמוסיף על דבריו הוי, כי רבינו האי ז"ל פירש האי פשיטא דהכא ע"ד מאי הוי עלה. ועיינן בטור חו"מ סימן קפ"ב ובמ"ש שם מרן ז"ל, ובמ"ש רבינו הרב כנסת הגדולה ז"ל שם.

קנ"ה. לא ניחא ליה לאיניש דליהו זכוותיה גבי חבריה. בפרק גט פשוט [בבא בתרא] דף קס"ח [ע"א], עלה דמתני' אין כותבין שטרי ברורין אלא מדעת שניהם, ושניהם נותנים שכר, רשב"ג אומר לשניהם כותבים שנים, לזה לעצמו ולזה לעצמו, מפרשינן טעמיה דרשב"ג דקאמר כותבים ב' שטרי טענות של זה ושל זה משום דא"ל לא ניחא לי דתיהוי זכותך גבי זכותי, דדמית עלי כי אריא ארבא. כלומר דקפיד טובא אם יכתבו שטר א' לב' בטענות ב' כתובים בו, משום דאמר כל שעה שתראה הכתב תבוא עלי בעלילות טענותיך הכתובים בו ושם תראה טענותי לבוא לידי מריבה, ע"ש.

קנ"ו. לא חציף איניש לאכחושי סהרא. תוס' פרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף ל"ד [ע"א] ד"ה הוי מחוייב שבועה וכו', ועיינן בתשובת בני אהרן [לאפאפא] סימן י"ג.

קס. לא ניחא ליה לאיניש דליהו לזה רשע ולא ישלם. בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף מ"ד [ע"ב], המוכר שדה לחברו שלא באחריות אין מעיד לו עליה, כלומר מוכר קרקע שלו שהיתה משועבדת לבעל חובו ומכרה ללוקח זה, ואתא איניש דעלמא וקא מערער עליה, דלא יעיד המוכר ללוקח מפני שאחריותו של בעל חוב עליו דמוכר לגבות מקרקע

יהושע אומר זכרים הן עצמן יקרבו עולות, ונקבות ימכרו לצרכי שלמים ויביא בדמיהן עולות וכו', דסבר סתם הקדש דחזי למזבח קדושתיה למזבח, ואמרינן התם אמר רב אדא בר אהבה אמר רב, בשלא הקדיש אלא בהמה אחת אפילו רבי אליעזר מודה דסתם הקדש דחזי למזבח קדושתיה למזבח, מ"ט לא שביק איניש קדשי מזבח ומקדיש לבדק הבית, לא נחלקו אלא כשיש שאר נכסין עמהן רבי אליעזר סבר אין אדם חולק את נדרו ורבי יהושע סבר אדם חולק את נדרו.

קנ"ז. לא שביק איניש מידי דקיין ותבע מידי דלא קיין. בפרק ד' דכתובות דף מ"ג [ע"א], עלה דמתני' אנסת ופיתית את בתי והוא אומר לא אנסתי ולא פתיתי, משביעך אני ואמר אמן, ואח"כ הודה חייב קרן וחומש ואשם, רבי שמעון אומר פטור שאינו משלם קנס על פי עצמו, אמרו לו אע"פ שאינו משלם קנס על פי עצמו אבל משלם בושת ופגם על פי עצמו, אמרינן במאי קמפלגי, אמר רב פפא רבי שמעון סבר לא שביק איניש מידי דקיין ותבע מידי דלא קיין, ורבנן סברי לא שביק איניש מידי דכי מודה ביה לא מפטר ותבע מידי דכי מודה ביה מפטר, ע"ש.

קנ"ז. לא ניחא ליה לאיניש דליפשו שטרי עליואי. בפרק אלמנה ניזונת [כתובות] דף צ"ט ע"א, א"ל לשליח זיל זבין לי כורא, ואזל זובין ליה ליחכא, מאי מי אמרינן אמר ליה דטבא לך עבדי לך, דאי לא מצטרכי לך זוזי לא מצית הדרת ביה, או דילמא אמר ליה לא ניחא לי דליפשו שטרי עליואי, ולא איפשיטא, והתם בעמוד ב' אמרינן פשיטא א"ל לשליח מכור לי בית כור משדותי לאחד ולא לשניים, האמר ליה לאחד ולא לשניים, א"ל לאחד סתמא, מאי רב חסדא ורבה בר הונא דאמרי תרוייהו לאחד ואפילו לשנים, ואפילו למאה, וכתבו התוס' ז"ל [ד"ה אמר] תימה הא לעיל לא איפשיט בעיין אי חיישינן לאפוש שטרי, והיכי פשיט ליה רב חסדא ורב הונא דלא חייש לאפוש שטרי, ור"ת מפרש דהאי קפיד דאפוש שטרי דלעיל לאו משום זילת נכסים, אלא משום שיצטרך לחזור לכל שטר אחר חתימת עדים וקניינין, והכא מיירי בשכבר חתמו העדים בב' שטרות דליכא קפידא דאפוש שטרי

קונטרס מדות חכמים

זמניה דסתמא קאמר ולא מפליג כי היכי דמפליג בכתובה, והטעם משום דשטר חוב לפרעון קאי ואע"ג דלא עביד איניש דפרע גו זמניה אפשר דפרע כיון דנפל חיישינן, מה שאין כן בכתובה, ע"כ. ועיין שם בנמוקי יוסף [ג ע"א מדפי הרי"ף] הביא דבריו יותר בבירור.

קסב. לא עביד איניש דכריכו ליה לארעיה ושתיק.
בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף ל"ו ע"ב, ניר הוי חזקה מ"ט לא עביד איניש דכריכו ליה לארעיה ושתיק. ומאי טעמא דמאן דאמר ניר לא הוי חזקה מימר אמר כל שיבא ושיבא דכרכו ליעייל ביה. והכי הוי הלכתא כמ"ש הטור חו"מ סימן קמ"א.

קסג. לא עביד איניש דנחתי אריסי לארעיה ושתיק.
בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף מ"ו ע"ב, אריסי בתי אבות אין להם חזקה, אבל אריס של בתי אבות שהוריד אריסין תחתיו ג' שנים יש לו חזקה, מאי טעמא דלא עביד איניש דנחתי אריסי לארעיה ושתיק.

קסד. לא עבידי אינשי דיהבי מתנתא לנוכראה.
בפרק קמא דמציעא דף ט"ו ע"א [פלוגתא דרב ושמואל, ע"ש].

קסה. לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף.
פרק ג' דעירובין דף ל' ע"ב, אמתני דמערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה, סומכוס אומר לישראל בחולין (אמר"י) ואילו לנזיר ביין, לא פליג מ"ט אפשר דמתשיל אנזירותיה וחזי ליה, אי הכי תרומה נמי אפשר דמתשיל עילוה, אי מתשיל עלה הדרא לטבלא ולא חזי ליה, והא מצי למפרש עלה ממקום אחר, לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. והנה מהתם לא אתברר אי אמרינן הך דלא נחשדו אף במידי דרבנן, אמנם התם דף ל"ב ע"א בפלוגתא דרבי ורשב"ג אי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף כי היכי דלא ליכול ע"ה טבלים, נראה דאפילו במעשר ירקות דרבנן אמרינן לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, וכן נראה מההיא דפרק קמא דחולין דף (ז) [ו'] [ע"ב], עלה דאמר התם רבי מאיר אכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן, ופרכינן ודילמא רבי מאיר

זו. ופרכינן היכי דמי, אי דאית ליה ארעא אחריתי עליה דידיה הדר, ואי דלית ליה ארעא אחריתי מאי נפקא ליה למוכר מיניה אם תשאר ביד הלוקח, הא אפילו מפיק לה מערער מיניה לא מצי גבי בעל חוב מיניה דמוכר מידי דהא לית ליה, ומשני דא"ל לא ניחא לי דלהוי רשע ולא ישלם, הילכך ניחא ליה דתיקום ביד הלוקח דהדר עליה בעל חוב ולא להוי מוכר לזה רשע, וכנגד לוקח לא הוי לזה רשע שהרי שלא באחריות מכר לו והילכך אינו מעיד לו דנוגע בעדות הוא.

קסא. לא עביד איניש דפרע גו זמניה. פרק קמא דבבא בתרא דף ה' [ע"א], פלוגתא דר"ל ואביי ורבא, לר"ל הקובע זמן לחברו וא"ל פרעתין בתוך זמנו אינו נאמן, והלואי שיפרע בזמנו, אביי ורבא אמרי עביד איניש דפרע גו זמניה, זימנין דמתרמו ליה זוזי אמר אזיל איפרעיה כי היכי דלא ליטרדן, ואמרינן התם והלכתא כר"ל ואפילו מיתמי, כלומר מת הלוח בתוך זמנו גובה חובו מן היתומים בלא שבועה ולא חיישינן דילמא פרעיה, ולא אמרו הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה אלא בבא ליפרע אחר הזמן שקבעו מיתומים גדולים. ועיין באות האלף סימן ח'. ומצאתי בזה לרבתינו בעלי התוס' בפרק השואל [בבא מציעא קב ע"ב ד"ה בחזקת] עלה דאמרינן מת האב בתוך הלי' יום בחזקת שלא נפדה, והוקשה להו לאביי דאמר דעביד איניש דפרע גו זימניה אמאי הוי בחזקת שלא נפדה, ותייר דמשו"ה הוי בחזקת שלא נפדה לפי שירא שמא ימות הבן וכו', ע"כ. ומשם אנו למדין דינא רבא דאפילו לאביי דלית ליה האי חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו, כל היכא דאיכא למתלי דילמא לא יבוא חוב זה לידי גביה אפילו אחר זמנו לא עביד איניש דפרע גו זימניה, ונפקא מינה דכל כה"ג לא טענינן ליתמי בחוב שיש לאשה עם בעלה, כגון תוספת שאחר הנישואין ואין שטרא בידה, לא טענינן ליתמי שמא פרע אבוהון התוספת הזה בחייו כיון דחוב זה לאו לפרעון קיימא, דשמא תמות היא ברישא ולא דמי לשאר חוב דעלמא דלפרעון ודאי קיימא. וכן מצאתי בשיטה מקובצת בשם הריטב"א לשייך לדף ז' [ע"ב] עלה דתניא נפל ליד דיין לא יוציא עולמית וכו', כתב הריטב"א וז"ל, ואע"ג דבשטר בעלמא חייש רבי יוסי לפרעון ואפילו בגו

תנאי, אלא פירוש מסכים אל לשון עדותם ואל הסברא, דלא שדי איניש זוזי בכדי ונאמנים העדים, ע"כ.

קסח. לא מיייתי איניש חובה לנפשיה. בפרק אלו מציאות [בבא מציעא] דף כ"ח ע"א, אבוח דרב פפא אירכס ליה חמרא ואשכחוהו, אתא לקמיה דרבה בר הונא א"ל זיל אייתי סהדי דלאו רמאי את וטול, אזל אייתי סהדי א"ל ידעתון ביה דרמאי הוא, אמרו ליה אין, אמר להו אנא רמאה אנא, אמרו ליה אנן לאו רמאה את קאמרין, אמר רבה בר הונא מסתברא לא מיייתי איניש חובה לנפשיה. והרי"ף [שם טו ע"א מדפי הרי"ף], והרא"ש [פרק ב סימן טו] ז"ל סיימו בה, והני ודאי מיטעא טעו ולא אמרינן ככהאי גוונא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. וכתב מהרש"ך ח"ב [סימן קל"ד], דהיינו דוקא אם חזרו מעדותן תוך שעה, אמנם אם היום העידו העדים באופן דהוי חובה להמביא העדים ואחר יום או יומים חזרו העדים לבטל עדותן הראשונה יראה דאינן יכולין לחזור, ועיין שם מה שכתב בסימן רכ"ח.

קסט. לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה. בפרק מי שאחזו [גיטין] דף ע"ה ע"ב, אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע אם לא מתי לא יהא גט, ואם מתי יהא גט, ולימא אם מתי יהא גט ואם לא מתי לא יהא גט, לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה. ועיין בפרט זה בהקדמת הט"ז ז"ל ביו"ד, ובספר משנה למלך הלכות אישות פרק ו' [הלכה א] (דף י"ג ע"ג) בארוכה.

קע. לא קרו אינשי לאבא דאבא אבא סתם. הרשב"א [חלק א] סימן אלף וקנ"ט, ומ"ש בספרי [במדבר פסקא עח] 'ותבאנה אל רעואל אביהן' [שמות ב, יח] ר"ל אביהן בשתוף אלא שלא פירש הכתוב, כנסת הגדולה בכלליו [כללים נפרדים] סימן ג"ן, ועיין מה שכתבתי בריש ספר מענה לשון בלשון הדיוט [סימן א], ע"ש.

קעא. לא עביד איניש דמשתבע אדעתא דנפשיה. פרק ג' דנדרים דף כ"ה ע"א.

קעב. לא טרח איניש למיגר ביתא לבציר מתלתין יומין. פרק קמא דראש השנה דף ז' ע"ב.

עושר עליה ממקום אחר, ומשני לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, ועיין במשנה למלך בפרק ג' מהלכות תרומה [הלכה יז] שנסתפק מהר"י כולי ז"ל בזה.

קסו. לא מעייל איניש ממוניה לספיקא וכ"ש גופיה. פלוגתא בנדרים דף ח"י ע"ב, עלה דמתני' דסתם נדרים להחמיר, פריך והתנן ספק גזירות להקל, ומשני אמר רב זירא לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן, דתניא המקדיש חייתו ובהמתו הקדיש את הכוי, רבי אליעזר אומר לא הקדיש את הכוי, מאן דאמר ממונו מעייל איניש לספיקא גופיה נמי מעייל לספיקא, ומאן דאמר לא מעייל איניש ממוניה לספיקא כ"ש דלא מעייל גופיה לספיקא, ע"ש הסוגיא ארוכה. ועיין לקמן באות המ"ם [סימן קצב]. ועיין בפרט זה במוהרש"ם יו"ד סימן ע"ו (דף ל"ח ע"ד), ועיין מ"ש הטור חו"מ סוף סימן מ"ג, ומ"ש הכנסת הגדולה שם.

קסו. לא שדי איניש זוזי בכדי. בפרק אלו נערוה [כתובות] דף ל"ו ע"ב, הפודה את השבויה ומעיד בה ישאנה, לא שדי איניש זוזי בכדי, מעיד בה כדי לא ישאנה, שמא עיניו נתן בה. ועוד בפרק נערה שנתפתתה [שם] דף נ"ג ע"ב, ארוסה יש לה מזונות מן האחין או לא, א"ל מסברא לית לה דכיון דאירסה לא ניחא ליה לארוס דתתזיל, ולא איכא חשש שמא תחזור על הפתחים, א"ל אדרבא מסברא אית לה מזונות מן האחים כיון דלא קי"ל בגווה לא שדי איניש זוזי בכדי. וגם לענין חזקה איתמר בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף מ"א ע"ב, דאפילו תימא היורש בעי ראייה דדר בה מורישו יום אחד, לוקח עדיף טפי מיורש, דלוקח אילו לא ברירא ליה מילתא דודאי זבנה המוכרה לו מבעל הקרקע לא הוה שדי זוזי בכדי, הילכך ודאי קם אמילתא שפיר כשלקחה וא"צ לא ראייה ולא טענה, ע"ש. ומזה כתב הרדב"ז [חלק א] סימן (קפ"ב) [שס"ט], על מי שכתב כתובה לארוסתו, וכתב לה מעכשיו בתורת כתובת אירוסין שלוש מאות פרחים, שליש בתורת מוקדם ושלש בתורת סבלונות ושלש בתורת מאוחר, וגירשה בעודה מקודשת, והעדים אומרים שמעולם לא עלה על דעתם שמעכשיו משמע אפילו אם יגרשנה מן האירוסין, אין כאן ביטול תנאי בדבריה ולא תוספת

אלו מציאות [בכא מציעא] דף כ"ח ע"א, עלה דפרכינן ארבא דקאמר דטעמא דמהדרינן אבידה בסימנים משום דניחא ליה לבעל אבידה דליתבי המוצאה סימן ולמשקליה, מידע ידע דעדים לית ליה ומימר אמר כו"ע לא ידעי סימן מובהק דידה ואנא יהיבנא סימנים מובהקים דידה ושקילנא לה, אלא הא דתנן מצא תכריך של שטרות הרי זה יחזיר, הכי נמי דניחא ליה ללוה לאהדורי ליה למלוה, והקשו התוס' [ד"ה מצא] אין ניחא ליה דכי ילוה לאחר דליהדרו לדידיה, ותירצו דאינו רוצה להפסיד עתה כדי שיהיה לו בספק בפעם אחרת.

קעז. לא שביק איניש מלוה שיש עליה שבועה ופרע מלוה שאין עליה שבועה. תשובת הרדב"ז חדשות [חלק א] סימן רמ"ט, נשאל על מי שהיה לו ב' חובות אחת בשבועה ואחת בלא שבועה, ופרע סתם ואמר המלוה שאין בו שבועה קבלתי, ועדיין החוב של השבועה קיימת, והלוה אומר לא פרעתי אלא החוב שיש בו שבועה. תשובה, כבר נשאלתי על מי שהיה לו מלוה על פה ומלוה בשטר ופרע סתם והעליתי שיש בה ג' חלוקות הרא"ה ז"ל והריטב"א ז"ל ס"ל דמסתמא על דעת המלוה הוא פורע שיטלם מאיזה חוב שירצה, והרא"ש ז"ל כתב דלא שביק איניש מלוה בשטר ופרע מלוה על פה, והר"ן ז"ל כתב שאפילו אמר הלוה מלוה שבשטר אני פורע והמלוה קיבל בשתיקה מצי למימר מלוה שהיא ע"פ נפרעתי. והעליתי דמנקט מילתא מציעתא עדיפא שאם פרע לו סתם מצי למימר מלוה על פה נפרעתי. ובנידון דידן אני אומר דכו"ע מודו לשיטת הרא"ש דלא שביק איניש מלוה שיש עליה שבועה ופרע מלוה שאין עליה שבועה, מימר אמר דילמא לא אתרמי לי זוזי ונמצאתי עובר על השבועה והוי סתמו כפירוש, וגדולה מזו יש ללמוד דאפילו שהמלוה בלא שבועה מטא זימנא והמלוה שיש עליו שבועה לא מטא זימנא ופרע סתם ודאי שהמלוה שיש עליה שבועה פרע, מטעמא דאמרן דמימר אמר כי מטו זמניה דילמא לא מתרמו לי זוזי וליטרדן ונמצאתי עובר, הילכך אגן סהדי דמלוה שיש עליה שבועה פרע, ע"כ, וע"ש שנתן טעם עוד לדבריו המצודקים.

קעג. לא מתפיש איניש צררי לקטנה. פרק בתרא דייני גזרות [כתובות] דף ק"ז ע"ב, כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות, אין אתה יכול לומר ביושבת תחתיו, שהרי בעלה חייב במזונותיה, אלא כגון שהלך בעלה למדינת הים לותה ואכלה עמדה ומיאנה, ואם לא מיאנה יהיבנן לה, למאי ניחוש לה אי משום צררי לא מתפיש איניש צררי לקטנה וכו'. ועיין בזה בתשובת מהרש"ך ח"ג סימן י"ח.

קעד. לא מתני איניש כמילתא דלא שכיח ולא אסיק אדעתיה. בטור חו"מ סימן רכ"ה ע"ש תשובת הרא"ש באורך. והרד"ך ז"ל כתב בבית ל"ב, דלא אמרינן מילתא דלא שכיח לא מתני איניש אלא כשיהיה הדבר פלא ולא יוכל לשערו. והר"ב כנסת הגדולה [חו"מ] בסימן רכ"ה [הגהת טור] אות ט"ל, כתב בשם תשובת כ"י למהר"י אשכנזי ז"ל שכתב דמוהר"י קולון בשורש ז', חולק עליו וסובר דאע"פ דלא יהיה הדבר פלא אלא דלא שכיח טובא אמרינן מילתא דלא שכיח לא אתני איניש עלה. ועל מ"ש עוד מהרד"ך דלא אמרינן מילתא דלא שכיח לא מתני איניש עלה אלא בדבר חומרא ונדר, אבל בדבר שאין בו חומרא ונדר לא, והרב הנזכר הקשה עליו מדברי הגמ' ומתשובות מהר"י קולון והסכים דאפילו בדבר דלא הוי חומרא ונדר אמרינן מילתא דלא שכיח לא מתני איניש עלה, וע"ש בכנסת הגדולה להקת תשובות הפוסקים בפרט מידה זו. ועיין במהרשד"ם יו"ד סימן צ"א בחלק הג' של השאלה.

קעה. לא עברי איניש ערב לערב. הרדב"ז בתשובת כ"י [חלק ג] סימן תקי"ו. ומהאי טעמא ב' שערכו לא יכול לגבות מכל אחד על הכל, דלא דמי לב' שלוו דכל אחד ערב לחברו משו"ה אינו גובה אלא משניהם, אבל ב' שערכו לאחד בשלמא אם כל אחד מהם ערב על הכל ניחא, אבל אם כל אחד ערב לחברו, ערב לערב לא עבדי איניש, ואדעתא דהכי לא נחות, וזה טעם נכון ליודעים, עכ"ל.

קעו. לא ניחא ליה לאיניש למפסד השתא כדי לחיות בספק הרייוח פעם אחרת. תוס' פרק

ציונים והערות

לז. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ע' (סימן רלח).

ידה לא חיישינן לה, ולגבי שבועת אלמנה חיישינן לה ע"י גלגול, אבל היכא דאיכא ריעותא כנגדה דאין שטר כתובה יוצא מתחת ידה חיישינן לה אף דטענת ריעא היא, משום דטענתה בלא שטר כתובה ריעא היא, ואתי טענת מחילה דריעא ומרעי לה, יעוי"ש, ובוזה השוה סברת הרמב"ם שכתב פרק י"ט מהלכות אישות [הלכה יב], דאין הבנים יורשין כתובת אמם ולא הבנות נזונות בתנאים אלו, אלא עד שיהיה שטר כתובה יוצא מתחת ידם, אבל אם אין שטר כתובת אמם יוצא מתחת ידם אין להם כלום שמא מחלה אמם כתובתה, וכתב הרב המגיד דבשאיין שטר הכתובה יוצא מתחת ידם חוששים לכל מה דאפשר לחוש ואף דליכא למיחש לפרעון חיישינן לשמא מחלה. ומדברי הרא"ם בתשובה ח"ב [מים עמוקים ח"א] סימן (ז"ך) [כ"ח], משמע דפליג אהרמב"ם בזה וס"ל דכל דליכא למיחש לפרעון גם למחילה לא חיישינן, עיי"ש באורך, ובתשובת משאת משה חלק אה"ע סימן כ"ח עמד על דבריהם, ועיי"ן בתשובת פני משה ח"א סימן מ"ב, דנראה מדבריו דבמקום דלפרעון ליכא למיחש גם למחילה לא חיישינן.

קעח. לא עביד איניש דמחיל ממוניה. כ"כ הרימ"ט ח"א סימן ס"ב, על מה שכתב המרדכי נבא בתרא רמז תסט], דלוה דטעין תוך זמן המלוה מחלת לי אינו נאמן, כדין הקובע זמן למלוה ותבעו תוך הזמן וא"ל פרעתין דלא מהימן, דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו, וה"ה דלא יכול לומר לו מחלת לי, כתב הרב ז"ל, דלאו היינו טעמא דלא מחיל איניש בגו זמניה, דודאי אע"ג דלא עביד איניש דפרע בגו זמניה עביד איניש דמחיל בגו זמניה, אלא היינו טעמא דלא מהימן למימר מחלת לי משום דטענת מחילה גרועה היא, דאפילו טעין הלוה במלוה על פה מחלת לי לאו כל כמיניה ולא חשיב כאומר פרעתי, דשאני פרעון דלפריעה קיימא, אבל סתם חוב לאו למחילה קיימא דלא עביד איניש שמוחל את שלו, עיי"ש. ורבינו הר"ב כנסת הגדולה בחו"מ סימן ע"א בהגהת הטור אות כ"ב, הביא חולקים על הרב מהרימ"ט ז"ל, ומ"מ כתב שם דאע"ג דאם הלוה טוען מחלת לי מהני ליתמי, לא טענינן להו דטענה רעועה היא ולא שכיח שימחול אדם את שלו ומילתא דלא שכיח לא טענינן ליתמי, עיי"ש. ועוד זאת ראיתי למהרימ"ט ח"ב סימן קכ"א, שכתב דהא דטענת מחילה ריעא וכששטר כתובה יוצא מתחת

אות המ'ם

קפג. מילתא דקביע לה זימנא מרתת איניש ולא מפשע. פרק קמא דשבת דף (י') [ט'] ע"ב, אמר אביי הני חברין בבלאי, למ"ד תפלת ערבית רשות, כיון דשרא ליה המייניה לא מטרחינן ליה, ופריך ולמ"ד חובה מטרחינן ליה, והא תפלת מנחה דלכו"ע חובה היא, ותנן אם התחילו אין מפסיקין, ואמר רב חנינא משיתיר חגורו, ומשני התם לא שכיח שכרות הכא בלילה שכיחא שכרות, דבלילה אדם עשוי להשתכר, אי נמי במנחה כיון דקביע לה זימנא מרתת איניש ולא אתי למפשע, ערבית כיון דכולא לילה זמן ערבית לא מירתת ואתי למפשע. ועיי"ן בתשובת מהראנ"ח ח"א סימן מ"ח בפרטים אלו.

קפד. מילתא דעביד איניש בידיה לא מנשי ולא מסח דעתיה מיניה, ואחריני דעבדי ליה

קעט. מילתא דלא רמייא עליה דאיניש לא יהיב דעתיה. שבועות דף (מ"א) [מ"ב] [ע"א]. עיי"ן לעיל אות הכ"ף [סימן קה]. ועיי"ן בט"ז יו"ד סימן ק"צ ס"ק ל'.

קפז. מילתא דלא רמייא עליה דאיניש אמר ולא דאדעתיה. עיי"ן בזה בט"ז יו"ד סימן ק"ץ ס"ק מ', מה שהקשה בזה על הרשב"א בספר תורת הבית [בית ז שער ד דף כא ע"ב].

קפא. מילתא דעבידא לגלויי לא משקרי בה אינשי. בכורות דף ל"ו [ע"א]. ועיי"ן באות הכ"ף [סימן קלו].

קפב. מילתא דתמיהא דכירי אינשי. חולין דף ע"ה ע"ב.

קונטרס מדות חכמים

קפח. מחילה. מחיל איניש שתות, טפי משתות לא מחיל. בבא בתרא דף צ"ה ע"א. ובבא מציעא דף נ"ב ע"א, מאי שנא סלע דפליגי ומאי שנא טלית דלא פליגי, אמר אביי טלית עד שתות מחיל, דאמרי אינשי עסיק לגביך ושוי לכריסך, סלע כיון דלא סגי ליה שאינו יוצאה בהוצאה לא מחיל, ע"ש.

קפמ. מתנה. כי יהיב איניש מתנה אדעתא דמקבלי לה מיניה. כריתות דף כ"ד ע"ב, לענין למי שכתב נכסיו לאחרים והיו בהן עבדים ואמר הלה אי אפשי בהן כבר זכו בהן יורשין, ויהיב טעמא לרשב"ג משום דסתמא דמילתא כי יהיב איניש מתנה אדעתא דמקבלין לה מיניה כי לא מקבלין לה מיניה הדרא למרה.

קצ. מסלק איניש ממילתא דלא שכיחא ממילתא דשכיחא לא מסלק איניש נפשיה. ריש פרק הכותב [כתובות פג ע"א], עלה דמתני' דהכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסין, הרי זה אוכל פירות ואם מתה יורשה, א"כ למה כתב לה דין ודברים וכו', שאם מכרה ונתנה קיים, ומפרש התם טעמא דלא אמרינן דמכל מילי סליק נפשיה משום דיד בעל השטר על התחתונה, ופרכינן ואימא מירושה, אמר אביי מיתה שכיח בנשי מכירה לא שכיח, וכי מסלק איניש נפשיה ממילתא דלא שכיח ממילתא דשכיח לא מסלק נפשיה.

קצא. משוי איניש שליח במילתא דקיימא קמיה במילתא דלא קיימא קמיה לא משוי שליח. נזיר פרק ב' דף י"ב ע"א, עלה דהאומר צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים, אמר ומודה רבי יוחנן באשה שאין לה לא בת וכו' ולא אחות, ואע"פ שהיתה לה אחות ונתגרשה לאחר מכאן, ויהיב טעמא משום דסתמא דמילתא כי משוי איניש שליח במילתא דקיימא קמיה, במילתא דלא קיימא קמיה לא משוי שליח, ופרכינן עלה דמתני' דשמע חבירו ואמר ואני וכו', ומשני אמרי לא משוי איניש שליח אלא במילתא דמצי עביד השתא, במילתא דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח. ועיין בפרט זה בתשובת מהרימ"ט חו"מ סימן כ"ג (דף כ"ח), ובספר בני יעקב [מאמר א זמן] דף נ"א ע"ג, ובספר

אסרו דעתייהו. ביצה דף מ' ע"א, לענין בשר שנתעלם מן העין, איני לענין מוקצה.

קפה. מלוה כי קא יזיף איניש בצנעא יזיף. בבא בתרא דף מ"ב ע"א. עיין אות היר"ד [סימן קכח].

קפו. מזלא דבי תרי עדיף. בבא מציעא פרק המקבל דף ק"ה [ע"א], אמר רבא הני ב' דעבוד עסקא בהדי אהדדי ורווח ואמר ליה חד לחבריה תא נפלוג, אי אמר ליה אידך נרווח טפי דינא הוא דמעכב, ואי א"ל הב לי פלגא דרווחא, א"ל לא משום דרווחא לקנא משתעבד, ואי א"ל הב לי פלגא רווחאי ופלגו קרנאי, א"ל עיסקא להדדי משועבד, ואי א"ל נפלוג רווחא ונפלוג קרנא ואי מטי לך פסידא דרינא בהדך, א"ל לא מזלא דבי תרי עדיף. ומכאן כתב הרשב"א [חלק א] סימן תתס"ט, בשותפים שחייב להם גוי ופרע הגוי קצתו ואחד מהשותפים מעכבו לעצמו, וא"ל טול אתה חלק מן הגוי דלאו כל כמיניה, ואפילו אם נטל חלקו ואומר לחברו פלגא דידך אי מטי לך פסידא אפרע לך, לאו כל כמיניה, דא"ל מזלא דבי תרי עדיף, ע"ש. ומהרשד"ם ז"ל בחו"מ סימן קנ"ח כתב, דהא דאמרינן בב' שותפים מזלא דבי תרי עדיף הוא הדין ג' או ד' שותפים שנחלק אחד מהם, אע"פ שנשארו הב' בשותפות שייך לומר נמי מזלא דרבים עדיף.

קפז. מאני תשמישתיה דאיניש יקורי עליה ולא מזבן להו אי לאו ברמי יקורי. בבא מציעא דף נ"א ע"א, לענין הונאה דתכשיטין וכלי תשמישו של בעל הבית חביבין עליו ואינו מוכרן אלא ביוקר, והו"ל כמפרש יודע אני שיש בו אונאה דאין לו עליו הונאה, ופסקו הטור [חו"מ] סימן רכ"ז, וכתב שם בשם הרא"ש ז"ל [פרק ד דבבא מציעא סימן טז], דכיון דטעמא דהו"ל כמפרש צריך שידע הקונה שהמוכר בעל הבית הילכך מחל על אונאתו אבל לא ידע שהוא בעל הבית או שמכר ע"י סרסור יש לו אונאה, ועיין בתשובת הרא"ש כלל ק"ב [סימן ג] שכתב שאפילו שמכרן בעל הבית מפני דוחקו דלא שייך האי טעמא לא פלוג רבנן, ע"ש מילתא בטעמא. ועיין במידה זו בספר מחנה אפרים הלכות אונאה סימן כ'.

ספק נזירות להקל, ומשני אמר רב זירא לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן, דתניא המקדיש את חיותו ובהמתו הקדיש את הכוי, רבי אליעזר אומר לא הקדיש את הכוי, מאן דאמר ממונו מעייל לספיקא גופיה נמי מעייל לספיקא, ומאן דאמר ממונו לא מעייל לספיקא גופיה נמי כ"ש לא מעייל לספיקא, ופריך עלה אביי ומשני שינויא אחריתי הא רבי יהודה והא רבי שמעון, דתניא הריני נזיר אם יש בכרי הזה ק' כור והלך ומצאו שנגנב רבי יהודה מתיר דכיון דלא ידע אם היה שם ק' כור או לא, לא מעייל איניש נפשיה לספיקא שיהא נזיר באותו ספק, ורבי שמעון אוסר דס"ל מעייל איניש נפשיה לספיקא ומייתי התם פלוגתא דרבי יהודה ורבי אליעזר ברבי צדוק באומר סתם תרומה ביהודה אסורה, ור"א בר צדוק אומר סתם חרמים בגליל אסורים, וכתב שם הר"ן ז"ל ריש דף כ' [ע"א ד"ה אמו אביי] ז"ל, ולפי"ז כי מהדרין לעיל אמאן דס"ל לא מעייל איניש נפשיה לספיקא. ולפי"ז היאך פסק כסתם מתני' דסתם נדרים להחמיר דאזלא כמ"ד דעייל נפשיה לספיקא. ועיין בפרט מידה זו במהרשד"ם ז"ל ביו"ד סימן ע"ו (דף ל"ח ע"ד), ובתשובות מהרי"ט חלק חו"מ סימן כ"ג (סוף דף כ"ז ודף כ"ח) ל"ט.

קצנא. מחלף אדם בינוני עשרה פרסאות שהם ארבעים מילין. פסחים דף (צ"ב) [צ"ד] [ע"א], ועיין בתוס' פרק אלו מציאות [בבא מציעא] דף כ"ח [ע"א] ד"ה ט"ו יום וכו'.

קצנד. מוזן ב' סעודות של אדם שיערו חכמים דהויין ח"י גרוגרות. עירובין דף פ' סוף ע"ב, ועיין שם מ"ש התוס' ז"ל [ד"ה אגב].

קצנה. מוכן לכלבים מוכן לאדם משום דרעתיה דכל איניש על כל מידי דחזי ליה. פרק קמא דביצה דף ו' ע"ב.

קצנו. מיא מרוז מכה דאמרו חכמים [יבמות מז ע"ב, ושם קא ע"א], כתב בתשובת משאת בנימין סימן מ"ו, דמשמע דכיון דאיכא מכה בכל מקום

משנה למלך הלכות אישות פרק ט' הלכה ו' באורך, ובתשובת משאת משה ח"ג סימן לח.

קצב. מחית איניש לספיקא. הוי פלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי בפרק ב' דקידושין דף ס"ד ע"ב, עלה דמתני' דאומר קדשתי את בתי הגדולה ואיני יודע אם גדולה שבגדולות וכו' או קטנה שבגדולות שהיא גדולה שבקטנות כולן אסורות חוץ מן הקטנה שבקטנות דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר כולן מותרות חוץ מן הגדולה שבגדולות. דר"מ סבר מחית איניש לספיקא, ורבי יוסי סבר לא מחית איניש נפשיה לספיקא, כלומר דלא מחית איניש למימר מילתא דליתי ביה לידי שאלה לחכמים, וכי אמר גדולה גדולה שבגדולות קאמר. והתם פרכינן מההיא דעד פני הפסח ר"מ אומר אסור עד שיגיע, רבי יוסי אומר עד שיצא, דר"מ סבר לא מחית איניש נפשיה לספיקא, וכי קאמר פני קמא דכולא קאמר שהוא פני שבכולן, ורבי יוסי סבר איפכא ומשני מוחלת השיטה, ואימא ר"מ אומר עד שיצא ורבי יוסי אומר עד שיגיע. ומסיק לעולם לא תיפוך ובנדרים לא במעייל איניש נפשיה לספיקא קמפלגי, אלא בלישנא בעלמא פליגי. וכתב הר"ן ז"ל [קידושין כח ע"א מדפי הרי"ף] ולענין הלכה כיון דמפרכינן להו וקי"ל רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי נקטינן כרבי יוסי דלא מחית איניש וכו', ואע"ג דמסיק לעולם לא תיפוך, מ"מ סוגיא דנדרים דף ס"א [ע"ב] דלא מייתי אידך שינוייה דבלישנא בעלמא פליגי, איכא למסמך עילוה טפי מסוגיא דקידושין, דהתם לאו בדוכתא איתמר, ועוד דהא תניא בסוגיא דנדרים והוא דעת הרמב"ם ז"ל [פרק י מנדרים הלכה ז], אבל הרמב"ן ז"ל [קידושין שם ד"ה ולהאין פסק כסוגיא דקידושין, דקאמר לעולם לא תיפוך דרבי יוסי אומר בעד פני אסור עד שיצא דמחית איניש נפשיה לספיקא והלכתא כרבי יוסי. והטור באה"ע פסק כדעת הרמב"ם, שפסק פרק ט' מהלכות אישות [הלכה ט] דלא מחית איניש נפשיה לספיקא, עי"ש בסימן ל"ז. ובנדרים פרק ב' דף י"ח ע"ב, עלה דמתני' דסתם נדרים להחמיר, פריך והתנן

ציונים והערות

לח. לעת עתה לא מצאתי במשאת משה לזה. וה' יאיר עיני. לט. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ל' (סימן קסו). ולא מצאתי דבר בתשובת מהרי"ט במקור שציין רבינו, ועיין במהרי"ט ח"א (סימן כא).

והר"ב פני משה ח"ב [סימן פד] דף קס"ב כתב, דמה שאכלו הדגים אחרי מות המת לא חשיב מכה, ועיין בחוט השני (סימן) [דף] ק' וק"א [שם].

קצו. מפתח. כתב בתשובת הב"ח [הישנות] סימן (פ"א) [פ"ח], על עדות ההרוג שהקברנין העידו שהכירו החגורה והמפתח, סמך הרב ז"ל להתיר על סימני המפתח דלאו אורחיהו דאינשי להשאיל את מפתח ביתו לשום אדם, דאדרבא המפתח לאדם היא עומדת לאנשי ביתו לסימן, כי מי שיביא מפתחו לסימן נותנים לו מה שישאל מהם, א"כ ליכא למיחש בכחאי גוונא לשאלה. ובתשובה סימן ע"ה, התיר גם מכח סימן מובהק דפוזמקא אחת נמצאת ברגל המת, דאין דרך בני אדם כלל לילך לדרך בפוזמקא אחת וליכא למיחש לשאלת אחת שהוא דבר חוץ מן השכל.

שהיא שוב אין מעידין עליו. ועיין בקונטרס מהרח"ש דף נ"ב [ע"א], ומהר"י אדרבי [דברי ריבות] סימן ט"ו כתב, הא דמיא מרוז מכה היינו המכה דוקא, אבל במקום שאין בו מכה מצמת צמת. ועיין בספר חוט השני (דף ק"ב) [שאלה צו], ומהרח"ש דף מ"ב [ע"א]. והמשאת בנימין בסימן ס"ג, כתב עוד דהא דמיא מרוז מכה לא מסתברא לן לחלק בין מכה חדשה שעדיין לא נתרפאת למכה ישנה דכבר נתרפאת. ועיין ברא"ם סימן ל"ו. והא דאמרו חכמים דמיא מרוז מכה, כתב מהרח"ש בקונטרס דף נ"ב [שם] דהוי אפילו לא שהא במים ג' ימים, גם כתב שאם מת ביבשה ואח"כ הפילוהו למים לא אמרו חכמים בכח"ג מיא מרוז מכה, ועיין בחוט השני דף ק' וק"א, ושם האריך עוד על סברת המרדכי שכתב דהא דמיא מרוז מכה היינו במקום דנחתכו רגליו, אבל פרצופו אינו משתנה במים אע"ג דאיכא מכה.

אות הנז"ך

רא. ניהא לה לאתתא דתיפוק עלה שמא דאישות. בבא מציעא ס"ז ע"א, עלה דאמרינן מחילה בטעות הויא מחילה, ומייתי סיעתא מאילונית דאין לה כתובה, דאע"ג דכי מחלה היא נדוניה דילה למוסרה בידו טעות הוה, מחילה בטעות הוי מחילה. ודחי לה דשאני אילונית דניהא לה דתיפוק עלה שמא דאישות.

רב. ניהא ליה לאיניש דלזובין ברתיה ולא לזויף ברכותא. ערכין דף ל' ע"ב.

רג. ניהא להו לאחי דאח גדול לילבש כי היכי דלשתמעון מיליה. בבא קמא דף י"א [ע"ב], ובבא בתרא דף קל"ט ע"א, אמר עולא אמר רבי אלעזר האחים שחלקו מה שעליהן שמין, ומה שעל בניהם ובנותיהם אין שמין, אמר רב פפא פעמים אף מה שעליהם אין שמין, משכחת לה בגדול אחי דניהא להו לאחי דלילבש כי היכי דלישתמעון מיליה. ועיין בפרט זה בתשובת הרב בצלאל ז"ל סימן (ל"ח) [ל"ה], ושם כתב בשם שיטה כתב יד דמ"מ בגדי שבת ויו"ט שמין, ע"ש.

קצח. ניהא ליה לאיניש זמנין חבריה טפי מרכיה. לענין עירוב דף ל"ו [ע"ב] דעירובין.

קצט. ניהא ליה לחבר דליעבר איסורא קלילא ולא ליעבר עם הארץ איסורא רבה. פלוגתא דרשב"ג ורבי בפרק ג' דעירובין דף ל"ב ע"ב, רבי סבר ניהא ליה לחבר דליעביד איהו איסורא קלילא ולא ליעבר עם הארץ איסורא רבה, ורשב"ג סבר ניהא ליה לחבר דליעבר עם הארץ איסורא רבה ואיהו אפילו איסורא קלילא לא ליעביד, והלכה כרבי. ועי"ש בתוס' [ד"ה ולא] באורך. ועיין בפרטי המידה הזאת בתשובת מרן הבית יוסף סימן כ' מדיני כתובות, ובתשובות הרמב"ן סימן ר"ה, ובתשובות משפט צדק ח"ב סימן ס"ח, ותשובת משפטי שמואל סימן ק"כ, ועיין בטור או"ח [ב"י] סימן ש"ו בסוף הסימן תשובת הרשב"א ז"ל [חלק ז סימן רסז] שהביא שם והרב כנסת הגדולה שם כתב בזה, ע"ש.

ר. ניהא ליה לאיניש דלא נסתרי עבדיה. בבא מציעא פרק הרבית דף (ס"א) [ס"ד] [ע"ב], התוקף עבדו של חברו ועשה בו מלאכה פטור דניהא ליה לאיניש דלא נסתרי עבדיה.

הבית וילדה אחת מהן בכור ונתערב עם של בעל הבית ומת אחד מהם, רבי טרפון סבר אקנווי קא מקני ליה מקום בחצר, דניחא ליה דתעביד מצוה מממוניה, ופירש רש"י [ד"ה דניחא] דתעביד מצוה שיגדלו בכורותיו של כהן בחצרו וכו', והתם מאי מצוה דאורייתא שייך בהא, ואפילו רבי עקיבא דפליג התם לא פליג אלא מטעמא דכיון דאית ליה פסידא לא אמרינן ניחא ליה וכו', ועיין בפרק מעשר בהמה [שם] דף ח"ן [ע"א], אמרינן דאע"פ שמוטר למכור ולשחוט קודם שיעשר היו נמנעים למכור ולשחוט עד שיעשרו משום דניחא ליה לאיניש דליקיים מצוה מממוניה.

הג': כתב הרב פר"ח [או"ח] סימן תל"ז [אות ג] דלא אמרו ניחא ליה לאיניש וכו', אלא היכא דניחא ליה, אבל היכא דאיהו לא ניחא ליה אנן לא מטרחינן ליה בהכי, ובהכי ניחא ליה קושית התוס' הנז"ל, והכי דייק לישנא דרבא בגופיה אטרחהו רבנן בממוניה לא אטרחהו רבנן.

הד': כתב עוד [הפר"ח] שם, דאע"ג דמוכח מסוגיא דפסחים ודבכורות דאמרינן ניחא ליה לאיניש וכו', אפילו במקום דאית ליה פסידא, היינו דוקא פזור ממון להוצאת עשיית המצות הוא דניחא ליה, אבל הפסד ממון דנגרר מחמת המצוה לא, וכ"כ הבית יוסף ז"ל באו"ח סימן י"ד, שמוטר ליטול טלית חבירו בלא רשותו ולברך עליו משום דניחא ליה לאיניש וכו', ואע"פ שכתבו שיקפל אותו אם מצאו מקופלת, היינו טעמא לפי שהמצוה כבר נעשית ולמה יניח אותו בלא קפול אחר שכבר נעשית המצוה, וכ"כ בתשובת תומת ישרים סימן מ"ו חילוק זה, ע"ש.

הה': כתב בשם המרדכי פרק אלו מציאות [בבא מציעא רמז רסב], עלה דמתני' דהשואל ספר תורה מחברו לא ישאלנו לאחר, ופרכינן מאי איריאי ספר תורה אפילו כל מילי נמי אין השואל רשאי להשאל, ומשני דספר תורה אצטריכא ליה, מהו דתימא ניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה מממוניה, קמ"ל כלומר דלא. דנראה דבמידי דאית ביה חסרון כ"ס לא אמרינן ניחא ליה וכו', וחילק דשלא מדעתו כגון ספר תורה שהמצוה נעשית שלא מדעתו לא ניחא ליה דהא איהו לא ידע בה בהיא שעתא, אבל

רד. ניחא ליה לאיניש דמייתי קרבן ולא לילקי. פרק שבועת הפקדון דף ל"ז ע"א, עלה דמתני' חמורה שבועת הפקדון משבועת העדות, דבשבועת העדות אין בזדונה מכות ובשבועת הפקדון חייבים על זדונה מכות כשהתרו ביה, ופרכינן ומאי חומרא דמכות מקרבן הואיל ולא עבדינן ליה תרווייהו הא בשבועת העדות מייתי קרבן ומשני דניחא ליה לאיניש טפי דמייתי קרבן ולא לילקי.

רה. ניחא ליה לאיניש דלא נקריא גזלנא. ניחא ליה לאיניש דליקום בהמנוניה. בבא מציעא דף י"ו ע"א, ועיין בתשובת תרומת הדשן, ובתשובות מהרשד"ם ז"ל חו"מ סוף סימן ר"ו.

רו. ניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה מממוניה. פרק קמא דפסחים דף ד' ע"ב, אבעיא להו המשכיר בית לחברו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מהו, מי הוי כמקח טעות או לא, ת"ש דאמר אביי לא מבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקו דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה, אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקי ניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה מממוניה.

ריש' בזה בספרי הפוסקים ראשונים וגם לאחרונים חילוקים.

א': מ"ש התוס' ז"ל דהיינו דוקא במצוה ודאית אבל בספק מצוה לא אמרינן ניחא ליה וכו', וזה שם בפרק קמא דפסחים דף י' ע"ב, עלה דבעי רבא ככר כפי נחש וצריך חבר להוציאו מהו, בגופיה אטרחהו רבנן, בממוניה לא אטרחהו רבנן. והקשו התוס' ז"ל [שם ד"ה בממוניה] כי הכא דוקא דשמא יוציאנה או יאכלנה, אבל היכא דאיכא חמץ ודאי הא אמרינן לעיל ניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה מממוניה.

הב': ראיתי בתשובות בית יעקב סימן נ', שכתב דלא אמרינן ניחא ליה וכו', אלא דוקא במצוה דאורייתא אבל לא במצוה דרבנן. ובהכי ניחא ליה קושיית התוס' הנ"ל דהיא דככר כפי נחש מיירי בשכר ביטל דאז הבדיקה אינה אלא דרבנן, ובמשכיר מיירי בשלא ביטל עדיין, ע"כ. ולענ"ד נשמט מהרב הנזכר סוגיות דבכורות דבפרק ב' דבכורות דף (י"ב) י"ח [ע"ב], איפליגו רבי טרפון ורבי עקיבא ברועה כהן שנתן בהמות בחצר בעל

קונטרס מדות חכמים

או טלית, בהיא לא אמרין נחא ליה לאיניש וכו', ובהכי נחא ליה מ"ש מרן הכסף משנה בסוף הלכות נחלות [פרק יא הלכה יא], במ"ש הרמב"ם ז"ל [שם], בדין מי שנשתטה או נתחרש שבית דין פוסקים עליו צדקה אם היה ראוי וכו', ותמה הר"ן [כתובות יז ע"א מדפי הרי"ף] עליו שאינו יודע מהיכן הוציא דין זה, שלא אמרו בגמ' אלא שפוסקים לאשתו תכשיט אבל לא צדקה. וכתב שטעמו של הרמב"ם הוא משום דמסתמא כל אדם נחא ליה למעבד מצוה בממוניה, וכשהלך למדינת הים אין פוסקין עליו מפני שהוא עושה צדקה בכל מקום שהוא, ע"ש וקשה קושית הראשונים דבשאר מקומות לא אמרין נחא ליה לאיניש וכו', ועיין שם עוד טעמים אחרים על דברי הכסף משנה ז"ל במי שנתחרש שבית דין פוסקין עליו צדקה.

הח: חילק עוד בין ספרים להיא דבדיקת חמץ, על פי מ"ש הבית יוסף בחו"מ סימן ע"ב, גבי דברים העשויין להשאל ולהשכיר, דדוקא ספרי אגדתא עשויין להשאל וכו', ור"ת כתב [שבועות מו ע"ב תוס' ד"ה וספרא] דיש ספרים נחמדים שאין דרך להשאילן, וגדולה מזו כתב הרא"ש בפרק אלו מציאות (דף קל"ד) [פרק ב דבבא מציא סימן יח], אמר שמואל המוצא תפילין שם דמיהן ומניחן לאלתר, וא"צ להטפל בהם כדי שלא ירקבו כמו בספרים ובשאר אבידות, דתפילין משכח שכיח וכו', אבל שאר אבידות אדם חפץ בשלו יותר וכו'. מוכח מזה דיש ספרים נחמדים שאין דרך להשאילן ואף אם ירצה לשום את דמיהן אסור שאדם חפץ בשלו יותר, והרי לפנינו דאף דניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה מממוניה, היינו דוקא כמו בספרים כמו תפילין דשכיחי בבי בר חבו, וה"ה שאר דברים דשכיחי ומצויין לקנותן ולאפוקי ספרים הנחמדים מזהב ומפז רב כמו ס"ת שאינו בנמצא לקנותו לא שייך בזה נחא ליה לאיניש וכו', ומשא"כ גבי חמץ דניחא ליה.

עוד יש שיטה אחרת במידה זו בפרק אין בין המודר [נדרים] דף ל"ו ע"ב, איבעיא להו התורם משלו על של חבירו צריך דעתו או לא, מי

גבי בדיקה כיון דהמצוה היא בידיעתו אנן סהדי דניחא ליה. ואע"ג דהמרדכי התיר ליקח טלית חבירו שלא ברשות, וכמ"ש מרן הב"י בסימן י"ד, שאני התם דליכא הפסד אלא פורתא דלא קפדי אינשי כלל, וכן ההיא דפסידא דאייתנין דפרק מעשר בהמה היא פסידא פורתא. אבל ההיא דספר תורה איכא פסידא טובא וכמ"ש שם רש"י ז"ל [שם ד"ה מאי אריא] דנוח להתקלקל בטשטוש וקריעה ולהכי אמרין דלא נחא ליה לאיניש בכאי גוונא דליעביד מצוה מממוניה, ועיין בחושן המשפט סימן רצ"ב מענין ס"ת סעיף כ', ובספר בני חיי ז"ל או"ח סימן כ"ה [הגהת טור אות ב], הביא תשובת אור זרוע סימן נ"א, שכתב דמאי דאמרין בפרק אלו מציאות מהו דתימא נחא ליה לאיניש וכו', קמ"ל דהכי פירושו, מהו דתימא כיון דקי"ל בעלמא נחא ליה לאיניש וכו', ישאלנו לאחר קמ"ל דאע"ג דבעלמא נחא ליה הרי זה לא ישאלנו משום דדילמא לא מהימן ליה ההוא אחרינא, ע"כ.

הו: כתב הב"ח או"ח סימן י"ד, על מה שהקשה הנמוקי יוסף ז"ל פרק הספינה [בבא בתרא מד ע"ב מדפי הרי"ף], עלה דאין השואל רשאי להשאל אפילו בספר תורה, ותמה על הוראת רבותיו ז"ל שהורו דמותר לאדם להניח תפילין של חבירו שלא מדעתו, דבהדיא אמרין בפרק אלו מציאות [בבא מציא כט ע"ב] מצא תפילין שם דמיהם ומניחן, ואם לא ששם אותן וקנאן לא היו מתירין אותם להניחן כשאר אבידה שאסור להשתמש בה ולא התירו משום מצוה, ע"כ. ולפי עניות דעתי קשה דדוקא להניחן בכל יום דרך קבע אסור אם לא ששמאן, ולא התירו משום דניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה מממוניה אלא באקראי, ע"כ. וכ"כ בש"ך חו"מ סימן ע"ב ס"ק ח', עי"ש באורך. ועיין בספר חוות יאיר (ס"י) דף רס"ג ע"א בהשמטות [סימן קסו].

הז: כתוב בתשובות שער אפרים סימן ב' (דף ו' ע"ג), דלא אמרין נחא ליה לאיניש וכו', אלא דוקא היכא שהוא בעצמו עושה המצוה בידו, כגון בדיקת חמץ, ואפילו דאיכא חסרון כיס, משא"כ במצוה הנעשית על ידי אחר כמו שאלה בספר תורה

צינוים והערות

מ. לתועלת המעיין, בבני חיי בהגהת הטור יש פעמים אות ב', והציון שלפנינו זה אות ב' הראשון, דף ו' ע"א.

זכיה סימן ז'. וכתב בתשובות בית יעקב סימן קי"ד, דאע"ג דבכל דוכתא נחא ליה לאיניש לקיומיה מצוה בממונא דיליה נראה דהיכא דהיא מצוה לזכות לרבים שרי לקיומי מצוה בשל אחרים ולמזכי לרבים במצוה דמצוה דרבים שאני, ע"כ.

ר"ז. נייחא דגופיה דאיניש נחא ליה טפי מבזיוניה. פלוגתא דרבי יהודה וחכמים פרק נגמר הדין [סנהדרין] דף מ"ה ע"א, דלרבי יהודה האשה נסקלת ערומה, ולרבנן אין האשה נסקלת ערומה, ומפרש רב נחמן דטעמא דרבנן משום דכתיב ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה, כלומר ולא תבזהו, ופרכינן נימא דרב נחמן תנאי היא, ומשני כו"ע אית להו דרב נחמן והכא בהא קמפלגי, דרבנן ס"ל בזיוני דאיניש עדיפא ליה טפי מנייחא דגופיה, כלומר גדול בעיניו טפי מנייחא דגופיה, הילכך נוח לה שתיסקל בלבושה ותשהא למות ואע"ג דאיכא צערא דגופה, ולא תבזה אותה להפשיטה, הילכך זו היא ברירת מיתה יפה, ור"י סבר נייחא דגופיה עדיף ליה לאיניש מבזיוניה, כלומר גדול בעיניו טפי מבזיוניה הילכך כשתפשיטנה זו היא יפה לה, כמ"ש רש"י ז"ל [שם ד"ה נחא].

אמרינן כיון דזכות הוא לו לא צריך דעת, או דילמא נחא ליה לאיניש דליעביד מצוה מממונא דיליה. ומדברי הרמב"ם בהלכות תרומות פרק ד' הלכה ב', נראה דס"ל דנפשטה הבעיא דתורם משלו על של חבירו אין צריך דעתו דזכות הוא לו דכיון דמרוח ליה מינח נחא ליה. ומיהו נראה פשוט דכך היא המידה דניחא ליה לאיניש מצוה דיליה שיקיים הוא את המצוה, והתם לא מפקע לבעלים מהמצוה דגם זה התורם שליחותיה דבעל הבית קא עביד דזכיה מדין שליחות קא אתי, וחשיב כאילו הבעלים עצמן קיימו המצוה, אלא דהוה ס"ד לומר דניחא ליה לאיניש לקיים מצוה בממונו ולזה אמר דטפי נחא ליה בהרוחת ממנו כיון דסוף סוף לא פקע מיניה גופא של מצוה. אבל אה"נ דבמילתא דפקע מיניה גופא של מצוה של בעל המצוה לכו"ע כך היא המידה דניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה מממונא דיליה, וכן נראה מדברי התוס' פרק ב' דקידושין דף נ"ו [ע"א] ד"ה מתקיף לה, דס"ל כהיא דנדריים דתורם משלו על של חבירו שליחותיה דבעל הכרי קעביד, עי"ש. ועיין בפרטי כל הדברים האלה בספר מחנה אפרים הלכות שלוחין סימן כ"ה, ובהלכות

אות הפמ"ד

משמע לשעבר ומשמע להבא, וזוכה הוא באיזה שיזכה יותר וכדאמרינן בפרק השולח, ע"כ.

ר"ט. סתמא דמילתא כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח וחדר לילל. לענין תקיעות בראש השנה דף (ל"א ע"ב) [ל"ד ע"א].

ר"י. סתמא דמילתא כי תבע איניש קרנא תבע ברישא. פרק קמא דבבא מציעא דף (ט"ז) [ט"ו] ע"א, בין לרבה בין לרבא דמוקי גביה קרן מן הגזלן בנגזל, הא מלוה על פה הוא ולא טרפא ממשעבדי, ומשני הכא במאי עסקינן בשעמד בדין והדר זבין, כלומר וכיון דחייבוהו בית דין אית ליה קלא והו"ל כמלוה בשטר, ופרכינן אי הכי פירות נמי, ומשני כשעמד בדין על הקרן ולא עמד בדין על הפירות, ומאי פסקה סתמא דמילתא כי תבע איניש קרנא תבע ברישא.

ר"ח. סתמא דמילתא כי טעין איניש מילתא דמהניא במילתיה טעין. רש"י ז"ל בריש השולח [גיטין] דף ל"ב ע"ב, עלה דלישנא דבטל שתי לישני משמע, משמע דבטל השתא ומשמע דליבטיל, גבי גט לישנא דמהני ביה קאמר, גבי מתנה לישנא דמהני ביה קאמר, ופירש רש"י [ד"ה שתין] דסתמא דמילתא כי טעין איניש מילתא דמהניא במילתיה טעין. וכ"כ הריטב"א ז"ל בריש פרק הכותב [כתובות פג ע"א] עלה דהאומר שדה זו אין לי עסק בה, ז"ל, ואומר רבינו דמתני' כשאומר כן בלשון סילוק וגילה דעתו שאומר בלשון הקנאה, אבל באומר כן בלשון הודאה פשיטא דמהני, ואפילו בשאומר כן בלשון סתם ולא גילה דעתו אם בלשון הודאה אם בלשון הקנאה זוכה הוא מדין הודאה, כיון שפשוטו של לשון הכי משמע, ולשון חכמים כך הוא, הרי את מקודשת לי, שר"ל הרי את תהא מקודשת, שזה הלשון וכיוצא בו

קונטרס מדות חכמים

ח"א סימן (ס"ו) [ס"ז] כתב, דאע"ג דקי"ל לרבנן דספרי דדייני מגמר גמירי וחזקה גדולה היא, היכא דאיכא ריעותא חיישינן, ע"ש ועיין בתומת ישרים סימן ר"ח.

ר"טו. סהדותא. עד שתין שנין מדכר איניש, טפי לא מדכר איניש, והני מילי מילתא דלא רמיא עליה דאיניש, אבל מילתא דרמיא עליה דאיניש אפילו טובא נמי מדכר. כתובות דף כ' ע"ב.

ר"ז. סהדי בשקרי לא מחזקינן. פרק קמא דבבא בתרא דף ז' ע"ב, שטרא דיתמי דנפק עליה חברא, אמר רב חמא אגבויי לא מגבינן ליה דנפק עליה חברא, מקרע לא קרעינן ליה דכי גדלי יתמי מייתו ראייה ומרעו ליה, ולית הלכתא כרב חמא, מאי טעמא סהדי בשקרי לא מחזקינן, והתם הוי פלוגתא, ע"ש.

ר"ז. ספיקא. אי מחית איניש לספיקא או לא מחית, עיין לעיל אות למ"ד [סימן קסו], דאיפסיקא הלכתא דלא מחית איניש נפשיה לספיקא^{מב}.

ר"ח. סילוק. כי סליק איניש נפשיה ממילתא דלא שכיחא ממילתא דשכיחא לא מסלק איניש נפשיה. כתובות דף פ"ג ע"ב.

ר"א. סתמא כמה דלא יהיב איניש זוזי לא יהבו ליה חפצא. בפרק המדיר [כתובות עו ע"ב], ועיין בבית יוסף חו"מ סימן קפ"ה מחודש ה', תשובה להרשב"א [חלק ב סימן רז] שאין לסרסור למכור חפץ באשראי אלא א"כ נטל רשות מבעל הדבר, שאין דרך מוכר למסור מקח עד דשקיל זוזי, והביא ראייה מהא דפרק המדיר, ע"ש. ועיין בתשובת בני אהרן סימן ט' דף י' א' ב'.

ר"ב. סתמא דשכיב מרע מידק דייק והדר יהיב. בבא בתרא דף קמ"ח ע"ב.

ר"ג. סתמא פחות מרביעית לא קפדי איניש רביעית קפדי איניש. בבא מציעא דף ק' ע"ב, עלה דמתני' דהמוכר זיתיו לעצים ועשו פחות מרביעית לסאה הרי אלו של בעל הזיתים, עשו רביעית לסאה הרי אלו יחלוקו וכו', ובעינן היכי דמי, אי דא"ל בעל הקרקע קוץ לאלתר אפילו פחות מרביעית נמי לבעל הקרקע, אי דא"ל כל אימת דבעית קוץ אפילו רביעית נמי לבעל הזיתים, ומשני לא צריכא דא"ל סתמא, פחות מרביעית לא קפדי אינשי רביעית קפדי אינשי^{מא}.

ר"ד. סתם סופרי הדיינים מגמר גמירי. פרק קמא דגיטין דף ב' [ע"ב], והרא"ם ז"ל בתשובה

אות העיין

בתשובה דכל דהוה דיבור אפילו אמר המערער קני כי אין לי זכות בה דיבורא מקרי ולא איכד את זכותו, כי דוקא מעשה לא עביד איניש אבל דברים אלפים ורבבות לא מעלות ולא מורידות.

אמנם מהרי"ט חו"מ סימן י"ח כתב, על מה שנחלקו הדיינים בדבר זה, י"א דבדיבורא בעלמא מקרי איניש ואמר מטעם הב' נוח לי והראשון קשה הימנו, ופירושו דאמר דרך הודאה, ויש מהם אומרים דבהודאה מעלייא לא שייך לומר בזה הב' נוח לי וכו', ותשובתו הרמת'ה ז"ל כן דעתי נוטה דבהודאה לא שייך לומר טעמא דהב' נוח לי

ר"ט. עביד איניש דמקרי ואמר.^{מג} פרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף ל' ע"ב, ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא, א"ל מפלניא זבינא ואכלתייה שני חזקה, א"ל פלוני גזלנא הוא, א"ל והא אית לי סהדי דאתאי אמלכי בך, ואמרת לי זיל זבין, א"ל השני נוח לי מן הראשון, אמר רבא דינא קאמר ליה, ופריך כמאן כאדמון דתנן [פרק יג דכתובות משנה ו] העורר על השדה וחתום עליה בעד אדמון אומר הב' נוח לי וכו', וחכמים אומרים איכד את זכותו, ומשני אפילו תימא רבנן התם עבד ליה מעשה אבל הכא דיבורא עביד איניש דמקרי ואמר. ומהרשד"ם חו"מ סימן רכ"ג (דף קנ"ו סוף ע"א), העלה שם

צינונים והערות

מא. עיין עוד לקמן בדברי רבינו מערכת אות ק' (סימן רנח).
מב. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות מ' (סימן קצב).
מג. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ד' (סימן ע).

שלא היתה ההמלכה על עסקי ערעורה, אלא על מקח השדה הטובה היא אם רעה, שאילו בא להמלך עמו אם יקננה מדאגת מעוררים וא"ל קנה ואל תחוש חשיבא הודאה, ולא שייך בזה טעמא דהב' נוח לי, דמשום נחת רוח שלך לא היה לך להזיקני ולהשיא עצה שתאבד ממוני ממני, שהרי על פיך קניתי והוצאתי המעות, ואע"ג שלא אמר אתם עדי חשיבא הודאה, דלא שייך הכא טענת משטה הייתי בך, ע"ש מילתא בטעמא. ובתשובת מהראנ"ח ח"ב נ"מ עמוקים ח"ב] ריש סימן (מ"ב) [מ"ג], כתב עוד בסוגיא זו, דע"כ לא אמרינן הכי אלא בההיא דאתא אמליך ביה וא"ל זיל זבין, דדבורא קאמר ליה ועבידי אינשי דאמרי דבורא בעלמא, אבל ראובן שהיה מחזיק בבית אחד שנים הרבה, ובא שמעון לערער עליו מאי בעית בהאי בית, וא"ל ראובן מאבוכך זבינתיה והא שטרא, ושמעון מוציא שטר מוקדם משטרו של ראובן איך אביו של שמעון מכר לו החזקה ההיא, ונמצא שמכר לראובן קרקע שאינו שלו, וראובן טוען איך אתה אומר שהיא שלך שהרי אתה היית אמצעי וסרסור במכירה שמכר לי אביך, כל כהאי גוונא דהיה סרסור ומסייע במכירה לא דמי לאתאי אמלכי בך אלא לחתם עליה בעד, דאמרי אבד את זכותו, דהיינו טעמא דחתם עליה בעד אבד את זכותו משום דמסייע בקטן וכל היכא דמסייע אבד את זכותו, וכ"כ רשב"ם ז"ל בפרק חזקת הבתים [ל ע"א ד"ה אמר אבא] דאפילו אדמון וחכמים לא פליגי אלא בדעביד המערער מעשה לסייעו ללוקח לקנות שדהו, אבל בדבורא בעלמא כו"ע מודו לדרבא ע"כ, אבל סרסור עביד מעשה מקרי ע"כ. ועיין במורה צדק ז"ל בסימן קמ"ז כתב בשם הריטב"א ז"ל, דהא דאמר אבל דבורא עביד אינשי דמקרי ואמר, דלא אמרו מקרי ואמר אלא בעצה בעלמא, אבל אם העיד אפילו בעל פה וה"ה אם יצא ערב או קבלן דכל כהאי גוונא לא אמרו עביד אינשי דמקרי וקאמר. ועיין בכנסת הגדולה [חו"מ] סימן קי"א [הגהת] ב"י [אות] כ"ד בפרט זה, ובתשובת הרשב"א שהביא מרן ז"ל בחו"מ סימן קמ"ו.

רב. עביד אינשי דזבין דיניה. שם בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא ל ע"ב], ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא א"ל מפלוני זבינתיה ואכלתיה שני חזקה, א"ל פלוני גזלנא הוא, א"ל והא

וכו', דאיך ינוח לו לתבוע מהב' מאחר שכבר הודה שאין לו בה כלום, הא סילק תביעתו לגמרי ולא הווקקו בפרק חזקת הבתים לחלק בין דיבור למעשה אלא במילתא דלאו הודאה היא, כגון דאתאי לאמלוכי ביה ואמר זיל זבין, דודאי אומר לו השבתי אותך עצה לפי דרכי לפי שנוח לי להוציאה ממך, וכן בההיא דחתום עליה בעד אין שם הודאה אלא שמעיד שפלוני מכר לפלוני שהרי אין ראייה מהשטר שהוא שלו מתוך חתימת העדים, דעדים אחתימה הוא דחתמי, כדאמרינן אמנה שבשטר הם מעידים, אף אני על מעשה המכירה חתמתי, ואע"פ כן אמרינן דכולי האי לא עביד אינשי לעשות מעשה בחתימה, כ"ש דכולי האי לא עביד אינשי דמודה שאין לו זכות בה שהיאך יחזור אח"כ ויערער הרי אין לו אמתלאה כלל. ויש להביא ראייה לזה מדברי התוס' בפרק דייני גזירות [כתובות] דף ק"ט [ע"א] ד"ה אדמון אומר וכו' וז"ל, אע"ג דהלכה כחכמים דאמרי איבד זכותו לא תיקשי הא דמסקינן בחזקת הבתים [בבא בתרא מג ע"ב] עלה דההיא דמכר לו את השדה אין מעיד לו עליה, ומוקי לה בראובן שגזל שדה משמעון ומכרה ללוי, ואתא יהודה וקא מערער, לא ליזיל שמעון הנגזל לאסהודי ללוי, משום דניחא ליה דתיקום ארעא ביד לוי, ואמר הראשון נוח לי והב' קשה הימנו, דשאני האי דהכא דלא היה לו לחתום ולעשות דבר הנראה הודאה משום ניחוחא דב' אבל התם לאו הודאה היא, ע"כ. והשתא אמאי לא תירצו התוס' בלישנא דתלמודא בפשיטות שתירצו בגמ' פרק חזקת הבתים, דיבורא עביד אינשי דמקרי ואמר, מעשה דחתמה לא עביד, אלא שבאו להודיענו דאי האי דמסהיד ליה לוי חשיבא הודאה אי עדיפא טפי ממעשה, לכך כתבו דהתם לאו הודאה שאין עיקר עדותו שם אלא שאינה של יהודה המערער, שאם היה בדבריו הודאה שהיה של לוי לא מיהב טעמא דהב' נוח לי וכו'.

ועוד יש לדקדק מדברי הרמב"ם ז"ל בפרק י"ו מהלכות טוען [הלכה ג], שהוסיף על דברי הגמ' דאמר ליה זיל זבין, כתב בא שמעון ונמלך בלוי ואמר, הריני קונה שדה מפלוני בעצתך אקנה אותה, א"ל לוי לך וקנה אותה טובה היא וכו', זה הלשון שהוסיף הרב ז"ל טובה היא בא להשמיענו

קונטרס מדות חכמים

בתשובת מהר"י בירב ז"ל, הובאה בתשובות הרלנ"ח סימן קל"ו, והביא ראייה מהמרדכי [סנהדרין רמז תשכה] בשם בעל העיטור ז"ל. גם רבינו ירוחם ז"ל נתיב כ"ג חלק ג' [תולדות אדם וחווה, דף קצה טור א] כתב בשם הרשב"א ז"ל שאם היו כולם יחד במעמד אחד אותם שאומרים לא ראינוהו הוי הכחשה דכולי האי לא עבדי בצנעא, ע"כ.

רתמנה אנכי על הרדב"ז ז"ל [חלק ד] סימן ג"ו (סוף דף י"ב) שכתב בשם הרשב"א ז"ל [חלק ב סימן לב] דאפילו אמרו לא זזה ידינו מתוך ידה לא ראינו אינה ראייה, ע"ש ובדברי רבינו ירוחם ז"ל בשם הרשב"א, ראייתי בשיטה מקובצת להרב בצלאל ז"ל פרק ב' דכתובות [כג ע"א] ז"ל, כתבו תלמידי הרשב"א מכאן דקדק רבינו גר"ו דדוקא בחצר הוא דאמרינן לא ראינו אינה ראייה, משום דעבידי אינשי דמקדשי בצנעא, אבל אם אמר קדשתיה במעמד פלוני ובאותו מעמד היו פלוני ופלוני, ושאלו לאותן שהיו במעמד ואמרו לא ראינוהו שנתקדשה אינה מקודשת, ולא אמרינן הכא לא ראינו אינה ראייה, דלא עבידי אינשי דמקדשי בצנעא כולי האי, וכן השיב רבינו בתשובה, וה"ה נמי לגירושין דלא עבידי אינשי דמגרשי בצנעא כולי האי, ע"כ.

רכב. עבידי אינשי דטעי. דאמרינן בכמה דוכתי, כתב הר"ב כנסת הגדולה חו"מ סימן ס' [הגהת טור אות מא] דבמידי דעבידי אינשי דטעי אמרינן יד בעל השטר על התחתונה.

רכג. עבידי אינשי דמגרשי בצנעא. שם בכתובות [כג ע"א] שנים אומרים ראינוהו שנתגרשה, ושנים אומרים לא ראינוהו שנתגרשה הרי זו לא תנשא, ואם נשאת לא תצא, מאי קמ"ל אע"ג דדיירי בחצר אחד היינו הך, מהו דתימא גבי קידושין הוא דעבידי אינשי דמקדשי בצנעא אבל גבי גירושין אם איתא דאיגרשה קלא אית לה למילתא, קמ"ל דעבידי אינשי דמקדשי ומגרשי בצנעא. ועיין בפרק יש נוחלין [בבא בתרא] דף קל"ד ע"ב, האומר גרשתי את אשתי אינו נאמן, ופירש רשב"ם ז"ל [ד"ה אינו] דאי איתא דגרשה קלא אית לה למילתא הילכך לא אמרינן מה לי לשקר דאי בעי מגרש לה השתא דכמו מה לי לשקר במקום עדים דמי ע"כ, ושמא י"ל דהא דאמרינן דעבידי אינשי דמגרשי בצנעא ר"ל דזמנין

אית לי סהדי דאייתת באורתא ואמרת לי זבנא ניהלי, א"ל אמינא איזבון דינאי, אמר רבא עבידי אינשי דזבין דיניה. וכתב רשב"ם ז"ל [ל ע"ב ד"ה עביד] עבידי אינשי דזבין דיניה איש תם שאינו רוצה להתקוטט אפילו על שלו עשוי הוא להוציא מעותיו ליטול את שלו בלא דין ומחלוקת. ובפירוש ר"ח ז"ל מפורש אמינא למזבן דינאי לקנות המריבות, כלומר אע"פ שהיא שלי איני מוציאה מידו בלא דברי ריבות ודינין, אקנה אותן הדינין והמריבות באלו המעות, אע"פ שעיקר הארץ שלי. ועיין בפרט זה במהרשד"ם יו"ד סוף סימן ק"ז, ומהרימ"ט בח"א סימן צ"ג. ומדברי תשובת מהרשד"ם בחו"מ סימן שכ"ד, יש לדקדק דלא אמרו עבידי אינשי דזבין דיניה אלא בדבר מועט לא בהרבה יותר משוויו, ע"ש.

רכא. עבידי אינשי דמקדשי בצנעא. פרק ב' דכתובות דף כ"ג ע"א, שנים אומרים ראינו שנתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה הרי זו לא תינשא, ואם נשאת תצא, פשיטא לא ראינו אינו ראייה, לא צריכא דדיירי בחצר אחד, מהו דתימא אם איתא דנתקדשה קלא אית ליה למילתא, קמ"ל דעבידי אינשי דמקדשי בצנעא. וכתב בתשובת דברי ריבות סימן (קס"ו) [קנ"ב] ז"ל, וליכא למימר דאע"ג דעבידי אינשי דמקדשי בצנעא, אבל מ"מ לא עבידי אינשי דנכנסים לחופה בצנעא, שהרי לברכת אירוסין כתב הרא"ש [פרק א דכתובות סימן יב] דבעי נמי עשרה, ועם כל זה אמרינן עבידי אינשי דמקדשי בצנעא, אלו דבריו בקצרה. ובתשובות מוהרימ"ט אה"ע סימן (ל"ו) [ל"ז], כתב עוד במידה זו, דאע"ג דק"ל דעבידי אינשי דמקדשי בצנעא ולא ראינו אינו ראייה, אינו אלא דוקא בכה"ג דדיירי בחצר בלבד, אבל באומרים שלא זזה ידינו מאצלם הא ודאי עדות גמור הוא דלא יכלי אינשי לאצנועי מינייהו כולי האי, ויש ללמוד דין זה מדין הלואה לקידושין, שהרי כתב הרמב"ם פרק י"ח מהלכות עדות [הלכה ב], דעדים שהעידו פלוני הלואה לפלוני במקום פלוני ובאו ב' אחרים ואמרו במקום זה וביום זה היינו עם אלו כל היום ולא הלואה זה את זה הרי זה הכחשה, ע"כ. ובהלואה אמרינן בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף מ"ב [ע"א] מלוה כי יזיף בצנעא יזיף וכו', ועם כל זה כל שאמרו היינו עם אלו במקום זה הוי הכחשה וה"ה לקידושין, וכתב ודברים אלו מבוארים

נתכוונו להעלים את הדבר כדי שלא ידע השותף את המכירה, ע"ש.

רכה. עבידי אינשי דקרו לשני טובא שני חזקה. שם בפרק חזקת הבתים [נבא בתרא ל ע"ב] ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא, א"ל מפלוני זבנא ואכלתיה שני חזקה, א"ל והא נקיטנא שטרא דזבני לה מיניה הא ד' שני, א"ל מי סברת שני חזקה תלת שני קא אמינא, שני חזקה טובא קא אמינא, אמר רבא עבידי אינשי דקרו לשני טובא שני חזקה.

רכו. עביד איניש דזבין ארעא ליומיה. פרק קמא דבבא מציעא דף י"ד ע"א, אבוה בר אידי זבין עלייתא מאחתיה אתא בעל חוב טרפה מיניה, אתא לקמיה דמר שמואל, א"ל כתבה לך אחריות, א"ל לא, א"ל א"כ זיל לשלמא, א"ל והא מר הוא דאמר אחריות טעות סופר הוא, א"ל הני מילי בשטרי הלואה דלא יהיב איניש זוזי בכדי, אבל בשטרי מקח וממכר לא, דעביד איניש דזבין ארעא ליומיה. ופירש רש"י [ד"ה בשטרין] בשטרי הלואה טעות סופר הוא, כיון דלא אכיל פירות ולא מתהני מידי לא שדי זוזי בכדי לאופי בלא אחריות וזה ימכור נכסיו, וכשיבוא לגבות לא ימצא כלום, אבל בשטרי מקח וממכר עביד איניש דזבין ארעא ליומיה לספק יום אחד שמה לא יטרפיה ממנו, ואם יטרפיה שמה לזמן מרובה ואוכל בתוך כך פירות הרבה, ע"כ. ועיין בתשובות מהר"ם ריקנאטי ז"ל סימן תכ"ד כתב, בשם רשב"ם ורבינו ברוך ז"ל, שפסקו כשמואל דבשטרי מקח וממכר לא אמרינן אחריות טעות סופר, אבל הרמב"ם [פרק יט ממכירה הלכה ג] והטור [ח"מ] בסימן רכ"ה, פסקו כרבא דהוא בתראה דמסיק הכא בסוגיא זו דלא כשמואל ואחריות טעות סופר בין בהלואה בין במכר. ועיין בזה ברבינו כנסת הגדולה [ח"מ] סימן רכ"ה ריש הגהת הב"י ז"ל [אות א].

רכו. עביד איניש דפרע ביומא דמשלם זמניה. פרק ח' דבבא מציעא דף ק"ב ע"ב, בעו מניה מרבי ינאי שוכר אמר נתתי ומשכיר אומר לא נטלתי, על מי להביא ראיה, ומפרש הבעיא דהוה ביומא דמשלם זמניה, מי עביד איניש דפרע ביומא דמשלם

מגרשי בצנעא אבל אה"נ דכל דמגרש קלא אית לה למילתא.

רכד. עבידי אינשי דמזבני קרקע בצנעא אם איתא דזבן לית ליה קלא, עבד אי איתא דזבן קלא אית ליה. פרק קמא דקידושין דף כ"ח ע"א, עד היכן גלגול שבועה, עד דא"ל השבע לי שלא נמכרת לי בעבד עברי, ופרכינן האי טענתא מעלייתא היא ומאי רבותא דהאי משאר גלגול, ומשני אחייה כמ"ד עבד עברי גופו קנוי, אי הכי היינו קרקע, והא תנינן לה במתני' דמגלגלים ומאי רבותא דעבדי, מהו דתימא קרקע הוא דעבידי אינשי דמזבני בצנעא אם איתא דזבן לית ליה קלא, עבד אם איתא דזבן קלא אית ליה, קמ"ל. ונראה דבהא נמי צריך לומר דזימנין דעבידי בצנעא, אבל עבד ודאי אית ליה קלא, אבל אין הכונה דבקרקע לעולם מזבני בצנעא, ובכך נסתלקה הקושיא הכתובה בגליון למסורת הש"ס שבידינו ממרן שכתוב על הא דאמר הש"ס דעבידי אינשי דמזבני בצנעא, ז"ל צ"ע דבפרק חזקת הבתים [נבא בתרא] דף מ"ב [ע"א] אמרינן מלוה אזביני קא רמית, מלוה כי יזיף איניש בצנעא קא יזיף, כי היכי דלא ליתזלו נכסי עליה, זביני מאן דזבין ארעא בפרהסיא זבין כי היכי דליפוק לה קלא, כלומר ואם היו הלוקחים חוקרין הוה מצי למיקם עליה, ומשו"ה אינהו איהו דאפסידו אנפשייהו וטרפי בעל חוב מינייהו, ולפי מה שכתבנו אין מקום לקושיא זו, דהכא והתם זמנין קאמרי, זמנין דזבין בצנעא וזמנין דלית ליה מילתא למצנע ואדרבא מפרסם לה, ובר מן דין איני מוצא מקום לתמיהא זו, דהכא סד"א הוא דקאמר דהוה סלקא דעתין למימר דקרקע מזבני בצנעא, אבל לקמ"ל לא קאי הכי אלא דאידי ואידי אית ליה קלא, וכדאמרינן בפרק חזקת בפשיטות. והנכון כדשניין מעיקרא דזמנין הכי וזמנין הכי קאמרי, וכן נראה מתשובת הרשב"א [החדשות סימן שין] שהביא מרן ז"ל בסימן קע"ה שכתב במחודשים ה', ומה שטוען שמעון שלא נודע לו הדבר בתוך זמן זה לפי שלא נמכר בכרוז אינה טענה שכל שנמכר כדמכרי אינשי בקנין ועדים קלא אית ליה שכל המוכר בפרהסיא הוא מוכר כי היכי דליפוק ליה קלא, ולזה גובין מנכסים משועבדים אלא שיש לחלק אם הקונה והמוכר

קונטרס מדות חכמים

דרבא דאמר ר' חייא דהחזקה אע"ג דלא בעי טענה ראייה מיהא בעי, אבעיא להו נראה בו המוכרו למחזיק בבית למוד כמה ארכו וכמה רחבו מאי, מי חשיבא עדות ראייה כעדות דירה דא"ר חייא שצריך המחזיק שיביא ראייה דדר בה המוכרה לו יום אחד, ואמר אביי היא היא, רבא אמר אינה ראייה דעביד איניש דסיאר ארעא ולא זבין. וכתב הרב המגיד ז"ל פרק י"ד מהלכות טוען [הלכה ג] בשם הרשב"א [שם לו ע"ב] דהיינו דוקא בחזקת בית, אבל בשדה שיש עדים שנראה המוכר הוי ראייה שאין אדם עשוי לפרנס קרקע אלא א"כ לקחו וכיון שהחזיק בו השני הוי חזקה.

ר"ל. עביד איניש דכל תלתין יומין טריד בשוקא.
בבא בתרא פרק חזקת הבתים דף ל' [ע"א] ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ביתא, א"ל מינך זבנתיא ואכלתיא שני חזקה, א"ל בשוקי בראי הוואי, כלומר במקום שאין השיירות מצויות ולא ידעתי ולכך לא מחיתי, א"ל והא אית לי סהדי דכל שתא הות אתית לי יומין, א"ל לי יומין בשוקאי הוה טרידנא, אמר רבא עביד איניש דכל לי יומין טריד בשוקא. והרמב"ם ז"ל פסקה פרק י"א מהלכות טוען [הלכה ג], ושם כתב שדין זה אינו אלא בכפרים, וכתב מרן הכסף משנה ז"ל, ותמהני על זה שיותר טרידא יש בשווקים שבעיירות ממה שיש בשווקים שבכפרים, ואפשר דשווקי היינו פ"רייאש דכשהם בכפרים מתאספים עם רב ביותר משום דרווח להו עלמא. והסמ"ע ז"ל סימן קמ"ג [סק"ג] כתב, ולי נראה דהיינו טעמא דבעיירות רגיל להיות יומא דשוקא בכל שבוע, משו"ה אין העם טרודין בו כל כך, והב"ח ז"ל [חו"מ סימן קמ"ג] כתב טעמא דבכפרים אין בתים וחדרים כראוי להיות ממונם בטוח הילכך טרידי ביומא דשוקא טובא.

ר"א. עביד איניש דשבחא דאתי מעלמא מקני,
שבחא דאתי מגופא לא מקני. פרק המפקיד [בבא מציעא] דף (ל"ח) [ל"ד] ע"א, עלה דמתני' דהמפקיד אצל חברו בהמה וכו' ונגנבו או נאבדו, שילם ולא רצה לישבע, נמצא הגנב משלם תשלומי כפל למי שהפקדון אצלו, ומפרשינן התם דאע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, נעשה כאומר לו לכשתגנב ותרצה ותשלמני הרי פרתי קנויה לך

זמניה או לא, א"ל רבי יוחנן תניתוה שכיר בזמנו נשבע ונוטל, שכיר הוא דרמו רבנן שבועה עליה, משום דבעל הבית טרוד בפועליו אבל הכא שוכר מהימן בשבועה דרבנן אפילו ביומא דמשלם זמניה, ופסקו הטור [חו"מ] סימן ע"ח וסימן שי"ז, ועיין בבבא בתרא פרק קמא בתוס' דף ה' ע"א ד"ה ובא בזמנו וכו', שכתבו דהאומר פרעתיך תוך זמני יהא נאמן במגו דאי בעי אמר פרעתיך עתה, ואומר ר"י דהא לא חשיב מגו כיון דמיירי דקיימי ביום אחרון של זמן, ואע"ג דמסקינן בפרק השואל דעביד איניש דפרע ביומא דמשלם זמניה, מ"מ אין זה מגו דלא חציף איניש למימר פרעתיך היום, אבל רגיל הוא לומר פרעתיך אתמול ושכחת, ע"כ. ועיין בב"י סימן ע"ח, ובכנסת הגדולה [שם הגהת ב"י אות יט] ובספר ש"ך ז"ל [סק"ב] באורך בפרט זה. ועוד כתבו התוס' ז"ל שם ד"ה הקובע זמן וכו', דלא פרע גו זמניה לא איירי אלא בקובע זמן, אבל בסתם הלואה אע"פ שסתם הלואה לי יום נאמן לומר פרעתיך בתוך לי יום, דעביד איניש דפרע תוך לי יום. וביאר הרא"ש ז"ל עוד בתשובה כלל ע"ו סימן ג', דבסתם הלואה זמנין דמתרמי ליה זווי ופרע אפילו בו ביום, הילכך אי אמר פרעתיך בו ביום נאמן ע"כ, וצ"ל דאיירי במלוה על פה או אפילו בשטר ומיירי דיש לו שובר שנכתב בו ביום שנכתב השטר חוב. ועיין בב"ח ז"ל, ובתשובות הראנ"ח ח"א סימן כ"א האריך בפרטי מדות אלה.

רכת. עביד איניש דיזיף ליומיה. כתובות פרק דיני גזרות דף ק"י [ע"א], פלוגתא דאדמו"ן וחכמים בב' שהוציאו שטר חוב זה על זה, אדמו"ן אומר אילו הייתי חייב לך כיצד אתה לזה ממני, וחכמים אומרים זה גובה שטר חוב וזה גובה שטר חוב, ומתרגמינן בפלוגתייהו דאתא חבריה למגבי בהווא יומא דמשלם זמניה, מר סבר עביד איניש דיזיף ופסק ליומיה ומר סבר לא עביד איניש דיזיף ליומיה, ופסק הרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות מלוה [הלכה י] כמ"ד דעביד איניש דיזיף ליומיה, ועיין בש"ך חו"מ סימן פ"ה [סק"ז], ובכנסת הגדולה סימן הגזכר [הגהת טור אות ז].

רכמ. עביד איניש דסיאר ארעיה ולא זבין. פרק חזקת הבתים [בבא בתרא] דף מ"א ע"ב, עלה

רל"ה. עד תלתין יומין מוקים איניש נפשיה ולא בעיל. יבמות דף קי"א ע"ב, לענין יבמה שאמרה בתוך ל' יום לא נבעלתי כופין אותו שיחלוץ לה, לאחר ל' יום הוא נאמן לומר שבעל, דעד ל' יומין מוקים איניש נפשיה ולא בעיל טפי מתלתין יומין לא מוקים. ועיין מה שכתבנו באות החי' [סימן צד].

רל"ו. עד פלגיה דיומא בית דין מתעצלי שליה כוליה יומא. מד' פרק ג' דעירובין דף ל"ב ע"א [כפולוגתא דרב נחמן ורב ששת, דרב נחמן אמר בשל תורה אין חזקה שליה עושה שליחותו, ורב ששת אמר חזקה שליה עושה שליחותו. ואמר רב נחמן מנא הני מילי דתנן [פרק י' דמנחות משנה ה'] משקרר העומר הותר החדש מיד, והרחוקים מותרים מחצות היום, לפי שיודעין שאין בית דין מתעצלין בו, בית דין הוא דלא מתעצלין בו הא שליח מתעצל, ורב ששת אמר לך בית דין עד פלגיה דיומא, שליח עד כוליה יומא מתעצל. ופירש רש"י [עירובין שם ד"ה שליח] דשליח כוליה יומא נטרין לשליחותיה, ומכי מטא לאורתא סמכינן עליה דודאי לא עבר היום עד ששמר הבטחתו. ועיין בפרט זה במי ששלח שליח להתיר נדרו למאן דמכשיר עד כמה צריך להמתין, בספר משנה למלך בהלכות בכורות [פרק ד הלכה א].

רל"ז. עיגולא מגו ריבועא ריבועא, ריבועא מגו עיגולא פלגא. כך שיערו חכמים במידותיהן, פרק ז' דעירובין דף ע"ו ריש ע"ב, וכתבו התוס' שם [ד"ה ורבי יוחנן] דהיינו דוקא לענין קרקע שבתוך הריבוע והעיגול, אבל בשאר מילי ליתא, דהא חזינן דלאו הכי הוא שכל האורך והרוחב לא הוי אלא תרי אמי, עיין שם באורך.

רל"ח. ערב לערב לא עבדי אינשי. הרדב"ז בתשובות כ"י [חלק ג'] סימן תקי"ו, ב' שערבו לאחד יכול לגבות מכל אחד על הכל, דלא דמי לב' שלוו דכל אחד ערב לחברו משו"ה אינו גובה אלא משניהם, אבל ב' שערבו לאחד בשלמא

מעכשיו, ופרכינן אי הכי אפילו גיזותיה וולדותיה, ומשני נעשה כאומר לו חוץ מגזותיה וכו', ומאי פסקא סתמא דמילתא שבחא דאתי מעלמא עביד איניש דמקני שבחא דמגופא לא עביד איניש דמקני.

רל"ב. עביד איניש דדייר בבית בלא חצר. עירובין דף ס"ט ע"ב, ומשו"ה אמרו חכמים לענין עירוב המבטל רשות חצרו ביתו לא בטיל דדייר איניש בבית בלא חצר, ועיין עוד שם דף ס"ט ע"ב דהוי פלוגתא. ועיין שם דף כ"ו ע"ב.

רל"ג. עביד איניש דלא מגלי טענתיה אלא כבי דינא. בבא בתרא דף ל"א ע"א, ומודו נהרדעי דהיכא דבעל דין אשתעי מילי אבראי ולא טען ואתא לבית דין וטען דחוזר וטוען, מאי טעמא עביד איניש דלא מגלי טענתיה אלא לבית דין, ופירש רש"י ז"ל ומודו נהרדעי כל היכא דאשתעי מילי מאבראי לבית דין קודם שטען כלום בבית דין, ולא טען מה שהוא טוען עכשיו בבית דין, ואתא לבית דין לטעון טענות שעוקרות לגמרי את הראשונות דחוזר וטוען, דעביד איניש דלא מגלי טענתיה שלא ילמד מהן מי שכנגדו ויתן לבו מתחילה קודם שיבואו לבית דין להשיב עליהן, וכן הלכה, והני מילי טענות בעלמא, אבל טען בפירוש בפני עדים חוץ לבית דין חייב אני מנה לפלוני הרי הודה לו ושוב אינו יכול לטעון ולכפור בבית דין, ודעת הרא"ש ז"ל שם [פרק ג' דבבא בתרא סימן י'] דהא דחוזר וטוען בבית דין היינו אפילו סותר כל דבריו הראשונים דעביד איניש דלא מגלי וכו', ועיין בטור חו"מ סימן ע"ט, דרבינו יונה ז"ל [עליות שם ה ע"ב ד"ה ולענין] חולק בזה.

רל"ד. עד שתות מחלי אינשי במאניה דידהו. בבא מציעא פרק ד' דף נ"ב ע"א, מ"ש בסלע דפליגי תנאי בשיעורי אונאה ומ"ש בטלית דלא פליגי, ותנן סתמא שתות למקח, ומשני אמר אביי טלית עד שתות מחיל איניש, דאמרי אינשי עשיק לגביך ושוי לכריסך, סלע כיון דלא סגי שאינו יוצא בהוצאה לא מחיל.

ציונים והערות

מד. עיין עוד בדברי רבינו לקמן מערכת אות ש' (סימן רעו).

קונטרס מדות חכמים

קונה את העבדים, אפילו תימא רשב"ג לא קשיא כאן בעבד עברי כאן בעבד כנעני, עבד עברי צניע לה וסבורה שאם יקלקלו יחד לא יתפאר לגלות הדבר הילכך אסורה לקנותו, עבד כנעני פריץ לה ויראה היא להפקיר את עצמה לו, והתם נמי אמרינן ארמילתא לא תשרי בר בי רב באושפיזא משום דצניע לה.

אם כל אחד מהם ערב על הכל ניחא, אבל אם כל אחד ערב לחברו ערב לערב לא עבדי אינשי ואדעתא דהכי לא נחות וזה טעם נכון ליודעים. ע"כמ"ה.

רל"ט. עבד עברי צניע לה לארמילתא עבד כנעני פריץ לה. בבא מציעא דף ע"א [ע"א], אין אשה קונה עבד עברי, לימא דלא כרשב"ג דתני אף

אות הפ"ה

ומשוו להו זוזי וכו', ע"ש. ובטור חו"מ סימן מ"ב, ובהריב"ש סימן ת"פ.

רמ"ב. פריטי דדהבא לא עבדי אינשי. בפרק גט פשוט [בבא בתרא] דף קס"ו [ע"א], עלה דברייטא כתוב בשטר חוב לזה פלוני מפלוני דהב אין פחות מדינר דהב, פריץ ואימא נסכא, אמר רבי אלעזר דכתב מטבע, ואימא פריטי, פריטי דדהבא לא עבדי אינשי.

רמ"ג. פתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי. פרק קמא דעירובין דף ו' [ע"א], עיין שם בתוס' ז"ל [ד"ה דפתחא].

רמ"ד. פקדון. כתב מרן בתשובה [דיני גוי מסל"ת סימן ז] (דף קי"ג ע"ג) דכי היכי דאמרינן בגמ' [יבמות קכ ע"ב] טבעת וכיס לא מושלי אינשי, הכי נמי אמרינן מי שנתנו לו פקדון להוליכו ליד אחר לא חיישינן לשאלה או שהפקדון ביד אחר, ע"ש.

רמ"ז. פריעון. בפרק הכותב [כתובות] דף פ"ז ע"ב, עלה דמתניתין דהפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה, אמר רבא שבועה מדרבנן, מ"ט דפרע דייק, דמיפרע לא דייק, ורמו רבנן שבועה עליה כי היכי דתידוק, והתם איבעיא לן על האי טעמא בפוגמת כתובתה פחות פחות משה פרוטה מהו, מי אמרינן כיון דקא דייקא כוליה האי קושטא קאמר או דילמא איערומי קא מערמא תיקו. וקי"ל דכל תיקו דממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע. ועיין בטור חו"מ סימן פ"ד, ובאה"ע סימן צ"ו.

רמ"א. פריטי בשטרא לא כתבי אינשי. בפרק גט פשוט [בבא בתרא] דף קס"ו ע"ב, ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שית מאה וזוזא, שלחה רב שרכיא קמיה אביי שית מאה איסתרי וזוזא, או דילמא שית מאה פריטי וזוזא, א"ל דל פריטי מהכא, פריטי בשטרא לא כתבי אינשי, אסוכי מסכי להו

אות הצד"י

הות, אמר אביי אע"ג דצורבא מרבנן לאו אורחיה למידק כיון דדק דק, וע"ש בתוס' [ד"ה כיון]. ועיין בב"י באה"ע סימן ק"י שכתב דהיינו דוקא באשה אין דרכה לדקדק משום דאין דרכו להסתכל בנשים, אבל בשאר דברים אין חילוק בין ת"ח לשאר גברי. ועיין בב"י חו"מ סימן כ"ט דכתב דכן עיקר. ועיין מה שהקשו עליו ממ"ש בחושן המשפט סימן מ"ט שהביא דין צורבא מרבנן בסתם מבלי שום חולק. ועיין בכנסת הגדולה חושן המשפט סימן מ"ט בהגהת הבי"א אות ד'.

רמ"ה. צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק, ואע"ג דלאו אורחיה למידק כיון דדק דק. בפרק גט פשוט [בבא בתרא] דף קס"ח [ע"א], ההוא תברא דהוה חתים עלה רב ירמיה בר אבא, אתא לקמיה ההיא איתתא, א"ל לאו אנא הואי, אמר אנא נמי אמרי להו לסהדי לאו איהי היא, ואמרו לי מיקשא קשא ובגר לה קלא, אמר אביי אע"ג דאמור רבנן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק. וההוא תברא דהוה חתים עליה ר' ירמיה בר אבא, אמרה ליה לאו אנא הואי, א"ל איברא אנת

צינונים והערות

מה. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ל' (סימן קעה).

ע"ב ע"ש בסוגיא.

רמז. צוותא דאיניש ניהא ליה אצל התנו טפי מאצל בנו. לענין ערוב בפרק ח' דעירובין דף פ"ו [ע"א], רבי שמעון אומר אפילו הניח ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיע מלבו, ואמרינן בגמ' דוקא אצל בתו אבל בנו לא, וטעמא דאצל בנו איכא כלה בחמותה ולית ליה צוותא עמיה, דאמרי אינשי נבך כך כלבא עול, נבך כך גורייתא פוק.

רנ. ציצית לא מושלי אינשי דמצוה דידיה לא שביק איניש ויהיב לאחריני, והוי סימן מובהק בעדות אשה. מהרימ"ט אה"ע סימן ל"ה.

רמו. צוותא דעלמא עדיפא ליה לאיניש ואיכא דאמרי צוותא דאתתיה עדיפא ליה לאיניש. לענין מצורע מוחלט, במועד קטן דף ז' ע"ב.

רמו. צוותא דאימיה ניהא ליה לינוקא. בפרק ח' דעירובין דף פ"ב [ע"ב], קטן שעירב עליו אביו לצפון ואמו לדרום בתר אמו שדינן ליה, דאפילו בר ו' נמי דלא צריך לאמו צוותא דאימיה ניהא ליה. ועיין בתשובות חדשות להרדב"ז [חלק א] סימן תכ"ט ורס"ג.

רמו. צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא, דיקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא. עירובין דף כ"ח

אות הקוף

והקהל רוצים להיות מוחזקים ותפוסים, נתבעים ולא תובעים, דאם לא כן לא יהא תקנה לרבים שכל אחד יעשה עולה ויאמר מי יתבעני לדין, קדרא דבי שותפי לא קרירא ולא חמימא, לכך יש להחשיבם מוחזקים כדאשכחן בכמה דוכתינן דחשו רבנן לפסידא דרבים כדאמרינן [בבא קמא כח ע"א] מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, ומהר"ם ז"ל [סימן מט] כתב כי מנהג תורה הוא, משום דאמרינן בפרק הרבית [בבא מציעא עג ע"ב] מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח, מדקאמר בטפסא דמלכא מנח, אלמא דמלכא חשיב מוחזק במס שלכל אחד ואחד, והיכא דאיכא שום ספיקא ושום טענה שאינה ברורה ליחיד לפטור מן המס אז אמרינן דינא דמלכותא דינא, ומהרקייהו בטפסא דמלכא מנח עד שיברר שהוא פטור, שכל שעה ידם על העליונה. ועיין במהר"י בן לב ח"ג סימן מ"ז וסימן ק"ח [ק"ז], העלה מדבריו דב' טעמי איכא במילתא, ואיכא בינייהו דלטעמא דקדרא דבי שותפי וכו', נהי דמוציאין מיד היחיד קודם שיתדיין אבל אין יד הצבור על העליונה לומר קים לן כהנך רבוותא דמזכי לן בדין שאר המוחזקים ממש, ולטעמא דמהרקייהו דהני וכו' מצו למימר קים לן כהני רבוותא. ובסימן ק"ח כתב גם כן דהיכא דהוו בדין מסים לפרוע למלך משוינן לרבים מוחזקים לגמרי, שמצו למימר קים לן כהני רבוותא מטעם דמהרקייהו וכו', והיכא דלא הוו מסים ופרעונות המלך דליכא טעמא דמהרקייהו וכו', אלא

רנא. קדרה דשותפי לא חמימא ולא קרירא. בריש עירובין דף ג' [ע"א], קורה שמקצתה תוך כ' אמה ומקצתה למעלה מכ' אמה, וסוכה שמקצת סכך בתוך כ' ומקצת סכך למעלה מכ', אמר רבא במבוי פסול בסוכה כשרה, ואמר התם טעמא סוכה דליחיד היא רמי נפשיה ומדכר אי משתקיל מקצת עובי הסכך הנכנס לתוך כ' וקיימא כולה למעלה מכ', מבוי דלרבים סמכי אהדדי ולא מדכרי שאם תירקב תחתונה של קורה ותעמוד כולה למעלה מכ' אמה לתקרה, דאמרי אינשי קדרה דשותפי לא חמימא ולא קרירא. והכי נמי איתמר בפרק לא יחפור [בבא בתרא] דף כ"ד ע"ב, לענין דינא עלה דמתני' דמרחיקין את האילן מן העיר נ' אמה, אם העיר קדמה קוצץ ואינו נותן דמים בעל העיר, ואם האילן קדם קוצץ ונותן דמים, ואקשינן בגמ' ולימא להו הבו לי דמי ברישא והדר איקון, ומשני אמר רב כהנא קדרה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא, ופירש רש"י [שם ד"ה לא] לא קרירא וכו', אם באת להמתין עד מתן מעות יעמוד זה לאורך ימים, דבני העיר סומכים זה על זה, ובעל האילן רוצה בכך לפיכך יקוץ ואח"כ יגבה מעותיו מהן בבית דין. וכתב המרדכי ז"ל שם [רמז תקכב] בשם מהר"ם ז"ל מכאן יש קצת סמך למה שנוהגים בכל הקהלות שכל היחיד המדיין עם קהלו עבור ענין מסים שהקהל גובים ממנו המס ואח"כ אם ירצה ירדו לדין ואם נטלו ממנו שלא כדין יחזרו לו על פי בית דין,

קונטרס מדות חכמים

לאו בד' ד' הווי קיימי, אייתי מלוה ב' סהדי ואמרו בד' ד' הווי קיימי, ותבע ר' זווי, ואידך אמר פרעתיך מכל מקום אם לא בעפצים במעות פרעתיך, אמר רבא הוחזק כפרן הלוח, א"ל רמי בר חמא הא אמרת כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לא מדכר, והאי נמי לא רמיא עליה לומר באיזה ענין פרעם אלא פרעתיים סתמא, הילכך לא נזכר וסבור שכך השער ולא הוחזק כפרן ונשבע שפרעם מכל מקום, א"ל רבא קיצותא דתרעא מדכר דכירי איניש והוחזק כפרן. ופסקו הטור חו"מ סימן ע"ט. ועיין בתשובת מהרשד"ם חו"מ סימן שמ"ט.

רנה. קרו איניש לברא חרא בניי. בבא בתרא דף קמ"ג ע"ב, ההוא דאמר נכסי לבניי הו"ל ברא וברתא, מי קרו איניש לברא בניי ולסלוקי לברתא מעישור נכסי קאתי, או דילמא לא קרו איניש לברא בניי ולמושכה לברתא במתנה קאתי, ומסקינן דקרו איניש לחד ברא בניי כמה דאת אמרת ובני פלוא אליאב. והתם איכא פלוגתא אי קרו איניש לבר ברא ברא או לא, רב חביבא אמר קרו איניש לבר ברא ברא, מר בר רב אשי אמר לא קרו איניש לבר ברא ברא, תניא כוותיה (דר"א) [דמר בר רב אשי] המודר הנאה מבנים מותר בבני בנים. ובספר מענה לשון בחלק לשון הדיוט הארכתי בפרט הלזי¹⁰¹.

רנו. קרו איניש לנתינה כתיבה¹⁰². בפרק ח' דגיטין דף פ"א ע"א, שלח ליה רב יוסף בר רב מנשיא לשמואל, ילמדנו רבנו יצא עליו קול איש פלוני כהן כתב גט לאשתו ויושבת תחתיו ומשמשתו מהו, שלח ליה תצא והדבר צריך בדיקה, מאי היא דאי קרו איניש לנתינה כתיבה הוי קול, שהרי אומרים פלוני כהן כתב גט לאשתו, והאי כתב נתן הוא, דהא קרו לנתינה כתיבה, ואי לא קרו לנתינה כתיבה אין זה קול ולא יחשדוהו בכהן שהחזיר גרושתו, שהרי לא יצא קול שנתן אלא שכתב, ופרכינן נהי נמי דקרו לנתינה כתיבה אמאי מפקינן לה בהכי, וכי לכתובה גופה מי לא קרו לה כתיבה, ומאן לימא לן דהאי כתב דקא אמרי נתן הוא, דילמא כתיבה בעלמא הוה, ומשני אי מגליא מילתא דקרו לנתינה כתיבה,

טעמא דקדירה דבי שותפי לא משוינן להו מוחזקים אלא לענין שהקהל יגבו ממנו ואחר כך ירדו לדין, אבל אם יהיה באותו הדין פלוגתא דרבוותא היחיד מצי למימר קי"ל כהנך רבוותא כדין מוחזק. וכ"כ בתשובת תרומת הדשן [חלק א] סימן שמ"א, דהיינו דוקא בענין מסיים אבל לא בשאר דברים, ע"ש באורך. ועיין בתשובת הר"ב פני משה ח"ב סימן קי"א, שכתב על אודות בני העיר שתקנו על הסוחרים שבאים שם להסתחר שיפרעו להכנסת ת"ת אם יכולין לתקן כן, ובסוף תשובתו הרמתי' כתב כי לו יהיה שהדבר פלוגתא דרבוותא א"כ כל יחיד הממאן לפרוע להכנסת ת"ת הו"ל יחיד המדיין עם הרבים והרבים מוחזקים כנגד היחיד, ע"ש. ולא הבינותי נועם דברותיו שהרי כל גדולי הפוסקים עלו בהסכמה דבשאר עניינים שאינן נוגעים למס המלך לא חשיבי הרבים מוחזקים לומר קים לן, רק לענין שיגבו ממנו תחילה והוא פלאי. ובהשתעשעי בתשובת הרב המופלא כמהר"י ששון ז"ל [שו"ת בני יעקב] ראיתי שם בסימן א' דף קע"ח ע"א, האריך כדרכו הטובה למעניתו בפרט זה, ובסוף דבריו נתעורר גם הוא על תשובת הר"ב פני משה ז"ל ואצרכא עיון.

רנב. קים לחו לרבנן כל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש. פרק קמא דראש השנה דף י"ג ע"א, ומייתי התם ההיא דכל מדות חכמים כן במ' סאה טובל במ' חסר קרטוב וכו'.

רנג. קים לחו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדרי. פרק ט' דשבת דף (פ"ז) [פ"ה] ע"א, ובעי התם ומנ"ל דמילתא דקי"ל לרבנן מילתא היא, ע"ש.

רנד. קיצותא דתרעא מדכר דכירי איניש. שבועות דף מ"ב [ע"א] ודף מ"ו ע"ב, ההוא דא"ל לחבריה הב לי שית מאה זווי דמסקינא בך, א"ל ולא פרעתיך מאה קבי עפצי דקיימי בשיתא שיתא, א"ל

צינונים והערות

מו. עיין בדברי רבינו לעיל בחלק לשון בני אדם מערכת אות ב' (סימן כד), ושם בקונטרס לשון לימודים (סימן שלח), ושם מערכת אות ב' (סימן תי), ועוד לו שם מערכת אות ש' (סימן תשנד).
 מז. עיין עוד לעיל מערכת אות כ' (סימן קמט) מה שהרחיב רבינו בענין זה.

בית אחד אין האחד יכול להרשות לאחרים להשתמש בחלקו, דהא דקי"ל כרבי אליעזר בן יעקב דאמר יכול לומר לתוך של חברך אני נכנס, כמו ששנינו בריש פרק השותפין [נדרים מו ע"א], י"ל דהני מילי בחצר דאהילוך דחצר לא קפדי אינשי, אבל אהילוך דבית קפדי אינשי. מור"ם בחו"מ ריש סימן קנ"ד [סעיף ב].

רנח. קפידא. פחות מרביעית לא קפדי אינשי, רביעית קפדי אינשי. בבא מציעא דף ק' ע"ב אמתניתין דהמוכר את זיתיו לעצים ועשו פחות מרביעית לסאה הרי אלו של בעל הזתים וכו', ואקשינן בגמ' היכי דמי אי דא"ל קוץ לאלתר, אפילו פחות מרביעית נמי לבעל הקרקע, אי דאמר ליה כל אימת דבעית קוץ, אפילו רביעית נמי לבעל זתים, ומשני לא צריכא דאמר ליה סתמא, פחות מרביעית לא קפדי אינשי, רביעית קפדי אינשי.

רנז. קמוע לא מושלי אינשי. והוי סימן מובהק בעדות נהרג. הרימ"ט ח"א קל"ט.

רס. קרו אינשי לתרי פלגי דיקלא דיקלא. בפרק דייני גזרות [כתובות] דף ק"ט ע"ב, ההוא דאמר להו דיקלא לברת, שכיב ושביק תרי פלגי דדיקלא, יתיב רב אשי וקשיא ליה מי קרו אינשי לתרי פלגי דיקלא או לא, אמר ליה רב מרדכי הכי אמר אבימי [מהגרוניא] משמיה דרבא קרו אינשי לתרי פלגי דיקלי דיקלא.

אע"ג דלכתיבה לחודא נמי קרו כתיבה מחמירין למיחש לקלא ואמרינן כתב ונתן קאמרי ותצא מפני חשד הקול. וכתב הר"ן ז"ל [שם מב ע"ב מדפי הרי"ף] וטעמא מפורש בתוספתא לפי שקול זה לא לחנם יצא אלא לאוסרה על בעלה, וכיון שהכתיבה אינה כלום אלא לדברי בית שמאי ודאי משום נתינה יצא הקול, ע"כ. ועיין במהרימ"ט חלק אבה"ע סימן כ"ח (דף ל"ג ע"א), והרמב"ם פרק י"ז מהלכות איסורי ביאה [הלכה ט], כתב דין זה סתם דיצא עליה קול פלוני כהן כתב גט לאשתו ומת ונישאת לכהן אחר תצא מן השני, ולא חילק בין אי קרו לנתינה כתיבה ללא קרו, ותמה עליו הר"ן ז"ל. והב"ח בטור אבה"ע סימן ו' כתב דס"ל להרמב"ם ז"ל דאשנויא לא סמכינן, ואיכא למימר דהדבר צריך בדיקה אי מבטלינן קלא קאמר, אבל כתיבה נתינה קרו לה אינשי, ואע"ג דבנהרדעא לא מבטלינן קלא אפ"ה שלח ליה דצריך בדיקה דדילמא באתריה דר' יוסף מבטלינן קלא, אלא דתלמוד קא משני דאפילו לסברתך דקשיא לך מנהרדעא דאתריה דשמואל הוא נמי איכא למימר דצריך בדיקה אי קרו אינשי לנתינה כתיבה קאמר, אבל לפי האמת לא אצטריך להך שינוייא דקמשני לדחות הקושיא אלא סמך אפשטא דמתני' וברייתא ומימרא דאמוראי, וע"ש עוד ישוב אחר יותר נכון.

רנז. קפידא. כתב המרדכי ז"ל בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא רמז תקנח] שנים שיש להם בשותפות

אות הרי"ש

שהוא איטר רגל. אבל אם רוצה לילך לצד ימינו או ע"כ הוא מתחיל ללכת ברגל שמאלי לפי שהיא יותר מרוחקת ממקום חפצו מרגלו הימנית, ולכן לענין בדיקת החולץ צריך שיעמידוהו בית דין ורגליו מכוונות ומיושרות ויאמר לו הדיין שילך מכנגד פניו ולהלאה ולא לצד ימין ולא לצד שמאל. ומעשה היה שהושיבו החולץ על הספסל פניו קדמה והדיינים היו יושבים לצד ימין וקראוהו שיבוא אצלם והתחיל

רסא. רגל בני עקר אינשי כרעיה דימינא עקר ברישא. יומא דף י"א [ע"ב], ולענין בדיקת היבם שלא יהיה איטר בדקינן בהילוך הי מינייהו מסגי ברישא הוא הימין. והר"ב גינת ורדים בספר גן המלך סימן ט' כתב וז"ל, אדם שעומד ורגליו מכוונות ומיושרות ורוצה לזוז ולילך ממקומו ולהלאה אל מול פניו או הוא מתחיל להלך ברגל המיומנת לו, ואם התחיל לילך ברגל שמאל נודע

ציונים והערות

מח. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ו' (סימן עו). וע"ע לעיל בחלק תוספת דרבנן מערכת אות ו' (סימן קיו). מט. עיין לעיל בדברי רבינו מערכת אות ס' (סימן ריג). נ. עיין לעיל בדברי רבינו בחלק לשון בני אדם (מערכת אות ד' סימן מו) מה שהרחיב בדבר.

חוששין לו, פירש (רש"י) [רשב"ם] [ד"ה אין] דכל כך לא היה מחליף שמו זמן מרובה פן יודע הדבר. לא אתחזק מאי, אמר אביי דקרו ליה ועני, רב זביד אמר רמאה ברמאותיה זהיר, דידע ויזהר לענות הילכך אין תקנה עד דליתחזק.

רסד. רובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא. בריש פרק בן סורר ומורה [סנהדרין סט ע"א] ע"ש, ובתשובות הרדב"ז ח"ג על הרמב"ם סימן קמ"ד.

אות השי"ן

משום דמצי א"ל אי מחיית באפאי הוינא מזדהרנא בשטרי, ומשני דא"ל חברך חברא אית ליה וכו'.

רסז. שליח. כי משוי איניש שליח במילתא דקיימא קמיה, במילתא דלא קיימא קמיה לא משוי, א"נ מילתא דמצי איהו עביד השתא משוי איניש שליח, מילתא דלא מצי איניש עביד השתא לא מצי משוי שליח. ריש פרק ב' דנזיר [יב ע"א]. ועיין במהרימ"ט חו"מ סימן כ"ג (דף כ"ח א'), ובספר בני יעקב [מאמר א זמן] דף נ"א ע"ג בפרט הלז.

רסח. שהות הולד במעו אמו.² אמרינן בפרק הערל [יבמות] דף פ' (ע"א) [ע"ב], עבד רבא תוספאה עובדא, באשה שהלך בעלה למדינת הים ואשתהי"ב חודש ולא אתא ואכשרה, דולד משתהי י"ב חודש במעו אמו, וכתב מהר"י קולון בשורש ק"ג, שכן דעת הפוסקים שהולד כשר והאשה מותרת לבעלה. והרא"ש ז"ל כתב בפרק עשרה יוחסין [פרק ד דקידושין סימן ז] בשם הלכות גדולות, דאפילו שהא טובא נמי כשר, דאמרינן שמא בא בעלה בצנעא ושמש, וההיא דפרק הערל דמשמע דבשהא יותר מי"ב ירחי הוי ממזר, דלא משתהי ולד טפי מי"ב ירחי, מיירי שהבעל והאשה מודים שלא בא, אמנם התוס' בנדה דף ל"ח [ע"ב] ד"ה שיפורא גרים וכו', כתבו דלא קי"ל כרבא תוספאה דפרק הערל דאשתהי י"ב ירחי, ע"ש. וכן פסק באגודה. ועיין בתשובה שהביא מרן הבית יוסף באה"ע סוף סימן קע"ח,

לילך ברגל שמאל פעם ובי' ואז העמידוהו נגד פניהם וקראוהו אצלם והתחיל להלך ברגל ימין פעם אחר פעם, ע"ש.

רסב. ראש חודש. ליום ראשון דראש חודש קרו ליה אינשי ריש ירחא. נדרים דף (ס"ב) [ס'] ע"ב².

רסג. רמאה ברמאותיה זהיר. בבא בתרא דף קס"ז ע"ב, כל שהוחזק שמו בעיר ל' יום אין

רסה. שטרא לפירי לא עבדי אינשי. בבא בתרא פרק חזקת הבתים דף ל"ג ע"ב, אמר רב זביד הטוען ואמר לפירות ירדתי מהימן, פירוש אם כשטענו בעל הקרקע מאי בעית בהאי ארעא, אילו לא השיב לו מינך זבינתה אלא לפירות ירדתי, שמכרת לי פירות עד י' שנים, דאמר רב יהודה האי מאן דנקיט מגלא ואמר איזיל איגדריה לדיקלא דפלניא דזביניה ניהלי מהימן, אלמא לא חציף איניש דגזר דיקלא דלאו דיליה, הכא נמי לא חציף איניש למיכל פירי דלאו דיליה, אי הכי ארעא נמי כי טעין זבינתא מינך ליהמנוה בלא עידי חזקה דלא חציף איניש למיחתי בארעא דלאו דיליה ולמיכל פירותיה, ומשני ארעא אמרינן ליה אחוי שטרך, אי הכי פירי נמי, שטרא לפירי לא עבדי אינשי. ועיין במהרשד"ם חו"מ סימן רכ"ו בפרט זה.

רסו. שטר. שתא קמייתא מזדהיר איניש בשטריה תרתי ותלת מזדהר טפי לא מזדהר. בבא בתרא פרק חזקת הבתים דף כ"ט ע"א, עלה דבעי תלמודא טעמא דחזקה בג' שנים, ואמר התם רבא טעמא משום דשתא קמייתא מחיל איניש, תרתי מחיל, תלת לא מחיל, אי נמי שתא קמייתא לא קפיד איניש תרתי לא קפיד תלתא קפיד, ולכולהו אית להו פירכא, עד דאמר רבא טעמא שתא קמייתא מזדהר איניש בשטריה, תרתי ותלת מיזדהר טפי לא מזדהר, אלא מעתה מחאה שלא בפניו לא תיהוי מחאה,

צינונים והערות

נא. עיין בדברי רבינו לעיל בחלק לשון חכמים (מערכת אות ר סימן תעג).
נב. עיין בדברי רבינו לעיל מערכת אות ו' (סימן עה), ומערכת אות י' (סימן קלא).

לצורבא מרבנן דלא נפיש ליה חמרא, ליגמע גמוע בלגימות גסות, רבא אכסא דברכתא אגמע גמועי משום חבוב מצוה.

רעא. שוכר לאו דרכיה למטרח ולמוזבן, חמר דרכיה למטרח ולמוזבן. בבא מציעא דף ע"ט ע"ב.

רעב. שכיב מרע מידק דייק וחרר יחיב. בבא בתרא דף קמ"ח ע"ב.

רעג. שבועה לא עביר איניש דמשתבע אדעתא דנפשיה. נדרים דף כ"ה ע"א.

רעד. שטר אית ליה קלא עדים לית לה קלא. בבא בתרא דף מ"א ע"ב, והא דמוכר שדהו בעדים בלא שטר גובה הלוקח מן המוכר אפילו מנכסים משועבדים, מתרץ לה התם דאע"ג דמכרה בעדים בלא שטר לית ליה קלא ממילא, אלא א"כ יפשפשו ויחקרו הדבר לקוחות אינהו אפסידו נפשיהו דשדו זוזיהו בכדי שהיה להם לחקור יפה, ע"ש.

ערה. שיהוי. אשה ששהתה אחר בעלה עשר שנים ונשאת שוב אינה יולדת, אבל דעתה להנשא מתעברת. ההיא איתתא דאתא לקמיה דרבי יוסף אמרה לו רבי אני שהיתי אחר בעלי עשר שנים וילדתי, א"ל בתי לא תוציאי לעז על דברי חכמים, עד דאמרה ליה לנכרי נבעלתי. יבמות דף ל"ד ע"ב.

רעו. שליח בשליחותו. אע"ג דחזקה שליח עושה שליחותו, אין חזקתו לעשות מיד ועד כוליה יומא מתעצל. פרק ג' דעירובין דף ל"ב [ע"ב] בפלוגתא דרב נחמן ורב ששת, דרב נחמן אמר בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו, ורב ששת אמר חזקה שליח עושה שליחותו, ואמר רב נחמן מנא הני מילי דתנן [פרק י' דמנחות משנה ה'] משקרר העומר הותר החדש מיד, והרוקנים מותרים מחצות היום, לפי שיודעים שאין בית דין מתעצלין, בית דין

ושם בסימן קנ"ו הביא מרן הבית יוסף ז"ל תשובת הר"ש בר צמח ז"ל [הרשב"ש סימן תקיג] על הא דאמרין בפרק יוצא דופן [נדה לח ע"ב] יולדת לתשעה יולדת לשלמים ולא למקוטעין, כבר תמהו על זה רבים שהחוש מכזיב זה, והתוס' [עבודה זרה כד ע"ב ד"ה פרה, חולין מז ע"א ד"ה כל] כתבו שעתה נשתנו העניינים, כמו שאמרו פרק ג' דבכורות [כ ע"א] פרה וחמורה אינן יולדות אלא לג' שנים, ועתה יולדות לב' שנים, וכן תמצא בהרבה דברים, ע"כ. ועיין בתשובת הרשב"א ח"א סימן צ"ח, במ"ש ז"ל טריפה אינה חיה י"ב חודש, ע"ש באורך.

רסמ. שיהוי לחד יומא לא משהו אינשי. במועד קטן דף ט' [ע"א], עלה דאין נושאינ נשים במועד, ולחד טעמא דאמרין התם משום ביטול פריה ורביה, דאי שרו נושאינ ביו"ט אין אדם נושא אשה כל השנה אלא ממתין עד המועד שיהא עושה סעודה אחת ליו"ט ולנושאינ, ופרכינן מהברייתא דקתני כל אלו שאמרו אסורים לישא במועד מותרין בערב הרגל, אע"ג דז' ימים של סעודה היו ברגל, ומשני לחד יומא לא משהו אינשי נפשיה, כלומר כיון שאינו יכול להתחיל אלא בערב הרגל אין ממתנין עד הרגל דדילמא מתרמי מילתא דלא מצי מתחיל בערב הרגל ולא מתחיל כל הרגל, ע"ש ברש"י ז"ל.

רע. שביעה. כי שבע איניש חמרא מגרונו שבע. סוכה דף מ"ט ע"ב, עלה דאמר ריש לקיש בזמן שמנסכין היין על גבי המזבח פוקקין את השיתין, פירש רש"י [שם ד"ה פוקקין] פוקקין את נקב שבראש המזבח שהנסכים יורדין בו לשיתין שיראה היין עליו כגרון מלא ושבע, לקיים מ"ש הסך נסך שכר, דשכר לשון שתייה, לשון שביעה, לשון שכרות, אמר רב פפא ש"מ כי שבע איניש חמרא מגרוניה שבע, כלומר על ידי ששותהו בלגימות גסות וגרון מלא הוא משביע, ולא ע"י שתיה מרובה שמכניס הרבה יין במעיו ע"י לגימות דקות, ואינן כאוכלין ששובע שלהם בא במילוי כרס, ואמר רבא נפקא מינה

ציונים והערות

נג. עיין עוד לעיל בדברי רבינו מערכת אות כ' (סימן קלד).

שליח להפר את נדרו למ"ד עד כמה צריך להמתין ע"ש"ד.

רעז. שליח סמכא דעתיה דאיניש עליה דעביד שליחותיה, חברו לא סמכא דעתיה עילויה, שליח טרח למעבד שליחותיה, חברו לא טרח. קידושין דף נ"ט ע"א.

הוא דלא מתעצלי בו, הא שליח מתעצל, ורב ששת אמר לך בית דין עד פלגיה דיומא, שליח עד כוליה יומא מתעצלי, פירש רש"י ז"ל [עירובין שם ד"ה שליח] שליח כוליה יומא נטרינן לשליחותיה, ומכי מטא לאורתא סמכינן עליה דודאי לא עבר היום עד ששמר הבטחתו ע"כ, ועיין בפרט הלז במשנה למלך הלכות בכורות פרק ד' [הלכה א] לענין מי ששלח

אות התי"ז

בחד תמיהא, דדוקא תרי מילי דתמיהא בעינן כי היכי דלא ליתי לאיחלופי. ולענין הלכה עיין בספר פרי חדש יו"ד סימן י"ב ומ"ש הר"ב (יפה תרי) [פרי] תואר על דבריו, ע"ש.

רפ. תרתי לא עבדי. בפרק המפקיד [בבא מציעא] דף ט"ל ע"ב, מרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאי, א"ל פלוג לי, א"ל לא ידענא לך, אתא לקמיה דרב חסדא א"ל זיל אייתי סהדי דאחזה את, א"ל אית לי סהדי ודחלי מיניה דגברא אלימא הוא, א"ל לדידיה, זיל אנת אייתי סהדי דלאו אחוך הוא, א"ל סוף סוף אתו סהדי ולא מסהדי אלא כמותי דחלי מינאי, אמר רב חסדא תרתי לא עבדי אינשי, כלומר מיראתך יעשו אחת שישתקו, אבל שתים רעות לא יעשו, לא דיין שישתקו ולא יעידו האמת, אלא גם שיעידו שקר. ועיין בשיטה מקובצת להרב בצלאל ז"ל [שם].

רפא. תנאי. בתנאי לא מזדהיר איניש באיסורא מזדהר איניש. פרק אלו מותרין [נדרים] דף י"ד ע"ב, קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר, אל ישן היום שמא ישן למחר, ורב נחמן אמר ישן היום ולא חיישינן שמא ישן למחר, ומודים באומר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום שישן היום, כי לא מזדהיר איניש בתנאה, אבל באיסורא מזדהיר, ע"ש פירוש רש"י ז"ל.

רעה. תרי קלי לא משתמעו. בפרק ראוהו בית דין [ראש השנה] דף כ"ז [ע"א] עלה דמתני' שופר של ראש השנה ב' חצוצרות מן הצדדין, פרכינן ותרי קלי מי משתמעו, והתניא זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, עד שאין הפה יכולה לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע, ומשני תרתי קלי מחד גברא דומיא דזכור ושמור לא משתמעו, מתרי גברי משתמעו, ופרכינן ומתרי גברי מי משתמעו, והא תניא בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהיו ב' קורין וב' מתרגמין, ומשני הא דשופר וב' חצוצרות מן הצדדים לא דמיה אלא להא דתנן בהלל ובמגילה, אפילו עשרה קורין, אלמא כיון דחביב יהיב דעתיה, הכא נמי בשופר כיון דחביב יהיב דעתיה.

רעז. תרי תמיהי דכירי אינשי. חולין דף ע"ה ע"ב, בפלוגתא דתנא קמא ורבי שמעון בולד בהמה שהפריס על גבי קרקע, דלתנא קמא בעי שחיטה מדרבנן דאתי לאיחלופי לאכול בהמה בלא שחיטה, ולרבי שמעון שחיטת אמו מטהרתו, אמר אביי הכל מודים בקלוט בן פקועה שהוא דבר תמוה, או שהיה בו שאר דבר של תימה, כמ"ש (בהגהות אשירי) [הרא"ש] [פרק ד חולין סימן ו] ז"ל, מותר מאי טעמא כל מילתא דתמיהא מדכר דכירי לה אינשי, איכא דאמרי אמר אביי הכל מודים בבן פקועה קלוט בן קלוטה שאמו גם כן היתה קלוטה דמותר, מ"ט תרי תמיהי מדכר דכירי אינשי, דלהאי לישנא לא סגי

ציונים והערות

גד. עיין עוד בדברי רבינו לעיל מערכת אות ע' (סימן רלו).

רש"י [שם ד"ה ת"ח] הטעם דסתמא דאיניש מצדיק מעשיו לזכות בשעת מיתה דאמר מר [ברכות לד ע"ב] כל הנביאים לא נתנבאו אלא למהנה ת"ח מנכסיו. רפג. תלישה ברגל הוי תלישה. עירובין דף ק' ע"ב.

רפב. תלמיד חכם וקרוב, ת"ח ושכן. קריבא דעתיה דאיניש בתלמיד חכם טפי מהני, בכתובות פרק הכותב דף פ"ה [ע"ב] ההוא דאמר נכסי לטובייה וכו', שכן ותלמיד חכם, תלמיד חכם קודם, קרוב ותלמיד חכם, תלמיד חכם קודם, ופירש

נגמר ונשלם בשליש ראשון לחודש תמוז שנת מהי מענה לשון לפייג

ע"י המסדר במלאכת הקודש החכם הנעלה פנחס קלעי היי

וע"י המסדר במלאכת הקודש החכם הנעלה דוד ישראל'יגיה היי

וע"י העוסק במלאכת היקר ונעלה שלמה שאלתיאל היי

מפתחות לספר קהלת יעקב

מאת מוה"ר רבי יהודה סיד זיע"א

בעל ספר נר מצוה

הקדמת בעל הנר מצוה

השמש יצא על הארץ האי ספרא דבי רב יעקב סבא קדישא פקיע ומומחה כאילה ביבנה, האיר זורח להורות את בני ישראל אור יקרות שבעתים כאור החמה והארץ האירה מכבודו ליהודים היתה אורה ולכל בני ישראל היה אור הווי זהיריין כמראה האופנים גמר פני פני. אסף בחופניו מלא צנא דרובשא הדובשנין והסופגנין שמהן תצא תורה שלימה אוריין תליתאי מורשה קהילות יעקב גלי עמיקתא ומסותרתא ושפוני טמוני. איידי דמחדדן שמעתתיה ברוח מבינתו כל מילי דמר אגמרא בסימני איכפל תנא לאשמועיין שבעה אלה עיני דאתיא בתמניא אנפי מאלף ועד תי' הוא היה מונה. השתא מיהא אנכי הרואה למי שנתעסק בקדשים למסור את המפתח אסף איש טהור מתוך הקהל ספרא וספרי וכולהו תנויי שלומי אמוני, האף אמנם האי תנא דידן תנא ושייר מאי שייר לוח הסימנים בדילי מיניה.

וכל כי האי מילתא נסב'ר לבי בקרבי מי יתנני לעשות כוונים למלאכת השמים כגון פתיחן ליה בכל פונות שהוא פונה, אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר יהודה היה נותן בהם סימנים מאז הבוקר עד כי משחרי כותלי ידים עסקניות ינוד הקנה.

אודה ה' בכל לבב שיצאת מחשבתי לפועל למסור מפתח הסימנים אמת גדולה לכל הקהל הקדוש הזה והוא יתן מעדני, יפה נדרשת מאלף עד תי' ול' סדרים מעין דוגמת סדר הערוך והשרש כולו כהדר'ת דהדר' הודר'ני.

והיה כל מבקש ליהנות מזיו איקונין שופריה דיעקב קהלא קדישא יכנס בפתח זה עיניו תחזנה משרים אתרא דמריה דביתא תלי זייני.

ואנו ליה עינינו זכות הרב קהלא קדישא יגן בעדינו ותצליח סופינו אחרית ותקוה בשלוח ובשמני, אני עני הוא המדבר פה סופי'אה יע"א עיר עוז לנו בהשליש התיכון לח' תמוז מהאי שתא בהתאס"ף ראשי עם לפ"ק ונפוצות יהודה יקבץ ובאו ציון ברינה נבואה למשכנותיו בקיבוץ בניה בני חביבי.

כה מעתיק העבד הנרצע ליודעי דת ודין ושותה בצמא את דבריהם הנוזלים מתוך בור סיד הצעיר יהודה בכ"ר מנוח סיד.

א.ה. הנה אינה ה' לידי מפתחות לתוכנם של ספרים אלו אותם ערך הכין וחקר הגאון מוה"ר רבי יהודה סיד זיע"א בעל הנר מצוה, וקבעם בסוף חלק ב' בספרו, מפתחות אלו מתייחסים לכל חלקי הספר זולת לחלק 'לשון תורה' שהוא לא נדפס יחד עם הספר במהדורות הקודמות, ואנכי יד כהה ערכתי מפתחות גם לתוכנו של הספר לשון תורה, ושבצנו אותם בתוך דברי המחבר זיע"א כאשר יראה המעיין.

וזאת למודעי כי הרב המחבר במפתחות שערך ציין ההפניות לספרים ע"י ציון לדף הספר, אך מכיון שבמהדורה הזאת שונו מספרי הדפים אזי יגענו לשנות את כל ההפניות מדפי הספר לשמות הספרים.

מפתחות לספר קהלת יעקב

מאת מוה"ר רבי יהודה סיד זיע"א

בעל ספר נר מצוה

כפלי האליף

אבא. לא קרו אינשי לאבא דאבא אבא סתמא אלא
אבא רבא, או אבא פלוני. לשון בני אדם סימן א'.

אבד. אינו איבוד החלמי. רק כאבדה המתבקשת.
לשון תורה סימן ו'.

אבד. יש חילוק בין אבד לנאבד. לשון חכמים סימן
ג'.

אבדה. הא דאמרינן בפרק ב' דמועד קמח וכולם אם
כינונו מלאכתו במועד יאבדו, ר"ל שנית דין מאבדים
אותו ממון. לשון חכמים סימן ב'.

אבדה. מצינו דקורא הש"ס לאונס אבדה. לשון
חכמים סימן א'.

אבדה. שאמרו גבי שומר שכר יש בכלל זה אפילו
אבדה קרובה לאונס. לשון בני אדם סימן קכ"ו.

אביר. אין אביר אלא אב בית דין. וכן הוא כינוי
למלאכי השרת. לשון תורה סימן ה'.

אבל. מצינו שהוא לשון הודאה ור"ל אמת. לשון
חכמים סימן ד'.

אבן גדולה. זו שכינה. לשון תורה סימן ח'.

אבן השוחם. דרשו רז"ל זה מקרא משנה ותלמוד.
לשון תורה סימן ט'.

אבן. זה מלך המשיח. זו זכות האבות. זה בית דין
שכלשבת הגזית. זה ספר תורה. ישראל נקראו אבן.
זו ירושלים. כינוי לאברהם אבינו. כינוי לרחל אמנו.
לשון תורה סימן ח'.

אבן. כינוי ליצר הרע. לשון תורה סימן י'.

אבן. כינוי לתלמיד חכם. לשון תורה סימן ז'.

אברים. תרגום של תנח"ך לנתחיו, תפלא לאברוהי.
לשון חכמים סימן פ"א.

אב. הא דק"ל לא חציף איניש לשוויה לאבבה שליח,
וכן מ"ש אבבה לגבי בריה משתעבד נפשיה, וכן מ"ש
שחייב האב להשיא את בנו אשה, וכן מ"ש האב
שכנה בית חתנות לבנו הגדול דקנוהו, וכן מ"ש
דברים הנקנין באמירה בשעת קידושין כמה אתה נותן
לבינך וכו', וכן מ"ש האב חייב במוזנות בניו הקטנים,
וכן מ"ש קמן האוכל נבלות אביו מצווה להפרישו אין
האם בכלל כל אלו הדברים. לשון חכמים סימן ע"ג.
ובלשון בני אדם סימן קכ"ט וק"ל וק"ם וקמ"ו
וקפ"ט ורל"ד. ומדות חכמים סימן ק"ן. ועיין עוד
בלשון חכמים סימן ז' מה שהאריך בענינים אלו.

אב. זה בנה בנין למילף מיניה, ופעמים אמרינן איפכא
זה בנה אב דבעלמא איפכא, ומעמא מעים מאי שנא
דפעמים אמרינן הכי ופעמים הכי. לשון חכמים סימן
ק"ג.

אב ואם. דרשו רז"ל זו עבודה זרה. לשון תורה סימן
ד'.

אב. אלו הנביאים שנקראו אב. לשון תורה סימן ב'.

אב. כינוי לרב. וכינוי לחמיו של אדם. לשון תורה
סימן א'.

אב. מלשון אביב שהאב קודם לבן. לשון תורה סימן
ב'.

אב. פלוגתא אי קרי לאבי אביו אב. לשון תורה סימן
ג'.

אב שמחל על כבודו דמחול דוקא על כבודו מצי
מחיל אבל לא על כיונו. לשון חכמים סימן ק"ח
ורצ"ה.

אבא חלפתא. כשאומר רבי יוסי הוא על אביו ומעמא
מעים איך מוזכרו בשמו. לשון חכמים סימן ק"ט.

אבא לגבי ברא אחולי אחיל. והוא הדין בכל מי שדעת
האדם קרובה אצלו יותר. מדות חכמים סימן מ'.

אדם. כינוי לבעל צדקה. לשון תורה סימן י"ז.
 אדם. כינוי למלאכי השרת. כינוי ליוסף הצדיק. כינוי לנח. לשון תורה סימן ט"ז.
 אדם. לשון חיבה אחוה ורעות. לשון תורה סימן י"ג.
 אדם. מת לא מיקרי אדם. תינוק בן יומו מיקרי אדם. לשון תורה סימן י"ט.
 אדם. נומריקון 'או דם' האדם משוקל חציו מים וחציו דם. וחז"ל אמרו אדם ר"ת אפר דם מרה. לשון תורה סימן ט"ו.
 אדם. שם כולל לאיש ואשה. חוה נמי נקראת אדם. לשון תורה סימן י"ב.
 אדם. שם כינוי לאדם הראשון בכמה מקומות. לשון תורה סימן י"ד.
 אהבה. כינוי לצדיקים לשכינה ולתורה. לשון תורה סימן כ"ג.
 אהל זרוק אי הוי אהל. לשון חכמים סימן ע"ה.
 אהל. כינוי לאשה. כינוי לשמים וארץ. כינוי לחמה. כינוי לירח. ודרשו אהל זה בית המדרש. כינוי לבית המקדש. לשון תורה סימן כ"ד.
 או. משמע במקום אם. לשון תורה סימן כ"ו.
 או. משמעותו להקדים הדבר הכתוב קודם מילת או למילה הכתובה אח"כ. לשון תורה סימן כ"ה.
 אוהב ושונא דפסלינג' לזון אי הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן נ"ד.
 אויבים. זו אשתו. זה יצח"ר. אלו תלמידי חכמים. לשון תורה סימן כ"ח.
 אוכל נפש דשרי ביו"ט באיזה דבר הוי. תוספת דרבנן סימן כ"ה וכ"ו.
 אולי. משמעותו לנ' לשונות: אם. בקשה. שמא. לשון תורה סימן ל"ח.
 אומדנא. היכא שיש לא אזלינן אחר לשון בני אדם. לשון בני אדם סימן ג'.
 אומים. אלו שלא שעבדו בישראל נקראו אומים. לשון תורה סימן כ"ז.
 אומר יקדשו ידי לעושיהן לאו דוקא אומר, אלא נעשה כאומר. לשון חכמים סימן ל"ו.
 אומרים לו. מצינו שאומרים ורוצה לומר כופין אותו. לשון חכמים סימן י"ב.

אנב. קנין אנב אי הוי דאורייתא או דרבנן, הרב הבן נר"ו האריך הרחיב בענין זה. תוספת דרבנן סימן ל"ב.
 ופירוש אנב. לשון חכמים סימן ה' ו'.
 ואיזה דבר נקנה באנב. לשון בני אדם סימן רע"ג.
 אנב. צוואה שכתוב בסופה ונעשה הכל בקנין אנב סודר שקנינו ממנו וכו' מה דינו. לשון בני אדם סימן ת"ו. ועיין עוד בלשון חכמים סוף סימן ה'.
 אנדה. מדרש אנדה וכיוצא הוא לשון משיכה שתרגמו ונגידו. לשון חכמים סימן פ"ב.
 אנודה. שלשה קלחים קרוי אנודה. לשון תורה סימן י"א.
 אדומי. לפעמים אין הכוונה לאדומי ממש. לשון תורה סימן כ"א.
 אדון. כל מקום שנאמר אדון עוקר דיוורין ומכנים דיוורין. לשון אדנות על המלכות. לשון תורה סימן כ"ב.
 אדיר. אין אדירים אלא אבות. אדיר זה הקב"ה. אדירים אלו ישראל. אדירים אלו אוה"ע. אין אדיר אלא מלך. לשון תורה סימן כ'.
 אדם חשוב. שאמרו אצל קידושין הוא דחשוב לדירה. לשון חכמים סימן ט'.
 אדם טועה היכא אמרינן. מדות חכמים סימן ל"ד.
 אדם יודע אמרינן בכמה דברים. מדות חכמים סימן א'.
 אדם נאמן על עצמו היכא אמרינן. מדות חכמים סימן ל"ה.
 אדם עשוי למכור נכסיו ע"י שליח. מדות חכמים סימן ל"ג.
 אדם עשוי שלא להשביע את עצמו היכא אמרינן. לשון חכמים סימן קל"ד. ומדות חכמים סימן ל"ב.
 אדם קרוב אצל עצמו וה"ה אצל אשתו אבל לא אצל ממונו. לשון חכמים סימן תכ"ו.
 אדם. בלשון תורה כולל איש ואשה משא"כ בלשון חכמים, אבל מ"ש שאין אומות העולם קרוים אדם הוא בין בלשון תורה בין בלשון חכמים. לשון חכמים סימן ז'. ועיין עוד בתוספת דרבנן סימן י"ז מענין זה.
 אדם. הוא כינוי לישראל דוקא ואיכא ג' כללים בזה. לשון תורה סימן י"ח.

אותם כשאומר משמע שהוא ידוע לו. לשון בני אדם סימן ו'.

אז. לשון או הכתוב בשטר היו דוקא על אותו זמן ולא אחר כך. לשון חכמים סימן ב'.

אז. לשון במחון. לשון אמנה. לשון שמחה. ודן אי משמעותו לעבר ועתיד או חד מיניהו. לשון תורה סימן ל"ט.

אזהרה. דקי"ל לא ענש אלא אם כן הוזכר היינו שאר עונשים אבל עונש כרת לא בעי אזהרה. תוספת דרבנן סימן כ"ח.

אזהרת עשה לאו שמה אזהרה לענוש עליה מיתה, ועיין מה שהקשה על זה. תוספת דרבנן סימן כ"ט.

אורת. משמע אפילו נשים. לשון תורה סימן מ'.

אח גדול שחייבים בכבודו היינו דוקא גדול האחים. לשון חכמים סימן ק"ו וקנ"ה.

וכבוד אח גדול דהוי מדרשא דיו"א אי חשיב מפורש בתורה. תוספת דרבנן סימן ק"ס.

את. דרשו אחיכם אלו בעלי מקרא. לשון תורה סימן מ"ב.

את. לשון קשה ורע. לשון תורה סימן מ"א.

אחד זה ואחד זה כשאומר אורחא הוא דתני הפשט תחילה היבא דקאי אקרא. לשון חכמים סימן קי"ב.

אחד. לשון 'אחד' שונה מלשון 'ראשון'. לשון תורה סימן מ"ז.

אחד. נדרש בחז"ל על המלך. לשון המיוחד שבדבר ההוא. לשון תורה סימן מ"ו.

אחווה. לשון זה רק על קרקע שהוא תחת רשותו לא בקרקע המוקצת למת. לשון תורה סימן נ"ח.

אחור. זה העולם הבא. לשון תורה סימן נ"ו.

אחוריה. הא דאמר רבי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה ר"ל שישב בשורה שלאחריו. לשון חכמים סימן י"א.

אחזקי אינשי ברשיעי לא מחזיקינן. מדות חכמים סימן ב'.

אחיד. משמעותו כשהוא חי ולא כשהוא מת. לשון תורה סימן מ"ג.

אחים. לפעמים פירושו לשון דיבוק ואיחוי. לשון תורה סימן מ"ד.

אחים. סתם קרובים מיקרו אחים. אחיו הם בניו. לשון תורה סימן מ"ה.

אונם דגוזם והפחדה באיזה דבר חיישינן. לשון חכמים סימן פ"ה. ועיין לקמן ד"ה גזים.

אונם מיתה דגמר ומקני אנב אונם מיתה היינו בדבר שאינו מתחייב לעולם אלא פעם אחת. לשון חכמים סימן פ"ו.

אונם. איזה דבר מקרי לענין נדרי אונסים ולענין מכירה. לשון חכמים סימן ע"ו וע"ז ופ"ז. ובלשון בני אדם סימן תקפ"ו ותקפ"ח.

אונם. הא דקי"ל חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה כאילו עשאה היינו דוקא באנס דלא שכיה. לשון חכמים סימן פ"ח.

אונם. יש הפרש בין אנוס לשונג והראיה בזה. לשון חכמים סימן ע"ב וקמ"ב ותצ"א. ועיין לקמן ד"ה בין באונס.

אונם. לא מקרי כשעקר דירתו מן העיר מחמת בעלי חובותיו לענין חזקה. לשון בני אדם סימן תרצ"ב.

אור כוכבים חשיבה אור לענין הנודד מן האור. לשון חכמים סימן ע"ד.

אור. כינוי למטר. אלו מעשיהם של צדיקים. זה אור שכינה. דבר אחר אור תורה. דבר אחר אור בהנים. לשון תורה סימן ל"ב.

אורח חיים. אין אורח אלא יסורין. לשון תורה סימן ל"א.

אורה. עיין לקמן ד"ה חזקה אורה.

אורה. חילוק בין אורה לדרך ונתיב. לשון תורה סימן כ"ט.

אורה. נאמר על החמה בשקיעתה. אין אורחות אלא אשה. לשון תורה סימן ל'.

אות. כינוי לצרעת. לשון תורה סימן ל"ג.

אותה. האומר על כבר שבועה שאל אוכל אותה אי משמע אפילו מקצתה או כולה. לשון בני אדם סימן ד'.

אותה. לשון מיעוט. דרשו רז"ל שלימה ולא חסירה. לשון תורה סימן ל"ה.

אותו. את עצמו. לשון תורה סימן ל"ז.

אותו. מלשון אות. לשון תורה סימן ל"ו.

אותות. לשון רושם. לשון תורה סימן ל"ד.

אותיות. מצינו שאומר ור"ל שמות. לשון חכמים סימן י"ז.

אחר הדברים. רגילין רו"ל לומר אחר הרהורי דברים. לשון תורה סימן נ"ד.

אחר הפסח. עד אימתי מקרי לענין מי שנשבוע לחברו לפורעו אחר הפסח. לשון בני אדם סימן ה'.

אחר השבת. עד אימתי מקרי. לשון בני אדם סימן ז'.

אחר מקרי נמי היבם. לשון חכמים סימן י"ד.

אחר. דרשו רו"ל לא אחר ממש דהיינו הולך אחרי פלוני, אלא אחרי דבריו ועצתו. לשון תורה סימן נ"ב.

אחר. פלוגתא במדרש אי אחר סמוך או מופלג. לשון תורה סימן מ"ט.

אחר. לפעמים נדרש כמו אחר כך. לשון תורה סימן מ"ח.

אחר. לשון נגאי. לשון תורה סימן נ'.

אחר. נדרש לחלק. לשון תורה סימן נ"א.

אחרון. עיין לקמן ד"ה אמצע.

אחרון. מצינו אף דאיכא אחרינא בתריה קרי ליה אחרון. לשון תורה סימן נ"ה.

אחרי מות. כל מקום אחרי מות חזר העולם לאחוריו. לשון תורה סימן נ"ג.

אחריות. מאיזה שורש הוא ומהו פירושו. לשון חכמים סימן ט"ו.

ועיין עוד שכתב דסתם המקבל אחריות הוא אם יתחייב בדין תורה ולא בדינא דמלכותא. לשון בני אדם סימן תק"ג.

ובאיזה דברים מתחייב באחריות המקבל עליו אחריות. לשון בני אדם סימן קל"א וקל"ב וקל"ה.

אחריות מעות סופר הוא ושעבוד מטלמלי בזמן הזה בכלל זה. לשון בני אדם סימן קכ"ז.

אחריו לפלוני שאמר השכיב מרע השני עיקר. לשון בני אדם סימן י"ג.

אחרים אומרים הוא ר"מ ומעמא טעים על מה שפעמים מזכירו ר"מ ופעמים אחרים. לשון חכמים סימן ק"ז.

אחרית. כינוי לבית המקדש. עוד דרשו למפלת גוג ומגוג. עוד דרשו על סוף השנה שרשה בתחילתה ומתעשרת בסופה. לשון תורה סימן נ"ז.

אי אפשרי בתקנת חכמים באיזה דבר יכול לומר. תוספת דרבנן סימן ל"ד. ולשון חכמים סימן ק"ב. ולשון בני אדם סימן ח'.

אי אפשר. מצינו שאומר אף על גב דהוי ספק אלא כל דבר שהוא רחוק שאי אפשר לעשות בנקל שייך לומר לשון אי אפשר. לשון חכמים סימן כ"ג וס'.

איבעית אימא כשאומר תרי זמני הי מינייהו עיקר. לשון חכמים סימן ל"א.

אידי דרישא נקט סיפא אימתי אמרינן. לשון חכמים סימן פ"ט.

איים. כינוי לבני אדם המסויימים בעולם. לשון תורה סימן ס'.

איך. לשון שאלה על הדבר. ויבאר הפרש בין איך ובין כמה. לשון תורה סימן נ"ט.

איכא דאמרי ואיכא דאמרי כשאומר כמאן פסקינן. תוספת דרבנן סימן נ"א. ולשון חכמים סימן ק"י ול"א.

איכא דאמרי כשאומר צריך לחקור שלא יהיה היפך מן הראשון לגמרי. לשון חכמים סימן ל'.

איכא דמתני לה הכי ואיכא דמתני לה הכי כשאומר היא מינייהו עיקר לענין הלכה. לשון חכמים סימן ל"א וק"י.

איכה. לשון תוכחה. לשון קינה. לשון תורה סימן ס"ב.

איל בן יומו קרוי איל. לשון תורה סימן ס"ה.

אילת השחר. הוא עמוד השחר. לשון תורה סימן ס"א.

אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת. מדות חכמים סימן ק"ז.

אין אדם דר חציו למטה וחציו למעלה. מדות חכמים סימן כ"ב.

אין אדם דר עם הנחש. מדות חכמים סימן כ"ה.

אין אדם חושב ולא לו. מדות חכמים סימן פ"ו.

אין אדם מורה בסעודה ומפסידה. מדות חכמים סימן כ"ד וק"ב.

אין אדם מדקדק בדבריו שאומר חוץ לבית דין. מדות חכמים סימן ד'.

אין אדם עשוי שסותמין אורו בפניו ושותק. מדות חכמים סימן כ"א.

אין אדם פורע תוך זמנו. מדות חכמים סימן ח', וצ"ח וקס"א.

אין אדם קונה שוה מנה כמאתים. מדות חכמים סימן צ'.

אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד ויראו לו בב' מקומות. מדות חכמים סימן ד'.

אין אדם רוצה שתתבוה אשתו בבית דין. מדות חכמים סימן ט'.

אין אדם תובע לחבירו אלא אם כן יש לו עליו. מדות חכמים סימן כ"ח, וק"ד.

אין אישות לגוי. תוספת דרבנן סימן ט', ונ"ב.

אין אלו אלא דברי נביאות כשאומר אי הוי לשבת. לשון חכמים סימן ט"ז.

אין אפוטרופוס לעריות. מדות חכמים סימן כ"ג.

אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה. מדות חכמים סימן ד', וצ"ז. ותוספת דרבנן סימן קל"ב. ולשון בני אדם סימן קס"ו.

אין אשה מתעברת מביאה ראשונה. מדות חכמים סימן מ"ג.

אין בית הבליעה מחויב יותר מב' זתים. מדות חכמים סימן כ"ד.

אין בלשון תורה לאו דוקא, אבל בלשון חכמים הוי דוקא. לשון חכמים סימן כ"ב.

אין בעל הבית עובר בבל תלין. מדות חכמים סימן י"ט, וק"א.

אין דנין בשבת אפילו על טענת בתולים. לשון בני אדם סימן קמ"ז.

אין דרכה של אשה לחזר אחר בית דין. מדות חכמים סימן ט"ז.

אין דרכו של עכבר לפרה. מדות חכמים סימן ל"א.

אין הונאה לקרקעות וכל המחובר עמו. לשון בני אדם סימן קכ"ח.

אין הלכה כיחיד במקום רבים כשחולקים מחד מעמא. לשון חכמים סימן צ"ו.

ופעמים פוסקים האמוראים הלכה כיחיד. וטעמא דמילתא עיין תוספת דרבנן סימן ר"ץ. ועיין לקמן ד"ה רובא א'.

אין אדם מוחל על שאר תביעות בשביל שלא תבע אלא אחת. מדות חכמים סימן מ"ב. ולשון בני אדם סימן תקי"ו. ועיין לקמן ד"ה תביעה.

אין אדם מוסר הפקדון שבידו לאחר. מדות חכמים סימן ט"ו.

אין אדם מוציא דבריו לבטלה. מדות חכמים סימן ג'.

אין אדם מניח לפרוע חוב בשמר ופורע חוב על פה. מדות חכמים סימן צ"א.

אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן. מדות חכמים סימן קי"א.

אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. מדות חכמים סימן י' וצ"ט.

אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. מדות חכמים סימן ל'.

אין אדם מערב דבר שהוא ביוקר עם דבר הבזול. מדות חכמים סימן טו"ב.

אין אדם משטה בשעת מיתה. מדות חכמים סימן ח"י.

אין אדם משים עצמו רשע. תוספת דרבנן סימן טו"ב. ועיין עוד בלשון חכמים סימן ז'.

אין אדם משמר מה שביד חבירו לענין מהרות. מדות חכמים סימן כ"ו וק"ג.

אין אדם משקר על מגן. מדות חכמים סימן מ"ח וק"ה.

אין אדם מתנה בדוקא אלא במה שדרך בני אדם להקפיד. מדות חכמים סימן מ"ו.

אין אדם מתפיים כמומין. מדות חכמים סימן קי"ב.

אין אדם נשבע אלא באמת. מדות חכמים סימן מ"א וק"ה.

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. לשון בני אדם סימן קס"ח. ומדות חכמים סימן ה' וצ"ו.

אין אדם עושה דין לעצמו אבל תלמיד חכם עושה. לשון בני אדם סימן קכ"ד.

אין אדם עושה קנוניא על החקדש. מדות חכמים סימן ו' ופ"ז.

אין אדם עשוי להודות לחבירו אלא אם כן הוא מכויין חשבונו יפה. מדות חכמים סימן צ"ב.

אין אדם עשוי לשקר מפני הנאת אחרים. מדות חכמים סימן י"ד.

אין מעבירין על המצות. תוספת דרבנן סימן מ"א.
 אין מעילה במחבור. תוספת דרבנן סימן ז'.
 אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין. תוספת דרבנן סימן מ"ב.
 אין נשבעין על ההקדשות. תוספת דרבנן סימן מ"ד.
 אין סדר למשנה בתרי מסכתי. לשון חכמים סימן ק'.
 אין ספק מוציא מידי ודאי. תוספת דרבנן סימן מ'.
 אין עונשין מן הדין. תוספת דרבנן סימן י'. ול'.
 אין עושין מצוות חבילות חבילות. תוספת דרבנן סימן א'.
 אין צריך. כשאומר הש"ס אי משמע דאפילו לכתחילה אין צריך או משמע דאין צריך בדיעבד. לשון חכמים סימן ח"י י"ט. ועיין לקמן ד"ה צריך.
 אין קטיגור נעשה סניגור. תוספת דרבנן סימן י"ט. ועיין לקמן ד"ה סניגור.
 אין רוח חכמים נוחה הימנו ויש מקומות שאומר רוח חכמים אין נוחה הימנו והחילוק שיש ביניהם. לשון חכמים סימן טו"ב.
 אין שבות במקדש, באיזה שבות אמרו. תוספת דרבנן סימן ג'. ועיין לקמן ד"ה כהנים זריזים.
 אין שליח בלא ולד. מדות חכמים סימן ק"ח.
 אין שליח לגוי. אי אמרינן נמי גוי בגוי. תוספת דרבנן סימן ד'.
 אין שליח לדבר עבודה. והביא חידושי דינים שנאמרו בענין זה. תוספת דרבנן סימן ה'.
 אין שליח עושה שליח בגט בשלא חלה. תוספת דרבנן סימן ס'.
 אין. לשון תורה 'אין' לאו דוקא, ולשון חכמים 'אין' דוקא. לשון תורה סימן ס"ד.
 אין. ר"ל עיין עליו. דאל"ף מתחלה בעיין באותיות אחה"ע. לשון תורה סימן ס"ג.
 אינו כלום. כשאומר פעמים ר"ל שלא עשה כדין תורה. לשון חכמים סימן כ"ו.
 אינו לוקה. כשאומר פעמים ר"ל שאינו נפטר במלקות. לשון חכמים סימן כ"ז.
 אינו מעכב. כשאומר אי הוי אפילו לכתחילה או בדיעבד. לשון חכמים סימן כ"ה.

אין הלכה כרבי פלוני כשאומר איכא לאקשוויי למה לא אמר הלכה כאידך. לשון חכמים סימן צ"ה.
 אין הלכה כשיטה. לשון חכמים סימן צ"ז.
 אין הלכה בתלמיד במקום הרב. לשון חכמים סימן צ"ד.
 אין המת משתכחת מן הלב ל' יום. מדות חכמים סימן כ"ט.
 אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה בגדול. מדות חכמים סימן י"ב, וק'.
 אין חייבין עליו כשאומר משמע דאיסורא איכא. לשון חכמים סימן רמ"ח.
 אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. תוספת דרבנן סימן ב'.
 אין לו כי אמרינן בלוח דאין חובשים אותו ואפילו יש לו נדונייא אשתו אין לו מקרי. לשון בני אדם סימן תקפ"ז.
 אין לו שיעור מצינו שאומר ור"ל אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה. לשון חכמים סימן כ"א.
 אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מג' דברים. תוספת דרבנן סימן ו'.
 אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר. תוספת דרבנן סימן ח'.
 אין למדין למד מלמד בקדשים שהם הקרבנות. לשון חכמים סימן תס"ז. ולשון בני אדם סימן תש"ג.
 אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר חוץ והיינו דוקא בתנאי. לשון חכמים סימן ק"א. ולשון בני אדם סימן ק"ה.
 אין למדין מקודם מתן תורה והיינו דוקא מסיפור מעשה. לשון חכמים סימן צ"ט.
 אין מבטלין איסור לכתחילה. תוספת דרבנן סימן ט"ז.
 אין מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב. תוספת דרבנן סימן מ"ג.
 אין מזהירין מן הדין. תוספת דרבנן סימן ל"א.
 אין מחויקין דם בבני מעים והיינו מן הסתם. לשון חכמים סימן כ'.
 אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. לשון חכמים סימן צ"ח. ועיין לקמן ד"ה מיעוט.

איסור דרבנן לא שייך למימר בהו מושבע ועומד מהר סיני. תוספת דרבנן סימן נ"ה.

איסור דרבנן שיש בו שם כשל תורה חשיב כשל תורה. תוספת דרבנן סימן י"ג, ומ"ז.

איסור. הא דאמרין חכם שאסר וכו' ר"ל שאסר בפירוש ואינו ר"ל שלא רצה להורות ולהתיר. לשון חכמים סימן נ"ב.

איסור הנאה לענין המקדש נשמר שכתבו באיסורי הנאה אי מקודשת. תוספת דרבנן סימן ל"ה.

איסור מומאה חמיר להו לאינשי משאר איסורים ומאי שנא ומעמא מעים. מדות חכמים סימן ל"ו.

איסור כי קתני בכני נה איסור גמור הוא וחייבים מיתה עליו. תוספת דרבנן סימן י"ב.

איסור כשאומר בנמרא לא אסרה תורה ר"ל שאינו אסור כלל. לשון חכמים סימן מ"ט.

איסור כשאומר סתם משמע דאסור לכל העולם ולא לאדם אחד, וכן לשון איסור אפילו בדעבד משמע. לשון חכמים סימן מ"ח.

איסור כשאומרים חכמים יש במשמע שראוי לנדותו. לשון חכמים סימן ז'.

איסור כשכותב הרמב"ם כלשון איסור אי איכא נמי לאו. תוספת דרבנן סימן י"א, ומ"ה.

איסור כשם שאסור להתיר את האיסור כך אסור לאסור את המותר אפילו בשל גוים ויש מעם לדבר. תוספת דרבנן סימן כ"א.

איסור לאו ואיסור ברת דאמרין בנמרא דאין לחלק היינו ודאן אבל בספק יש לחלק ולחלק. תוספת דרבנן סימן ל"ו.

איסור ממומאה לא ילפנין ומעמא מעים לכמה דוכתי דמצינו להפך. תוספת דרבנן סימן ז'.

איסור מלאכה בחול המועד אי הוי מן התורה. תוספת דרבנן סימן ז'.

איסור מממון לא ילפינן ואפילו מאיסורא דאית ביה ממון. תוספת דרבנן סימן ח"י.

איסור שהוציאו בלשון נדר או שבועה. לשון בני אדם סימן י'.

איסור. אכילת דבר איסור אפילו שהוא מדרבנן אין מוזנים עליו. תוספת דרבנן סימן נ"ו, וע'.

איסור. אכילת תקרובת עבודה זרה הוי מן התורה. תוספת דרבנן סימן ל"ז.

אינו. כשאומר בלשון חכמים כגון ומה אדם שאינו אוכל בתלוש וכו' אינו שולל במוחלט שאינו אוכל דלפי האמת הדין הוא שאוכל אף בתלוש אלא ר"ל שאינו מפורש בתורה בהריא. לשון חכמים סימן כ"ד.

אינו יודע. יש חילוק בין לשון אינו יודע ללשון אין יודע. לשון חכמים סימן כ"ח.

אינו נשבע. כשאומר הנתבע דפוטרין אותו מיד, ר"ל שממהרים לפרוע ממנו שלא יחזור בו. לשון חכמים סימן תל"א.

אינו רוצה משלך כשאומר המלוה ללוה אם הוי לשון מחילה. לשון בני אדם סימן י"א.

אינו. כשמקשה תלמודא בלשון זה ר"ל אינו מסכים בכך. לשון חכמים סימן ל"ד.

איסור דאורייתא ואיסור דרבנן לא מצטרפי. תוספת דרבנן סימן ל"ח.

איסור דאורייתא שאין לוקין עליו שלא בדרך הנאתם מ"מ איסורא מיהא איכא, והכן החכם נר"ו חקר ודרש אי הך דינא נמי איתיה לענין נדרים ע"ש עוצם פלפולו. תוספת דרבנן סימן ט"ל.

ואם כרך איסורי אכילה בסיב אם הוא פטור. עיין שם סימן ט"ו.

וכתב עוד דבהקדש נמי שרי שלא בדרך הנאתו אבל כעבודה זרה אסור מן התורה. עיין שם סימן י"ד.

איסור דאורייתא לא מצטרפים להתיר ב' פוסקים המתירים מב' מעמים. תוספת דרבנן סימן נ"ח.

איסור דאורייתא ספק ספקא לקולא ומיהו אסור לעשות נידים וכן באיסורין דרבנן דספקן לחלק. תוספת דרבנן סימן מ"ח.

איסור דכהן גדול שאינו יוצא אחר המיטה הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן מ"ט.

איסור דלישב עם אשתו ודעתו לגרשה שאף שימוש בעלמא הוי בכלל איסור זה. לשון בני אדם סימן קי"ט.

איסור דלקדש את בתו הקטנה אינו אלא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן נ"ג. ולשון בני אדם סימן קל"ד.

איסור דמכירת ספר תורה האשה אינה בכלל איסור זה. לשון בני אדם סימן ק"ך. ועיין לעיל ד"ה אב.

איסור דרבנן לא זהירי אינשי וזמנין דאמרין איפכא וציינ כמה סוגיות הפוכות זו מזו. מדות חכמים סימן ל"ז, ופ'.

איש. מתי ממעט קמן ומתי לא. לשון תורה סימן ס"ט.

אישות לגוי אי אמרינן. ציינתיו לעיל ד"ה אין אישות.

איש בהן גדול הוא לשון אדון, ומעמא מעים על שלא אמר אדוני. לשון חכמים סימן ס"ז.

אישים. לשון אשה. לשון אדונים. לשון תורה סימן ע"ב.

איתיביה ומתיבי הוא לשון תשובה שהוא לשון קושיא. לשון חכמים סימן ל"ג. ועיין לקמן ד"ה תשובה.

איתן. הוא קשה. הוא ישן. לשון תורה סימן ע"ה.

איתתא דייקא ומנסבא. מדות חכמים סימן מ"ה. ועיין לעיל ד"ה אשה.

איתתא לא קים לה ביוחסין. מדות חכמים סימן מ"ד.

אך. בכל מקום נדרש למעט ולפעמים נדרש לחלק. כמו כן נדרש לשון באמת. לשון תורה סימן ע"ו.

אכילה בלא שתיה אי חייב לברך ברכת המזון מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן נ"ז.

אכילה גסה. כי היכי דפטור בתרומה הכי נמי בהקדש. תוספת דרבנן סימן כ"ד.

אכילה האמורה בתורה. דקי"ל דאיסור הנאה בכלל היינו לאיסורא בעלמא אבל מלקות ליבא בהנאה. תוספת דרבנן סימן כ"ג.

אכילה. כי בתוב בתורה דאמרינן דשתיה בכלל היינו במילי דשתיה, אבל אי ממחי דבר אכילה ושתי לה לא הוי בכלל אכילה. תוספת דרבנן סימן ז"ך.

אכילה. מצינו שהוא לשון תשמיש. לשון חכמים סימן ל"ה.

אכילת בשר אי אורחיה דהויא למיכל. מדות חכמים סימן ל"ח.

אכילת דבר איסור אפילו שהוא מדרבנן אין מומנים עליו. תוספת דרבנן סימן נ"ו, וע'.

אבל. אין האכילה נחשבת להיוק גבי מעילה. לשון תורה סימן ע"ח.

אבל. לשון בליה. לשון תורה סימן ע"ז.

אבל. לשון תשמיש. אכילה המוזכרת במגילת קהלת חוזרת על תורה וגמילות. לשון תורה סימן ע"ז.

אבל. סתם אכילה בלשון המקרא כל דהו משמע. לשון תורה סימן פ"א.

איסור. בברת או מיתה לא שייך למתני אסור. תוספת דרבנן סוף סימן י"א. ולשון חכמים סימן מ"ו.

איסור. בעל שאמר לאשתו אסור אני עליך איסור גמור שלא תלכי לבית אביך וכו', אם יש ממש בדבריו. לשון בני אדם סימן ש"ף.

איסור. דין שמיטה מיקרי איסורא ולא ממונא לענין הלכתא ברב באיסורי. תוספת דרבנן סימן ח"י. ולשון חכמים סימן ע"ח.

איסור. לשון איסור לא מהני לאסור דבר על אחרים אלא על עצמו. לשון בני אדם סימן ט'.

איסור. מצינו שאומר איסור וליבא אפילו איסורא מדרבנן אלא ר"ל דממדת חסידות הוא דאסור. לשון חכמים סימן נ"א.

איסור. מצינו שאומר אסור ואינו אלא ליום אחד. לשון חכמים סימן ע"ז.

איפה. נדרש לכמה פנים. לשון עתה. לשון אנה. לשון מה. פעם היא מילה מורכבת. לשון תורה סימן ס"ו.

איפוך. כשאומר בגמרא ולא מסיימיה הי מנייהו מפכינן, סתמא דמילתא בתרייתא מפכינן. לשון חכמים סימן ל"ב. ולשון בני אדם סימן תקט"ו.

אירוסין מצינו בלשון חכמים דקרו לאירוסין נישואין. לשון חכמים סימן ס"ג. ועיין לקמן ד"ה נישואין.

אירוסין. אם אירם אשה על אשתו אם עובר על חרם רבינו נרשום מאור הגולה. לשון חכמים סימן ע"ט. ולשון בני אדם סימן קמ"ג, ותקפ"ט. ועיין לקמן ד"ה אשה.

איש האלהים. כינוי למשה רבינו. לשון תורה סימן ע"ג.

איש תרומות. כינוי לאדם הראשון. לשון תורה סימן ע"ד.

איש. הסבמה שכתוב בה כל איש ישראל וכו' אין לדקדק ולומר דוקא איש ולא אשה. לשון בני אדם סימן י"ב.

איש. כינוי להקב"ה. ולג' האבות. לשון תורה סימן ע"א.

איש. בלומר בחור. לשון תורה סימן ס"ז.

איש. למעוטי אשה. לשון תורה סימן ע'.

איש. לשון איש שייך גם לרבים. כינוי לישראל. אין למעט ממילת איש הקדש. לשון תורה סימן ס"ח.

אלים. כינוי לאבות. לשון אילמים. אין אלים אלא מלאכי השרת. לשון תורה סימן צ"ד.

אלמא. היא מלה מורכבת מב' תיבות, ור"ל על מה והאלוף מתחלפת בעיין. לשון חכמים סימן ל"ח.

אלמלא. יש חילוק בין אלמלא לאלמלי. לשון חכמים סימן פ"ד.

אלף. לפעמים אָלף לאו דוקא אכל הוא מורה על ריבוי. לשון תורה סימן צ"ח.

אלף. משמשת תמורת יו"ד ועיין. לשון תורה סימן צ"ז.

אלתר. כשאומר ר"ל על אחר שהוא באותו מקום. לשון חכמים סימן ל"ז. ועיין לקמן ד"ה מיד.

אם אינו ענין. כשאומר מצינו תרי אם אינו ענין. לשון חכמים סימן ק'.

אם לא מתי ואם מתי האומר בתנאי הנפ. לשון חכמים סימן ע"א.

אם תמצא לומר. כשאומר אי הוי הלכה כך. לשון חכמים סימן ק"ה.

אם. אם נדרש כמו 'אם'. לשון תורה סימן ק"א.

אם. כינוי לישראל. לשון תורה סימן ק"ד.

אם. כינוי לסיני. לשון תורה סימן ק"ה.

אם. כינוי לתורה. לשון תורה סימן ק"ג.

אם. לשון בקשה. לשון תורה סימן ק'.

אם. משמע בענין שבועה. משמש במקום 'באמת'. משמש לפעמים במקום אשר. וחז"ל דרשו כי משמש בד' לשונות ואחד מהם 'אם'. לשון ספק. לשון תורה סימן צ"ט.

אמונה. כינוי ליעקב. לשון תורה סימן קי"ז.

אמונה. כינוי לתורה. זה סדר ורעים. לשון תורה סימן קט"ז.

אמורים. נקראים על שם שהם מורים ואדונים על כל האיברים העולים על גבי המזבח, אי נמי הוא מלשון את ה' האמרת. וכן אמרכל אמר כל. לשון חכמים סימן מ'.

אמירה לגוי שבות וה"ה רמזיה. לשון בני אדם סימן קכ"ה. ועיין לקמן ד"ה שבות.

אמירה. חילוק בין לשון דיבור ללשון אמירה. לשון תורה סימן קי"ג.

אמירה. לשון הוראה. לשון תורה סימן קי"א.

אכל. כל מקום שנאמר לא תאכל, לא תאכלו, פלוגתא דאמוראי אי הוי איסור אכילה או הנאה. לשון תורה סימן פ"ב.

אכל. קי"ל בכלל אכילה שתיה. לשון תורה סימן פ'.

אכל. סתם אכילה בלשון המקרא הוא דוקא באוכל כדרכו. לשון תורה סימן ע"ט.

אכסדרה. אם הוא בכלל חצר לענין מכירה. לשון בני אדם סימן י"ד.

אל. הביא מהרא"ם שמילת אל משמשת בחמשה לשונות: אצל. לו. על. עם. משמשת במקום ב"ה. ומשמשת במקום 'עם'. לשון תורה סימן צ"ו.

אל. לשון חוזה. לשון רחמים. לשון קשה. לשון תורה סימן פ"ג.

אלא. כשאומר בגמ' היא מילה מורכבת מב' תיבות ור"ל אל ל"א. לשון חכמים סימן ל"ח.

אלא. מספקא לתלמודא דהאומר הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוגי האי אלא לשון חוץ הוא או על מנת. לשון חכמים סימן ט"ל. ועיין לקמן ד"ה חוץ.

אלה. ביטוי לביטול כהונה ולמלכות. כינוי לביטול תורה. מורה על ביטול קורבנות. לשון תורה סימן פ"ו.

אלה. לפעמים חוזר על האמורים למעלה ולפעמים חוזר על האמורים למטה. לשון תורה סימן פ"ה.

אלה. פוסל את הראשונים - ואלה מוסיף על הראשונים. לשון תורה סימן פ"ד.

אלהי הרוחות. דרשו יודע המחשבות. לשון תורה סימן צ'.

אלהי מצרים. כינוי לשר של מצרים. לשון תורה סימן צ"א.

אלהים אחרים. אלו המלכויות. כל אלהים שבמקרא לשון מרות. עבודה זרה. מעם שנקראו אלהים אחרים. לשון תורה סימן פ"ט.

אלהים. כינוי למשה ואהרן. לשון תורה סימן פ"ח.

אלהים. כינוי לשבועה. לשון תורה סימן פ"ז.

אלוף. כל מקום שנאמר אלוף ראוי למלכות אלא שאינו מעוטר. לשון תורה סימן צ"ה.

אליו. לשון מיעוט הוא. ועוד משמעותו דברים הנכנסים ללב. לשון תורה סימן צ"ב.

אליך. פלוגתא בגמרא אי משלך משמעותו או משל ציבור. לשון תורה סימן צ"ג.

אנוש. כינוי לעובד עבודה זרה. לשון מלבויות. לשון תורה סימן ק"ל.

אני ה'. לשון שבועה. לשון תורה סימן קכ"ח.

אני ה'. נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע. ולפעמים נדרש אני ה' כולכם חייבים כבכודי. מלשון אימת מלכות. לשון תורה סימן קכ"ז.

אנכי. בכמה אנדות דורשים ז"ל שהוא כינוי לדיבור אנכי ה' אלוקיך. לשון תורה סימן קכ"ט.

אנשי החיל. אלו הכתנים. לשון תורה סימן קכ"ו.

אנשים גדולים. כלומר זקנים. לשון תורה סימן קכ"ה.

אנשים. כינוי למלאכים. אלו אבריו של אדם. לשון תורה סימן קכ"ב.

אנשים. כינוי לנביאים. לשון תורה סימן קכ"ד.

אנשים. כל מקום שנאמר אנשים הם צדיקים. החשובים שבעם. ולפעמים נדרש לבחורים. ולחכמים ונבונים. לשון תורה סימן קכ"ג.

אסיפה. יש הבדל בין אסיפה לקיבוץ. לשון תורה סימן קל"ד.

אסיפה. לשון התעלמות וטמון. לשון הכנסה. לפעמים נדרש לדבר הנעשה קודם זמנו. לשון תורה סימן קל"ג.

אסיר. כינוי לתלמיד חכם. אלו העקריות שהם אסורות בתוך בתיים. לשון איסורין התיר את האיסור. לשון תורה סימן קל"א.

אסמכתא. דברים המבטלים האסמכתא שש הנה ומונה והולך. לשון בני אדם סימן רפ"ו.

אסמכתא. דינים שבלשונות האסמכתא. לשון בני אדם סימן ת"ד ות"ה. ותקכ"ג.

אסמכתא. דק"ל דלא קניא הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן כ"ב.

אסמכתא. כשאומר נגמ' מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. עיין לקמן ד"ה רבנן.

אסף. לשון מהרה. אין אסיפה אלא זקנים. לשון תורה סימן קל"ב.

אע"פ מצינו שאומר במקום הואיל. לשון חכמים סימן נ"ח.

אע"פ שאין ראיה לדבר כשאומר ר"ל שלא יש הוכחה לגמרי. לשון חכמים סימן נ"ח.

אעשנו בן חורין. כשאומר הארון אי הוי בן חורין. לשון בני אדם סימן ט"ז.

אמירה. לשון נשיאות. לשון תורה סימן קי"ב.
אמירה. מצינו לשון מעיל ובגד. לשון תורה סימן קי"ד.

אמירה. סתם הוא דין. לשון תורה סימן קט"ו.

אמירה. תואר לתורה שבעל פה. ולפעמים נדרש על סתם דבר תורה. נדרש על המילה. נדרש על הקב"ה מלשון עריבות על הדבר. לשון תורה סימן קי"ג.

אמן. בו שבועה, בו קבלת דברים, בו אמנה. לשון חכמים סימן מ"א.

אמצע. מצינו דקורא לאמצעי אחרון. לשון חכמים סימן מ"ב.

אמר ליה. מצינו דאומר תלמודא איתיביה אביי לרבה וכו', ומשני א"ל רבה וכו', ומילת רבה היא מיותרת ואז צריך לגרום רבא כאל"ף. לשון חכמים סימן צ"א.

אמר מר. כשאומר הוא על דברי תנא ומצינו אמר על דברי אמורא. לשון חכמים סימן צ"ב.

אמר רבי פלוני אמר רבי פלוני, הראשון הוא תלמיד שאומר משם רבו. לשון חכמים סימן צ"ג.

אמר. דבר חדש לא יפול בו לשון אמירה כי אם לשון הגדה. לשון תורה סימן ק"ז.

אמר. מצינו לשון חזרה. לשון תורה סימן ק"ו.

אמר. מתפרש לשון מחשבה. לשון תורה סימן ק"ט.

אמר. מתפרש לשון רצון. לשון תורה סימן ק"ח.

אמרה תורה כשאומר. עיין לקמן ד"ה תורה.

אמרו. אומר לפעמים אפילו על דברי היחיד. לשון חכמים סימן מ"ג.

אמרי לה ואמרי לה כשאומר לא דמי לתרי לישני דעלמא. לשון חכמים סימן ל"א. ועיין לעיל ד"ה אבא, ובד"ה איכא דמתני לה.

אמרבל. עיין לעיל ד"ה אמורים.

אמת. במקרא מכוון לשונגזרה גזירה. לשון תורה סימן קכ"א.

אמת. כינוי לבטחון. לשון תורה סימן ק"כ.

אמת. כינוי למלאך ששמו אמת. בהרבה מקומות כינוי לתורה. לשון תורה סימן קי"ט.

אמת. כינוי לצדקה. לשון תורה סימן קי"ח.

אנדרוגיניום. הוא לשון יוני מורכב מב' תיבות אנדרא גיניום שפירושו איש ואשה כלומר שיש לו זכרות ונקבות. לשון חכמים סימן מ"ד.

ארוסה נמי ישנה בכלל מב למיטב וכ"ש יבמה. לשון בני אדם סימן קי"ח.

ארוים. כינוי לכתים. לשון תורה סימן קמ"ב.

אריסותא למרחץ לא עכדי אינשי. מדות חכמים סימן י"ג.

ארך אפים. לשון רוחק. לשון תורה סימן קמ"ג.

ארץ. כינוי לבית המקדש. כל צדיקי ישראל נקראים ארץ. רמו לענוים. כינוי לגוף. כינוי לתורה. פירושו מקום שפל. לשון רצון. לשון תורה סימן ק"מ.

אש. כינוי למלכי אומות העולם. לשון תורה סימן קמ"ד.

אשגרת לישן. שונה הש"ם לפעמים אע"ג דקושמא לא הוי הכי. לשון חכמים סימן ס"ו.

אשה לא מקריא אלא בכתובה וקידושין, ונפק"מ דאם אירם אשה על אשתו הראשונה לא עבר על חרם רבינו גרשום מאוד הגולה. לשון חכמים סימן ע"ט.

אמר המסדר זה לכאורה סותר למ"ש בלשון חכמים סימן ס"ה דארוסה נמי אשתו מקריא. ועיין בלשון בני אדם סימן תקפ"ט, תנ"ז, קמ"ג, ר"ט, תקכ"ב. ועיין לעיל ד"ה אירוסין ב'.

אשה בלי זיינה עליה וה"ה בנערה, ויש להסתפק באשה זקנה אי אמרינן. לשון חכמים סימן פ'. ובלשון בני אדם סימן ר"ה. ומדות חכמים סימן מ"ז.

אשה שאמר לה בעלה שתעשה כתכשיטיה מה שתמצא אין בכלל זה לשון מתנה. לשון בני אדם סימן קכ"ג.

אשה. כינוי לאומנות. כינוי לתורה. לשון תורה סימן קמ"ו.

אשישות. לשון יסודות. לשון תורה סימן קמ"ה.

אשכול. אין אשכול אלא גדול. לשון תורה סימן קנ"ב.

אשל. כינוי לסנהדרין. לשון תורה סימן קנ"ג.

אשמאי. הוא לשון בור א"נ הוא לשון אשימה שהוא הקוף. לשון חכמים סימן ס"ח.

אשר. לפעמים הוא נדרש לשון אשרי. לשון תורה סימן קמ"ז.

אשר. לפעמים יבוא במקום וי". לשון תורה סימן ק"ג.

אף. יש הפרש בין אף לאפילו, ובין אע"פ לאע"נ. לשון חכמים סימן נ"ו נ"ז.

אף. לא שייך למיתני מילת אף בב' דברים שהאחד מדאורייתא והאחד מדרבנן. לשון חכמים סימן נ"ג.

אף. לשון ריבוי. ברוב המקומות לשון 'כל שבן'. לשון חרון אף. לשון תורה סימן קל"ו.

אפוטרופוס דהוי כיד היתומים, הכן חכם נר"ו הוכיח במישור דהוי מן התורה והאריך הרחיב הדבור בענין זה. תוספת דרבנן סימן נ"ט.

אפוטרופוס. הוא לשון ממונה. לשון חכמים סימן פ"ג. ובלשון בני אדם סימן תע"ז.

אפיה. לשון אפיה נופל בלחם ולשון בישול כתבשיל. לשון תורה סימן קל"ז.

אפילו. יש הבדל בין אפילו לואפילו. לשון חכמים סימן נ"ד.

אפילו. כשאומר בשיעורים אי הוי דוקא. לשון חכמים סימן נ"ה, וש"מ.

אפיקורוס. הוא לשון הפקר, אי נמי ר"ל אפוק רסן. לשון חכמים סימן ס"א.

אפס. פירושו 'הניח' והוא לשון יווני. לשון תורה סימן קל"ח.

אפר הפרה היה נ"כ בזמן האמוראים. לשון חכמים סימן קי"א.

אפר מצינו שנקרא עפר וכן להיפך. לשון חכמים סימן ס"ב, ות"א.

אפריון. כינוי לעולם. זה בית המקדש. לשון תורה סימן קל"ט.

אפשר. כשאומרים הפוסקים אי אמרינן דמספקא להו. לשון חכמים סימן נ"ט.

ארבע אמות דקונות לו לאדם היינו בג' קנינין בלבד ותו לא. לשון בני אדם סימן קכ"ב.

ארבע אמות דקונות לו לאדם היינו מדעתיה ולא בעל כרחיה. תוספת דרבנן סימן ל"ג.

ארבע אמות ששיערו חכמים להרחיק מחלון חבירו הוא שיעור מוחלט. מדות חכמים סימן ט"ל.

ארבעים בן המנהג בלשון בני אדם שלא יפחות השבון הכולל בעבור אחד. לשון תורה סימן קמ"א.

ארג. שכותבין בכתובה הוא לשון חמדה. לשון חכמים סימן ס"ד.

את. לפעמים נדרש את המפל. לשון תורה סימן קנ"ד.

את. לפעמים נדרש את להקדים דבר לחבירו. לשון תורה סימן קנ"ו.

את. לרבות קי"ל כל אתין לרבות כן הוא בלשון המקרא. ובלשון חכמים לאתויי מאי המורה על הריבוי. לשון תורה סימן קנ"ד.

אתה. הוא מיעוט אתה ולא אחר. לשון תורה סימן ק"ס.

אתך. לפעמים נדרש בדומים לך ולפעמים דרשין במפלים. לשון תורה סימן קנ"ט.

אתם עידי באיזה דבר צריך לומר. לשון בני אדם סימן שפ"ג, שפ"ד.

אתרא. הוא לשון כולל הרבה עיירות יחד. לשון חכמים סימן ע'. ולשון בני אדם סימן קל"ג. ועיין לקמן ד"ה מקום, וד"ה מתא, וד"ה עיר.

אשר. לשון ריבוי. אינו לשון חיוב שיעשה האדם כך. לשון תורה סימן קמ"ט.

אשר. מצינו שהוא לשון שריר וקים והוא לשון אמונה והוזה. לשון חכמים סימן ס"ט.

אשר. פירשו הראשונים 'על מנת'. לשון תורה סימן קמ"ח.

אשרי. דרשו ז"ל שהוא נאמר בעושר העולם הזה. לשון תורה סימן קנ"א.

את אמך שהוא לרבות אחיך הגדול היינו גדול האחים. לשון חכמים סימן ק"ו, וקנ"ה.

את. לא נאמר אלא על דבר הניכר. מלשון וכיתתו. ובספר הוזהר רגיל לדרוש את על כ"ב אותיות מאל"ף ועד תי"ו. לשון תורה סימן קנ"ד.

את. לפעמים הוא נדרש להפסיק את הענין. לשון תורה סימן קנ"ה.

כ"ל"י הבית

בגד. הוא כינוי לאשה. לשון תורה סימן קס"ח.

בגד. לשון בגידה. לשון תורה סימן קס"ט.

בגדי כהונה אם נקראים כלי שרת. לשון חכמים סימן רצ"ו.

ובלשון חכמים בגדים נמי איקרו בלים. לשון חכמים סימן קי"ו.

בגדים. קהל שהסכימו שלא ילכשו בגדי משי וכו' אף בגד שרובו משי בכלל. לשון בני אדם סימן ק"ך.

וכתב עוד האומר ממלמלי לפלוני אין בגדי בניו ואשתו בכלל. ע"ש סימן קל"ו.

בדיקת חוץ אי שמה בדיקה. לשון חכמים סימן קמ"ה. ולשון בני אדם סימן תקצ"ו.

בהמה. כינוי לפושעי ישראל. והיכא דכתיב אדם ובהמה מעליותא הוא שהוא ערום בדעת ומשים עצמו כבהמה. כינוי לאשה. לשון תורה סימן ק"ע.

בהמה. מקרי כלי וקונין בה. לשון בני אדם סימן תקצ"א.

בהרת. כינוי לגלות יון. לשון תורה סימן קע"א.

בו. בכל מקום דרשין למיעומו. לשון תורה סימן קע"ב.

בוז. נאמר על מי שאין לו לא כתב ולא לשון. לשון תורה סימן קע"ג.

בא ללמד ונמצא למד כשאומר, ר"ל ונמצא אף למד. לשון חכמים סימן ר'.

בא. כל לשון ביאה שבמקרא הוא בניסת ראשו ורובו של אדם. ופעמים מקצת ביאה שמייה ביאה. לשון תורה סימן קס"ב.

בא. לשון מהירות. לשון תורה סימן קס"א.

בא. פירשו המפרשים ז"ל כי כל המתעורר באיזה מלאכה לעשות יקרא בא אליה כמו ויבא אברהם. לשון חכמים סימן קי"ג.

באדם. זה עובר. לשון תורה סימן קס"ז.

באי כחו דכותבין בשמר מי הם. לשון חכמים סימן קט"ו.

באמת אמרו כל מקום שאומר הוי הלכה למשה מסיני. תוספת דרבנן סימן פ"א. ולשון חכמים סימן קי"ד.

באר מים חיים. כינוי לספר ויקרא. לשון תורה סימן קס"ו.

באר. כינוי לציון. כינוי לסנהדרין. כינוי לבית כנסת. כינוי לסיני. לשון תורה סימן קס"ה.

באר. כינוי לתורה שבעל פה. לשון תורה סימן קס"ה.

באר. לשון ביאור. לשון תורה סימן קס"ד.

בידי שמים. מי מקרי לענין פצוע דכה. לשון בני אדם סימן תרל"ד.

ביום. חילוק יש בשאומר ליום לבשאומר ביום. לשון תורה סימן קפ"ט.

ביחוד. בשאומר ר"ל בינו לבינו א"נ בבירור. לשון חכמים סימן קכ"ז.

ביטול מקרי אף דלא עקר דברי בית דין לגמרי. לשון חכמים סימן קכ"ח.

ביטול. יש חילוק בין בשאומר אין נשבעין לבטל את המצוה, לבשאומר אין נשבעין לעבור על המצוה. לשון חכמים סימן ק"ל.

ביטול. בשאומר הרמב"ם בנפ הוא ביטול מן התורה אבל בשאומר הגט פסול הוא מדבריהם. לשון חכמים סימן קכ"ט.

בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין כמזיד בשאומר. לשון חכמים סימן ע"ב, וקמ"ב, ותצ"א. ועיין לעיל ד"ה אונס, ולקמן ד"ה שוגג.

בין. מצינו בין שפירושו תוך. לשון תורה סימן ק"צ. ביעור פירות שביעית הוא מדבריהם. תוספת דרבנן סימן ע"ג.

ביצוע הוא פשרה ומכל מקום יש חילוק ביניהם. לשון חכמים סימן קל"א.

בירורים. עיין לקמן ד"ה דינים.

בישול ושלוק יש הבדל ביניהם, דשלוק הוא יותר בישול. לשון חכמים סימן קל"ב.

בישול שנתבשל במאכל בן דרוסאי אין בו משום חיוב בישול בשבת אלא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן ע"ב.

בישראל. משמעותו כל שהם בתוך ישראל אפילו גרים ועבדים משוחררים. לשון תורה סימן קצ"א.

בית אב האומר על מנת שלא תלכי לבית אביך כל יוצא חלציו בכלל ואפילו שמת אביה. לשון חכמים סימן קכ"א.

בית דין בתר בי דינא לא דייקי. מדות חכמים סימן נ"א.

בית דין דהוי בשלשה אי הוי מן התורה. תוספת דרבנן סימן ע"ד. ועיין עוד בלשון חכמים סימן קכ"ג דהביא פלוגתא אי לבי תרי נמי בית דין קרינן ליה, עיי"ש.

כולמוס. היא מילה יונית מורכבת מב' תיבות ב"ו לימו"ם ר"ל שור גרון. לשון חכמים סימן קי"ח.

בועל ארמית דקנאין פונעין בו, אי אמרינן ה"ה בישראלית הנבלעת לגוי, ואם חייב מלקות בבוועל ארמית. תוספת דרבנן סימן ע"ד ע"ח.

בוצינא מבא מקרא בשאומר. מדות חכמים סימן ז"ן.

בוקר וערב. בינו לימי הילדות והזקנה. לשון תורה סימן רט"ו.

בוקר. כל מקום שנאמר בוקר הוא בוקר ראשון. לשון תורה סימן רי"ג.

בוקר. משפט ברור כבוקר. לשון תורה סימן רי"ד.

בור. בינו לתורה שבכתב. וחילוק בין באר ובור. לשון תורה סימן קס"ה.

בוזי ת"ח הוא בכלל מי שאינו בא לשמוע מה שהוא דורש, וכ"ש אם היה דורש ונער בו. לשון בני אדם סימן קל"ז.

ובתב עוד אחד שקרא ליחדי ק"ק רומאנייא יונים אם ראוי להענישו. ע"ש סימן שצ"ד.

עין עוד שכתב מי שאמר לחבירו אתה מכוב כמו ממזר אי הוי כאילו קרא אותו ממזר. ע"ש סימן ת"ח. ועיין לקמן ד"ה ממזר.

בזיונא דאיניש קשה ליה מנייחא דגופיה היבא אמרינן. מדות חכמים סימן נ"ד.

בחנינה ופקידה. לשון עיוני בעלמא הוא. לשון חזק. לשון תורה סימן קע"ד.

בחירה. בינו לכמה דברים. לשון תורה סימן קע"ה.

במחון. מי שאמר לחברו אינך צריך לדאוג על הקרן כי הוא במוח אי הוי לשון ערבות. לשון בני אדם סימן ת"ז.

בטל. בשאומר כמו הגט בטל אי משמע בטל מעיקרא או להבא, וכן יש כמה לשונות שמשמע להבא ולשעבר. ע"ש בלשון בני אדם סימן כ"א.

ביאה. מי שקבל עליו שלא לבוא עוד למצרים דרך יבשה אי הוי בכלל החזרה. לשון בני אדם סימן ס"ט.

ביאה. מוקרי מיד בשבא אדם אל המקום. לשון תורה סימן קס"ג.

ביאת מקצת למקדש או דרך אחוריו לאו שמה ביאה. לשון חכמים סימן קמ"ו קמ"ז ורפ"ב. ולשון בני אדם סימן תרל"ז. ועיין לקמן ד"ה יציאה. ולשון בני אדם סימן תקצ"ד תקצ"ה.

בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה כשאומר מהו פירושו. לשון חכמים סימן כ"ט.

בית. בכלל בית משמע נמי עליה. לשון חכמים סימן קמ"ט.

בית. כלשון תורה הוא לשון זכר אבל כלשון חכמים הוא בין לשון זכר בין לשון נקבה. לשון חכמים סימן ק"ך.

בית. כינוי לאשה נשואה ולא לארוסה. לשון תורה סימן קפ"ב.

בית. כינוי לאשה. לשון תורה סימן קפ"ג.

בית. כינוי לבית בהונה ומלכות. לשון תורה סימן קפ"ד.

בית. כינוי לגוף. לשון תורה סימן קפ"ה.

בית. לפעמים יתפרש לשון חבורה. לשון תורה סימן קפ"ו.

בית. לפעמים יתפרש לשון רשות. לשון תורה סימן קפ"א.

בית. לפעמים תתפרש כמו במקום. לשון תורה סימן קע"ח.

בית. מיקרי מן האגף ולפנים והנפקותו. לשון חכמים סימן קמ"ח. ובלשון בני אדם סימן כ"ב ותקצ"ג.

בית. מצינו שמכנים חכמים לגוף בשם בית. לשון חכמים סימן קכ"ה.

בית. שם בית יתואר על המשפחה בכלל. לשון תורה סימן קפ"ח.

כבוד שיעשו. דבעינן הוא באיסורא דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ע"א.

כבוד. בזמן הזה שנפל בו מום דמותר לאכילה אפילו לגוי ולכלב, מיהו איסורא מדרבנן איבא. תוספת דרבנן סימן ס"ט.

כבוד. יש כבוד שהוא לשון גדולה ומלכות. לשון תורה סימן קצ"ב.

כבוד. לשון הכרת פנים. לשון תורה סימן קצ"ג.

כבודים דנשים מביאים הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן ס"א.

בל תשחית. עיין לקמן ד"ה לאו דבל תשחית.

בלבד. האומר הרי זה גיטך ובלבד שתתן לי כך וכך וכו' אי הוא בעל מנת. לשון בני אדם סימן כ"ה.

בית דין דמקרו אביהם של יתומים י"א דהיינו כמה שנעשה בפני בית דין ונדהו דבריהם. לשון בני אדם סימן קל"ח.

בית דין הגדול מקרי נמי יחיד מומחה גדול הדור. לשון בני אדם סימן קמ"ב.

בית דין זריזים הם ולא יקרם עון דבר. מדות חכמים סימן נ'. ועיין עוד שם סימן פ"ה, ורל"ו. ועיין לקמן ד"ה חזקה לבית דין.

בית דין חשוב. דאמרו גבי אסמכתא מהו בית דין חשוב והביא ג' סברות בזה. לשון חכמים סימן קכ"ב.

בית דין לא מקרי רק במקום הקבוע לבית דין. לשון חכמים סימן קכ"ד.

בית דין מי שגרש בתנאי והניח הדבר ביד בית דין של החכמים ולא פירש מאן חכמים מה דינו. לשון בני אדם סימן רצ"ט.

בית דין עד כמה מקרי לענין גוי מסיח לפי תומו. לשון בני אדם סימן תקצ"ב. ועיין לקמן ד"ה קהל.

בית דין של פלוני מקרי ע"ש שקיבל מאותו בית דין ואע"פ שאותו בית דין אינו בעולם. לשון חכמים סימן קנ"א.

בית השלחין מהו. לשון חכמים סימן קי"ט.

בית חתנות שבונה אדם לבנו הגדול קנהו, ובכלל הקנין הוא בית התבשיל וכיוצא, משא"כ לענין מכר. לשון בני אדם סימן ק"מ. ועיין עוד שם בסימן ק"ל. ועיין ועיין לעיל ד"ה א"ב.

בית יעקב. אלו סנהדרין. לשון תורה סימן קפ"ז.

בית מצינו שמשמשת במקום למ"ד ה"א. לשון חכמים סימן קכ"ו.

בית. תשמש לבמה דברים: במקום עם. במקום בעבור. במקום מ"ם. במקום אחרי. במקום למ"ד. במקום עד. במקום על. במקום בשביל. במקום מרם. תמורת אות פ' שמתחלפות זו בזו. לשון תורה סימן קע"ו.

בית. אות בית מחלקת במקרא. לשון תורה סימן קע"ז.

בית. דרשו רז"ל בית במקצת ודן הרב בזה בסוגיות הש"ס. לשון תורה סימן ק"פ.

בית. רבים במקרא שיש תיבה חסירה בפסוק ובית משמשת בראשה. לשון תורה סימן קע"ט.

בן. הא דק"ל דעתו של אדם קרובה אצל בנו אי הוי בן בנו בכלל. לשון חכמים סימן קל"ד, ומדות חכמים סימן ל"ב.

בן. מצינו דלאו בן ממש אלא יושב עיר. לשון תורה סימן ר"ח.

בנות הרי הן בכלל בנים. לשון בני אדם סימן כ"ד, ות"י.

בנות ישראל עד שלא הגיעו לפרקן הרי הן בחזקת מהרה. מדות חכמים סימן ק"ט.

בנות ישראל. הנאות שבישראל. אלו סנהדרין. לשון תורה סימן רי"א.

בני חבורה דפסח זריזין הן ודוקא כפסח אמרינן הכי ולא במידי אחרני. מדות חכמים סימן מ"ט. ועיין לקמן ד"ה כהנים זריזין הם.

בני ישראל. בכל דוכתא ממעטינן בני ישראל ולא גוים. לשון תורה סימן ר"ו.

בני. דרך המקרא לקרוא לבן אחד בני. לשון תורה סימן קצ"ט.

בנים. אין בכלל בנים בני בנים, אולם בלשון זרע נכלל בני בנים. לשון תורה סימן ר"ג.

בנים. במשמעות בנים אין זרע פסול בכלל, ונמצא בזה סתירה בתום. לשון תורה סימן ר"ד.

בנים. בני בנים הרי כבנים אף כבן הבת. לשון תורה סימן ר"ה.

בנים. האיך נקרא בן בן בנו. לשון תורה סימן ר"ב. בנים. יש במשמע בנים גדולים עם הקטנים. לשון תורה סימן ר"א.

בנים. כינוי לתלמידים. לשון בנאים. לשון בינה. לשון תורה סימן ר"ז.

בנים. ממעטינן בכל מקום בנים ולא בנות, והרא"ם ס"ל דרק במקום שמילת בנים מיותרת. לשון תורה סימן ר'.

בנין על גבי בלים לאו שמיה בנין ובשבת פמור. לשון חכמים סימן ק"ן.

בנין. לשון בינה שנתן הקב"ה לאשה יותר מהאיש. לשון תורה סימן ר"ט.

בנין. לשון בנים. לשון פרי. לשון תורה סימן ר"י. בעיא דלא אפשרטא במידי דרבנן דהוי לקולא ופעמים אפילו במידי דרבנן ראוי להחמיר. תוספת דרבנן סימן ס"ד. ועיין לקמן ד"ה ספיקא דרבנן.

בליעל. הקורא לחבירו מה דינו. לשון בני אדם סימן ת"ט.

בליעל. כינוי למגלה עריות. עין רעה. לשון תורה סימן קצ"ה.

בליעל. לשון בלי עול שפורק עולו של הקב"ה. הרשע מכונה בן ופירושו בלי יעלה וכלי יצליח. לשון תורה סימן קצ"ו.

בלעדי. בכל מקום לשון בלתי שהוא לשון חוץ. פעמים הוא מילה מורכבת מן כל זמן עדי שפירושו אין הדבר ממני. לשון תורה סימן קצ"ד.

בלתי. לפעמים יתפרש בלשון לא. ולפעמים הוא לשון אלא. לשון תורה סימן קצ"ז.

במותי ארין. כינוי לבית המקדש. כינוי לתורה. נדרש על שיעבוד מלכויות. לשון תורה סימן קצ"ח.

בן אשתו בלשון תורה אינו קורא אותו בנו, אבל בלשון הדיום קורא אותו בנו. לשון חכמים סימן קמ"ד. ולשון בני אדם סימן כ"ט, ותק"צ.

בן בנו. בלשון תורה קורא אותו בנו, אבל בלשון הדיום לא קרו אינשי לבר ברא ברא, ומיהו לבן בן בנו קרו אינשי בן בנו, ולחד ברא קרו אינשי בני, וכן בלשון תורה ובני פלוא אליהב. לשון חכמים סימן קמ"ד. ובלשון בני אדם סימן כ"ד כ"ו כ"ז, וקל"ט, ות"י, ות"ך ותק"צ וק"צ ונ"ב ושל"ו. ומדות חכמים סימן רנ"ה. ועיין לקמן ד"ה זרע, וד"ה יצאי חלציו, ובד"ה בנות.

בן בקר. הוא בן שתי שנים בכל מקום. ופר בן בקר בן ג' שנים. לשון תורה סימן רי"ב.

בן. האומר דבר זה לבני אי אמרינן דקאי אבנים שיש לי עכשיו בעולם. לשון בני אדם סימן כ"ג.

בן ח"י לחופה אי בעינן שלמים. לשון חכמים סימן רע"ב.

בן י"ג שנים ויום אחד הוי הלכה למשה מסיני. תוספת דרבנן סימן ס"ה. ועיין עוד בלשון חכמים סימן רב"ע.

בן סתם הוא מישראלית לענין אחד מן האנוסים שהיה לו בן אחד אין לחוש שמא מגויה היה. לשון בני אדם סימן תק"ה.

בן בנכסי אביו שאינו מוכר עד עשרים שנה היינו דוקא בן ולא בת. לשון חכמים סימן קל"ה.

בן. הא דאיתא בתענית בא' בניסן בני ארץ בן יהודה ר"ל משבט יהודה. לשון חכמים סימן קל"ו.

ברית מציינו שהוא שבועה. לשון חכמים סימן ק"מ.

ברית. ברית שבת. ברית מילה. ועבודה זרה. לשון תורה סימן רכ"ד.

ברכה בדבר האיסור אפילו שהוא איסור דרבנן אין מכריזין עליו ואין מומנין עליו. תוספת דרבנן סימן נ"ו, וע'.

ברכה בפסיקא דאורייתא אי מברך. תוספת דרבנן סימן ס"ו.

ברכה. האמור אצל אברהם היתה שהשלימו ביצרו. לשון תורה סימן רי"ח.

ברכה. האמורה אצל שמשון שברכו כאמתו שהיתה כבני אדם. לשון ריבוי בכנים וכממון. לשון תורה סימן ר"כ.

ברכה. האמורה בשבת שברכו כאור פניו של אדם. שאין שבת נדחה בנר. לשון תורה סימן ר"כ.

ברכה. זה דם קורבנות. לשון תורה סימן רי"ט.

ברכה. זו פסיקת הרעב. לשון תורה סימן רי"ח.

ברכה. לשון מנחה ומתנה. לשון תורה סימן רכ"ב.

ברכה. שהשרה עם אברהם שכניה. לשון תורה סימן רכ"א.

ברכת ה'. זו שבת. לשון תורה סימן רי"ט.

ברכת הכית ברובה דאמרינן כנא בתרא דף קמ"ד ע"ב. יש בו ב' פירושים. מדות חכמים סימן נ"ג.

ברק. הברל בין ברק ללפיד. לשון תורה סימן רכ"ח.

בשול. כל מקום שנאמר במקרא בישול אין מיוגן בכלל. לשון דבר שלם. לשון תורה סימן רל"ד.

בשול. נאמר על שאר המאכלים. לשון תורה סימן רל"ג.

בשל סופרים הלך אחר המקל באיזה ענין אמרינן. תוספת דרבנן סימן ס"ב, וצ"ח.

בשר בחלב אי שרי בישול אחר בישול. תוספת דרבנן סימן פ'.

בשר המת דאסיר בהנאה אי הוי בכלל בשר גוי. תוספת דרבנן סימן ע"ט.

בשר כבוש בחלב אי איכא איסורא דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ס"ג.

בעילה. יבמה שאמרה בתוך ל' יום לא נבעלתי נאמנת. מדות חכמים סימן נ"ו, וצ"ד, ורל"ה.

בעינן. מציינו שאומר ור"ל דמכשיר. לשון חכמים סימן קל"ו.

בעיותא. כשיש לא מנסכי ולא אתי לידי הרהור. מדות חכמים סימן נ"ה.

כפני נכתב שצריך לומר שליה הגט אם היה השליח סופר אי קרינן ביה כפני נכתב. לשון בני אדם סימן ל'.

כפני. הא דקי"ל בעידי הגט שיחתמו זה בפני זה הכונה זה במעמד זה. לשון בני אדם סימן תי"א.

כפניו. הא דקי"ל נדוהו אין מתירין לו אלא כפניו אי אחר מיתה כפניו מקרי. לשון חכמים סימן קל"ח.

וכתב עוד שם דהא דאמרינן המודר הנאה מחברו אין מתירין לו אלא כפניו לאו דוקא כפניו אלא בידיעתו. עיין שם סימן קל"ט.

בקר. בינוי למלכות. לשון תורה סימן רט"ז.

בקשה. שכיב מרע שאמר לבנו בבקשה ממך שתעשה דבר פלוני אי הוי לשון צוואה. לשון בני אדם סימן כ"ח. ועיין לקמן ד"ה צוואת שכיב מרע.

בר. אלו צוואות של תורה. לשון תורה סימן רכ"ה.

בר עונשין דלא הוי בבית דין של מעלה עד עשרים שנה, היינו ברבר שאינו מפורסם האזהרה בתורה כלל. תוספת דרבנן סימן ע"ו.

ברותא. הא דרבי פלוני ברותא היא כשאומר, כך צריך לגרום, ולא ברותא. לשון חכמים סימן קי"ז.

ברזל. בינוי לתלמידי חכם. לשון תורה סימן רכ"ו.

ברת. לשון זה נאמר על סכנת נפשות ומושאל לענין המהירות. לשון תורה סימן רכ"ז.

בריאה. הוא דבר חדש. לשון בריא. לשון תורה סימן רכ"ג.

בריאה. יש חילוק בין לשון בריאה ליצירה. לשון תורה סימן רי"ז.

בריה שאין לו עצם אינה מתקיימת י"ב חודש. מדות חכמים סימן נ"ח, וקל"ג.

ברירה. אי הוי מן התורה או חומרא דרבנן. תוספת דרבנן סימן ס"ז, וכתב עוד שם סימן ס"ח הא דבדאורייתא אין ברירה היינו לחומרא. ועיין עוד בתוספת דרבנן סימן קי"ו. וכתב עוד בלשון חכמים סימן קמ"ג דג' מיני ברירה הן, ע"ש.

בת בכלל בניו כל שאין לו בן לענין כמה דברים. לשון בני אדם סימן קמ"א.

בת קול. על שם מה נקרא. לשון בני אדם סימן קמ"א.

בת. אין קורין בת אלא בת ארבעים שנה. חלקי האדם נפש רוח ונשמה קרויין בת. לשון תורה סימן רל"ה.

בתולה שנבעלה בעיר היא מפותה. מדות חכמים סימן צ"ג.

בשר לאו אורחיה דחזיר למיכל. מדות חכמים סימן ל"ח.

בשר. מי שנשבע שלא לקנות לשבת אלא חצי חתיבת בשר אי אחר שקנה החצי חתיבה אי מותר לקנות עוף שלם. לשון בני אדם סימן ל"א.

בשר. אין בשר אלא קרובים. לשון תורה סימן רכ"ט.

בשר. יש בכללו אף הגוים. לשון תורה סימן ר"ל.

בשר. לשון זכר. לשון תורה סימן רל"ב.

בפ"י הגימלי

גדולה. זה מעשה בראשית. זו קריעת ים סוף. לשון תורה סימן רמ"ג.

גדולות. נדרש על ירידת גשמים. ועל צורת העובר. לשון תורה סימן רמ"ט.

גדולי גדולין. כשאומר יש מפרשים שהכדים החדשים קרויין גדולי גדולין ויש מפרשים דמה שחוזר ונמע מהגידול הראשון זהו גדולי גדולין. לשון חכמים סימן קנ"ג.

גדולי קרקע. כשאומר פעמים מתפרש שנוונים מן הקרקע. לשון חכמים סימן קנ"ב.

גדי. כינוי גם לשור ולכבשים קטנים לדעת רש"י והראב"ע חולק. לשון תורה סימן ר"ג.

גזי. לשון שבועה ונזירות. לשון תורה סימן רנ"ט.

גזומא. הוא לשון הכאי ומצינו לשון גזומא על כמה דברים. לשון חכמים סימן קנ"ח וקס"ה. ועיין לקמן ד"ה הבאי.

גוי מסיח לפי תומו שאמר פלוני נהרג. לשון בני אדם סימן ל"ד, שע"ג, שע"ד, תקצ"ב, תרפ"ב, תרפ"ג, ותרמ"ה.

גוי נבל. זו אשה רעה. לשון תורה סימן רנ"ד.

גוי. מורה על אומה לא איש פרטי. ורבינו יונה ס"ל דנופל נמי על איש אחד. לשון תורה סימן רנ"ג.

גוי. מי שאמר שלא יעשה שותפות עם הגוי הוא בכלל התוגרמים. לשון חכמים סימן קנ"ו. ועיין לקמן ד"ה שותפות עם הגוי.

גויה. דלא השיבא זונה מן התורה היינו כל זמן שלא ראוה שוינתה. תוספת דרבנן סימן קי"ז.

גוים. יש מקום ששמו גוים. לשון תורה סימן רנ"א.

גאולה. לשון קנין. לשון תורה סימן רל"ו.

גבור חיל. שיודע להשיב. לשון תורה סימן רל"ט.

גבורה. זו יציאת מצרים. זו מכת בכורות. לשון תורה סימן רל"ט.

גבעות. כינוי לאמהות. לשון תורה סימן רל"ח.

גבר. גבר בגוברין. לשון תורה סימן רל"ז.

גברא באמתא יתיב והיינו כשהוא לבוש. מדות חכמים סימן ס"א.

גדול. הא דאמרינן לרבות אחיך הגדול היינו דוקא גדול האחים. לשון חכמים סימן ק"ו, וקנ"ה.

גדול. האמור אצל חמא כינוי לג' עבירות החמורות. לשון תורה סימן רמ"ח.

גדול. יקרא כל הגדול מחבירו. עד הגדול שלפני הקמן. לשון תורה סימן רמ"ה.

גדול. כינוי לארץ ישראל. כינוי לישראל. לשון תורה סימן ר"מ.

גדול. כינוי להקב"ה. לשון תורה סימן רמ"ד.

גדול. כינוי למקום שמגדילים בו תורה ותפילה. לשון תורה סימן רמ"א.

גדול. כינוי לנבואה. כינוי לתורה. לשון תורה סימן רמ"ב.

גדול. כל מקום דאמרינן גדול איכא למידק מכלל דאיכא קמן. לשון חכמים סימן קנ"ד.

גדול. כל מקום שנאמר גדול מכלל דאיכא קמן. לפעמים הכוונה שיהיה בדבר הזה צורך גדול ולא למידק קטנות. לשון תורה סימן רמ"ו.

גדול. מיקרי בן י"ג שנה ויום אחד. לשון תורה סימן רמ"ז.

גזרה דרבנן לא גזרי אלא כודאי לא בספק. תוספת דרבנן סימן צ"ד.

גזרה דרבנן לא עבדינן במקום שהתורה התירה בפירושו. תוספת דרבנן סימן פ"ב. ועיין עוד תוספת דרבנן סימן ק"ל, וער"א. ועיין לקמן ד"ה קנס.

נחלים סתם השנויות במשנה הן לוחשות, ודקרא הן עוממות. לשון חכמים סימן קנ"ט.

גמ זמן אינו בכלל הנזירות שקבל שיהיה נזיר אם יגרש את אשתו תוך עשרה שנים. לשון בני אדם סימן ל"ג.

ביצד צריך ליכתב גמ זמן. ע"ש בסימן ל"ה.

והמגרש על תנאי באיזה לשון צריך שיאמר. ע"ש סימן ש'.

גמ. דינים שבלשונות הגמ. תוספת דרבנן סימן פ"ט, ק', צ"א, צ"ג, רע"ה, ר"ס, רס"ג. ולשון חכמים סימן ת"מ. ולשון בני אדם סימן מ"ג, קי"ב, רצ"ה, רצ"ו, רצ"ז, רצ"ח, ש', ש"ב, ש"ג, ומסימן שנ"ט עד סימן שס"ו. ותקי"ב. ועיין לקמן ד"ה פסולי הגט.

גמ. היבא דאמר לשליח שקול מינה הפי' והדר הב לה גימא ועבד איפכא אי מגורשת. לשון בני אדם סימן רס"ו.

גמ. לא מצינו גמ דאיקרי שטר, אבל שטר איקרי גמ, ונפקותא דנפיק מינה. לשון חכמים סימן קס"ב. ולשון בני אדם סימן ל"ב, ותקצ"ט.

גמ. נקרא ע"ש אבן אחד שיש בכרכי הים וגימא שמה ומגרש כל חברותיה מסכיבותיה, ומשום הכי ספר כריתות מתורגם גמ פמורין. לשון חכמים סימן ק"ס קס"ג.

גיבול מורסן בשבת איסורו מדרבנן. תוספת דרבנן סימן פ"ג.

גיחנם. נקרא ע"ש גי הנום האמור ביהושע סימן ח"י. לשון חכמים סימן קס"ד.

גירות מקריא בת ישראל לענין מי שנשבע שלא ישא שום בת ישראל על אשתו. לשון בני אדם סימן תקצ"ז.

גימולא שהוא עשוי לחשבון מהני לעדות נהרג. מדות חכמים סימן ס"ג. ועיין לקמן ד"ה טבעת, וד"ה כיס.

גימל. לפעמים תשמש במקום קוף ובמקום כ"ף שאותיות גיר"ק מתחלפות. לשון תורה סימן רס"ה.

גוים. ישראל לברם נקראים גוים. ויש חולקים בדבר שרק שם נוי לברו הוא כינוי לישראל. לשון תורה סימן רנ"ב.

גוים. כינוי גם לישראל. לשון תורה סימן רנ"ה.

גויעה. מיתה של צדיקים. והרב פלפל בזה בפסוקים עיין שם. לשון תורה סימן רנ"ו.

גוסם אימתי מקרי. לשון בני אדם סימן ת"ר.

גוף. לשון הנפה הוא סגירה לבד בלתי נעילה במנעול. לשון תורה סימן רע"ג.

גוף. מי ששעבד עצמו ונכסיו לחובו אינו מחוייב לימכר לעבד ולהיות חבוש. לשון בני אדם סימן קמ"ד.

גופו של אדם שיעור חכמים שהוא ג' אמות חוץ מראשו. מדות חכמים סימן ס'.

גופי תורה. כשאומר ר"ל שכך היתה קבלה בידם שהוא דברי תורה ממש. תוספת דרבנן סימן פ"ח.

גורל. הנשבע שלא יצחק אסור להטיל גורלות וגם אפוס"מור בכלל. לשון בני אדם סימן קמ"ה.

גורל. כינוי לתורה. לשון תורה סימן רנ"ח.

גורן. כינוי לישראל. לשון תורה סימן רנ"ז.

גוים איניש ולא עביד היבא אמרינן. לשון חכמים סימן פ"ה. ומדות חכמים סימן נ"ט. ועיין לקמן ד"ה מוסר.

גזל בפניו נפיש יצריה אבל עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצריה. מדות חכמים סימן ס"ב.

גזל הגוי אי הוי איסורו מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן פ"ז.

גזל מדבריהם שאינה יוצאה כדיינים משמתין. תוספת דרבנן סימן פ"ה פ"ו.

גזל מחמשה ואינו יודע מי הוא, דצריך לשלם לבולם הוא קנס מדרבנן. תוספת דרבנן סימן פ"ד.

גזלן הנקרא השואל שלא מדעת ר"ל דיש לו דין גזלן אבל אינו עובר על לאו דלא תגנוב. לשון חכמים סימן קנ"ז. לשון בני אדם סימן תקצ"ח, תשכ"ג, ותק"ג. ועיין לקמן ד"ה שואל.

גזלן. כינוי לבמה ענינים: עניית שלום. הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה. כל שאינו אומר דבר בשם אומרו. כינוי ליצר הרע. לשון תורה סימן ר"ס.

גזע. השורש הנשאר בארץ. לשון תורה סימן רע"ב. גזר. כינוי לברית מילה. לשון תורה סימן רס"א.

גמל. כינוי לגלות בבל. לשון תורה סימן רס"ו.
 געול. זו גולה. זו סילוק שכינה. לשון תורה סימן רס"ז.
 גפן. כינוי לתורה. כינוי לארץ ישראל. כינוי לישראל.
 אלו בעלי מקרא. כינוי לאגדה. לשון תורה סימן רס"ט.
 גשם. לפעמים משמש לשון גוף. לשון תורה סימן רע"א.
 גשת. לשון הגשה למלחמה לפיוס ולתפילה. לשון תורה סימן ר"ע.

גיסו. שם זה משמע בעל אחות אשתו ובעל אחותו ואח אשתו. לשון חכמים סימן קס"א. ולשון בני אדם סימן ל"ו.
 גלל. לשון גלגל שחוזר בעולם. לשון תורה סימן רס"ג.
 גלמוד. כינוי לנה. לשון תורה סימן רס"ד.
 גלעד. כינוי לבית המקדש. לשון תורה סימן רס"ב.
 גם. כינוי למקטרג. ויש פעמים מילת גם שאינו שווה לגמרי. לשון תורה סימן רס"ז.
 גמירי. מצינו מוכא בתלמוד שאינו הלכה למשה מסיני. מדות חכמים סימן ס"ד.

בפ"י הדל"ת

דבר. ואפילו חצי דבר. לשון תורה סימן רע"ה.
 דבר. כינוי למלאך. כינוי למסמר של ברזל. לשון תורה סימן רע"ו.
 דבר. כינוי לשבת. זו הלכה. זו נבואה. לשון תורה סימן רע"ט.
 דבר. כל חולי המידבק מאיש לאיש וממית. מיתת בני אדם בדרך קצרה נקראת דבר. לשון תורה סימן ר"צ.
 דבר. לשון דיבור. לשון תורה סימן רע"ד.
 דבר. מתפרש לשון מחלוקת. לשון עצה. לשון ענין. לשון תורה סימן רע"ו.
 דברי. כל מקום שנאמר דברי אינו אלא תוכחות. לשון תורה סימן רפ"ז.
 דברי הכל. מצינו שאומר על אותם החולקים בההיא מילתא ואינו ר"ל דליכא מאן דפליג בהא. לשון חכמים סימן קפ"א.
 דברי חכמים. לשון בשורות טובות. לשון שר. פירושו לב מהסם ומואם בחלקן של הכירו ואוהב ושמת בחלקן. לשון תורה סימן רל"א.
 דברי סופרים מקרי כל דבר שנאמר למשה רבינו ע"ה ולא נכתב בפירוש בתורה ולכן יש הכולל כשכותב הרמב"ם דבר זה מדברי סופרים לכשכותב דבר זה מדבריהם. תוספת דרבנן סימן צ"ט ק'. ולשון חכמים סימן קס"ו.
 וכתב עוד דהיקש שהכתוב מקישו כמפורש בתורה דמי. תוספת דרבנן סימן קי"א.
 דברי תורה. מצינו שמביא הש"ס ראייה מדברי תורה וחרד מייטי מדברי קבלה. תוספת דרבנן סימן ק"א.

דבור מחשבה דדבור דלית ביה מעשה הוי כמחשבה בעלמא. לשון בני אדם סימן תר"ט.
 דבור. המודר הנאה מחברו מותר לדבר עליו לשלטון דדבור לא מיקרי הנאה. לשון בני אדם סימן תמ"ה, ותר"ג.
 דבור. הנודר שלא לדבר אי הוי דורש בכלל דבור. לשון בני אדם סימן ל"ז.
 דבור. מי שנשבע או נדר שלא לדבר עם חבירו אם יכול לדבר עמו ע"י הכתב או ע"י חברו. לשון חכמים סימן קפ"ב. ולשון בני אדם סימן ל"ח וט"ל.
 דבורא עביד איניש דמקרי ואמר. מדות חכמים סימן ע'.
 דבר הבא מן החי אינו בכלל דבש דבורים לענין נדר. לשון בני אדם סימן מ"ז.
 דבר מצוה שמתירין את הנדר בשבילו איזה דבר מיקרי מצוה לענין זה. לשון חכמים סימן קפ"ג. ולשון בני אדם סימן תר"א.
 דבר קצוב ודבר שאינו קצוב איזה דבר מיקרי לענין החיוב כדי שיהיה דבריהם קיימים. לשון בני אדם סימן שי"ז, תר"ו, ותש"ט. ולשון חכמים סימן ת"ע.
 דבר שיש לו מתירין דלא במיל אי הוי מן התורה. תוספת דרבנן סימן צ"ו. ועיין עוד בלשון בני אדם סימן קמ"ח שהביא חידוש בכלל זה.
 דבר שלא בא לעולם איזה דבר מיקרי. לשון בני אדם סימן תר"ז.
 דבר. דרשו ז"ל מילת דברו על שומרי שביעית. לשון תורה סימן רע"ז.

דיבור. על ידי הקב"ה אמירה על ידי מלאך. לשון תורה סימן רפ"ג.

דיינים ובידורים. לשון דיינים הוי לדון דוקא ולשון ברורים משמעו על הפשרה. לשון בני אדם סימן מ'.

דילמא מצינו שאומר והוי קושמא דמילתא. לשון חכמים סימן ק"ע.

דין ודברים אין לי על שדה זו האומר אי מהני לשון זה. לשון בני אדם סימן מ"א.

דין. יש דין בלשון המקרא שאינו מענין דין כמשמעו אלא לשון עונש. לשון תורה סימן רצ"ו.

דין. מצינו בכל מקום דקורא לק"ו ולמה מצינו דין. לשון חכמים סימן קע"ב.

דיני ממונות. דהוי בנ' אי הויא מן התורה. תוספת דרבנן סימן צ"ז.

דיניהם. הא דאמרינן ישראל שנתן מעות לגוי כדיניהם וכו', ר"ל בדיני אומות העולם שפסקה להם התורה. לשון חכמים סימן קע"א.

דינר. יש הבדל בין דיני לדינרין, דינרי הם של זהב, אבל דינרין סתם הם של כסף שהוא קצ"ב פרוטות שמשקלן צ"ו שעורים. לשון חכמים סימן קע"ג קע"ד.

דיעבד איזה דבר מקרי. לשון חכמים סימן קע"ה. ולשון בני אדם סימן תר"ב תר"ח.

דיעבד. אי אמרינן במידי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ק"ב.

דיקלא. קרו אינשי לתרי פלגי דיקלא. לשון בני אדם סימן מ"ו. ומדות חכמים סימן ר"ס.

דירה. לשון זה נופל על עניינים רבים ונפקא מינה לענין נדר ומונה והולך. לשון חכמים סימן קע"ו.

דירה. ועיין מדיני לשון דירה. לשון בני אדם סימן קמ"ט, ק"ן, קנ"א, שנ"ד, תי"ב, תי"ג, תי"ד. ומדות חכמים סימן ס"ה.

דל. בינוי לשבט לוי. בינוי לחולה. לשון תורה סימן רצ"ז.

דלא כמופסי דשמרי שכותבין בשמר מהו פירושו. לשון בני אדם סימן מ"ד.

דם העור מקרי דם. לשון חכמים סימן קפ"ה, ותר"ד.

דם. דם העור מקרי דם. לשון תורה סימן רח"צ.

דבריהם. העמידו דבריהם על דין תורה כשאומר ר"ל מה שאסור מדבריהם מצאו לו היתר מן התורה. לשון חכמים סימן ק"ף.

דברים הנקנין באמירה בשעת קידושין דוקא באב אמרו ואין האם ושאר קרובים בכלל. לשון בני אדם סימן קמ"ו. ועיין לעיל ד"ה אב.

דג. לשון תשמיש. לשון תורה סימן רצ"א.

דגה. בלשון תורה משמע גדולים וקטנים, ובלשון בני אדם קורין דג לגדול ודגה לקטנים, ונ"מ לנדרים דהלך אחר לשון בני אדם. לשון בני אדם סימן מ"ב.

דגן. זה תלמוד. בינוי לבחורים. לשון תורה סימן רצ"ב.

דוד קרו אח האב דוקא. לשון חכמים סימן קס"ח.

דוד. אין נקרא דודו של אדם אלא אח האב. ולפעמים בן דודו. לשון תורה סימן רצ"ג.

דודים. אלו הקורבנות. לשון תורה סימן רצ"ד.

דוחה. דבר פ' לדבר פ' מצינו שאומר ומפרש בגמ' מאי דוחה דוחה לקדם. לשון חכמים סימן קס"ז.

דור. מי שצוה שלא יחלקו הירושה עד דור ד' אי הוי דור ד' בכלל. לשון בני אדם סימן מ"ה.

דור. שישים רבוא. לשון תורה סימן רצ"ה.

דורדייא שהוא שמרים לא מקרי דורדייא לענין יין נסך אלא כשנתן עליהם מים. לשון חכמים סימן קפ"ד.

דיבור. אצל דיבור נופל לשון אלי. אליו. אליהם. לשון תורה סימן רפ"ה.

דיבור. הוא בהרמת קול משא"ב אמירה. לשון תורה סימן רפ"ד.

דיבור. הלימוד פעם ראשונה נקרא דיבור, ושל פעם שניה נקרא אמירה. לשון תורה סימן רפ"ו.

דיבור. בינוי לתורה שבכתב משא"ב אמירה בינוי לתורה שבעל פה. לשון תורה סימן רפ"א.

דיבור. בינוי לתורה. לשון תורה סימן רפ"ו.

דיבור. כל מקום שנאמר דיבור יש חידוש. לשון תורה סימן ר"פ.

דיבור. לשון קשה. והאריך הרב בביאור דבר זה קחנו משם. לשון תורה סימן רפ"ב.

דיבור. מלשון דבר אחר. לשון תורה סימן רפ"ט.

דרש. לשון תפילה. לשון תורה סימן ש"ג.

מדות חכמים בדרשה. א) מצינו אידי דכתב רחמנא חך כתב נמי חך. ב) לפעמים גורעים או מוסיפים כתיבה. ודוקא בראשה או בסופה, אבל לא באמצעה. ג) מקרא נדרש לפני ולא לפני פניו. ד) מרשני קרא כדיבוריה ילפינן הרבה לימודים. ה) תיבה אחת אפשר שתשמש לשתי משמעויות. ולמדו מיתור של אות כפולה. ושתי משמעויות הם גם לשעבר וגם להבא. לשון תורה מערכת אות דלית.

דרשת כפל המילות. א) מצינו שדרשו רז"ל מכפל המילות או הלשונות. ב) כפל בשמות מורה על שם שיש לו בעוה"ז ובעולם הבא כנגדו. ג) בא לומר שהראשון משוכח מהשני. לשון תורה מערכת אות דלית.

דרשה. כלל הוא לרז"ל כל המאוחר בכתוב קשה מחכירו. אפילו שלא ריבה הכתוב דבר מהכתוב כמפורש מכל מקום נלמד מיתור האות. איכא זו אף זו גם במקרא. מצינו זו אף זו ואין צריך לומר זו. לפעמים סיפא דקרא מפרש לרישא. בכמה מקומות נקט הפסוק הלשון הכי טוב מהכל וכסופו הלשון ההפך הגמור הכי נמוך מהכל. יש תיבות שמורים הפך השורש של המילה. לפעמים אין היתור של התיבה בא לרבות אלא מהמילה עצמה ילפינן לרבויה. אורחיה דקרא כשמניע המנין לסכום עשירות פחות אחד מונה אותם בחשבון עשירות ואינו משגיח על חסרון האחד. מוקדם במקרא ילפינן מינה דינא. לשון תורה מערכת אות דלית.

דרשת. שדרשו בפסוק בן תרימו גם אתם, אתם ולא שותפים, אתם ולא אריסים, אתם ולא התורם את שאינו שלו וכו'. זו הדרשה שבסוף הוא פירוש דשאר דרשות. לשון חכמים סימן ש"ך.

דשא. לבישת הארץ כשהיא מתלבשת. לשון תורה סימן ש"ד.

דשן. הכוונה לעולה ונשרפה אך עדין לא נתאכלה. לשון תורה סימן ש"ה.

דמאי מצינו שאומר ואינו דמאי ממש אלא ר"ל שהוא ספק. לשון חכמים סימן קע"ז.

דעת. זה המכיר את בוראו. נדרש על ניוול תורה. לשון תורה סימן רצ"ט.

דעת. כינוי לסדר מהרות. כינוי לרוח הקודש. לשון תורה סימן רצ"ט.

דעת. כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה כשאומר באיזה דבר הוי. מדות חכמים סימן ס"ז.

דעתו שלא אדם קרובה אצל בנו ומקנה לו אפילו דבר שלא בא לעולם ודוקא באשתו מעוברת. מדות חכמים סימן ס"ה.

דק. לפעמים יתפרש בלשון בחוש. לשון תורה סימן ש'.

דקדוקי סופרים הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן צ"ה.

דקה. לפעמים קורא אפילו לבהמה נסה. לשון חכמים סימן קע"ח.

דריסת הרגל לא קפדי אינשי לענין מודר הנאה. מדות חכמים סימן ס"ו.

דרך. בזהר פירש דרך פתיחה לכולא ונתיב הוא נעלם. לשון תורה סימן ש"א.

דרך. כינוי לבעלי משנה. זו גמילות חסדים. אין דרך אלא עבודה זרה. אין דרך אלא גילוי עריות. אין דרך אלא שפיכות דמים. אין דרך אלא לשון הרע. אין דרך אלא אשה. לשון תורה סימן ש"ב.

דרכי האמורי. איתיה במידי דקום עשה ולא במידי דשב ואל תעשה. לשון חכמים סימן קפ"ו. ולשון בני אדם סימן תר"ח.

דרכים. שונה כמשנה היכא דאיכא חילוקי דינין במלתא, כמו האשה נקנית בג' דרכים, אבל בלאו הכי שונה דברים. לשון חכמים סימן קע"ט.

דרכן של שרצים לגלות, אבל דרך בני אדם לבסות. מדות חכמים סימן ס"ט.

בללי הדיא

הדר. כינוי למלבוש. אלו תינוקות של בית רבן. אלו המשמרות. זה הקב"ה. זו תכלת שבציצית שישראל מתכסים בו. זה זקנה. לשון תורה סימן שט"ז.

הדרא. במקום פלוני אם צריך לכתוב כגמ. לשון בני אדם סימן מ"ג.

הוא והיא. מורה על מהות הדבר. לשון מיעוט. לשון תורה סימן שי"ט.

הוא. פלוגתא בנמרא איכא מאן דדריש הוא למעט הוא ולא אחר. ואיכא למאן דאמר הוא לגופיה הוא כהוייתו יהא. לשון תורה סימן שי"ח.

הואיל. לפעמים יתפרש לשון רצון ולפעמים לשון התחלה. לשון לינה. לשון שבועה. לשון תורה סימן שי"ז.

הוד. כינוי למלכות. זה בית המקדש. לשון תורה סימן שכ"א.

הודאות והלואות דאמרינן בריש סנהדרין יש ב' פירושים. לשון חכמים סימן קצ"א.

הוכחה. לשון בירור. לשון ויכות. לשון תורה סימן שכ"ג.

הולך מנה לפלוני אי בזכי דמי. לשון בני אדם סימן ס"ו. ועיין מה שהאריך שם סימן שכ"ג.

הוצאה שלא לצורך ביום טוב דאמרינן מתוך, היינו היכא דהוי קצת צורך יום טוב. תוספת דרבנן סימן ק"ח.

הוצאה. מצינו דקרי להכנסה הוצאה. לשון חכמים סימן קצ"ב. ועיין עוד בלשון בני אדם סימן תרי"ו דברים הנכללין בלשון הוצאה.

הוראה אי עדיפא מהלכה. לשון חכמים סימן קצ"ו. וכתב עוד שם דמצינו הוראה לאיסור. ע"ש בסימן קצ"ג.

הוראה. זה גנוי חכמה. לשון הוראה הוא כמורה להקל. לשון תורה סימן שכ"ד.

הורג. כינוי למי שהגיע להוראה ואינו מורה וכן בהפכו. לשון תורה סימן שכ"ב.

הזמנה. שהזמינוהו לבית דין לכך ימים ואירע בהם שבתות וימים טובים אי הוי גם השבתות וימים טובים בכלל מספר הימים. לשון בני אדם סימן קנ"ג.

ה'א יתירה בלשון חכמים ילפינן מינה דינא. לשון חכמים סימן קפ"ז.

ה'א. כל תיבה שצריכה למד בתחילתה המיל לה ה'א בכופה. לשון תורה סימן ש"ז.

ה'א. לפעמים ה'א בא לרבות ולפעמים בא למעט. לשון תורה סימן ש"י.

ה'א. לפעמים ה'א ראשונה של ב' תיבות מיותרות ומשמעותה משתנית לפי התוכן. לשון תורה סימן ש"ט.

ה'א. משמשת במקום הנה. משמשת במקום אשר. משמשת במקום ב'ת ווא"ו. לשון תורה סימן ש"ח.

האונה. האונה מקרוב שמיעה מרחוק. נאמר על גזירות שוות. נאמר על הלכות. לשון תורה סימן ש"ו.

האידינא. כשאומר בנמ' היינו בסוף זמן האמוראים. לשון חכמים סימן קפ"ח.

האל. לשון קצת. מה שאין כן 'האלה' לשון הרבה. לשון תורה סימן שי"א.

הבאי. הוא לשון גוזמא. לשון חכמים סימן קפ"ט. ועיין לעיל ד"ה גוזמא.

הבה. לשון הזמנה הוא. לשון תורה סימן שי"ב.

הבחנת הורע לאשה שנתגרשה דבעינן י' יום אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ק"ג.

הכמה. אין הכמה אלא מלמעלה למטה. הכמה מקרוב ראייה מרחוק. לשון תורה סימן שי"ג.

הנבאה או משיכה דמהניא במטלמלין אין שמרות בכלל זה. לשון בני אדם סימן קנ"ה.

הגדה. על החדשות נופל לשון הגדה. הגדה על לשון עבר. לשון המשכה. דברים קשים. נאמר לענין חכמה. לשון תורה סימן שי"ד.

הנה. זו מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא. אין הנה אלא דברי תורה. לשון תורה סימן שט"ו.

הרא אמרה כשאומר בירושלמי, ר"ל זה יכול להיות. לשון חכמים סימן קצ"ח, ורצ"ד.

הדיוטות. נקראים לפעמים אף הרדינים היכא שאינן סמוכים. לשון חכמים סימן ק"ץ.

הדר. כינוי לאברהם. כינוי לסנהדרין. כינוי לישראל. כינוי להקב"ה. לשון תורה סימן שט"ז.

הלכה כרבי עקיבא אפילו לגבי ראב"י והלכה כראב"י אפילו לגבי רביה. לשון חכמים סימן צ"ו.

הלכה כרבים. והיינו כשהשנים חולקין על אחד הוי מחד מעמא. לשון חכמים סימן צ"ו.

הלכה כשמואל בדיני, וגזל והונאה בעבר ואינה את חברו מקרי ממונא והלכה כשמואל, ואם בא להתנות שלא יהיה בו דין הונאה מיקרי איסורא והלכה כרב. לשון חכמים סימן ע"ח.

הלכה למשה מסיני. באיזה דבר שייך לומר. תוספת דרבנן סימן ק"י קי"ב.

הלנת המת דעובר בלאו אינו אסמכתא. תוספת דרבנן סימן ק"י.

הלעטה והמראה שאמרו גבי מאכל בהמה מה היא. לשון חכמים סימן קצ"ה.

המת. מורה על דבר נצחי וקיים. לשון תורה סימן של"א.

המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד, ויש בכלל זה אף משרתו ושותפו. לשון בני אדם סימן קנ"ד.

הן קודם ללאו אע"פ שלפי מבע הנושא הו"ל לשנוי לאו קודם להן. לשון חכמים סימן קצ"ט.

הן. היבא ששאלוהו אתה רוצה שיחא השליחות או הגט במל ואמר הן מה דינו. לשון בני אדם סימן רצ"ח.

הן. הכותב בשטר הן במוחזק הן בראוי מדכתב הן הן למפויי אתא וכן כל כיוצא בזה. לשון בני אדם סימן נ"ב. ועיי' לקמן ד"ה שטר שכתוב בו לישנא יתירה.

הן. כל העונה הן אחר מה שתובע לו חבירו היא הוראה נמורה, והמקדש את האשה על מנת שיאמר אבא הן כשיאמר הן מקודשת. לשון בני אדם סימן שכ"ט, ושפ"ב.

הן. כל מקום דתני הן משמע דוקא. לשון חכמים סימן ר"א.

הן. לפעמים לשון הנה. לפעמים לשון בן. לשון אחד. לשון תורה סימן של"ב.

הנאה. רבים שנשבעו יחד מקרי במקבלי הנאה ואין להתיר שלא מדעתו. לשון בני אדם סימן תרי"ד.

הנאה. אין האשה נהנית שלא כדרכה. מדות חכמים סימן ע"ד.

הנה. לשון שמחה. לשון תורה סימן של"ג.

היא. מורה אלפניו או אלפני פניו. לשון תורה סימן שכ"ו.

היא. לשון עיבובא. לשון תורה סימן שכ"ה.

היה. כל מקום שנאמר בו היה מתחילתו ועד סופו צדיק, נאמר על מי שזון ופירנס. נאמר על מי שראה עולם חדש. כל מקום שנאמר היה לשון שמחה. לשון תורה סימן שכ"ד.

היום. בינוי לגינהם. לשון תורה סימן שכ"ח.

היום. מ"ש דמחשב בלבו היום בנוודין להרגין לאו דוקא היום אלא אפילו שעה או רגע אחד. לשון בני אדם סימן מ"ט.

היזק שאינו ניכר דפטור היינו מדין תורה אבל מדברי סופרים חייב. והא דפטור מדאורייתא כנוק הנעשה מאליו אבל הנעשה בידים חייב. והיזק שמיעה לא מיקרי היזק. תוספת דרבנן סימן ק"ד. ולשון חכמים סימן ר"ב. ולשון בני אדם סימן תר"י.

הילך. שאמרו לענין פיטור שבועה היינו במומנין מיד ליתן לו. לשון בני אדם סימן מ"ח.

היסת. הוא לשון כבודת שהכבירו חכמים עליו לישבע. לשון חכמים סימן קצ"ד.

היתרא ורעי אינשי. מדות חכמים סימן ע"ג.

הכחשת העדים. אם צריך שיאמרו לא כי אלא יום פלוני. לשון בני אדם סימן נ"ו.

הכחשת העדים. יש חילוק בין קידושין לדיני ממונות. לשון בני אדם סימן שע"א.

הכל חולים אצל מילה. מדות חכמים סימן קמ"ה.

הלואה. הא דאמרינן חוקה אין אדם פורע תוך זמנו היינו בקובע זמן, אבל כסתם הלואה לא חשיב תוך זמנו בתוך ל' יום. לשון בני אדם סימן תקי"א.

הלום. זה מלכות. עד עולם הוא. לשון תורה סימן שכ"ט.

הלך. לפעמים יתפרש לשון התבוננות. ולפעמים היפך התבוננות כשהפסוק לרעה. אין הליכה אלא מיתה. לשון זירוז. לשון תורה סימן ש"ל.

הלכה אי עדיפא מהוראה. לשון חכמים סימן קצ"ו.

הלכה כיחיד נגד רבים כשפוסקים האמוראים מעמא רבא איכא במילתא. תוספת דרבנן סימן ר"ץ.

הלכה כרב באיסורי ודין שמיטה לגבי ממון מיקרי איסורא והלכה כרב. תוספת דרבנן סימן ח"י. ולשון חכמים סימן ע"ח.

ויתר דינים ולשונות ההקדש. לשון חכמים סימן ר"ה. ולשון בני אדם סימן נ"ג, קנ"ב, קנ"ז, ק"ס, ש"ע, תי"ח, ותע"ה, תרי"ג. ומדות חכמים סימן ע"א, ע"ב.

הקש. שהכתוב עצמו מקישו אמרינן דתורה מפורש היא אפילו לדעת הרמב"ם. תוספת דרבנן סימן קי"א. ועיין לעיל ד"ה דברי סופרים.

הר. דרשו אל ההורים. אין הר אלא אבות. לשון רוממות. כינוי למלכויות. כינוי לזקנים. לשון תורה סימן של"ו.

הרוגי מלכות. מקרי אפילו שהרגם המשנה הגדול. לשון חכמים סימן ר"ג.

הרי היא הקדש. האומר כן כדבר שלא בא לעולם לא אמר כלום. לשון בני אדם סימן נ"ג.

הרי זה בא ללמד ונמצא למד כשאומר ר"ל ונמצא אף למד. לשון חכמים סימן ר'.

הרי זה גימך על מנת שלא אתראה בפני בית דין או בפני האשה מה דינו. לשון בני אדם סימן רצ"ז.

הרי עלי נזירות שמשון האומר אינו כלום וכן האומר הריני נשבע בנזירות שמשון. לשון בני אדם סימן נ"ד.

הריני כאילו התקבלתי שאמר המקבל מתנה מה דינו. לשון בני אדם סימן תי"ז.

הריני מודה בפניכם האומר אי הוי כאומר אתם עידי. לשון בני אדם סימן שפ"ד.

הריני נותן לך טבעת זו בתורת קידושין האומר כן אי מקודשת. לשון בני אדם סימן נ"ה.

הרשאה לגמ'. לשון חכמים סימן ר"ו. ולשון בני אדם סימן רצ"ו, ותרי"ז.

הרשאה. שכותבין בה ולא מצי אמר ליה לתקוני שדרתיך וכו' מה משמע מתוך לשון זה. לשון בני אדם סימן קנ"ט.

השבת אבידה. יש בכללה לומר שהוא פטור למי שהוא סבור שהוא חייב בדין. לשון בני אדם סימן קנ"ח.

התראת ספק אי שמא התראה. לשון חכמים סימן ר"ז. ולשון בני אדם סימן תרט"ו. ומדות חכמים סימן קל"ב.

הנחה. במתנת שכיב מרע שכתב הרי אני מניח לפלוני כך וכך מנכסי אם הוא לשון מתנה. לשון בני אדם סימן נ'. ועיין לקמן ד"ה יושמו, וד"ה צוואת ש"מ.

הנני. לשון כהונה. לשון מלכות. לשון תורה סימן של"ד.

הסכמה. דינים שבלשונות ההסכמות. תוספת דרבנן סימן ש"ד. לשון בני אדם סימן י"ב, קנ"ב, קס"ד, קע"ו, קמ"ו, קפ"ה, ר"ג, ר"ו, רי"א, רט"ו, רל"ב, ורל"ב ב', ש"י, שי"א, שי"ב, שי"ג, שט"ו, שכ"ו, שס"ז, שס"ח. ט"ו, ט"ז, תי"ט, תכ"א.

הסתכלות והרהור בעריות איסורן הוי מן התורה. תוספת דרבנן סימן ר"פ, רפ"א. ולשון בני אדם סימן קנ"ב.

העברה לשוחטים אם מעבירין אותם אפילו במילי דרבנן. תוספת דרבנן סימן ק"ט.

הערמה באיסורין דרבנן אי שרי לצורכא מרבנן למעבד. תוספת דרבנן סימן ק"ה.

הפסד ממון ישראל דהקלו הוא מן התורה ומה שיש להקשות בזה. תוספת דרבנן סימן קי"ג.

הפסד ממון מקרי אפילו המתנת זמן יותר מזמן המוגבל. לשון חכמים סימן ר"ד. ולשון בני אדם סימן תרי"ב.

הפסד מרובה דהקלו בכמה דברים כמה הוי הפסד מרובה. לשון חכמים סימן קצ"ז. ולשון בני אדם סימן תרי"א.

הפקר בית דין הפקר אמרינן אפילו כאיסור תורה והיינו היכא דאיכא מיגדר מילתא ודוקא ביד בית דין יש כח להפקיר, משא"כ מנהיג שאין בו כח להפקיר. לשון בני אדם סימן קנ"ו. ותוספת דרבנן סימן ק"ז.

הפקר. מדין תורה אפילו הפקיר בפני הרי זה הפקר, ומדברי סופרים בעינן ג', והנפקא מינה במפקיר קרקע, אבל משלמין אפילו מדרבנן סני באחד, והבן החכם נר"ו העמיק הרחיב הדבור בענין זה. תוספת דרבנן סימן קי"ד.

הפרשתי. האומר הפרשתי לפלוני כך וכך אי הוי כאומר נתתי. לשון בני אדם סימן נ"א.

הצלה. לשון הפרשה. לשון צל. לשון ניצול. לשון תורה סימן של"ה.

הקדש. המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ובעל חוב כיצד יעשה, הבן החכם נר"ו האריך הרחיב הדבור בענין זה. תוספת דרבנן סימן קט"ו.

כללי הוא"ו

ויהי היום. בכל מקום הוא ראש השנה. לשון תורה סימן שנ"ב.

ויהי דבר שלא היה משנברא העולם. דבר שהיה ונפסק וחזר. לשון תורה סימן ש"ג.

ויהי לשון צער. לשון תורה סימן שמ"ט.

ויתור במודר הנאה שרי דאחילוך לא קפדי אינשי והיינו דוקא בחצר אבל בבית לא. לשון בני אדם סימן ס"א. ומדות חכמים סימן ע"ו. ועיין מה שפלפל בזה בתוספת דרבנן סימן קי"ו.

ויתור. לשון ויתור לא שייך אלא למי שיש לו זכות עליו במקצת ומוותרים לו השאר. לשון בני אדם סימן ס"א.

וכן. אמר רבי פלוני כשאומר אכולא מילתא דתנא קמא קאי. לשון חכמים סימן רי"ז.

וכן. כי קתני הוא כשהחלוקה ה' היא יותר מחודשת מהראשונה ומצינו וכן שהוא מעם לדבר הקדום, ועיין מה שהקשה בזה. לשון חכמים סימן רי"ב.

וכן. כי קתני הוי דבר הדומה לראשון לגמרי. לשון חכמים סימן רט"ו.

וכן. מצינו דקתני וקאי אדיוקא דמתניתין או ברייתא. לשון חכמים סימן רי"ד.

ולד במעי אמו אי משתדי י"ב חודש. מדות חכמים סימן ע"ה, רס"ח.

ומעלה. כמשמע מהיום ההוא וקודם לו. לשון תורה סימן שנ"ד.

ועוד. כשאומר אי בעינן כל תרי מעמי. לשון חכמים סימן רי"ט.

ועוד. לא שייך למימר אלא היכא דפירכא בתרייתא עדיפא מקמייתא. לשון חכמים סימן רי"ג, רט"ז, רי"ט.

וקנינא מיניה שכותבין בכתובות ובשמרות דמשמע שהוא לשון עתיד, ומה מועיל מעמא מעים. לשון חכמים סימן רי"ח. ועיין עוד שם סימן של"ה.

וא"ו התוספת. יש וא"ו שהיא מתפרשת לתוספת תוכן המילה. לשון תורה סימן שמ"ב.

וא"ו. במקום אבל. לשון תורה סימן שמ"א.

וא"ו. במקום אף על פי כן. לשון תורה סימן ש"מ.

וא"ו. דרריש רבי יונתן לחלק אינו אלא בלישנא דקרא, אבל בלשון חכמים לכו"ע וא"ו מוסיף. לשון חכמים סימן ר"י, רי"ח. ועיין בלשון בני אדם סימן נ"ז מה שהאריך להקשות על כלל זה.

וא"ו. לשון הכתוב בשמר בוא"ו לפעמים פרושי קמפרש. לשון בני אדם סימן של"ה. ועיין לעיל ד"ה וקנינא.

וא"ו. מצינו במקום בית ובמקום שי"ן וכ"ף ומ"ם. וכן שי"ן במקום וא"ו. לשון חכמים סימן ר"ח ר"ט.

וא"ו. משמשת בכ"ף הדימיון. לשון תורה סימן של"ז.

וא"ו. משמשת במקום ב"ת. משמשת במקום שי"ן. וא"ו משמשת כן. יש וא"ו הסיבה. משמשת במקום עם. משמשת במקום אם. לפעמים משמשת במקום 'וזה'. יש וא"ו הביאור ויש וא"ו החיבור. משמשת במקום מ"ם. משמשת בלשון לפי. בספרי המדקדקים יש וא"ו הכבר. לשון תורה סימן של"ט.

וא"ו. משמשת במקום למ"ד, והביא פלוגתא בזה. לשון תורה סימן של"ח.

וא"ו. נדרש לרבות. לשון תורה סימן שמ"ד.

וא"ו. פלוגתא בגמרא וא"ו מוסיף או לחלק. לשון תורה סימן שמ"ג.

ואת אמך. דררישין לרבות אחיך הגדול היינו דוקא גדול האחים. לשון חכמים סימן ק"ו, וקנ"ה. ועיין לקמן ד"ה כבוד אח הגדול.

והיה. לישנא דודאי. לשון תורה סימן שמ"ז.

והיה. לישנא דשמחה בכל מקום. אין והיה אלא מיד. לשון תורה סימן שמ"ח.

ויהי אחרי. כל מקום שנאמר ויהי אחרי חזר העולם לאחוריו. לשון תורה סימן שנ"ג.

ויהי איש אחד. הכוונה לצדיק אחד ששקול כמנין ל"א צדיקים כמנין ויח"י. לשון תורה סימן שנ"א.

בללי הזיין

זונה. האסורה לכהן איזו הוי. לשון בני אדם סימן קס"ב.

זונה. בינוי לעבודה זרה. לשון תורה סימן שס"ב.

זיוף. מאי דחיישינן לזיוף הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן קי"ח.

זימון. מי שאכל אפילו איסור דרבנן אין מזמנין עליו. תוספת דרבנן סימן נ"ו, וע'.

זכור. משמעותו כפה מה שאין בן שמור הוא זכירה בלב. לשון תורה סימן שס"ג.

זכיה לקמן. דוכין לו אי הוי מן התורה, הכן החכם נר'ו האריך הרחיב הדבור בענין זה. תוספת דרבנן סימן קי"ט.

זכיה. האומר הולך מנה לפלוני אם כוכי לפלוני דמי. לשון בני אדם סימן ס"ו. ועיין לעיל ד"ה הולך.

זכין לאדם שלא בפניו כשאומר לאו בזכות וחובה הנפש הוו אלא מה שהוא רצונו של אדם. לשון חכמים סימן רכ"ד.

זכין לאדם שלא בפניו לשון זכות משמע דלית ביה צד חובה כלל אבל כל שיש בו צד חובה לא אמרינן זכין לאדם שלא בפניו. שם.

זכינו. שאין מומאת ידים במקדש דאמרינן בסוף פרק קמא דפסחים הוי זכינו ר"ל מצינו. לשון חכמים סימן רכ"ג.

זמן מרובה. כשאומר אומר הוי לאחר ל' יום. לשון חכמים סימן רכ"א.

זמן. שטר שכתוב בו זמן הוי כאלו אמר מעכשיו. לשון בני אדם סימן ס"ח.

זנאי. דעבר איסורא עם אשת איש אי אמרינן ניהא ליה דלימות בעל. מדות חכמים סימן ע"ח.

זקן ואינו לפי כבודו מה מיקרי. לשון חכמים סימן רכ"ה.

זקן. בינוי לנסמך. אפילו זקנים הדיומות. לשון תורה סימן שס"ד.

זקן. מצינו שקורא לע"ב זקנים. לשון חכמים סימן רכ"ח.

זר. בינוי ליצר הרע. נדרש על עבודה זרה. על גילוי עריות. לשון זרה שענינו או ניצוח או נוצח. לשון תורה סימן שס"ה.

זאת. ככל דוכתא מיעוט הוא. לשון תורה סימן שנ"ח.

זאת. דרשו מכלל דאיכא אחריתי. לשון תורה סימן שנ"ז.

זאת. בינוי לישראל. בינוי לירושלים. בינוי לשבת. בינוי לתורה. בינוי למילה. בינוי לתרומה. בינוי למעשרות. בינוי לזכות יהודה. בינוי ל"ב שבטים. בינוי לקורבנות. לשון תורה סימן שנ"ו.

זבינא. כי זבין איניש בפרהסיא זבין. מדות חכמים סימן פ"ב.

זדים. בינוי למינים. נדרש על התועים ביון. נדרש על המחשבה רעה. לשון תורה סימן שס"א.

זה בזה. יש חילוק בין כשאומר נתערבו זה בזה לכשאומר נתערבו אתם. לשון חכמים סימן ר"ך.

זה בנה אב כשאומר. עיין לעיל ד"ה אב.

זה עם זה. כשאומר הי מיניהו הוי עיקר. תוספת דרבנן סימן תקכ"ח.

זה. גימטריא י"ב, כנגד י"ב לזוג וי"ב להם הפנים. לשון תורה סימן ש"ס.

זה הדבר. בעינו בלי שום שינוי כלל. משמש במקום אשר. לשון תורה סימן שנ"ט.

זה. בינוי לתורה שבכתב ולחב"ה. זה משה. לשון תורה סימן ש"ס.

זה. כשאומר הוא מיעוט דזה דוקא ולא אחר. לשון בני אדם סימן ס"ב ס"ג וס"ד.

זהירי אינשי באיסורא ולא זהירי בתנאה וכן זהירי אינשי באיסור קל מאיסור חמור. מדות חכמים סימן ע"ט פ', ול"ז.

זהירי אינשי בשטר ג' שנים מפי לא זהירי. מדות חכמים סימן פ"א.

זו. אלו ישראל. לשון תורה סימן ש"ס.

זווי דאינשי אינהו עבדי ליה מפסידותיו. מדות חכמים סימן ע"ז.

זווי דאקרו נכסי היינו בווי דאיתנהו בעין. לשון בני אדם סימן קס"ג.

זונה. בלשון חכמים נקראת אפילו היכא שהיתה אנוסה או מוטעית כל שנבעלה לפסול לה. לשון חכמים סימן רכ"ב.

זונה. הא דגויה לא חשיבא זונה מן התורה היינו כל שלא ראוה שוינתה. תוספת דרבנן סימן קי"ז.

זרע. יש במשמע גם כן זרע הזרע. לשון תורה סימן שס"ז.
 זרע. יש להסתפק אם יש במשמע זרע זכרים דוקא ולא נקבות. לשון תורה סימן שס"ח.
 זרע. לא משתמע אלא בשר. לשון תורה סימן שס"ו.
 זרת של תורה ושל הדיוט כמה הוי. לשון בני אדם סימן ס"ה.
 זרת. חצי אמה פחות שתות. שני מפחים ומחצה. לשון תורה סימן שס"ט.

זרוע. הוא יד שמאל. לשון תורה סימן ש"ע.
 זריו עדיף מזהיר. לשון חכמים סימן רכ"ו.
 זריון הם, היבא אמרינן. מדות חכמים סימן מ"ט, וקמ"ח.
 זרים. כי קתני פעמים דר"ל גוים. לשון חכמים סימן רכ"ז.
 זרע אי קרו אינשי לבנים ולבנות או דוקא לבנים, והמודר הנאה מורעו אפילו בני בנים בכלל, אבל המודר הנאה מבנים אין בני בנים בכלל. לשון בני אדם סימן ס"ז, ות"ך, ותרי"ת. ועיין לעיל ד"ה בן בנו.

בפלי החיות

חב לאחרים. כשאומר משמעותו חב ומזיק ולא מונע ריות. לשון חכמים סימן ר"ל.
 חבור שחובר ע"י בני אדם לא מקרי חבור לענין אחרונ שנפריץ. לשון חכמים סימן רנ"ב. ולשון בני אדם סימן תרכ"א.
 חביבה עליהם בהמתן של ישראל וכו' היינו בצנעא. מדות חכמים סימן קי"ד.
 חביות סתם האמורות בנמ' הן של חרב. לשון חכמים סימן רל"ב.
 חבילה. חבילה יש בין חבילה לאגודה. לשון חכמים סימן רל"ג.
 חבל. אלו תלמידי חכמים שבכבל שמחבלים זה לזה בחלבה. אין חבל אלא בנים. לשון תורה סימן שצ"א.
 חבלה. לא מיקרי אלא כשממשכן את הלוח כשהגיע הזמן ולא פרע. לשון תורה סימן שצ"א.
 חבר. אין בעלי בתים נקראים חביריו של תלמיד חכם והנפקותא. לשון בני אדם סימן קס"ד.
 חבר. כינוי לתלמיד חכם. לשון תורה סימן שע"ב.
 חבר. סתם כשאומר הש"ס הוא תלמיד חכם ויש מקומות שהוא עם הארץ או גוי. לשון חכמים סימן רל"א.
 חברים. שכתוב בהסכמה שלא להסתחר עם פלוני וחביריו ושוב נפרדו חביריו מעמו אם יכולים להסתחר עם חביריו. לשון בני אדם סימן תכ"א.
 חג. סתם אי קרינן לחג השבועות. לשון חכמים סימן רל"ד.
 חג. שמיני עצרת נקרא חג. ולהירושלמי בלשון תורה שמיני עצרת לא מיקרי חג. לשון תורה סימן שע"ד.
 חגר. לשון עיכוב. לשון תנועה. לשון תורה סימן שע"ג.
 חד מקום מושלי אינשי תרי מקומות לא מושלי אינשי. מדות חכמים סימן קי"ג.
 חדא ועוד קאמר כשאומר הש"ס. לשון חכמים סימן רל"ה.
 חדלה. משמע לגמרי ולא פעמים ופעמים לא חדל. לשון תורה סימן שע"ו.
 חדר. אין חדרין אלא כליות. לשון תורה סימן שע"ה.
 חדש. בכל מקום חדש ממש. ועל פרעה נדרש שנתחדשו גזירותיו. לשון תורה סימן שע"ו.
 חובה. דקרי למים אחרונים משום דקרי לאמצעיים רשות. לשון חכמים סימן רל"ח.
 חובה. לא מייתי איניש לנפשיה. מדות חכמים סימן קי"ח.
 חודש. סתם בלשון תורה הוא מלא, ובלשון חכמים הוא חסר. לשון חכמים סימן רל"ו.
 חודש. יום הראשון של החודש נקרא חודש על חידוש הירח שמתחדש בו. לשון תורה סימן שע"ט.
 חוזר ומגיד. לא מיקרי כשפירש דבריו בבית דין אחר. לשון בני אדם סימן תרכ"ג, ותרפ"ב.
 חוט. כינוי לקרבנות. לשון תורה סימן שפ"ג.

חב לאחרים. כשאומר משמעותו חב ומזיק ולא מונע ריות. לשון חכמים סימן ר"ל.
 חבור שחובר ע"י בני אדם לא מקרי חבור לענין אחרונ שנפריץ. לשון חכמים סימן רנ"ב. ולשון בני אדם סימן תרכ"א.
 חביבה עליהם בהמתן של ישראל וכו' היינו בצנעא. מדות חכמים סימן קי"ד.
 חביות סתם האמורות בנמ' הן של חרב. לשון חכמים סימן רל"ב.
 חבילה. חבילה יש בין חבילה לאגודה. לשון חכמים סימן רל"ג.
 חבל. אלו תלמידי חכמים שבכבל שמחבלים זה לזה בחלבה. אין חבל אלא בנים. לשון תורה סימן שצ"א.
 חבלה. לא מיקרי אלא כשממשכן את הלוח כשהגיע הזמן ולא פרע. לשון תורה סימן שצ"א.
 חבר. אין בעלי בתים נקראים חביריו של תלמיד חכם והנפקותא. לשון בני אדם סימן קס"ד.
 חבר. כינוי לתלמיד חכם. לשון תורה סימן שע"ב.
 חבר. סתם כשאומר הש"ס הוא תלמיד חכם ויש מקומות שהוא עם הארץ או גוי. לשון חכמים סימן רל"א.
 חברים. שכתוב בהסכמה שלא להסתחר עם פלוני וחביריו ושוב נפרדו חביריו מעמו אם יכולים להסתחר עם חביריו. לשון בני אדם סימן תכ"א.
 חג. סתם אי קרינן לחג השבועות. לשון חכמים סימן רל"ד.

חזן. העובר לפני התיבה הוא מצות עשה מן התורה. תוספת דרבנן סימן קכ"ח.

חזן. סתם לאו היינו שליה ציבור אלא שמש הכנסת. לשון חכמים סימן רנ"א.

חזק. לשון אחיזה הוא. ורז"ל דרשו על מילת בחזקה בחירופין ונידופין. לשון תורה סימן שפ"ח.

חזקה אין אדם מניח לפרוע חוב בשטר ופורע חוב על פה. מדות חכמים סימן צ"א קצ"ז.

חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן. מדות חכמים סימן קי"א.

חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. מדות חכמים סימן י', וצ"ט.

חזקה אין אדם מקבל אחריות על המתנה. מדות חכמים סימן פ"ט.

חזקה אין אדם משמר מה שביד חברו. מדות חכמים סימן כ"ו, ק"ג.

חזקה אין אדם מתפיים במומין. מדות חכמים סימן קי"ב.

חזקה אין אדם נשבע אלא באמת. מדות חכמים סימן מ"א, וק"ה.

חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. לשון בני אדם סימן קס"ח, ומדות חכמים סימן ה', וצ"ו.

חזקה אין אדם עושה קנוניא על החקדש. מדות חכמים סימן ו', ופ"ז.

חזקה אין אדם עשוי להודות לחבירו אלא א"כ מכון חשבונו יפה. מדות חכמים סימן צ"ב.

חזקה אין אדם פורע תוך זמנו. מדות חכמים סימן ח', וצ"ח, וקס"א.

חזקה אין אדם קונה שוה מנה במאיתים. מדות חכמים סימן י'.

חזקה אין אדם תובע אלא א"כ יש לו עליו. מדות חכמים סימן כ"ח וק"ד.

חזקה אין בעל הבית עובר בכל תלין. מדות חכמים סימן י"ט, וק"א.

חזקה אין האשה מעיזה פניה בפני בעלה אימתי אמרינן. תוספת דרבנן סימן קל"ב. ולשון בני אדם סימן קס"ו. ומדות חכמים סימן ד', וצ"ז.

חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה בגדול. מדות חכמים סימן י"ב. וק'.

חזקה אין שליח בלא ולד. מדות חכמים סימן ק"ח.

חוטא. בינוי למי שאינו מוחל. המורה הוראה בפני רבו. לשון תורה סימן שצ"ב.

חוי. תרי חויי הוו. לשון תורה סימן שפ"ו.

חוכך להחמיר. כשאומר מהו פירושו. לשון חכמים סימן ר"מ.

חול המועד קרוי יו"ט. לשון חכמים סימן רס"ז.

חול. בינוי לישראל. לשון תורה סימן שפ"ב.

חולב בשבת כמה הוא חייב. תוספת דרבנן סימן קל"ו.

חול'. זה יצר הרע. זה עין הרע. זה הרוח. זה הצינה. זה מרה. לשון תורה סימן ש"פ.

חומה. בינוי לתורה. וי"א בינוי לישראל. לשון תורה סימן שפ"ה.

חומרא. שאמרו שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם ואם דעתו לחזור דרשאי להקל אין בכלל זה רבים הבאים למקום שמקילין. לשון בני אדם סימן קס"ט.

חוסן. דרשו רז"ל זה סדר נשים. לשון תורה סימן שע"ח.

חוסר. בלא נר ובלא שולחן. ויש אומרים בלא אשה. ויש אומרים בלא שמש. בלא דעה. וי"א בלא מלח בלא שמן. לשון תורה סימן שפ"ד.

חויץ. איכא דוכתא דקתני חויץ ור"ל הוא וכל דדמי ליה. לשון חכמים סימן רמ"ה.

חויץ. יש חילוק מן חויץ לעל מנת. לשון בני אדם סימן ע"ג. ועיין לעיל ד"ה אלה.

חוצה. אין חוצה אלא שמים. כלומר דבר חיצוני וזה. לשון תורה סימן שפ"ז.

חוקה. כל מקום שנאמר תורה וחוקה אינו אלא לעכב. לשון תורה סימן תל"ז.

חוקים. מעם שנקראת התורה כן על שם שבהם חקק שמים וארץ. גם שהם חקוקים על היצר הרע. מלשון חיים שמבניא את האדם לחיי העולם הבא. לשון תורה סימן תל"ו.

חושש. כשאומר כמו החושש בשינוי הוא מיחוש בעלמא. לשון חכמים סימן רמ"ז.

חותם. בינוי למלכות. לשון תורה סימן שפ"א.

חזון. אין נחזה אלא לשון שררה. לשון קשה שבנבואה. לשון תורה סימן שפ"ט.

חוקה. אין אדם חושא ולא לו האריך בזה. מדות חכמים סימן פ"ו.

חוקה. אין אדם מורה בסעודה ומפסידה. מדות חכמים סימן כ"ד, וק"ב.

חוקות הנהוגות ע"פ ההסכמות בזמנים אלו אם יש לחן דין קרקעות או ממלטלין במחלוקת הוא שנוי. לשון חכמים סימן רנ"ט. ולשון בני אדם סימן תרכ"ט.

חורה במקצת חורה בכלה דקי"ל בשכיב מרע. לשון בני אדם סימן תרכ"ה.

חורה. אי הוי בכלל ביאה לענין הנשבע שלא לבא לעיר פלונית בדרך פלונית. לשון בני אדם סימן ס"ט.

חורה. תנאי שהוא בלשון חורה אי צריך לחזור הדבר בעצמו או חורת דמיה. לשון בני אדם סימן ע'.

חורה בתשובה. לשון זה אי שייך ברשע מעיקרו או דוקא למי שהיה צדיק מעיקרו. לשון בני אדם סימן ע"א.

חמא. בממוץ. ויש שנדרש לחמא בנופו. לשון תורה סימן ש"צ.

חמא. מצינו בלשון המקרא שהוא מרד. לשון תורה סימן שצ"א.

חי נושא את עצמו אפילו קמן ודוקא בריא. מדות חכמים סימן קט"ו.

חי. כינוי למלאכי השרת. אלו היות הקודש. נאמר על ההרף ופיקת. כינוי לעשרי. לשון תורה סימן שצ"ד.

חיגר. הוא שאין לו רגלים, ופיסח הוא הצוליע על צידו אחד. לשון חכמים סימן רמ"א.

חיה רעה. כינוי לזונה. חיות קטנות עם גדולות נדרש לתלמידים ובניהם. לשון תורה סימן שצ"ז.

חיה בכלל בהמה לכל דבר חוץ מחלבה. לשון בני אדם סימן קע"ב.

חיה. זו בהמה. לשון תורה סימן שצ"ו.

חיה. נקרא המילדת. כינוי ליולדת. בעת חיה פירושו בעת הזאת. לשון תורה סימן שצ"ה.

חיוב. לשון חיוב אי מהני להקנות מלוה על פה ודבר שלא בא לעולם ולענין מטבע שאינו נקנה בחליפין. לשון בני אדם סימן ע"ה, רפ"ד, רפ"ה. ועיין לקמן ד"ה שטר בלשון חיוב.

חוקה בנות ישראל שלא הגיעו לפרקן הן בחוקת מהרה. מדות חכמים סימן ק"ט.

חוקה בתולה שנבעלה בעיר היא מפותה. מדות חכמים סימן צ"ג.

חוקה דבי ריש גלותא לא מחוקינן ואין בכלל אנשים הנכנסים בפתחי השרים ומהני להו חוקה. לשון בני אדם סימן ק"ע.

חוקה דיש לבן בנכסי האב כשאינו סמוך על שלחנו. לשון בני אדם סימן קס"ז.

חוקה דכהנים אוכלים בתרומה היינו בתרומה דרבנן. תוספת דרבנן סימן קל"ה. ועיין לקמן ד"ה כהנים.

חוקה המוכר גוף הקרקע והחוקה יחד ונתבטל מכירת הקרקע אם החוקה נמי מתבטלת. לשון בני אדם סימן קפ"ח.

חוקה כל הנמצא בכיתו של אדם הוא שלו והאריך בזה. מדות חכמים סימן פ"ח.

חוקה לא מייתי איניש חובה לנפשיה. מדות חכמים סימן קי"ח, וקס"ח.

חוקה לא שביק איניש היתרא ואכיל איסורא והאריך בזה. תוספת דרבנן סימן קס"ה. ומדות חכמים סימן ק"ו.

חוקה לבית דין דלא מתעצלי. מדות חכמים סימן נ', פ"ה ורל"ו.

חוקה לחבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן והאריך בזה. מדות חכמים סימן פ"ד. ועיין בגופי הלכות סימן רמ"ו.

חוקה עד תלתין יומין מוקים איניש אנפשיה ולא בעיל. מדות חכמים סימן נ"ו, וצ"ד.

חוקה עקירת דירתו מן העיר מחמת בעל חוב אי אבר חוקתו. לשון בני אדם סימן תרצ"ב.

חוקה קטנה שהגיע לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה. מדות חכמים סימן צ"ה.

חוקה שליה עושה שליחותו והאריך בזה. מדות חכמים סימן פ"ג רע"ו.

חוקה. אורה בזמנו בא פירוש וסמ. מדות חכמים סימן ק"י.

חוקה. אין אדם אוסר כרמו בנשיעה אחת. מדות חכמים סימן ק"ז.

חלון. בכל מקום הוא פתוח משני עבריהן, ומצינו חלון שהוא חלל בעובי הכותל. לשון חכמים סימן רל"ט. חלון. כינוי לזכות אבות. ופירש שם הרב החילוק בין חלון להרף. לשון תורה סימן ת"ו.

חלילה. לשון חולין. לשון תורה סימן ת"ח.

חליפין מכירה מקרי. לשון בני אדם סימן תר"ך.

חליצה. יבם ויבמה שאין מכירין אותם אם חולצין. תוספת דרבנן סימן קכ"ה.

חלל. לא מיקרי אלא בכלי ברזל בעין הרב. לשון תורה סימן ת"ה.

חלף. לשון חילוף נופל על בין שני אנשים. לשון תורה סימן ת"ו.

חלש. עינינו בכל מקום לשון שכירה ורציצה. לשון גורל. לשון תורה סימן ת"ט.

חמד. כינוי לבנים. כינוי לאשה. כינוי לתורה. גם כינוי לארץ ישראל. כן הוא כינוי ללחם חם. לשון תורה סימן ת"י.

חמה ולבנה. כינוי לרשעים. לשון תורה סימן תי"א.

חמה. יש חילוק בין כשאומרים בחמה מפני החמה לכשאומר בימות החמה. לשון חכמים סימן רמ"ט.

חמס. בלשון תורה היינו גולן. לשון תורה סימן תי"ג.

חמס. כינוי לעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. לשון תורה סימן תי"ב.

חמס. כינוי לעשו הרשע. לשון תורה סימן תי"ד.

חמץ דאסור ליתנו לגוי במתנה על מנת להחזיר אחר הפסח אי אסורו הוי מדרבנן והארץ הכן החכם בזה. תוספת דרבנן סימן קל"ח.

חמץ במשהו אי אסורו הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן קל"ד.

חמץ נוקשה אי אסורו הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן קל"ג.

חמץ שעבר עליו הפסח אסורו הוא מדרבנן והבן החכם האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן קל"ט.

חמרא אכתפיה דמריה שוואר. מדות חכמים סימן קי"ט.

חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא. עיין לקמן ד"ה כל חמרא.

חנופה. כל חנופה שבמקרא במינות הכתוב מדבר. לשון תורה סימן תי"ח.

חיוב. כשאומר באיסורי שבת לפעמים אומר הכי אפילו על איסור דרבנן, ומה שאמר חייב היינו מבת מדרות, וכן מצינו שאמר חייב מיתה ולא דוקא. תוספת דרבנן סימן קכ"ט. ולשון חכמים סימן רכ"ט, רמ"ב.

חייב. האמור בכל מקום הוא לשון מקרא בדניאל סימן א'. לשון חכמים סימן רמ"ג.

חייב. כשאומר אין חייבין עליו ר"ל חיובא הוא דליכא אבל איסורא איכא. לשון חכמים סימן רמ"ח.

חיים. כינוי למילה. ובאבות דרבי נתן נדרש לי' דברים: הקב"ה. תורה. ישראל. חכמים. צדיקים. גן עדן. ארץ ישראל. מים. גמילות חסדים. ירושלים. אלו קדשי מקדש. לשון תורה סימן שצ"ג.

חיישין. מצינו שאומר והוי ודאי וכן מצינו לשון הוששין לקולא. לשון חכמים סימן רמ"ו.

חיל. אלו בעלי הבטחה. לשון תורה סימן שצ"ט.

חיל. לשון חולין. לשון תורה סימן שצ"ח.

חיק. כינוי לבית המקדש שהוא חיקו של עולם. לשון תורה סימן ת'.

חירוף. האומר להכירו גם דור עשירי לא תבוא בקהל מה דינו. לשון בני אדם תכ"ו. ועיין לעיל ד"ה גזרה.

חכם הוא יותר גדול מתלמיד חכם. לשון חכמים סימן ר"ס, ותקכ"ו. ועיין לקמן ד"ה תלמיד חכם.

חכם שאסר כשאומר משמע דאסר בפירושו. לשון חכמים סימן נ"ב.

חכם. כינוי למשה. לשון תורה סימן ת"ב.

חכמה. דרשו על מילת חכמת זה סדר קדשים. לשון תורה סימן ת"א.

חכמה. כינוי לתשובה ומעשים טובים. כינוי לתורה. לשון תורה סימן ת"א.

חכמים עקרי דבר תורה בשב ואל תעשה. תוספת דרבנן סימן ק"ל.

חכמים. אין חכמים אלא אדום. לשון תורה סימן ת"ד.

חכמים כסופים. כלומר שהעולם חומדים להם. א"נ מלשון בושח שבושין ממעשיהן הרעים ואם רוצים לעשות איזה מעשה הם רואים מה התכלית. לשון תורה סימן ת"ג.

חלב שמא הוא ירוק ואינו עומד. מדות חכמים סימן ק"ך.

חצי שיעור דאיסורין אינו לוקה, אבל איסורא איכא והיינו במידי דאית ליה עיקר מן התורה, והבן החכם חקר ודרש לענין מצוות עשה דמי שאין לו אלא חצי זית מצה אי מחוייב מדאורייתא לאוכלו והאריך הרחיב הרבוב בענין זה. תוספת דרבנן סימן קל"ז.

חציצה בלח לא מיקרי חציצה, וזוהי שקשה על דברי משנה למלך פ"ב מהלכות יום הכיפורים שכתב הפך מזה, ע"ש. לשון חכמים סימן רנ"ה. ולשון בני אדם סימן תרכ"ד.

חצרו של אדם שקונה שלא מדעתו הוי מן התורה והבן החכם נר"ו האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן ק"מ.

חק ומשפט. חק כינוי לתורה שנכתב. משפט כינוי לתורה שבעל פה. לשון תורה סימן תל"ה.

חק. הוא שם כולל לתורה. לשון תורה סימן תכ"ח.

חק. כינוי למועדים. לשון תורה סימן תל"ב.

חק. כינוי למילה. לשון תורה סימן תכ"ט.

חק. כינוי למעשרות. אלו ההלכות. אלו העריות. לשון תורה סימן תל"ג.

חק. כינוי לעיבור שנים וחדשים. לשון תורה סימן תל"א.

חק. כינוי לתפילין. לשון תורה סימן ת"ל.

חק. לישנא דמוזני. לשון תורה סימן תל"ד.

חרב. כינוי למילה. לשון תורה סימן תל"ח.

חרב. כינוי לתפילה. לשון תורה סימן תל"ט.

חרדה מסלקת את הדמים. מדות חכמים סימן קי"ז.

חרישה בשביעית אי הוי איסורו מן התורה. תוספת דרבנן סימן קכ"ג.

חרם סתם. ע"כ מי שיודע עדות לראובן אין קרובי ראובן בכלל. לשון בני אדם סימן קע"א.

חרם. אם יש להחרים על הספק בלשון א"כ הוא יהא בחרם. לשון בני אדם סימן תכ"ה.

חרם. בית דין שאמרו בגזרת חרם או נדוי לא הוי לשון חרם עד שיאמרו תהא בחרם אם לא תעשה כך וכך. לשון בני אדם סימן תכ"ד.

חרם. קהל שהסכימו בחרם שלא יפתח אדם חנות

חנמת פירות מיקרי דבר שבא לעולם. לשון חכמים סימן רנ"ו. ולשון בני אדם סימן תרכ"ו.

חנינה. בדעת ובינה. ודרשו ויחנך בבנים. ד"א במשאלותיך. דבר אחר יעמיד ממך נביאים. דבר אחר בדברי תורה. דבר אחר במתנת חנם. דבר אחר יחנה ה' אצלך. לשון תורה סימן תי"ז.

חנם. דרשו על בני ישראל חנם מן המצוות. נדרש חנם בלא ברכה. לשון תורה סימן תט"ז.

חנם. שרשו חן. לשון תורה סימן תט"ו.

חסד. הוא כינוי לשם מלאך. זה אהרן. לשון תורה סימן תי"ט.

חסיד קרוי מאן דהוי חסיד מעיקרא, וחסיד הוי מי שכל מעשיו לשם שמים ומוותר עם חבירו לפני משורת הדין במשא ומתן. לשון חכמים סימן רנ"ז, רנ"ח. לשון בני אדם סימן תרכ"ז תרכ"ח.

חסיד. בכל מקום הוא חסיד מעיקרו שלא חמא כל ימיו. לשון תורה סימן תכ"ב.

חסיד. הנותן מעותיו קרוב להפסד ורחוק לשכר. לשון תורה סימן תכ"ג.

חסיד וירא שמים. מי שלא ניחא ליה להינות מאחרים ושימרחו למענו. נקרא מי שמוותר משלו מכל דבר שיש בו נדנדוד עבירה. מי שמעשיו לשם שמים. לשון תורה סימן תכ"ד.

חסיד. כינוי למתענה. ורבותינו אמרו מי שמקיים מילי דאבות. ויש שאמרו מילי דברכות. ויש שאמרו מילי דנויקין. נאמר על החסידה שמחלקת להם ממונותיה. ורז"ל במסכת אבות דרשו על האומר שלי שלך ושליך שלך. ועל הרוצה שיתן ויתנו אחרים. ועל הולך לבית המדרש ועושה. ועל מי שקשה לבעוס ונוח לרצות. לשון תורה סימן תכ"א.

חסיד. לשון כושת והלבנת פנים. תואר לעוסק בתורה בחצות הלילה. תואר למזכה את הרבים. לשון תורה סימן תכ"ב.

חסרון רחוק אי שמיא חסרון. לשון חכמים סימן רנ"ד.

חפצים. כינוי למצוות. לשון תורה סימן תכ"ה.

חפשי. כינוי למת. לשון תורה סימן תכ"ו.

חין. כינוי לרעב. נדרש על מדברי לשון הרע. נדרש על דברי תורה. לשון תורה סימן תכ"ז.

חשוד. על השבועה דפסול לעדות הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן קכ"א.

חשך. זה תלמוד בבלי. לשון תורה סימן תמ"ב.

חשך. כינוי ליצר הרע. כינוי לגיהנם. כינוי למעשים של רשעים. כינוי למלאך המוות. נדרש על מי שתופס בשתי חומרות כבית שמאי וכבית הלל. לשון תורה סימן תמ"ג.

חתימה. אי הוא בכלל לשון כתיבה. לשון בני אדם סימן קט"ו.

חתימה. לענין שבועה לא הוא כשבועה אבל לענין נזירות יש להחמיר. לשון בני אדם סימן ע"ד.

חתימת העדים בנט שלא לשמה לא פסיל אלא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן קל"א.

חתן. אי הוא בכלל בנים. לשון בני אדם סימן [ע"ב].

חתן. הכותב בשטר מתנה לחתניו אי הוא דוקא חתני הנמצאים. לשון בני אדם סימן ע"ב.

חתן. כינוי לקב"ה. לשון תורה סימן תמ"ד.

חתן. מי שנשבע שלא ימכור ביתו אלא לראובן אם יכול ליתן הבית לחתנו לנדוניית ביתו. לשון בני אדם סימן קס"ה.

חתן. נקרא אפילו כשהוא ארום. לשון בני אדם סימן תכ"ב.

כומן שיש מת בעיר אם מותרים בלילה. לשון בני אדם סימן רט"ו.

חרם. קהל שהסכימו שלא יוכל שום אדם לומר לחברו מותרם ומנודה אין תלמיד חכם בכלל חבירו. לשון בני אדם סימן קס"ד.

חרפה. כינוי לרעב. אין חרפה אלא ערלה. לשון תורה סימן ת"מ.

חרש. בלשון המקרא מדבר ואינו שומע. לשון תורה סימן תמ"א.

חרש. דווכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים היינו במילי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן קכ"ד.

חשד. דחיישינן באיזה דברים הוא מן התורה. תוספת דרבנן סימן ק"ך.

חשד. דחששו חכמים לאיחלופי אין לחלק בין עשיר לעני. תוספת דרבנן סימן קכ"ו.

חשד. כל דבר דעבדינן מפני החשד אם יש לברך עליו. תוספת דרבנן סימן קכ"ז.

חשוד על העריות מהו פירושו. לשון חכמים סימן רל"ז.

חשוד. לא מיקרי העובר על החרם בשב ואל תעשה. לשון בני אדם סימן תר"ל.

חשוד. על השבועה דאין מוסרין לו שבועה אי הוא מן התורה. תוספת דרבנן סימן קכ"ב.

כללי המיית

מהור. מצינו שר"ל כשר. לשון חכמים סימן רס"א.

מהור. נאמר רק על הדבר שמקבל מומאה. יום ההוא. נדרש על זהב המשכן שהיו מכניסים אותו לאור ולא היה חסר כלום. לשון תורה סימן תנ"ג.

מוב ליוהר כשאומרים הפוסקים הוא דוקא לכתחילה. לשון חכמים סימן שפ"א.

מוב. כינוי לדבר שפמור מן המעשרות. כינוי לכריאת העולם. זה תחית המתים. ברכה שלא תהא אומר ולשון שולטת בעם ישראל. שלא יהא מלאך המות שולט בעם ישראל. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוב. האומר לחברו אני אהיה לך מוב בעבור הקרן חייב מדין ערב. לשון בני אדם סימן ע"ח.

מוב. הוא תואר למוזב לשמים ולבריות. לשון תורה סימן תמ"ח.

מבול יום שאינו נכנס לעזרה הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן קמ"ה.

מבת. לשון מבה נופל אצל בהמות. לשון תורה סימן תמ"ה.

מבילה. ערל ישראל אין צריך מבילה כלל, ובני המשומדים צריכים מבילה מדרבנן, והאנוסים דינם כערל ישראל וערל גוי צריך מבילה מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן קמ"ב.

מביעות עין. אי אמרינן בעם הארץ ואשה, ולשון מביעות עין. לשון חכמים סימן רס"ג. מדות חכמים סימן קכ"ד.

מבעת לא מושלי אינשי והוי סימן מובהק לעדות נהרג. מדות חכמים סימן קכ"א קמ"ו, ורמ"ד. ועיין לקמן ד"ה כיס, וד"ה קמיע, וד"ה גיטולה. וד"ה מפתח, וד"ה ציצית, וד"ה קצרות.

מומאת מהרות דמטמא למפרע מעת לעת דרבנן היא. תוספת דרבנן סימן קמ"ג.

מומאת מגע באדם שנמטא כמת אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן קמ"ז.

מומאת נבילת עוף מהורה אי הוי מן התורה. תוספת דרבנן סימן קמ"ח.

מומאת עצם כשעורה הוי הלכה למשה מסיני. תוספת דרבנן סימן קמ"ח.

מועה אדם ב' וג' שעות היכא אמרינן. מדות חכמים סימן קכ"ז.

מורה באיזה דבר אמרינן דרכיה למימרח ומרח איניש. מדות חכמים סימן קכ"ה קכ"ו.

מתן. אין מחינה אלא לשון עבירה. לשון תורה סימן תנ"ד.

מינון אי מקרי בישול. לשון חכמים סימן רס"ב.

מירחא. הליכה ממקום למקום מיקרי מירחא לענין עני המהפך אחר החררה. לשון חכמים סימן רס"ו. ולשון בני אדם סימן תרל"ג.

מל. זה מקרא. זו ציון. זו תפילתן של אבות שהיו שוכבין כמל על הארץ. לשון תורה סימן תנ"ו.

מלית שהשתי צמר והערב משי או איפכא פמור מציצית מן התורה. תוספת דרבנן סימן רס"ח.

ממא. כינוי לדבר האיסור. לשון מניעה. זה שפיכות דמים. לשון תורה סימן תנ"ה.

מעימה מצינו לאכילה דקרי לה מעימה. לשון חכמים סימן רס"ד.

מעם כעיקר אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן קמ"ד.

מריפה אינה חיה י"ב חודש ואינה יולדת והאריך בענין זה. מדות חכמים סימן קכ"ב קכ"ג.

מרים. מפירוש רש"י כל מרים שבמקרא לשון עד לא הוה. ומחרמב"ן והראב"ע הוא לשון קודם. לשון תורה סימן תנ"ז.

מרף. לשון מוזנות. לשון תורה סימן תנ"ח.

מרפיות הן הלכה למשה מסיני חוץ מדרוסה שהיא בפירוש בתורה. תוספת דרבנן סימן קמ"ו.

מוב. המפקיד שאמר לנפקד אם אמות תעשה כמעות הפקדון המוטב יתנם ליורשים. לשון בני אדם סימן ע"ו.

מוב. זה הקב"ה. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוב. זה יצר המוב. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוב. זו תורה. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוב. כינוי לטובות הכלתי היות מום בו. לשון תורה סימן תמ"ט.

מוב. כינוי למילה. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוב. לפנים משורת הדין. לשון תורה סימן תמ"ו.

מוב. לשון טוב מורה על טובה שנמרה בטובה ובמילואה. לשון תורה סימן ת"נ.

מוב. נאמר באתרא דלא ישתכח ביה ריתחא. לשון תורה סימן תנ"א.

מוב. זו ברכת משה. זו ברכת הקב"ה. זו ברכת התורה. זה דוד. לשון התרה. זה ארץ ישראל. זה בית המקדש. זה העולם הזה. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוב מאד. זה שינה. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוכים. אלו ישראל. לשון תורה סימן תמ"ז.

מוכים. מי שנתחייב ליתן לחברו בנדים מוכים ונתן לו בנזניים מה דינו. לשון בני אדם סימן ע"ט.

מוכת הנאה. אי מקרי ממון או לא. לשון בני אדם סימן תרל"ב.

מוכת הנאה. איזה דבר מקרי לענין הנשבע על דעת חברו וקיבל הנאה ממנו דאין לו התרה אלא מדעתו. לשון חכמים סימן רס"ה. ולשון בני אדם סימן תרל"א.

מול לי גימי, שא לי, יהא לי בידך, כולן לשון קבלה. לשון בני אדם סימן ע"ז.

וכתב שם דלענין מתנה שאמר בלשונות אלו מול מנה לפלוני שא מנה לפלוני וכו' לאו כזכי דמי אבל בחוב כולם כזכי דמי. ע"ש בסימן שכ"ד.

מומאה. דמחלקינן בזה אחר זה מהורים וככת אחת ממאים אי אמרינן הכי במידי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ק"ן.

מומאה. כל הטומאות כשעת מציאתן. תוספת דרבנן סימן קמ"א.

כללי הוי"ד

ידי שמים. שאמרו גבי פצוע דכה וזרות שפכה דבידי שמים כשר איזה הוי בידי שמים. לשון בני אדם סימן תרל"ד.

ידיד. פלונתא דבעלי התום ז"ל אי כינוי לאברהם או כינוי ליצחק. ובגמרא יליף מקראי זה שלמה. זה אברהם. זה בית המקדש. זה הקב"ה. זה בנימין. זה ישראל. לשון תורה סימן תס"ו.

ידיעה. לשון תשמיש. לשון חבה. לשון חשיבות. לשון רחמים. לשון הכנעה. לפעמים קורא יודע אף למי שאינו יודע. וקרי ליה יודע על שם שראוי לידע. לשון תורה סימן תס"ז.

יה. לשון צעקה שצועק לפני הדין. לשון ביא שהוא עיוות. לשון תורה סימן ת"ע.

יהוה. קורא למלאכים בשם אב"ל הוא הקב"ה. שקורא השליח ע"ש משלחו. לשון תורה סימן תס"ט.

יהי בדברך. אי הוי מחילה לענין שהיה הלזה מסרב למלוה שימחול לו ההלוואה או השבועה. לשון בני אדם סימן שמ"ט.

יהי. מצינו לשון חוזק. לשון תורה סימן תס"ח.

יהיו. האומר נכסי יהיו פלוני לשון זה אי הוי לשון מתנה. לשון בני אדם סימן פ"ג.

יהנה פלוני מנכסי, או יעמוד, או יראה, או ישען, האומר בן מה דינו. לשון בני אדם סימן פ"ה.

יוד קרת קא חוינא הבא, כשאומר ר"ל יוד שהיא קמנה עשאה עיד גדולה. לשון חכמים סימן רע"ג.

יוונים. מצינו דלאו יוונים ממש ונקראים בן על שם לשונם ועל שם כתיבתם. לשון תורה סימן ת"פ.

יובל. שמר שכתוב בו על מנת שלא יוכל למכור הוי כמו על מנת שלא ימכור. לשון בני אדם סימן צ"ו.

יולדת למ' דאינה יולדת למקומעים אם ישנו דין זה גם כבהמה וחיה. מדות חכמים סימן קל"א.

יום אחד בחודש חשיב חודש. לשון חכמים סימן רפ"א. לשון בני אדם סימן תרל"ו.

יום הכפורים כשאומר משמע עצומו של יום. לשון חכמים סימן ער"ה.

יום טוב ומועד לא קרינן לחנוכה ופורים לענין הנודר ואומר חוץ מיום טוב. לשון בני אדם סימן קע"ג.

יום טוב קרי תלמודא אפילו לחול המועד. לשון חכמים סימן רס"ז.

י"ח לחופה. עיין לעיל ד"ה בן ח"י לחופה.

יאוש אם ישנו בקרקע ועבדים, עיין מה שהאריך הבן החכם נר"ו. תוספת דרבנן סימן קנ"ט. ולשון בני אדם סימן פ"א.

יאוש דקני אי הוי דאורייתא ואי מהני בחוב יאוש. תוספת דרבנן סימן קנ"ה. ולשון בני אדם סימן פ"ב.

יאכל. מאכיל גם כן כמשמע. נדרש לאיסור הנאה. לשון תורה סימן תנ"ט.

יבום. מי שנשבע שלא ליבם אי חלה שבועה או כיון דאפשר בחליצה. תוספת דרבנן סימן קנ"ג.

יבם קמן שבא על יבמתו קונה אותה מדרבנן. תוספת דרבנן סימן קנ"ו.

יגע. אין יגיעה אלא מעשים טובים. זה שקורה ושונה ורואה מרפה לעצמו. לשון תורה סימן ת"ס.

יד בלשון תורה לאו דוקא בידה אלא אפילו ברשותה, אבל בלשון חכמים הוי דוקא. לשון בני אדם סימן צ"א.

יד בעל השמר על התחתונה, ואשה שמחלה כתובתה, ובעל קרוי בעל השמר. לשון חכמים סימן ר"פ. ולשון בני אדם סימן תרל"ה. ועיין לקמן ד"ה שטר יד בעל השטר וכו'.

יד החזקה. פעמים פירושו חוזק יד לפורענות. ופעמים פירושו שבובש ברחמים את מידת הדין. לשון תורה סימן תס"ד.

יד. דבר הנקנה מיד ליד למעט קרקעות. לשון תורה סימן תס"ג.

יד. זו שמאל. ומחסרי משמע דאף יד ימין נקרא יד. לשון תורה סימן תס"א.

יד. לפעמים מתפרש מלשון כח. מתפרש לשון מקום. לשון ציר. לשון חלק. לשון מכה. לשון נבואה. לשון תורה סימן תס"ב.

יד. מצינו שהוא לשון ידיעה, כמו לא הוה בידיה, וגם לשון אחריו, ומירק אחר על ידו. לשון חכמים סימן רע"ז.

יד. שם כוכב. לשון תורה סימן תס"ה.

ידור פלוני בבית זה שאמר השכיב מרע אי הוי מתנה. לשון בני אדם סימן ק"ב, ותכ"ז. ועיין לקמן ד"ה ישב.

יחזיר. מי שהתנה שאם תמות אשתו בלא בנים שיחזיר הנכסים לאביה לשון זה אינו מועיל למתנה. לשון בני אדם סימן צ"ח.

יחידים בלשון חכמים היינו רבנן. לשון חכמים סימן רס"ט.

יחידים. אלו הממזרים. זו נפשו של אדם נקראת יחידה. לשון תורה סימן ת"פ.

יחלוק פלוני בנכסי אי הוי לשון מתנה. לשון בני אדם סימן פ"ו.

יחסין או ירש פלוני מנכסי אי הוי לשון מתנה. לשון בני אדם סימן פ"ז.

יטול פלוני כל נכסי יזכה יחזיק יקנה כולן לשון מתנה. לשון בני אדם סימן פ"ח.

יין ופריעת ראש והפירום כבהן הדיוט שלא בשעת עבודה שאסורים בכניסה למקדש אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן קנ"ח.

יין ושכר. יין זה מוזג שכר זה חי. לשון משכר. לשון תורה סימן תפ"א.

יין נסך קורים לפעמים לסתם יינם. לשון חכמים סימן רע"א.

יין. כינוי לישראל. בית היין זו תורה. אלו קל וחומר וגורות שוות. לשון תורה סימן תפ"ב.

יין. מי שנשבע שלא לשתות יין מותר במי צמוקים. לשון בני אדם סימן צ"ה.

יכול לעשות כך וכך כשאומר אי הוי לכתחילה. לשון חכמים סימן רע"ח.

יכול. לשון יכולת. לפעמים מתפרש על ענין הרשות. לשון רצון. אין לשון יכולת אלא מוזנות. לשון תורה סימן תפ"ג.

ילד. נדרש על שתי שנים שניתוספו לו ליוסף. קורות האדם נקראו תולדות. לשון תורה סימן תפ"ה.

ילד. נקרא אף שהוא בן י"ז שנה. לשון חכמים סימן רע"ט.

ילד שעשועים. בן ב' ג' שנים. ויש אומרים בן ד' ה' שנים. לשון תורה סימן תפ"ו.

ילודים. משמע שכבר נולדו. לשון תורה סימן תפ"ד.

ים. כינוי למלכות הרביעית. כינוי למקדש ראשון ושני. לשון תורה סימן תפ"ט.

יום. אם נכלל גם לילות. לשון תורה סימן תע"ד.

יום. הנשבע לעשות דבר פלוני ביום פלוני אם עבר אותו היום ולא עשה או איכא תו חיוב שבועה עליו. לשון בני אדם סימן צ"ז.

יום. כינוי לעולם הבא. עולם הזה. אומות העולם. לשון תורה סימן תע"ו.

יום. לדעת רש"י הוא ב"ד שעות מעת לעת והרא"ם פליג. לשון תורה סימן תע"ג.

יום. לפעמים יאמר יום על העת. לשון תורה סימן תע"א.

יום. משמעותו עד שתנץ החמה. לשון תורה סימן תע"ב.

יום. נדרש על שחימת התמיד במועדו ובמקומו. לשון תורה סימן תע"ה.

יומם. בחיות השמש על הארץ יקרא יומם. לשון יום הוא הדבר הנוגע ימים רבים. לשון תורה סימן תע"ז.

יונק חלב בפיו בשבת אין איסורו אלא מדרבנן. תוספת דרבנן [סימן קנ"א].

יוסף. כל ישראל בכללן. לשון תורה סימן תע"ח.

יוצא ידי חובה כשאומר אי הוי לכתחילה. לשון חכמים סימן רע"ד.

יוצאי חלציו הוי אף הנקבות בכלל. לשון בני אדם סימן צ"ב. ועיין לקמן ד"ה כן.

יוציא ויתן בפוסקים כשאומר אי הוי בדברים או בשוטים. לשון חכמים סימן רפ"ח. ולשון בני אדם סימן וקי"ג.

יורד עמו עד לחייו כשאומר ר"ל מותר להכותו. לשון חכמים סימן רע"ו.

יושמו מנכסיו סך מה כריוח לישיבה שכתוב בשטר שכיב מרע אם יש ממשות בשטר זה. לשון בני אדם סימן פ"ד. ועיין לקמן ד"ה הנחה.

יוף איניש בצניעה. מדות חכמים סימן קכ"ח.

יחד. שטר מתנה שכתוב בו לא ינכו אלא שניהם יחד ומת האחד מהן. לשון בני אדם סימן צ"ג.

יחוד איסור יחוד הוא מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן קנ"ז.

יחוד. האוסר על עצמו הנאת תשמיש אשתו אין יחוד בכלל. לשון בני אדם סימן צ"ד.

יראת החכמים הוי מדאורייתא והולכין בספיקא להחמיר ואין שבועה חלה עליו. תוספת דרבנן סימן קנ"ב.

ירד. לשון מלכות. לשון נידוי. מורה על ירידה שכלית לסוף הדבר. לשון עניות. לשון תורה סימן תק"ג.

ירושא. דקי"ל דמשומד אינו יורש אביו אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן קנ"ד.

ירושא. האומר איש פלוני ירשני מה דינו. לשון בני אדם סימן שכ"ז.

ירושא. לשון שיעיל שיזכו הבנות לירש בתוכת אמן. לשון בני אדם סימן שע"ח.

ירושא הבעל אי הויא דאורייתא, ומבעת קידושין בכלל ירושתו. תוספת דרבנן סימן קנ"א. לשון בני אדם סימן קע"ד.

ירח. כלשון תורה הוא מלא ובלשון חכמים הוא חסר. לשון חכמים סימן רל"ו.

ירח. כלשון תורה הוא שלושים יום. ובלשון חכמים הוא כ"ט יום. לשון תורה סימן תק"ב.

ירקות. כלשון תורה כולל של גינה ושרה, ובלשון בני אדם לירקות גינה קורין ירקות סתם, ולירקות השרה קורין ירקות שדה. לשון בני אדם סימן ק"א.

יש. אין יש אלא ענין. לשון תורה סימן תק"י.

ישא. אין ישאו אלא לשון שירה. לשון תורה סימן תק"ד.

ישב. חילוק בין לשון ישיבה לדירה. לשון תורה סימן תק"ז.

ישב. לשון צער. לשון עכבה. מורה על הממשלה. אין ישוב אלא בית דין. לשון תורה סימן תק"ז.

ישב פלוני בבית זה שאמר השכיב מרע וזכה בה ולא דמי לידור פלוני בבית זה. לשון בני אדם סימן תכ"ז. ועיין לעיל ד"ה ידור.

ישועה. לשון הצלת מים. הצלה מעיני. לשון תורה סימן תק"ח.

ישועות. דרשו זה סדר נזיקין. לשון תורה סימן תק"ט.

ישיב. הבעל שהתנה שאם תמות אשתו בלא בנים שישיב הנכסים לאביה לשון זה אינו מועיל למתנה. לשון בני אדם סימן צ"ח.

ישלחו לפלוני הוי כאומר תנו. לשון בני אדם סימן תכ"ח.

ימים רבים. ימים של צער. ימים שנים. רבים שלשה. לשון תורה סימן תפ"ח.

ימים. שנה. לשון תורה סימן תפ"ז.

ימין ושמאל. תורה לשמה ותורה שלא לשמה. לשון תורה סימן תצ"א.

ימין. זו מזוזה. זה עולם הבא. זה משה. המיה לכף זכות. לשון תורה סימן תצ"ב.

ימין. כינוי לשבועה. לשון תורה סימן ת"צ.

ינקא בצוותא דאימיה נחא ליה הכי אמרינן לענין ערוכ. מדות חכמים סימן קכ"ט.

ינקת זרעים מהרדי חמשה בשיתא לא ינקי מהרדי. מדות חכמים סימן ק"ל.

יפול כך וכך לאחיו הזכרים שכתוב בשמר שכיב מרע הוא לשון ירושה. לשון בני אדם סימן פ"ט.

יפים וטובים שכתוב בשמר ר"ל שעובדים בין הסוחרים. לשון בני אדם סימן פ'.

יציאה דרך אחריו שמיה יציאה אבל ביאה דרך אחריו לא שמיה ביאה. לשון חכמים סימן קמ"ז ורפ"ב. ולשון בני אדם סימן תקצ"ד ותל"ז.

יציאה דרך אחריו מיקרי יציאה. והתום פליג. לשון תורה סימן תצ"ג.

יציאה וביאה. נדרש לצאת ולבוא בדברי תורה. לשון חידושי וגיודופין. לשון שמחה. לשון תורה סימן תצ"ד.

יציבה. זו תפילה. אין יציבה אלא רוח הקודש. לשון תורה סימן תצ"ה.

יצירה. לשון אסיפה. לשון יצירה נופל על הגוף ולשון בריאה על הנפש. לשון תורה סימן תצ"ו.

יצירה. לשון רידי וכיבוש. לשון תורה סימן תצ"ז.

יקום. זה הממון. לשון תורה סימן תצ"ט.

יקר. דרשו ז"ל על י' דברים: מיתת הצדיקים. תורה. נבואה. תבונה. דעת. עושר. חסד. ישראל. סכלות. צדיקים. אלו תפילין. לשון תורה סימן תצ"ח.

ירא שמים. כינוי לדובר אמת בלכבו. לשון תורה סימן ת"ק.

ירא. זה סדר מהרות. תואר לכושת הפנים. ודרשו על הרגיל לבוא יום יום לבית הכנסת. כל מקום שהכתוב אומר לשון יראה בדבר המסור ללב. זו ביתו של דוד. אלו הגרים. אלו הכהנים. לשון תורה סימן תק"א.

ישראל. כרוב אנדות רז"ל דורשים לישראל סבא. לשון תורה סימן תקי"ב.
 יתר. זה כהן גדול. לשון תורה סימן תקי"ד.
 יתומה הנודר לישא יתומה אי הוי עשירה בכלל. לשון בני אדם סימן ק'.
 יתומים סתם אי משמע גדולים וקטנים זכרים ונקבות. לשון בני אדם סימן צ"ט.
 יתר. לישנא דאנלווי הוא. לשון תורה סימן תקט"ו.

ישלם. לשון זה הוא יותר מפי ממשלם. לשון בני אדם סימן רס"ח.
 ישלם סלע כשאומר לפעמים מפרשינו תשלום דסלע. לשון חכמים סימן ע"ר.
 ישן. לשון שינה. כינוי למיתת הצדיקים. לשון תורה סימן תקי"א.
 ישר. אלו אנדות משובחות הנשמעות באוני כל אדם. זה משא ומתן באמונה. לשון תורה סימן תקי"ג.

כללי הכנה

כהנים. ככ"ד מקומות נקראו הכהנים ליום. כינוי לתלמיד חכם. לשון תורה סימן תקי"ט.
 כוכבים. כינוי לצדיקים. לשון תורה סימן תקכ"ה.
 כולי עלמא לא פליגי כשאומר תלמודא. לשון חכמים סימן ש"א.
 כולל דמהני בשבועה איזה דבר מיקרי כולל. לשון בני אדם סימן ק"פ, ות"ל.
 כום. לשון חלק הנדול שכדבר. לשון תורה סימן תק"כ.
 כותב. מצינו שאומר ור"ל אומר. לשון חכמים סימן רפ"ד.
 כותבת דבעיני בשיעורים הוי פלוגתא אם הוי עם גרעינתה. לשון חכמים סימן רפ"ו.
 כותל מיקרי אפילו של קרשים. לשון בני אדם סימן תר"מ.
 כזית שאמרו בשיעורים לא גדול ולא קטן. לשון חכמים סימן רפ"ז.
 כח. האומר אחר כתיבת הגמ' אני כותבו כח מה דינו. לשון בני אדם סימן קי"ב.
 כח. כינוי לנשמה. לשון ממון. ביטוי לכח האדמה שתיתן פריה. לשון תורה סימן תקכ"א.
 כח. מצינו שהוא כינוי לכוונה ועונה אמן בכל כחו פירשו בכל כוונתו. לשון חכמים סימן רפ"ה.
 כחוש ליכחוש ארעא ולא ליכחוש מרא היכא אמרינו. מדות חכמים סימן קמ"ז.
 כי אם. כשאומר בלשון תורה לאו דוקא ובלשון בני אדם הוי דוקא. לשון בני אדם סימן ק"ד.
 כי אם. לא דרשינו כי אם למעט לגמרי. לשון תורה סימן תקכ"ג.

כאב. לשון מושאל אל החטא. לשון השחתה. לשון מושאל לדברים הבלתי מורגשים. לשון תורה סימן תקט"ז.
 כבוד האח אי השיב מפורש בתורה כיון דהוי מדרשא. תוספת דרבנן סימן ק"ס. ועייין לעיל ד"ה אח גדול.
 כבוד הרב או האב שמחל על כבודו דמחול, היינו כבודו דוקא ולא כיוונו. לשון חכמים סימן ק"ח, ורצ"ה.
 כבוד. בנים בעלי אנדה. לשון מלבוש. אין כבוד אלא מנחה. אין כבוד אלא כסף וזהב. אין כבוד אלא בית המקדש. נאמר על המקיים מצוות עשה. לשון תורה סימן תקי"ז.
 כבוש יחיד אי שמיה כבוש. לשון חכמים סימן ש"ו, ולשון בני אדם סימן תרל"ח.
 כנון זה. כשאומר לאו דוקא זה אלא אנו למדין ממנו כל דבר כיוצא בו אפילו אינו דומה לגמרי. לשון חכמים סימן ש"ב.
 כהן גדול שאסור לו לצאת אחר המיטה הוי איסורו מדרבנן. תוספת דרבנן סימן מ"ט.
 כהן שאוכל בתרומה כחוקה היינו בתרומה דרבנן דוקא. תוספת דרבנן סימן קל"ה.
 כהן שהיו מפרשינו אותו לעבודת יום הכיפורים ולשרוף את הפרה אי הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן קס"ג.
 כהן שהרג את הנפש דפסול לנשיאת כפיים אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר"ו.
 כהנים זריזים הם. דאמרינו בכמה דוכתי לאו דוקא כהנים אלא כל דדמי להן. מדות חכמים סימן קמ"ח.
 ועייין לעיל ד"ה בני חבורה, ובד"ה זריזין, ובד"ה אין שבות.

כל מילי דכדי לא דכיר אינשי. מדות חכמים סימן קל"ז.

כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד דלא מני אי הוי אף במידי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן קס"ב.

כל מילתא דלא רמיא עליה דאינשי עביד ליה ולא אדעתיה באייה ענין נאמר. מדות חכמים סימן קל"ה, וקע"ט.

כל מילתא דעבידא לגלווי לא משקרי בה אינשי והיבא דאית ליה לאשתמוטי לא אמרינן הכי. מדות חכמים סימן קל"ו, וקפ"א.

כל מילתא דתמיהי מדבר דכירי אינשי. מדות חכמים סימן קל"ח, וקפ"ב.

כל נכסי לפלוני שאמר השכיב מרע קנה נמי השמרות אף שלא אמר הן וכל שעבודן. לשון בני אדם סימן קט"ט, ושי"ט. ועיין לקמן ד"ה נכסי.

כל שהוא מצנינו שאומר ויש לו שיעור. לשון חכמים סימן רפ"ט.

כל ששהתה אחר בעלה י' שנים ונשאת שוב אינה יולדת אם לא שדעתה לינשא. מדות חכמים סימן קל"ד, וער"ה.

כל שתשמישו ביום נולד ביום. מדות חכמים סימן קמ"ד.

כל. יש שלמדו לשון כל ללשון גדול כלומר שתופס כל הדבר ויש שלמדו מלשון כל דהו. לשון תורה סימן תקכ"ז.

כל. כל מי שתתן לפלוני הערב לך האומר בן הוי ערב דוקא באותו הפעם. לשון בני אדם סימן ק"י.

כל. לשון גמר. לשון תורה סימן תקכ"ח.

כל. פלוגתא דתנאי אי דרשינן כל או לא. לשון תורה סימן תקכ"ו.

כלי שרת נקראים ג"כ בגדי כהונה. לשון חכמים סימן רצ"ו.

כלי תשמישו של בעל הבית הכיבין ליה ואינו מוכרן אלא ביוקר ואין בהם אונאה. מדות חכמים סימן קפ"ז.

כלי ה'. בינוי לצדיקים. לשון תורה סימן תקכ"ט.

כלימה. מדרך גנאי. משא"כ נושה מדרך השבח מצד העונה. לשון תורה סימן תק"ל.

כי אם. ענינו באמת. לשון תורה סימן תקכ"ב.

כי. משמש בד' לשונות: אי דלמא אלא דהא. לשון תורה סימן תקכ"ד.

כיס וארנקי לא מושלי אינשי וה"ה בליים דמפגמי. מדות חכמים סימן קכ"א, וקמ"ו, ורמ"ד. ועיין לעיל ד"ה טבעת, וד"ה קמיע, וד"ה פקדון.

כיסוי. לפעמים כיסוי יתפרש מענין העלם. לשון תורה סימן תקל"ז.

כך אנו אומרים כך וכך כשאומר בירושלמי הוי תמיה. לשון חכמים סימן רצ"ד.

ככה. נדרש ככל מקום לעיכובא. מורה על מכוון הענין ולא על הדבר בעינו. לשון תורה סימן תקי"ח.

כל בלשון תורה או בלשון חכמים. לשון חכמים מסימן ר"ץ עד רצ"ב.

כל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת י"ב חודש. מדות חכמים סימן קל"ג, ונ"ח.

כל דתקון רבנן בעין דאורייתא תקון ואיכא כמה סוגיות הפוכות דלא אמרינן בעין דאורייתא תקון. תוספת דרבנן סימן קס"א.

כל הון אינו מפסיד שיכול לומר האוסר נכסיו על חברו היינו שאומר בן לרבים. לשון בני אדם סימן ק"ח.

כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש והאריך בענין זה. מדות חכמים סימן קל"ב.

כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת. מדות חכמים סימן קמ"ג.

כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה. מדות חכמים סימן קמ"א.

כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא. מדות חכמים סימן קמ"ב.

ועיין מה שהקשה בזה במדות חכמים סימן קמ"ו. ועיין לקמן ד"ה מוינה.

כל כשאומר אין פחות מנ' וכוה ניהא מה ששנינו ג' שאכלו על שולחן אחד וכו' כי כל שולחנות וכו' ומתיבת כל נפיק דהוי ג'. לשון חכמים סימן רצ"ב.

כל כשאומר בשמר שפמר אותו מכל תביעות וכו' מה דינו. לשון בני אדם סימן ק"ה וקע"ח.

כל לגביה נפשיה דאיניש נפשיה עדיף ליה. מדות חכמים סימן קל"ט ק"ס.

כפרה. לשון קינוח והעברה הוא. ולשון ארמי הוא. לא יצדק לשון כפרה אלא בקורבנות. לשון תורה סימן תקמ"א.

כפרן לא מיקרי עד שיעידוהו עדים. לשון חכמים סימן רצ"ז. ועיין עוד בלשון בני אדם סימן תכ"ט.

כרה. הוא ענין אכילה ארוחה גדולה. וכשהוא כתוב כבית 'כרה' הוא ארוחה קטנה. לשון תורה סימן תקמ"ה.

כרם. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. לשון אסיפה. קיבוץ נטיעת זתים הרבה במקום אחד. לשון תורה סימן תקמ"ד.

כרם. מי שנתן כרם לאחד מבניו והיו בו זתים רבים אינו בכלל הכרם. לשון בני אדם סימן קע"ט.

כרת. היינו שלא הגיע לחמישים שנה. והתלמוד קורא כך למי שלא הגיע לס' שנה. ורש"י כתב דתרתני איבא במשמעותא - מת בלא בניים ומת קודם זמנו. מי שנענש כרת יש עליו עונש גם לאחר מיתה. לשון תורה סימן תקמ"ב.

כרת. נאמר על פומיפרע שזרעו נכרת היינו שפרסו הקב"ה. לשון תורה סימן תקנ"ג.

כשר. בלשון חכמים אצל גיטין הוי אפילו לכתחילה. לשון חכמים סימן רצ"ט.

כתבו ותנו. יש חילוק בין האומר כן לאומר כתבו וחתמו. לשון בני אדם סימן ק"ג.

כתובה. דינים שבלשונות הכתובה. לשון בני אדם סימן ר"ס, וש"ג ש"ז, קי"ו, וקע"ז קפ"א קפ"ב קפ"ג, ושל"ז של"ח שמ"ב שמ"ה, שע"ב שע"ו, שפ"ט שצ"ב, ותק"ך, ותשס"ב ב', ותש"ע, ותשצ"ב.

כתובה לא ניתנה לגבות מחיים אין בכלל דין זה הבעל חוב. לשון בני אדם סימן קפ"ג.

כתובת בנין דיכרין אי הכבוד נוטל פי שנים ממנה. לשון חכמים סימן ש"ז.

כתיבה בכלל לשון כתיבה הוי נמי חתימה. לשון בני אדם סימן קט"ו.

כתיבה קרו אינשי לנתינה כתיבה. מדות חכמים סימן קמ"ט.

כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אמרינן נמי בלישנא דשמרי. לשון בני אדם סימן ק"ו.

כלפי לייא. ר"ל כלפי היכן הדבר נוטה. לשון חכמים סימן ש"ד.

כן. מלשון כוננות. לשון תורה סימן תקל"ב.

כן. מתפרש בלשון אשר. לשון תורה סימן תקל"א.

כנויי נדרים מה הם. לשון חכמים סימן ש'.

כנען. כינוי לארץ ישראל. על שם שהיה כולה תגריין. לשון תורה סימן תקל"ג.

כסות כשאומר משמע דוקא כסות הגוף לאפוקי מנעלים. לשון בני אדם סימן קע"ה. ועיין לקמן ד"ה מלבוש ב.

כסיל. דרשו רז"ל על העושה מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה. כינוי ליצר הרע. לשון תורה סימן תקל"ד.

כסף האמור כתורה הוא כסף צורי, ובלשון חכמים כסף מדינה. לשון חכמים סימן רצ"ח.

כסף ושוה כסף כשאומר כסף הוא מטבע, ושוה כסף היינו תכשיטי כסף. לשון בני אדם סימן קי"א.

כסף. אלו הצדיקים. תשובה ומעשים טובים. אוהב מצוות. זה שלשלת יוחסין. לשון תורה סימן תקל"ו.

כסף סתם כסף צורי, ושל דבריהם כסף מדינה. לשון תורה סימן תקל"ה.

כף הדימיון. מצינו בכמה דרשות שכתוב בכ' והכוונה ב'כף' מלשון כמו או כמעט. ושתי כפין בכ' תיבות בכל מקום באות להשוואת הדברים וכן הדבר בכ' בתיין. מצינו לפעמים ב' כפין להשוות דבר אחד לחבירו ולא חבירו אליו. לשון תורה סימן תקל"ח.

כף הדמיון. דרשו בכמה מקומות הייתה כאלמנה ולא אלמנה ממש. לשון חכמים סימן רפ"ג. ובלשון בני אדם סימן קי"ד, וקי"ז.

כף. כינוי ליסורין. כף אחת זה ספר תורה. לשון תורה סימן תק"מ.

כף. כל מקום שנאמר כף אינו אלא ימין. לשון תורה סימן תקל"ט.

כפייה. לא השיב דברים בלבד אלא צריך כפייה בשוטים. לשון בני אדם סימן קי"ג. ועיין עוד בלשון חכמים סימן רפ"ח.

בללי הלמיד

- לא חצוף איניש לאבחושי סהדא. מדות חכמים סימן קנ"ט.
- לא חצוף איניש לומר פרעתיך היום. מדות חכמים סימן קנ"ב.
- לא חצוף איניש לשוויי לאבוח שליח, אבל לאם חצוף, ותלמיד חכם דינו כאביו. מדות חכמים סימן ק"ן.
- ולשון חכמים סימן ע"ג. ועיין לעיל ד"ה אב א'.
- לא טרח איניש למיגר ביתה לבציר מתלתין יומין. מדות חכמים סימן קע"ב.
- לא ינחנה לרגל אחר. מצינו שאומר ור"ל אין צריך להניחה. לשון חכמים סימן שכ"א.
- לא ישא אשה פלונית מצינו שאומר והוי דאורייתא ואפ"ה אם נשא נשוי. לשון חכמים סימן שי"ח. ועיין לעיל ד"ה דיעבר.
- לא ליתני כאומר לא פרעתי דמי. לשון בני אדם סימן רנ"א.
- לא מייתי איניש חובה לנפשיה. מדות חכמים סימן קי"ח. ועיין עוד מחודש בזה שם סימן קס"ח.
- לא מעייל איניש ממוניה לספקא וכ"ש גופיה. מדות חכמים סימן קס"ו, רי"ז, וקצ"ב.
- לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה. מדות חכמים סימן קס"ט.
- לא מתני איניש במילתא דלא שכיח ולא אסיק אדעתיה. מדות חכמים סימן קע"ד.
- לא מתפיש איניש צררי לקטנה. מדות חכמים סימן קע"ג.
- לא נהנין ולא מועלין כשאומר ר"ל לא נהנין מדרבנן. לשון חכמים סימן שי"ח.
- לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. מדות חכמים סימן קס"ה.
- לא ניחא ליה לאיניש דלהוו זכוותיה גבי חבריה. מדות חכמים סימן קנ"ח.
- לא ניחא ליה לאיניש דלהוי לזה רשע ולא ישלם. מדות חכמים סימן ק"ס.
- לא ניחא ליה לאיניש דליפשו שמרי עלויה. מדות חכמים סימן קנ"ז.
- לא ניחא ליה לאיניש למיפסד השתא כדי שיהיה לו בספק הרייות פעם אחרת. מדות חכמים סימן קע"ו.
- לא עבדי איניש ערב לערב. מדות חכמים סימן קע"ה.
- לא עביד איניש דכריבו ליה לארעיה ושתיק. מדות חכמים סימן קס"ב.
- לא עביד איניש דמחיל ממוניה. מדות חכמים סימן קע"ח.
- לא עביד איניש דמשתבע אדעתא דנפשיה. מדות חכמים סימן קע"א.
- לא עביד איניש דנחתיה אריסיה לארעיה ושתיק. מדות חכמים סימן קס"ג.
- לא עביד איניש דפרע גו זימניה, והאריך בזה. מדות חכמים סימן ח'. ובתוספת דרבנן סימן צ"ח. ובמדות חכמים סימן קס"א.
- לא עביד איניש דיהביה מתנה לנכרי. מדות חכמים סימן קס"ד.
- לא קרו איניש לאבא דאבא אבא סתם. לשון בני אדם סימן א'. מדות חכמים סימן ק"ע.
- לא שביק איניש היתירא ואכיל איסורא. תוספת דרבנן סימן קס"ה. ומדות חכמים וק"ו, וקנ"ד.
- לא שביק איניש מידי דקייץ ותבע מידי דלא קייץ. מדות חכמים סימן קנ"ו.
- לא שביק איניש מלוה שיש עליה שבועה ופרע מלוה שאין עליה שבועה. מדות חכמים סימן צ"א, וקע"ז.
- לא שביק איניש מצוה דרמיו עליה ועביד מצוה דלא רמיו עליה. מדות חכמים סימן קנ"ג.
- לא שביק איניש קדשי מוכח ומקדיש לבדק הבית. מדות חכמים סימן קנ"ה.
- לא שביק איניש שמיה דידיה אחתים בשמא דאבוח. מדות חכמים סוף סימן ק"נ.
- לא שדי איניש זוזי בכדי. מדות חכמים סימן קס"ז.
- לא תולו בתר איפכא כשאומר תלמודא. לשון חכמים סימן שי"ז.
- לא. בהרבה מקומות אע"ג דכתוב באלף דרשינן כאילו כתיב בוא"ז. ולדעת הרמב"ם לפעמים 'לא' מורה על הין. לשון תורה סימן תקמ"ז.
- לא לא. לשון שבועה. לשון תורה סימן תקמ"ח.
- לא. פירושו אין צריך. לשון תורה סימן תקמ"ו.

לו. לפעמים הכוונה לאו דוקא בפנים בפנים אלא על ידי שליח. לשון תורה סימן תקנ"ד.

לו. משמש בג' לשונות: לשון שמא. לשון אם. לשון בקשה והלואי. לשון תורה סימן תקנ"ה.

לולא. כל מקום שנאמר לולא הוא בזכות אבות. בזכות קדושת ה'. בזכות התורה. בזכות האמנה. לשון תורה סימן תקנ"ז.

לוקה מצינו שאומר ור"ל מכת מרדות ופעמים ר"ל דלוקה בממון ופעמים שאומר לוקה ולא מלקות ממש אלא איסורא בעלמא. לשון חכמים סימן ש"ט. ועיין לקמן ד"ה מלקין.

לחם. אין קרוי לחם אלא אם כן קרמו פניו בתנור. לשון תורה סימן תקס"א.

לחם. יתואר על האשה בלשון נקיה. כל הסעודה כולה קרויה לחם. דרשו על מקרא משנה ותלמוד. הארץ נקראת כן. לשון תורה סימן תק"ס.

לי דכתב בשטר כמו תתן לי וכו', אי משמעונו לי ולא ליורשי והאריך בזה. לשון בני אדם סימן רנ"ב.

וע"ע שם שכתב דלשון לי מידי דחוי ליה קאי. ע"ש בסימן רנ"ג.

לי ולו. אין נופל אצל דיבור לי ולו ולהם אלא אלי. אליו. אליהם. ותרנום שלהם - עמי. לשון תורה סימן תקנ"ב.

לישראל הוא לוג. לשון חכמים סימן ש"י.

ליבחוש ארעא ולא ליבחוש מרא. מדות חכמים סימן קמ"ז.

לילה. מלאך הממונה על ההריון. מלאך שנודמן לאברהם לילה שמו. לשון תורה סימן תקנ"ח.

לינת. כל לינה שבמקרא לינת לילה הוא עד הבוקר. שקידה תמיד על הענין תקרא 'לף'. לשון תורה סימן תקנ"ט.

לישנא יתירה לטפויי אתא אי אמרינן באיסורא ובשטריו. לשון בני אדם סימן רס"א.

לך. האומר מודרני לך שניהם אסורים. לשון בני אדם סימן רנ"ד.

לך. לפעמים נדרש לדעתך ולפעמים להנאתך למוכתך. נדרש על חמין לא שלך ולא של אחרים. לשון תורה סימן תקס"ב.

לכד. נדרש על שמירה מן ההוראה. ויש אומרים מן המזיקין. לשון תורה סימן תקס"ג.

לאו דבל תוסף. הביא כמה כללים בענין זה. תוספת דרבנן סימן קס"ו.

לאו דבל תשחית הוא דוקא בהשחתת אילנות, אבל המשבר כלים וקורע בגדים הוי מדרבנן, ועיין כמה כללים בענין זה. תוספת דרבנן סימן קס"ח, ורע"ד.

לאו דבל תשקצו דהוי אזהרה למשהה נקביו. תוספת דרבנן סימן קס"ד וקס"ח.

לאו דלא תסור אם ישנו בכלל לאו זה מצות דרבנן. תוספת דרבנן סימן מ"ה.

לאו דלא תעמוד על דם רעך הוי בכלל שלא יעמוד על הפסד ממון חברו. לשון בני אדם סימן קפ"ד.

לאו דלפני עור נאמר אף באיסור דרבנן. תוספת דרבנן סימן קס"ט.

לאו שבכללות, ולא שאין בו מעשה, ולא הניתק לעשה שאין לוקין עליהם אי מכין עליהם מכת מרדות מדרבנן. תוספת דרבנן סימן קס"ד.

לאוי כשאומר תלמודא ר"ל באמת א"נ לא בני. לשון חכמים סימן ש"א.

לאלתר כשאומר תלמודא. עיין לעיל ד"ה אלתר.

לאמר. פלוגתא בגמ' אי נוטריקון 'לא נאמר' או 'לא אמור' ודוקא בדברים דאית בהו לאו הבא מכלל עשה. נדרש 'לדורות'. כלומר השיבוני על דברי. זו גילוי עריות. פלוגתא אי קאי אקמייתא או אבל מילתא. נאמר על הפסק הענין. פירושו לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח. נדרש על חמא אדם הראשון. לשון אמירה אחת. רומז לאמירות הרבה. לשון תורה סימן תקמ"ט.

לאתויי מצינו שפירושו למעוטי. לשון חכמים סימן שט"ו.

לב. כינוי לסנהדרין. כינוי לבית המקדש. בכל לבבך דרשו בשני יצריך. בכל לבבכם נדרש זו מינות. לשון תורה סימן תק"ג.

לבלוב האילנות דחייב לברך מה הוי לבלוב. לשון חכמים סימן ש"ג.

לה ולי. נדרש לשמה. לאפוקי גזל. מתפרש לצרכי. מתפרש כמו עמי. כל מקום שנאמר לי אינו זו לעולם. לשון תורה סימן תקנ"א.

לו. במקום שהמילה לו מיותרת דרשינן לך להנאתך. לשון תורה סימן תקנ"ג.

לו. זו אשה. בדומין לו. כמו משלו. לשון תורה סימן תקנ"ו.

לפני. כשאומר ולפעמים דלאו דוקא לפניו אלא בידיעתו. לשון חכמים סימן שי"ט.

לפני. לשון יתרון פירושו לפני ולפנים. ומהוזהר משמע דהכוונה לפניו מיניה. לשון תורה סימן תקע"ה.

לפניהם. דרשו ולא לפני גוים. ולא לפני הדיוטות. לשון תורה סימן תקע"ו.

לפניו ולפני פניו בלשון השמרות והאריך בזה. לשון בני אדם סימן רנ"ז ורנ"ח.

לפניו. מלשון לפנות מקום. סמוך לדבר. נאמר על הקורבנות שלא יסיה דעתו ממנה. לשון תורה סימן תקע"א.

לץ. המועה ביין נקרא כן. לשון תורה סימן תקע"ט. לקח. היינו מיתה. ולפעמים הוא סילוק בלא מיתה. לשון תורה סימן תק"פ.

לקח. בינו לתורה. לשון תורה סימן תקפ"ב.

לקיחה ע"י דבר אחר אי שמייה לקיחה. לשון חכמים סימן שכ"ד. ולשון בני אדם סימן תרמ"א.

לקיחה. לקיחה על ידי דבר אחר מיקרי לקיחה. לשון תורה סימן תקפ"א.

לשון המוכר או הנותן מתנה דנין אותו בפשוטו. לשון בני אדם סימן ער"ה.

לשון המועיל במחאה. לשון בני אדם סימן ש"ן.

לשון המועיל לאחים שרוצים להתנות שאם יתן אביהם מתנה לשום אחד מהם שתהיה לעולם. לשון בני אדם סימן שצ"א.

לשון המועיל להאריך זמן ללוה שנשבע לפרוע לזמן. לשון חכמים סימן שמ"ג.

לשון המועיל למכירה. לשון בני אדם סימן תל"ז.

לשון המועיל שיזכו הכנות לירש כתובת אמן. לשון בני אדם סימן ק"ס.

לשון השמר או צוואה שמשמע פשוטו לזכות המקבל. לשון בני אדם סימן שכ"ח.

לשון התנאים הוא בלשון הקדש. לשון חכמים סימן שכ"ב.

לשון. יש לנו לפרש לשונו של אדם בענין שלא יבחישו דבריו זה את זה. לשון בני אדם סימן רס"ט.

לשון מסופק במתנה מסתמא יש לדונו לזכות. לשון בני אדם סימן של"ג.

לשון מסופק בשמר. עיין לקמן ד"ה שטר.

לכם. לשון מיעוט. ולפעמים דרשו לכל צרכיכם. ולפעמים דרשו משלכם. ולפעמים נדרש בשבילכם. לשון תורה סימן תקס"ד.

לכן. אין לכן אלא שבועה. לשון תורה סימן תקס"ה. למאי הלכתא כשאומר ר"ל לאיזה ענין נאמר זה. לשון חכמים סימן שכ"ג.

למד. יש חילוק בין האומר דבריו בלמד לבשאומר בבית. לשון בני אדם סימן רנ"ו, ותל"ד.

למד. כל תיבה שצריכה למד בתחילתה המיל לה ח"א בסופה. לשון תורה סימן תקס"ו.

למד. לפעמים יבוא למד במקום על. משמשת במקום מ"ם. משמשת במקום כ"ף. משמשת במקום ב"ת. משמשת במקום עד. דרך המקרא לכתוב למד יתירה ואינן אלא לתיקון הלשון. לשון תורה סימן תקס"ז.

למס. נדרש על המגדל בלב רע שכן בלשון יוני קורין לבלב למס. לשון תורה סימן תקס"ט.

למען. נדרש ל'קלוסו'. דבר אחר ל'עדותו'. לשון תורה סימן תק"ע.

לנו. רומז לתורה. רומז לקורבנות. לשון תורה סימן תקס"ח.

לעולם. מי שכתב בשמר לעולם אין באי כחו בכלל. לשון חכמים סימן שכ"ה. ולשון בני אדם סימן רע"ה.

לעולם. מצינו שאומר ולא דוקא לעולם. לשון חכמים סימן שט"ז.

לעז. באיזה מקום חיישינן לעז. לשון בני אדם סימן קפ"ד ב'.

לעז. כל לשון שאינו לשון הקדש נקרא לעז. לשון חכמים סימן שכ"ו.

לפיד. לשון קריאה והכרזה. לשון תורה סימן תקע"ח.

לפידים. פירושו כשמתפשט אורו בארץ. לשון תורה סימן תקע"ו.

לפיכך. מצינו שאומר וקאי לדברים הנמשכים אחריו. לשון חכמים סימן שי"ד.

לפני או בפני. מצינו במקרא שאינו תלוי בראיה. אלא כל שעומד שם. לשון תורה סימן תקע"ב.

לפני ה'. נדרש בכל מקום לצד מזרח. ופעמים הוא לפניו מן החומה. לשון תורה סימן תקע"ד.

לפני. אין לפני אלא קרבן. לשון תורה סימן תקע"ג.

לשון סתום אי הוי קפידה. לשון בני אדם סימן ת"א ת"ב. ועיין לקמן ד"ה סתם דינים.

לשון סילוק המוריש לירוש. לשון בני אדם סימן שצ"ו. ועיין לקמן ד"ה סילוק.

כללי המים

מוכן לכלבים אי הוי מוכן לאדם. מדות חכמים סימן קצ"ה.

מולקי. לשון מולקי משמע קנין הגוף. לשון בני אדם סימן תי"ד.

מומר. דינו כגוי ואינו מבטל רשות לענין עירוב. תוספת דרבנן קפ"ה.

מוסר מתי מקרי. תוספת דרבנן סימן קע"ט. ולשון בני אדם סימן תרנ"ט. ועיין לעיל ד"ה גוים.

מוסר. כינוי לתורה. לשון תורה סימן תקפ"ז.

מופלא הסמוך לאיש דנדרו נדר. הבן החכם האריך בתוספת דרבנן סימן ר"ה.

מופת. אין מופת אלא נבואה. מלשון מפתח. לשון תורה סימן תקפ"ח.

מוציא. כו"ע לא פליגי דאפיק משמע. לשון תורה סימן תקפ"ט.

מורשה. לשון חסרון. שהתורה מתשת כוחו של אדם. לשון תורה סימן תקצ"א.

מושבות. פלוגתא דתנאי חד אמר כל מקום שאתם יושבים, וחד אמר לאחר ישיבה וירושא משמע. לשון תורה סימן תקצ"ב.

מותר. אומר לפעמים ואינו לגמרי. לשון חכמים סימן שכ"ט.

מותר. לפעמים דהוי פירושו חייב. לשון חכמים סימן שכ"ח.

מותר. פעמים ר"ל פטור. לשון חכמים סימן שס"ג.

מותרים. פעמים קורא אפילו למעות קשורים. לשון חכמים סימן ש"ס.

מוזבח. נומריקון מ' - מוחל לישראל. ז' - זכרון טוב לישראל. ב' - ברכה לישראל. ח' - חיים לישראל. פירושו מזה גזירות ומזין מחבב. מכפר. לשון תורה סימן תקצ"ד.

מוזג. בלשון המקרא היינו יין בין עצמו. מה שאין בן מסיכה הוא מים בין. לשון תורה סימן תקצ"ג.

מוזזה. השוכר בית שהוא חייב לאחר ל' יום הוא דרבנן. תוספת דרבנן סימן קצ"ב.

מאד. זו ממון. לשן מידה. נדרש על אנשי סדום שמתכוונים וחומאים. זה שפיכות דמים. זו גיהנם. זה מלאך המוות. זה מלכות הארץ. זה העולם הבא. טוב מאד אותיות טוב אדם. לשון תורה סימן תקפ"ג.

מאי קאמר. כשאומר פעמים דר"ל למה לי למיתני כלל. לשון חכמים סימן שמ"ד.

מבוהל ונחפו. לשון בני אדם סימן ר"ב.

מבוי. הוא מלשון מבוא העיר. לשון חכמים סימן של"ג.

מגדר מילתא איזה דבר מיקרי. לשון בני אדם סימן תרנ"ב.

מגו. תוספת דרבנן סימן קע"ד, קע"ה, קע"ו.

מדבר. לשון דיבור. נדרש על מעשה אבות שאין בהם לא חטא ולא עוון. לשון תורה סימן תקפ"ד.

מה. ככל מקום הוא שאלה לדעת ענין הדבר האריך הוא. לשון תורה סימן תקפ"ה.

מהומה. לשון מגיפה. כל מקום שנאמר מהומה הרעשת קול. לשון תורה סימן תקפ"ו.

מהיום. האומר אי הוי אותו היום בכלל. לשון בני אדם סימן תע"א.

מהיום. האומר הרי זה גימך מהיום ולאחר מיתה. לשון בני אדם סימן ש"א, ותע"ב.

מהלך אדם בנוני עשרה פרסאות. מדות חכמים סימן קצ"ג.

מהלך. אי בעומד דמי. לשון חכמים סימן שס"ב.

מודה במקצת מתי מיקרי. לשון חכמים סימן שס"ד, ולשון בני אדם סימן תרמ"ז.

מודעא. כשאומר מהו פירושו. לשון חכמים סימן של"א.

מוחזק. הרבים מיקרו מוחזקים לגבי יחיד. לשון בני אדם סימן תרמ"ו.

מוחזק. מי מיקרי בענין קרקעות. לשון חכמים סימן שס"ז.

מוחלפת השיטה כשאומר פעמים ר"ל כאן החליף רבי מאיר שיטתו. לשון חכמים סימן שמ"ב. ועיין לעיל ד"ה איפוך.

מחשבה. לשון אומנות לעסוק באומנות התפילין. לשון חשבון. לשון תורה סימן תקצ"ט.

מטה. בינוי למלך המשיח. לשון תורה סימן ת"ר.

ממלטלי. איזה דבר מקרי. לשון חכמים סימן שס"א. ות"ך. ולשון בני אדם סימן תרמ"ב. ועיין לקמן ד"ה נכסי. וד"ה עבדים.

מי רגלים דאסרה תורה לקרות ק"ש כנגדו היינו כנגד עמוד של קלות. תוספת דרבנן סימן קפ"ג.

מי. לא תמצא מי כי אם על המדבר. לשון תורה סימן תר"א.

מי. לפעמים לשון שבה וחשיבות. משמשת כמילת 'מה'. ולפעמים תשמש לביון. לשון תורה סימן תר"ב.

מיא מרוז מכה היבא אמרינן. מדות חכמים סימן קצ"ו. ועיין ביבמות דף מ"ז ע"ב.

מיאון. לשון זה משמע שמיאן אחר תביעה. לשון בני אדם סימן תמ"ז.

מיד ולאחר זמן. לשון בני אדם סימן תרמ"ח.

מיד מקרי כל אותו היום. לשון חכמים סימן של"ה. ולשון בני אדם סימן תפ"ז. ועיין לעיל ד"ה אלתר.

מידי שנה בשנה כשאומר אי הוי כל ימי חייו. לשון בני אדם סימן תע"ג.

מיל שאומר כמה הוי שיעורו. לשון חכמים סימן של"ז.

מילי. עיין לעיל ד"ה כל מילי דכדי.

מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד דלא מהני אי אמרינן הכי אפילו במידי דרבנן. תוספת דרבנן סימן קס"ב.

מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה. מדות חכמים סימן קל"ה, וקע"ט.

מילתא דלא שכיח איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרנ"ד.

מילתא דלא שכיח אינו נכנס בכלל ההסכמה. לשון בני אדם סימן ר"ג.

מילתא דלא שכיח לא מתני איניש עלה. מדות חכמים סימן קע"ד.

מילתא דעביד איניש בידים לא מנשי ולא מסה דעתיה מיניה. מדות חכמים סימן קפ"ד.

מוזוה. פעמים דקרי לתפילין מוזוה. לשון חכמים סימן של"ו.

מוזן ב' סעודות הוי ח"י גרונרות. מדות חכמים סימן קצ"ד.

מוזנות שחייב האב לבניו הקמנים אין האם בכלל. לשון בני אדם סימן קפ"ט. ועיין לעיל ד"ה אב א'.

מוזנות. אם רפואה הוי בכלל מוזנות למי שנתחייב במוזנות. לשון בני אדם סימן רל"ז, ותס"ח ותש"מ.

מוזנות. מי שנתחייב לתת לחברו מוזנות אם חייב לתת לו דמי מוזנות. לשון בני אדם סימן תס"ט.

מוינה. יש חילוק בין לשון מוינה למסכה. לשון חכמים סימן שמ"א. ומדות חכמים סימן קט"ז.

מולא דבי תרי עדיף כי אמרינן הוא הדין ג' וד'. מדות חכמים סימן קפ"ו.

מומור לדוד. מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו רוח הקודש. ולהיפך לדוד מומור מלמד ששרתה רוח הקודש ואחר כך אמר שירה. לשון תורה סימן תקצ"ה.

מחאה. אין שייך בחוב דין מחאה. לשון בני אדם סימן קצ"ח.

מחאה. נוסח לשון מחאה. לשון בני אדם סימן תל"ח, וש"ן.

מחוקק. אלו דברי תורה החקוקים בלוחות. לשון תורה סימן תקצ"ו.

מחילה. באיזה דבר מהני מחילה ולא בעיא קנין. לשון בני אדם סימן קצ"ב, רפ"ד, שמ"א, שמ"ז. ות"ע. ומדות חכמים סימן קפ"ח. ועיין לקמן ד"ה תביעה. מחיצה. שאמרו כמה הוי שיעורו. לשון חכמים סימן של"ד.

מחית איניש לספקא אי אמרינן. מדות חכמים סימן קצ"ב.

מחלוקת. אל ישנה אדם מפני המחלוקת באיזה ענין אתמר. תוספת דרבנן סימן ר"א.

מחנה. נדרש על הגלות אצל מצורע. זו ארץ ישראל. לשון תורה סימן תקצ"ז.

מחר. יש מחר שהוא עכשיו. למחרתו של יום. יש מחר שהוא לאחר זמן. לשון תורה סימן תקצ"ח.

מחשבה האמורה לענין פגול היינו שהוציא בשפתיו. לשון חכמים סימן של"ב ותכ"ט.

מכירי כהונה. דחשבינן ליה כאילו זכה בהם הוי תקנתה דרבנן. תוספת דרבנן סימן ק"ץ.

מכב. דרשינן למעט. לשון תורה סימן תר"י.

מכרה. פירושו עיבורה. לשון תורה סימן תר"ט.

מכריע. אם כתוב בשטר כל מה שיאמר המכריע יהא מקובל עליהם אם אמר המכריע היפך ממה שאמרו שני דיינים מה דינו. לשון בני אדם סימן תל"ו.

מכשול. כינוי ליצר הרע. לשון תורה סימן תרי"א.

מכת מרדות מדרבנן או בעיני התראה ואי מלקין על הספק. תוספת דרבנן סימן קע"א קע"ב. ועיין לקמן ד"ה מלקין.

מלאכה ביו"ט שני דמנדין הוי אפילו השבות דרבנן. תוספת דרבנן סימן קפ"ז.

מלאכה ביו"ט שני דשרי לצורך חולה שאין בו סכנה היינו דוקא שבות דרבנן. תוספת דרבנן סימן קפ"ו.

מלאכה להולך במדבר ואינו יודע מתי שבת התירו לו. תוספת דרבנן סימן קפ"ח.

מלאכה. דרשו לשמונה פירושים: בית. כרם. אשה. מקרא. משנה. תלמוד. מעשים טובים. דרוש וקבל שבר. פורענותם של רשעים נקרא כן. ומתן שכרן של צדיקים. לשון תורה סימן תרי"ד.

מלאכה. כינוי לתשמיש. לשון תורה סימן תרי"ג.

מלאכי אלהים. אלו הכהנים. אלו משה ואהרן. אלו חנניה מישאל ועזריה. לפעמים יתפרש לשלוחי בשר ודם. לשון תורה סימן תרכ"א.

מלאכי צבאות. אלו מיכאל וגבריאל. לשון תורה סימן תר"כ.

מלאכים. כינוי לנביאים. מאן מלכי רבנן. מלאך דא שכונתא. לשון תורה סימן תרט"ו.

מלבד. כמו 'אחר'. לשון תורה סימן תרט"ז.

מלבוש שרובו משי ומיעוטו צמר אי אולינן בתר רובא. לשון בני אדם סימן קפ"ה.

מלבוש. צמידים ומנעלים אין נקראים מלבוש. לשון בני אדם סימן קפ"ו קפ"ז ושי"ו. ועיין לעיל ד"ה כנסת.

מלוח את חברו ותוך הזמן עשה שובר כולל אי אמרינן דהחוב הוא ג"כ נכנס בכלל. לשון בני אדם סימן קצ"ט.

מילתא דעבידא לגלויי לא משקרי בה אינשי. מדות חכמים סימן קל"ו, וקפ"א.

מילתא דקביע ליה זמן ולא מפשע. מדות חכמים סימן קפ"ג.

מילתא דתמיהי מידכר דכירי אינשי. מדות חכמים סימן קל"ז, וקפ"ב.

מים חיים. זו תורה של ארץ ישראל. לשון תורה סימן תר"ח.

מים רבים. כינוי לאומות העולם. לשון תורה סימן תר"ז.

מים שאין להם סוף. תוספת דרבנן סימן קצ"ט. ולשון בני אדם סימן רט"ז, תרמ"ג.

מים. זה יין. לשון תורה סימן תר"ו.

מיעוט רבים שנים לא אמרינן בקרובים. לשון חכמים סימן תע"א.

מיתה לא שכיח אמרינן ופעמים אמרינן איפכא ומעמא מעים. לשון חכמים סימן שע"ג. ולשון בני אדם סימן תצ"ג. ועיין לקמן ד"ה שכיח.

מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק. לשון תורה סימן תר"ה.

מיתה. ברת של מטמא מקדש קרוי מיתה. לשון תורה סימן תר"ד.

מיתה. מתייחסת לארבעה דברים: לעני, למצורע, לסומא ולמי שאין לו כנים. לשון תורה סימן תר"ג.

מכה. לשון השפלה. לשון תורה סימן תרי"ב.

מכירה. אם הקדש הוי כמכירה. לשון בני אדם סימן תע"ה.

מכירה. המוכר נוף הקרקע והחזקה יחד ונתבטל המכר. לשון בני אדם סימן קפ"ח.

מכירה. המוכר דבר איסור לחברו אי חייב להחזיר את הדמים. תוספת דרבנן סימן קצ"ה.

מכירה. המוכר שמר חוב וחזר ומחלו דמחול היינו מכירה ולא מתנה. לשון בני אדם סימן קצ"ג.

מכירה. לשון המועיל למכירה. לשון בני אדם סימן תל"ז, ותר"ן.

מכירה. מה שאירש מאבא מוכר לך דלא קנה באיזה ענין הוי. לשון בני אדם סימן תל"ה.

מכירה. מי שמכר ביתו אי הוי כל תשמישיו בכלל. לשון בני אדם סימן קצ"ד, וקצ"ה.

ממור האומר לחברו גם דור העשירי לא יבא וכו' מה דינו. לשון בני אדם סימן תכ"ו.

ממור מדרבנן אימתי מקרי. תוספת דרבנן סימן קצ"ו קצ"ז קצ"ח.

ממך שטר שכתוב בו אני פלוני לוייתי ממך מה דינו. לשון בני אדם סימן תע"ו.

ממנו. הביא מהראשונים ז"ל אי איקרי ממנו דגוש או רפוי וביאר בהרחבה בזה. לשון תורה סימן תרכ"ו.

מן. הוי מיעוט. לשון תורה סימן תרכ"ז.

מן. כשאומר כגון היוצא מן הטמא טמא איכא למודק למה לא קתני מטמא וכן כל כיוצא בזה. לשון חכמים סימן שנ"ד.

מנה של קמורת שהיה מנה בכל יום הוא מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן רע"א.

מנהג קבוע אימתי מקרי לענין מה דקי"ל המבטל חלבה. לשון בני אדם סימן תש"ך.

מנהג. כשאומר הוי בדבר שהוא תדיר. לשון חכמים סימן של"ח.

מנודה. לעידו מנודה לעיר אחרת מהו פירושו. לשון חכמים סימן שמ"ג.

מנוחה. כינוי לנבואה. זה תורה שבכתב. זו ירושלים. לשון תורה סימן תרכ"ח.

מנחה. לשון תשובה. שם כולל לתמיד ציבור. לשון תורה סימן תרכ"ט.

מנין. הא דאמרינן עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין מהו פירושו. לשון חכמים סימן שמ"ט.

מנין. כשאומר התלמוד מספר מועט אי הוי דוקא כגון גבי מים לתפילה דלפניו מהדר בהו עד פרסה אבל לאחריו אפילו מיל אינו חוזר הא פחות ממיל חוזר, וכן כל כיוצא בזה. לשון חכמים סימן ש"מ ונ"ה.

מנין. כשיש כמנין כלל ופרט כגון עשרים ושנים איזה מנין תחילה. לשון חכמים סימן של"ט.

מניעה. כי אמרינן אי הוי כל דהו או מכל וכל. לשון חכמים סימן שס"ו.

מנכש. ההבדל שיש בין מנכש לבוסח. לשון חכמים סימן שמ"ח.

מנעלים. עיין לעיל ד"ה מלבוש, וד"ה כסות.

מסויים. איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרנ"ה.

מלוה על פה חשיב מה שכתוב בפנקסו של אדם. לשון חכמים סימן שס"ה. ולשון בני אדם סימן תרמ"ט.

מלוה. כי יזף איניש בצנעא יזף. מדות חכמים סימן קפ"ה.

מלחמה. נדרש בכמה דוכתין על מלחמתה של תורה. לשון תורה סימן תרכ"ב.

מלחמה. שאין האשה נאמנת לומר מת בעלי כמלחמה באיזה מלחמה הוי. לשון חכמים סימן ש"ל.

מליצה. כינוי לתורה. לשון תורה סימן תרכ"ד.

מלך שלמה. דרשו מלך שהשלום שלו. מלך שהוא חפץ בשלמים. שהשלים מעשיו לבריותיו. מלך שעושה שלום בין בריותיו. לשון תורה סימן תרי"ח.

מלך. דאסור לו להעיד אי הוי דבר תורה. תוספת דרבנן סימן ר"ב.

מלך מצרים. כל מקום שנאמר כן היינו השר. מה שאין כן שכתוב פרעה מלך מצרים היינו פרעה ממש. לשון תורה סימן תרי"ט.

מלך. נדרש זה יצר הרע. זה בעל תלמוד. ד"א זה בעל משנה. לשון תורה סימן תרי"ז.

מלקוח. היינו נפש אדם. ושכי פירושו בהמות ושאר ממלמלין. לשון תורה סימן תרכ"ג.

מלקין על לא מובה השמועה אי הוי מלקות דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר"ד. ועיין לעיל ד"ה לוקה, וד"ה מכת מדרות.

מ'ם השלילה. לשון חכמים סימן שכ"ז.

מ'ם. משמשת במקום ב'ת. מורה על הפחות שבדבר. ולפעמים הוא על המובה שבדבר. נדרש על מקצת הדבר. פירושו לפעמים כמו מפני. יתכן מ'ם הסיבה. משמש כמו מעין. מתפרש כמו מאחר. כל תיבה שבראשה מ'ם משמשת נמילה היא. יתכן מ'ם השלילה. לפעמים ענינה חוץ ממנו. משמשת מ'ם היתרון. משמשת במקום מן. לשון תורה סימן תרכ"ה.

ממונא מאיסורא לא ילפינן. תוספת דרבנן סימן ח"י.

ממונא. שטר שכתוב בו נתנה פלונית כל ממונא דאית לה אי נכלל נמי שמרות. לשון בני אדם סימן תע"ד וסימן רטו"ב. ועיין לשון חכמים סימן שס"א, ושפ"ו.

ממונה היינו אפוטרופוס. לשון בני אדם סימן תע"ז. ועיין לעיל ד"ה אפוטרופוס.

מעשה הוא בלשון מעבשיו. לשון בני אדם סימן ת"ף.

מפי השמועה. כשאומר הרמב"ם ז"ל. תוספת דרבנן סימן קפ"ט.

מפתח הוי סימן מוכהק על עדות הרונ. מדות חכמים סימן קצ"ז. ועיין לעיל ד"ה טבעת.

מצא. זו אשה. זו מיתה. זו קבורה. זו בית הכסא. לשון תורה סימן תרל"ד.

מצא. לפעמים יתפרש בלשון סיפוק. לשון מיצוי. לשון גמר. לשון תורה סימן תרל"ו.

מצא. נדרש פרט למצוי. פרט למצויא עצמו. לשון תורה סימן תרל"ה.

מצוה הא דאמרינן אין מעבירין על המצות אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר'.

מצוה מחמת מיתה שיהא לו דין שכיב מרע אימתי הוי. לשון חכמים סימן תקי"א. ולשון בני אדם סימן תרכ"א.

מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם אימתי אמרינן. לשון בני אדם סימן קצ"א.

מצוה שחידשו רבנן כגון נר חנוכה ומקרא מגילה הן כבלל שאל אביך. תוספת דרבנן סימן קצ"ד.

מצוה. בירושלמי מכונה בכמה מקומות לצדקה. זה סדר קדשים. וכשנאמר מצוותי ענינו שיאמין שהוא יתברך ציוה. לשון תורה סימן תרל"ז.

מצוה. נקרא ג"כ מצוה דרבנן. תוספת דרבנן סימן קצ"ג.

והעובר עליה קאי בלא תעשה. שם סימן מ"ה.

מצות יבום דקודם למצות חליצה אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר'.

מצואה. אימתי מיקרי. לשון בני אדם סימן תפ"ה.

מצליח. לשון קפיצה. לשון תורה סימן תרל"ח.

מצרים וירושלים מיקרי מקום קרוב מזה לזה לקבלת עדות שלא בפני בית דין. לשון בני אדם סימן תרנ"ג.

מצרים. כל המלכויות נקראו על שם מצרים. לשון תורה סימן תרל"ט.

מצרן. הקונה מן הקראי או אית ביה דינא דבר מצרא. לשון בני אדם סימן שט"ו.

מקדש איקרי משכן, ופעמים מקדש תקרא ירושלים כולה. לשון תורה סימן תרמ"ב.

מסיה לפי תומו דגוי מהימן אי מתי הוי. לשון בני אדם סימן תרמ"ה, ותרפ"ג, ועיין לעיל גוי מסיה לפי תומו.

מסייע אין בו ממש היכא אמרינן. תוספת דרבנן סימן קפ"ד.

מסירה האוסר שימסירו לפלוני כך וכך מנכסיו אי הוא לשון הקנאה. לשון בני אדם סימן ת"מ.

מסירה וכתובה דשמרות. לשון חכמים סימן שמ"ו.

מסכן. כינוי ליצר הטוב. לשון תורה סימן תר"ל.

מסלק איניש אנפשיה ממילתא דלא שכיח. מדות חכמים סימן ק"ץ.

מספר קומי. אי הוי איסורו מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן קע"ז.

מעוות. כינוי לבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. תלמיד חכם הפורש מן התורה. לשון תורה סימן תרל"א.

מעות האומר לשלוחו צא וקדש לי את האשה פלונית כמעות אלו אי הוי הקפדה. לשון בני אדם סימן תפ"א.

מעות סתם כולל של זהב וכסף ונחושת. לשון בני אדם סימן קס"א וקצ"ז.

מעות בעין האומר אינו יכול לסלקו בשוה כסף. לשון בני אדם סימן תפ"ד.

מעמ. לשון ענווה. לשון צדקה. לשון תורה סימן תרל"ב.

מעבשיו. כשאומר לבסוף ליכא לספוקי במידי. לשון בני אדם סימן תע"ט תפ"ב.

מעל. אין מעילה אלא עבודה זרה. לשון תורה סימן תרל"ג.

מעלה שכר לפלוני. כשאומר איכא למידק למה לא אמר משלי. לשון חכמים סימן ש"ן.

מעשה בית דין איזה דבר מיקרי. לשון בני אדם סימן תרמ"ד.

מעשה בית דין דמעיקרא כתבו במותב ג' ולבסוף חתמו ב' בלשון עדות מה דינו. לשון בני אדם סימן רצ"א.

מעשה ידיה לבעלה באיזה מלאכות אמרו. לשון חכמים סימן שע"ב.

מעשרות. הוא שם כולל לכל מתנות כהונה. לשון חכמים סימן שנ"א.

משיכה. דאיפליגו בה אי הווי דאורייתא. עיין מה שהאריך בזה הבן החכם נר"ו בתוספת דרבנן סימן ק"ע. ועיין עוד שם סימן קע"ג. ולשון חכמים סימן שנ"ב. ולשון בני אדם סימן תע"ח.

משכיל. אין תשכיל אלא רוח הקודש. נדרש על הדיינים. אלו נבאי צדקה. לשון תורה סימן תר"נ.

משמני. אלו הקרבנות. לשון תורה סימן תרמ"ח.

משמרת. נאמר בגזרות להרחקה על האזהרות שבתורה. לשון תורה סימן תרנ"א.

משען. אלו בעלי תלמוד. אלו בעלי הגדה. לשון תורה סימן תרנ"ב.

משפחת האם אינה קרויה משפחה. לשון חכמים סימן שס"ח. ולשון בני אדם סימן תרנ"ו.

משפטי התנאים אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר"ג.

משפטים. אלו ז' מצוות בני נח. אלו דקדוקי דינים. זו תורה שבעל פה. אלו אונסים ודיני קנסות ודיני חבלות. זה סדר נזיקין. כינוי לחכמים. כינוי לב' עולמות. לשון תורה סימן תרמ"ט.

מת. העבודה זרה מכונת בשם מת. לשון גיבורים. לשון תורה סימן תרנ"ג.

מתא. הוא שם כולל עיירות גדולות וכפרים. לשון חכמים סימן שנ"ט. ועיין לעיל ד"ה אתרא.

מתוך שאינו יכול לישבע משלם כשאומו הוא תקנת דרבנן. תוספת דרבנן סימן ק"ף.

מתוק. זה תורה שבעל פה. לשון תורה סימן תרנ"ד.

מתן שכר כשאומו מעמא מעים למה לא אמר שכר לבד. לשון חכמים סימן שנ"ג.

מתנה. הנותן מתנה לבנו הקטן ע"י אחר אין זו בכלל נכסיו. לשון בני אדם סימן רי"ג.

מתנה על מ"ש בתורה דבדבר שבממון תנאו קיים. תוספת דרבנן סימן קפ"א. ולשון חכמים סימן שע"א. ולשון בני אדם סימן תרנ"ח.

מתנה על מנת להחזיר דשמה מתנה היבא דאמרינן. תוספת דרבנן סימן קע"ח. ולשון חכמים סימן שי"ע. ולשון בני אדם סימן תק"ז, ותרנ"ז.

מתנה. השולח מתנה לחבירו ואמר המקבל הריני

מקדש. כינוי לכנסת ישראל. לשון תורה סימן תרמ"ג.

מקדש. כשאומו אי הוי ירושלים בכלל. לשון חכמים סימן שנ"ו.

מקדש. נאמר על המקדש ממש וגם על העבודה של בהן. לשון תורה סימן תרמ"א.

מקום. חד מקום מושלי איניש תרי מקומות לא מושלי איניש. מדות חכמים סימן קי"ג.

מקום. כינוי להקב"ה. לשון תורה סימן תר"מ.

מקום. כשאומו אי הוי עיירות הרבה בכלל. לשון חכמים סימן שנ"ה. ועיין לעיל ד"ה אתרא, ולקמן ד"ה מתא.

מקל כשאומו ולא אמר רבי פלוני מתיר שמע מינה דהלכה ואין מורין בן. לשון חכמים סימן שמ"ה.

מראה. דבר שהוא מופלג ורחוק. מה שאין בן דבר הסמוך נופל בו לשון הגדה. לשון תורה סימן תרמ"ה.

מראית העין. עיין מה שהאריך בזה הבן החכם נר"ו. תוספת דרבנן סימן רי"ד.

מרודים. אלו תלמידי חכמים בנוטריקון. אלו אכלים. לשון תורה סימן תרמ"ו.

מרום. נדרש על הקב"ה - ירך בעליונה רבה. לשון תורה סימן תרמ"ז.

מרמה. כלשון חכמים הוא תחבולה דאיסור, ועורמה הוא של היתר. לשון חכמים סימן שנ"ח.

מרמה. כלשון תורה מרמה הוא תחבולה של היתר, וערמה הוא בתחבולה של איסור. וכלשון חכמים מרמה שייך בתחבולה שאינה של היתר. לשון תורה סימן תרמ"ד.

משהו. קורא לפעמים אפילו לפחות משישים. לשון חכמים סימן שנ"ז.

משוי איניש שליח במילתא דקיימא קמיה. מדות חכמים סימן קצ"א.

משום שתתן לי דבר פלוני אני מגרשך אי הוי כמו אם והוי תנאה. לשון בני אדם סימן תפ"ג.

משומד. שנשתמד בעל כרחו אי חשוב משומד. לשון חכמים סימן שס"ט.

משטח הייתי כך כשאומו. לשון בני אדם סימן ק"ץ.

מתנה. לשון מסופק במתנה מסתמא יש לדונו לזכות. לשון בני אדם סימן של"ג.

מתנה. שאמר דמועיל אפילו לכת בין הבנים כיצד צריך לומר. לשון בני אדם סימן תפ"ו.

מתנות כהונה. דאין נותנים לכהן ע"ה היינו בארץ ישראל דהוי מן התורה. תוספת דרבנן סימן קצ"א.

כאילו התקבלתי מה דינו. לשון בני אדם סימן תי"ז.

מתנה. כי יהיב איניש על דעת דמקבלי לה מיניה. מדרות חכמים סימן קפ"ט.

מתנה. לשון המועיל למתנה. לשון בני אדם סימן ש"מ שמ"ד, שצ"ו שצ"ז. ועיין לעיל ד"ה לשון. וד"ה שטר מתנה.

כ"ל"י הנו"ן

נגע. נדרש על אשה ספק נדה. דבר אחר שלא יהא לך בן או תלמיד מקדיח תבשילו ברכים. זו מנופת עבודה זרה. כינוי למלכות אדום. לשון תורה סימן תרס"ה.

נגע. נדרש על קדשים גם על איסור אכילה. לשון תורה סימן תרס"ד.

נגף. בכל מקום לא נאמר אלא בדבר. נאמר על המעוברים שהפילו במצרים. לשון תורה סימן תר"ע.

נדוניא. אם הוא לשון זכר, וגם לשון נדוניא אם הוא לשון תורה ומהו פירושו. לשון חכמים סימן שע"ו ושע"ז.

נדר אמר שיעלה לארץ ישראל ולא הזכיר לשון נדר מה דינו. לשון בני אדם סימן תמ"ד.

נדר בלשון שבועה. לשון בני אדם סימן תפ"ט. ועיין ד"ה כל הנודרת.

נדר בעל שאמר לאשתו אוסר אני עליך שלא תלכי לבית אביך מה דינו. לשון בני אדם סימן ש"פ.

נדר דהוי איסור גברא ומיקרי איסור חפצא. לשון בני אדם סימן ת"ץ.

נדר המודר הנאה מחבירו אי שרי לדבר עליו לשלמון. לשון בני אדם סימן תמ"ה. ותר"ג.

נדר ונדבה. נדבה לבדק הבית ונדר לקדשי מובת. לשון תורה סימן תרע"ג.

נדר לשלוח ביד ראובן כך וכך מעות שיהלקם למי שירצה ומת ראובן אם יכול לבטל שליחות המעות. לשון בני אדם סימן רע"ו.

נדר סתם לעולם משמע עד שיאמר היום והאריך בזה. לשון בני אדם סימן ת"ק.

נדר שלא ידור עם שמעון לעולם מה דינו. לשון בני אדם סימן שע"ט.

נדר שלא יעשה מלאכה בזמן שיש מת בעיר אם מותר לעשות בלילה. לשון בני אדם סימן רט"ו.

נא. לשון בקשה. ולפעמים נא אחד נדרש לשתי בקשות. לשון תורה סימן תרנ"ה.

נאמנות. שמר שכתוב שהאמינו בלתי שום שבועה וכו' אם יכול להשביעו ע"י גלגול. לשון בני אדם סימן תמ"ג.

נאמנים. כינוי למשה ואהרן. מלשון מאמינים. מלשון נאום שהוא דיבור. הצחים בלשונם והיודעים בחכמת הדבר נקראים כן. לשון תורה סימן תרנ"ו.

נאף. פלוגתא במכילתא אי איקרי דוקא באשת איש או בין ביד בין ברגל. ובלשון בני אדם זנות הוא עם זונה. המנאף אפילו פעם אחת. לשון תורה סימן תרנ"ז.

נאקת. לשון פרפור. לשון תורה סימן תרנ"ח.

נבואה. בעשר לשונות נאמרה נבואה: כאמירה. בהגדה. בחידה. במשל. במליצה. כנבואה. בצווי. כמשא. בהטפה. ובחזון. לשון תורה סימן תרס"ג.

נבוך. לשון מירוף. לשון כביה. לשון תורה סימן תרנ"ט.

נכון. כינוי לתלמיד חכם בן תלמיד חכם. לשון תורה סימן תרס"ב.

נביא. אלו תלמידי חכמים. לשון תורה סימן תר"ס. נבל. אלו האפיקורסין. זו אשה רעה. אלו אומות העולם. לשון חמא בלא עשיית תשובה. כינוי לבת עם הארץ. נדרש על ערב רב. זה נבלות הפה. לשון תורה סימן תרס"א.

נגד. כל מקום שאתה מוצא נגד פנים למורה. מיל. נדרש בגמרא על איש שלא זכה שאשתו מנגדתו. לשון תורה סימן תרס"ו.

נגידים. אלו תלמידי חכמים. לשון תורה סימן תרס"ח.

נגן. לשון שבר. נדרש על מי שיודע לשאול ולהשיב בהלכה. לשון תורה סימן תרס"ט.

נדרי שלא לשכב עם אשתו במטה אחת אי הוי תשמיש בכלל. לשון בני אדם סימן ר"ד.

נדרי שלא לשכב עם אשתו במטה אחת אי הוי תשמיש בכלל. לשון בני אדם סימן ר"ד.

נדרי ככלל מקום הכוונה גם כן לנדבה אם לא שמפורש אחרת. לשון תורה סימן תרע"א.

נדרי ככלל מקום הכוונה גם כן לנדבה אם לא שמפורש אחרת. לשון תורה סימן תרע"א.

נדרי אונסין איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ג.

נדרי אונסין איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ג.

נדרי מעות איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ב.

נדרי מעות איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ב.

נדריים מקרי איסורא דאית ביה ממונא. לשון חכמים סימן שפ"ה. ולשון בני אדם סימן תצ"א, ותרס"א.

נדריים מקרי איסורא דאית ביה ממונא. לשון חכמים סימן שפ"ה. ולשון בני אדם סימן תצ"א, ותרס"א.

נדריים סתם אינו כנדירות סתם שהוא שלושים יום. לשון בני אדם סימן תק"ד.

נדריים סתם אינו כנדירות סתם שהוא שלושים יום. לשון בני אדם סימן תק"ד.

נדריים. מה בין נדריים דאורייתא לנדריים דרבנן. לשון בני אדם סימן ר"ח ר"י.

נדריים. מה בין נדריים דאורייתא לנדריים דרבנן. לשון בני אדם סימן ר"ח ר"י.

נהר מקרי מים שאין להם סוף. לשון בני אדם סימן תר"ס.

נהר מקרי מים שאין להם סוף. לשון בני אדם סימן תר"ס.

נהר. אלו המלכים והשרים. לשון תורה סימן תרע"ג.

נהר. אלו המלכים והשרים. לשון תורה סימן תרע"ג.

נהרג כשאומר הרמב"ם ר"ל שהוא חייב מיתה בידו שמים. לשון חכמים סימן שע"ח.

נהרג כשאומר הרמב"ם ר"ל שהוא חייב מיתה בידו שמים. לשון חכמים סימן שע"ח.

נוני. לשון שבירה. לשון תורה סימן תרס"ז.

נוני. לשון שבירה. לשון תורה סימן תרס"ז.

נוגע בעדות איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ח.

נוגע בעדות איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ח.

נוגע קורא לפעמים למאהיל. לשון חכמים סימן שע"ז.

נוגע קורא לפעמים למאהיל. לשון חכמים סימן שע"ז.

נולד לענין נדריים איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ז ותרצ"א.

נולד לענין נדריים איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרס"ז ותרצ"א.

נולד. משמע שעבר משמע לעתיד. לשון תורה סימן תרע"ד.

נולד. משמע שעבר משמע לעתיד. לשון תורה סימן תרע"ד.

נון. משמשת במקרא להקטין את הדבר. לשון תורה סימן תרע"ה.

נון. משמשת במקרא להקטין את הדבר. לשון תורה סימן תרע"ה.

נורא. לפעמים משמע בלשון רחוק. תואר לשלם על דרך. לשון תורה סימן תרע"ז.

נורא. לפעמים משמע בלשון רחוק. תואר לשלם על דרך. לשון תורה סימן תרע"ז.

נושה. דרשו נושך. דרשו כנחש. לשון תורה סימן תרע"ו.

נושה. דרשו נושך. דרשו כנחש. לשון תורה סימן תרע"ו.

נותר. יתפרש לפעמים לשון רעוע. לשון תורה סימן תרע"ח.

נותר. יתפרש לפעמים לשון רעוע. לשון תורה סימן תרע"ח.

נוזקין הוי כל דינים האמורים בתלמודא כבי לענין מאן דבעי למהוי חסיד. לשון חכמים סימן שע"ד.

נוזקין הוי כל דינים האמורים בתלמודא כבי לענין מאן דבעי למהוי חסיד. לשון חכמים סימן שע"ד.

נידוי וחרם סתם כמה הוי ואי הוי עיקרן של תורה. תוספת דרבנן סימן רי"א. ולשון בני אדם סימן תק"ט.

נידוי ספקו להקל אפילו נדנדה לעוה"ב. לשון בני אדם סימן ר"ז.

נידוי דחד יומא אי הוי ניוול. לשון חכמים סימן שצ"א. ולשון בני אדם סימן תר"ע.

ניחא לה לאתתא דתופוק ועלה שמא דאישות. מדות חכמים סימן ר"א.

ניחא להו לאחים דהגדול שבהם לילבש כי חיבי דלשתמעין מילי. מדות חכמים סימן ר"ג.

ניחא ליה לאיניש דלא נסתרי עבדיה. מדות חכמים סימן ר'.

ניחא ליה לאיניש דליובין ברתיא ולא לזויה ברביתא. מדות חכמים סימן ר"ב.

ניחא ליה לאיניש דמייתי קרבן ולא ללקי. מדות חכמים סימן ר"ד.

ניחא ליה לאיניש דתעביד מצוה בממוניה. תוספת דרבנן סימן ר"ז. ומדות חכמים סימן ר"ו.

ניחא ליה לאיניש לחבריה מפי מרביה לענין ערוב. מדות חכמים סימן קצ"ח.

ניחא ליה לאיניש נייחא דנופא מפי מבויוני. מדות חכמים סימן ר"ז.

נער. גם בנער אמרינו כלי זיינו עליו. לשון בני אדם סימן ר"ה. ומדות חכמים סימן מ"ז.

נערה. שם מקום. כינוי לישראל. כינוי לאהרן ולזקני ישראל. כינוי לאדם הראשון וחווה. אלו הצדיקים. לשון תורה סימן תרפ"ח.

נעשה. כלשון רבים אינו בלום ורק דרך גדולה. לשון תורה סימן תרפ"ז.

נעשה ונשמע. נעשה זו מצוות עשה נשמע אלו מצוות לא תעשה. לשון תורה סימן תרפ"ו.

נפל. לשון השלמה. ולפעמים יתפרש לשון חסרון. אלו הן העקרות. יש לשון נפילה מתפרש לשון הטיה. לשון תורה סימן תרצ"א.

נפלאות. נדרש על נקביו של אדם. לשון תורה סימן תרצ"ב.

נפקד. שאמר למפקיד השליכהו ארצה אי נפטר משומר. לשון בני אדם סימן תמ"א.

נצב. מוכן ומוזמן. לשון תורה סימן תרצ"ג.

נצה. כינוי ללוים. זו ירושלים. כל מקום שנאמר נצה סלה ועד אין לו הפסק עולמות. לשון תורה סימן תרצ"ד.

נצר. שמירה המעולה ביותר. לשון תורה סימן תרצ"ה.

נקי נדר נקי שבועה כשאומר. לשון חכמים סימן שפ"ד.

נקי. דרשו על פלוני שחייב לשלם כלומר שאין לו הנאה של בלום בכסף. לשון תורה סימן תרצ"ז.

נקם. זו מיתת סוף. לשון תורה סימן תרצ"ו.

נר הוא לשון זכר. לשון חכמים סימן שפ"ג.

נשא. לשון שירה. לשון תורה סימן תרצ"ח.

נשבע לבטל את המצוה דלא חיילא אי הוי דאורייתא הכן החכם נר"ו האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן רי"ג.

ועיין עוד בדברי האב ז"ל. לשון בני אדם סימן תרס"ו.

נשג"ז דגורו בית חשמונאי. תוספת דרבנן סימן קי"ז.

נשיאות כפים שאסור לכהן ההורג נפש אם הוא מן התורה. תוספת דרבנן סימן ר"ו.

ניחא ליה להבר דליעביד איסורא קלילא ולא ליעביד עם ארץ איסורא רבא. מדות חכמים סימן קצ"ט.

ניסך יין ברגל לאו שמיה ניסוך. לשון בני אדם סימן שפ"ט. עיין לעיל ד"ה מזיגא.

נישואין כולל ג"כ קידושין, אבל קידושין לאו בכלל נישואין. לשון חכמים סימן ס"ג. ושצ"ג. ולשון בני אדם סימן קמ"ג ר"ט ורי"ב.

נישואין מי שנשבע למשודכתו שלא ישא אשה אחרת עליה. לשון בני אדם סימן תקכ"ב.

נכבד. אלו השרים של מעלה. לשון תורה סימן תרפ"ג.

נכון לזוהר כשאומרים הפוסקים אי משמע אפילו בדיעבד. לשון חכמים סימן שפ"א. ועיין לעיל ד"ה טוב.

נכת. משמעותו שצד אחד רואה פני הצד השני. לשון תורה סימן תרפ"ד.

נכסי פלוני כשאומר. עיין לעיל ד"ה כל נכסי.

ואיזה דברים מיקרי נכסים. לשון חכמים סימן שפ"ו. ולשון בני אדם סימן רי"ג רט"ו שיי"ט שמ"ה תצ"ב תצ"ג תק"י תרס"ד תרס"ה.

נמל ומדינה אבל נקרא מדינה לענין הפורע חובו בנמל. לשון בני אדם סימן תפ"ח.

נמלך המלכה מספק אי שהה המלכה לענין ברכה. לשון חכמים סימן שצ"ב. ולשון בני אדם סימן תרע"א.

נסע. לפעמים הוא לשון מושאל לנסיעה מהמדות. לשון תורה סימן תרפ"ה.

נעים. כינוי לתורה. לשון תורה סימן תר"צ.

נער. במדרש איכא פלוגתא עד כמה שנים נקרא אדם נער. ר' מאיר אומר עד כ"ה שנים. רבי עקיבא אומר עד שלושים. רבי אומר עד כ'. והרא"ם כתב דמכל מקום הכן אצל האח הגדול ממנו שהוא במקום אביו, וכל שכן הכן אצל האב מיקרי נער. וכן מי שהוא רך הלבב וחלוש הכוחות נקרא כן. גם המשרת מיקרי נער. נדרש על מי שעושה מעשה נערות. החריף היודע בין טוב לרע. נדרש על בני אדם המנוערים מן התורה והמצוות. שם מט"ם הוא נער. לשון תורה סימן תרפ"ט.

נתינה בעל כרחא אי שמה נתינה, ואי נתינה מקרי אפילו דמי חפיץ בשנתחייב ליתן לחבירו חפיץ ואי קרו אינשי לנתינה כתיבה לענין גמ'. לשון חכמים סימן שפ"ח ש"ץ. ולשון בני אדם סימן תרס"ט. ומדות חכמים סימן קמ"ט ורנ"ו.

נתינה. נופל ללשון שפלות. ונופל ללשון מינוי לגדולה. לשון תורה סימן תש"ד.

נתינה. יש אומרים שלא יפול לשון נתינה אלא על דבר שיש בו ממש. לשון תורה סימן תש"ג.

נתן. עיין בדברי הרב נר"ו אי בעינן שיעור נתינה או דסגי בכל שהוא. לשון תורה סימן תש"ב.

נתתי דבר פלוני לראובן האומר בן אי הוי לשון הקנאה או הודאה. לשון בני אדם סימן תצ"ה.

נשיאות פנים שאמרו ולא אשא פנים לישראל וכו' הוא הגדר וסייג. לשון חכמים סימן ש"ף.

נשים דאסורות בהקפת הראש לקמן הוא איסור דרבנן. תוספת דרבנן סימן ר"ט.

נשים. בינוי לנביאי ישראל. לשון תורה סימן תרצ"ט.

נשף. לשון קפיצה והצצה. תרי נשף איבא דלילא ויממא. לשון תורה סימן ת"ש.

נשק. בג' לשונות יתפרש: יוייני. ימהרני. ידיבקני. לשון תורה סימן תש"א.

נשתקע הדבר ולא נאמר. כשאומר מהו פירושו. לשון חכמים סימן שע"ט.

נתוק לרעה הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן ר"ב.

כללי הפמ"ך

סייג. אי עבדינן הוי פלוגתא כריש ברכות ע"ש. תוספת דרבנן סימן ר"ך.

סילוק דינים שבלשונות הסילוק. לשון בני אדם סימן שצ"ו ותצ"ז תצ"ח. מדות חכמים סימן ר"ח.

סימנין. אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר"ו.

סיפור. מלשון ספיר. לשון תורה סימן תשי"ד.

סלוק. הוא מלשון שתיקה. לשון חכמים סימן שצ"ח.

סלע. אין סלע אלא הקב"ה. לשון תורה סימן תשי"א.

סלע. בינוי לבית המקדש. לשון תורה סימן תשי"י.

סם. סתם הוא כל דבר המועיל לחולה. לשון בני אדם סימן תרע"ה.

סמדר. אלו בעלי משנה. לשון תורה סימן תשי"ב.

סנהדרין שפתחו כולן לחובה דפומרין אותה ר"ל שממהרים להורגו מיד. לשון חכמים סימן תל"א.

סנהדרין. הוא לשון כסאות בלשון יון. לשון חכמים סימן שצ"ו.

סניגור. הוא לשון נומריקון שונא תגר וקטיגור קורא תגר. לשון חכמים סימן שצ"ז.

סעודת מצוה מה מיקרי. לשון חכמים סימן ת'. ולשון בני אדם סימן תרע"ג.

ספור. לא תפול אלא על הפעם הראשונה שהוא סיפור חדש. לשון תורה סימן תשי"ג.

סכלונות. מיני מאכל ופירות אם נכנס בכלל סכלונות. לשון חכמים סימן שצ"ד.

סגרה. אין סגירה אלא חיות רעות. אין סגירה אלא צרעת. לשון תורה סימן תש"ה.

סהרותא עד שיתין שנין מדבר איניש. מדות חכמים סימן רט"ו.

סהדי בשקרי לא מחוקינן. מדות חכמים סימן רי"ו.

סוגיין דעלמא כשאומר מהו פירושו. לשון חכמים סימן שצ"ה.

סוד. נדרש על הפסוק 'סוד עמי' זהו סוד העיבור. לשון תורה סימן תש"ו.

סוחר. ההבדל שיש בין סוחר לתגר. לשון חכמים סימן ת"ב ותקכ"ה.

סוסיב. נדרש 'סוסי אש' אלו משניות. לשון תורה סימן תש"ז.

סוף. הנשבע לפרוע לחבירו לסוף ניסן צריך לפרוע לפחות ביום כ"ט. לשון בני אדם סימן תצ"ו.

סופה. זה משתה. לשון תורה סימן תש"ח.

סופה. לשון סוף. לשון תורה סימן תש"ט.

סופרי הדיינים מגמר נמירי היבא אמרינן. מדות חכמים סימן רי"ד.

סחורות דאסור במאכלות אסורות אי הוי דאורייתא הבן חכם נר"ו האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן רל"ב.

ספק מוקצה הנולד אי אולינן בספקו להחמיר. תוספת דרבנן סימן רי"ח.

ספק קורא לפעמים לדבר שהוא באפשר דחוק. לשון חכמים סימן שצ"ט. לשון בני אדם סימן תרע"ב.

ספק שהוא בלשון ערבות הערב פטור. לשון בני אדם סימן תצ"ט.

ספר הישר. זה ספר בראשית. דבר אחר זה ספר משנה תורה. דבר אחר זה ספר שופטים. לשון תורה סימן תשט"ז.

ספר. לשון ספירת דברים. לשון תורה סימן תשט"ו.

סר. לשון הסרה נופל רק על הסרת דבר מכל הדבר. לשון תורה סימן תשי"ז.

סתם אחד אמרינן תרי סתמי לא אמרינן. לשון בני אדם סימן תק"ו.

סתם דינים שהם בלשון סתם. לשון בני אדם סימן ת"א, ת"ב. ושם מסימן ת"ק עד סימן תקי"ו, ותרע"ו.

סתם המקבל עליו לזון את חברו סתם אי משמע לעולם. לשון בני אדם סימן ת"ק.

סתמא דמילתא כי אמרינן. מדות חכמים מסימן ר"ח עד סימן רי"ד.

סתמא לא איקרי שם לזון איקרי בשאומר. לשון חכמים סימן ת"א. ולשון בני אדם סימן תרע"ו.

סתר. נאמר על העובר עבודה זרה. לשון תורה סימן תשי"ח.

כ"ל די העינין

עבר. עבודה שבלב זו תפילה. תרומה איקרי כן. עבודת הקורבנות נקראת כן. לשון תורה סימן תשי"ט.

עבר. תואר לנשיא. זהו הדיין. זה בעל תשובה. אלו ישראל. לשון תורה סימן תש"ב.

עבדים בכלל ממלטים הם. לשון חכמים סימן שס"א, ות"ך. ולשון בני אדם סימן תרמ"ב.

עבדים סתם בלשון חכמים אי עבדים גמורים. לשון חכמים סימן ת"ג.

עבדים. הא דפועל חוזר בחצי היום מטעם ולא עבדים לעבדים היינו דוקא בגברי. לשון בני אדם סימן רי"ט.

ספיקא דאורייתא דאולינן לחומרא אין כלל זה אמור לכל המקומות. תוספת דרבנן סימן רי"ז רכ"ג רכ"ח רל"א.

ספיקא דאורייתא דהוי לחומרא אי הוי מדרבנן. תוספת דרבנן סימן רכ"ג.

ספיקא דאורייתא דהוי לחומרא ואי איכא כנגדו חוקה מה דינו. תוספת דרבנן סימן רי"ז.

והבן החכם נר"ו האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן רל"ג.

ספיקא דיומא לא עבדינן במידי דרבנן. תוספת דרבנן סימן רכ"א.

ספיקא דרבנן לקולא אפילו בדברים הסותרים זה את זה. תוספת דרבנן סימן רי"ט.

ספיקא דרבנן לקולא ויש כמה דברים דאולינן בהו לחומרא. תוספת דרבנן סימן רי"ט, רכ"ד, רכ"ה, רכ"ו, רכ"ט, ר"ל.

ספיקא לא מעייל איניש נפשיה לספיקא היכא אמרינן. מדות חכמים סימן קס"ו קצ"ב ורי"ז.

ספק אבילות להקל אפילו ביום ראשון דהוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רכ"ח.

ספק בממון ויש בו ספק איסור דיינינן ליה בשאר ספיקא דממונא. תוספת דרבנן סימן רט"ו.

ספק חסרון ידיעה אי הוי ספק. תוספת דרבנן סימן רכ"ב, רכ"ו, רכ"ט.

ספק ידים להקל משום דנמילת ידים הוי מדרבנן. תוספת דרבנן סימן רכ"ז.

עבר דאסור כבת חורין אי הוי איסורו מדאורייתא והאריך בזה. תוספת דרבנן סימן ר"ן.

עבר מצינו שהוא כינוי לאבר תשמיש. לשון חכמים סימן ת"ד.

עבר עברי צניע לה לארמלתא. מדות חכמים סימן רל"ט.

עבר שהפקירו רבו למ"ד דצריך נט שחרור אי הוי דאורייתא והאריך. תוספת דרבנן סימן רנ"א.

עבר. האומר כל נכסי לעבדי אי קנה. לשון בני אדם סימן תקי"ז.

עבר. מלשון עבודה. לשון תורה סימן תשי"ט.

עד. לפעמים משמע כמו עוד. לשון עדיין. משמש כמו לפני. לשון תורה סימן תשכ"ה.

עד. מורה לשון מרחק. לשון תורה סימן תשכ"ו.

עד. פלוגתא בגמרא אי הוי עד בכלל או עד ולא עד בכלל. והאריך הרב בזה בסוגיות הש"ס בארוכה, לשון תורה סימן תשכ"ד.

עדה. אין פחותה מעשרה. לשון תורה סימן תשכ"ט.

עדה. אלו סנהדרין. לשון תורה סימן תש"ל.

עדות גויה מסיחה לפי תומה שכתוב בכתב העידה הגויה מה דינו. לשון בני אדם סימן תרפ"ג.

עדות העובר על איסור דרבנן אי הוי פסול לעדות. תוספת דרבנן סימן רמ"ז רמ"ח.

עדות קידושי אשה אי צריך שתקובל בפני האשה. לשון בני אדם סימן תרפ"א.

עדות. אלו שמים וארץ. זה סדר ורעים. זו התורה. פשמי התורה שאין בה עומק קרוי עדותיך. ובשם הרב מתתיה היצחקי ז"ל כתב ההיפך דעדות הוא חלק מהתורה שצריך עיון והתבודדות גדול. חלק המצוות השיבוליות יתוארו בן. לשון תורה סימן תשל"א.

עדי כיעור אימתי מיקרי. לשון בני אדם סימן תרפ"ט. ועיין ד"ה סהדי.

עדים אי קרינן אפילו לעד אחד. לשון חכמים סימן תכ"ז. ולשון בני אדם סימן רכ"ב.

עדים החתומים על השטר דהוי כמי שנחקרה עדותן בבית דין אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רל"ז.

עדר. כינוי לישראל. זה הציבור. זה הכתי דינים שהיו בירושלים. זה משה אהרן ומרים. זה בהנים לווים וישראלים. לשון תורה סימן תשל"ב.

עובר ירך אמו כשאומר. לשון חכמים סימן תכ"א. ולשון בני אדם סימן תר"ף.

עובר על דברי חכמים כשאומר יש חילוק כשאומר מפקפק על דברי חכמים. תוספת דרבנן סימן רמ"א.

עוברת על דת יהודית שיוצאה בלא כתובה אי אמרינן הכי נמי כאיש. לשון בני אדם סימן רי"ח.

עוד. לשון ריבוי. ענינו לעולם. ולפעמים ענינו לזמן מועט. ויש שענינו עדיין. לשון תורה סימן תשל"ג.

עוור. נדרש לא עוור ממש אלא עוור בדרך או משיאו עצה שאינה הוגנת. לשון תורה סימן תשמ"א.

עבדים. האומר נכסי לפלוני אי הוו עבדים בכלל נכסים. לשון חכמים סימן שפ"ו. ולשון בני אדם סימן רי"ז. ועיין לעיל ד"ה נכסי.

עבד אינשי או עבדי אינשי כל היכא דאמרינן כולם נקבצו באו במדות חכמים מסימן רי"ט עד סימן רל"ג.

עבר. לישנא דאקדומי הוא. לשון תורה סימן תשכ"ג.

עבר. לשון חרזה. לשון תורה סימן תשכ"ד.

עברין אימתי מיקרי. תוספת דרבנן סימן רמ"ו. ולשון בני אדם סימן תרע"ז.

עגונא. עיין לעיל ד"ה מים שאין להם סוף.

עד אחד המסייע לנתבע דפוטרין מן השבועה באיזה שבועה הוי. תוספת דרבנן סימן רל"ח.

עד אחד. דמצינו שהוא נאמן לאיזה דברים אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רל"ד, רל"ה, רל"ו, ר"מ, רנ"ב.

עד אימתי מיקרי חוזר ומגיד. לשון בני אדם סימן תרכ"ג, ותרפ"ב.

עד היום הזה. לעולם הוא. לשון תורה סימן תשכ"ז.

עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל היכא אמרינן. לשון חכמים סימן ת"ו.

עד זומם אימתי הוי. לשון בני אדם סימן תרי"ט.

עד עולם כשכותב בשטר. לשון בני אדם סימן תק"ך.

עד פלגי דיומא בית דין מתעצלי שליח כוליה יומא. מדות חכמים סימן רל"ו.

עד שאומר איני זוכר אינו כאומר אינו יודע. לשון בני אדם סימן רס"ז.

עד שני שאומר אף אני כמוהו מה דינו. תוספת דרבנן סימן רל"ט, רמ"ד.

עד ששמע שמת הבעל ולא הזכיר בעדותו ממי שמע לא חיישינן לפסולין מן הסתם. לשון בני אדם סימן תק"א.

עד שתות מחלי אינשי כאיזה דבר אמרינן. מדות חכמים סימן רל"ד.

עד תלתין יומין מוקים אינשי אנפשיה ולא בעיל. מדות חכמים סימן נ"ו, וצ"ד, ורל"ה.

עד. זה הכלל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוש לך הכתוב אחד. לשון תורה סימן תשכ"ח.

עינוי נפש. מה מיקרי לענין נדרי אשה. לשון חכמים סימן תכ"ד. ולשון בני אדם סימן תרפ"ז, תרפ"ח.

עינוי. הבא על אשה שלא כדרכה. לשון תשמיש. מלשון עון גילוי ערוות. מלשון עון עבודה זרה. לשון תורה סימן תשע"ד.

עיה. לשון רציחה. לשון תורה סימן תש"נ.

עיר. בלשון חכמים כולל כרך בפר עיר. לשון חכמים סימן ת"ז. ועיין לקמן ד"ה אתרא.

עיר. דרשו עיר קמנה זה הגוף. לשון תורה סימן תשנ"א.

עיר. לענין נדרים אין תחום העיר בכלל עיר. לשון חכמים סימן תכ"ג. ולשון בני אדם סימן תרפ"ה.

עירוב. אין שיתוף בכלל עירוב. לשון חכמים סימן תט"ז.

עירוב. יש חילוק בשאומר ב' דברים נתערבו זה בזה לכשאומר ב' דברים שנתערבו. לשון חכמים סימן ר"ך.

עירוב. שנועלו ואבד המפתח מה דינו. תוספת דרבנן סימן רמ"ה.

עכוב. דאמרינן גבי נזיקין ר"ל דמוחין בידו. לשון חכמים סימן תי"ב. ולשון בני אדם סימן תקכ"א. ותרצ"ג.

על מנת. כשאומר פעמים שאינו תנאי גמור אלא כאילו אמר ובלבד. לשון בני אדם סימן תקכ"ה ותקכ"ו.

על תנאי. האומר אי הוי כאומר על מנת לענין אסמכתא. לשון בני אדם סימן תקכ"ג.

על. היבא דכתיב על על הפסיק הענין. לשון תועלת. לשון תורה סימן תשנ"ה.

על. יש חילוק בין לשון על ללשון מעל. לשון תורה סימן תשנ"ד.

על. משמש במקרא במקום בית. ולפעמים משמש במקום למ'ד. ופעמים כלשון עם. ופעמים יתפרש 'אחר'. ופעמים יתפרש 'מלבד'. ופעמים פירושו 'על ידי'. לשון תורה סימן תשנ"ג.

על. פלוגתא בנמרא אי על ממש או סמוך. לשון תורה סימן תשנ"ב.

עלה. זו שיחת תלמידי חכמים. לשון תורה סימן תשנ"ח.

עוו. כינוי לתפילין. זה מלכות. זה ארון הקודש. זה תורה שבכתב. לשון תורה סימן תשל"ד.

עויב. שכיב מרע שאמר אני עויב לפלוני כך וכך אי מהני. לשון בני אדם סימן תק"ל.

עולל. אלו עוללים שבמעו אמן. דבר אחר אלו שבחויין. לשון תורה סימן תשל"ט.

עולם הבא. יש בו ב' פירושים עולם הנשמות ועולם התחיה. לשון חכמים סימן תי"ג.

עולם. דרשו לשון ציבור. המישים שנה קרויים בן. ולפעמים דרשו לשון התעלמו. ולפעמים דרשו מלשון עלם. לשון תורה סימן תשל"ו.

עולם. מצינו דקורא למקדש קדושת עולם ומעמא מעים. לשון חכמים סימן ת"ה.

עונה. כינוי לתלמיד חכם. לשון תורה סימן תשמ"ב. עוף. כינוי לאומות העולם. לשון תורה סימן תשל"ח.

עוף. כינוי למלאכים. לשון תורה סימן תשל"ז.

עופות. אי הוו בכלל זבחים. לשון חכמים סימן תכ"ב.

עור. אלו סנהדרין. לשון תורה סימן תש"מ.

עושה. עיין לעיל ד"ה כל העושה.

עו. כינוי לבית המקדש. מלשון עדי. לשון תורה סימן תשל"ה.

עוב. נדרש על שלא בירכו בתורה תחילה. נדרש על הפרנסה. לשון מוחזק. מלשון מעינה. לפעמים יתפרש מלשון חוזק. לשון תורה סימן תשמ"ג.

עור. תואר לענין תפילה. לשון תורה סימן תשמ"ד.

עמה. זו צרעת. לשון תורה סימן תשמ"ו.

עמף. לשון יציאה. אין יעמף אלא יולד. לשון תורה סימן תשמ"ה.

עמרה. זה בית המקדש. לשון תורה סימן תשמ"ז.

עיגולא מגו ריבועא ריבועא היינו דוקא לענין קרקע. מדות חכמים סימן רל"ז.

עיכול. לענין ברכה ולאכול בשר אחר גבינה הוא שש שעות. לשון חכמים סימן ת"י.

עין. כינוי לסנהדרין. לשון תורה סימן תשמ"ח.

עין. לפעמים פירושו ענין. או מענין. מתפרש לשון מראה. החרים קרוים בן. לשון תורה סימן תשמ"ט.

עינוי יום הכיפורים שהם ה' עינויים אי הוו דאורייתא כולהו. תוספת דרבנן סימן רמ"ב.

עמוד השחר. ע"ש מה נקרא. לשון חכמים סימן ת"ט.

עמידה שיש בה סמיכה אי שמה עמידה. לשון בני אדם סימן תרע"ח.

עמך. דרשו בדומין ומיוחסין לך. לשון תורה סימן תשס"ד.

עמל. כינוי לחטא. לשון תורה סימן תשע"ב.

עמל. כינוי לתלמוד. אלו הבנים. לשון תורה סימן תשע"א.

עני. אלו בעלי תלמוד. אלו בעלי משנה. זה שיש לו אשה רעה. זה אסמנים. זה רחמני. לפעמים הוא עניות דתורה. לשון עלבון. לשון תורה סימן תשע"ג.

עני. מי שיש לו נכסים ואם מוכרן עכשיו ימכרו בזול אי מיקרי עני. לשון בני אדם סימן תרפ"ד.

עניה. לשון נבואה. לשון תורה סימן תשע"ה.

עניה. מצינו במקרא עניה בלא שאלה. לשון תורה סימן תשע"ו.

עניות לא מיקרי נולד לענין נדרים דאין פותחין בנולד. לשון בני אדם סימן תרצ"א. ועיין לעיל ד"ה נולד.

עפר. נדרש על ישראל שנקראו עופר. לשון תורה סימן תשע"ז.

עץ. כינוי לאדם כשר. זה תלמיד חכם. אלו ישראל. כינוי לנשמה. לשון תורה סימן תשפ"ב.

עצב. אין עצבך אלא בנים. זו יגיעת הארץ. זו אבילות. לשון תורה סימן תשע"ח.

עצה. זו תורה. לשון תורה סימן תשע"ט.

עצור ועזוב. עצור העושר. ועזוב המקנה. לשון תורה סימן תש"פ.

עצם. משמעותו בכל מקום בהיות השמש על הארץ. לפעמים שם כולל ליום וללילה. לשון תורה סימן תשפ"א.

עצמו. עיין לעיל ד"ה אדם קרוב אצל עצמו.

עקב. מה שאחרי תחתית הרגל נקרא עקב. לשון תורה סימן תשפ"ג.

עקב. תואר לשכר המצוות. לשון תורה סימן תשפ"ד.

עקירה כמעות בקרבנות אי שמה עקירה. לשון חכמים סימן תכ"ח, ולשון בני אדם סימן תר"ץ.

עלי מי שאמר למלוה עלי שלא יפסידו מעותיך אי הוי ערב. לשון בני אדם סימן תקכ"ד.

עליה וירידה. נדרש בעלית המעלה וכירידת המעלה. לשון הסתלקות. לשון תורה סימן תשנ"ז.

עליה מיקרי בית. לשון חכמים סימן תכ"ה. ולשון בני אדם סימן ר"ך ותרפ"ו.

עליה. לשון ריבוי. והיבא דכתיב פעמיים אינו אלא לבעב. לשון תורה סימן תשנ"ו.

עליו. דרשינו ולא מצדדין. לשון תורה סימן תשנ"ט.

עליון. פירושו ברות ונשחת. לשון תורה סימן תש"ס. עלילה. פירושו עליון. לשון גלוי. לשון תורה סימן תשס"א.

עם בית דין. כשאומר לפעמים הוי פירושו בפני בית דין. לשון חכמים סימן תי"א.

עם הארץ. נקרא ע"ש שרוצה בתקון הארץ. לשון חכמים סימן ת"ח.

עם זה. כשאומר כגון זה עם זה הי מנייהו הוי עיקר. לשון בני אדם סימן תקכ"ח.

עם אחר. זו אשת אב. לשון תורה סימן תשס"ח.

עם. אי הוי כאנב לענין קנין. לשון בני אדם סימן תקכ"ז תקכ"ח.

עם. אית דם"ל מפל. אית דם"ל עיקר ואית דם"ל שווה בשווה. לשון תורה סימן תשס"ב.

עם. אלו תלמידי חכמים. אין העם אלא הרשעים. עמים כינוי לגרים. עמי אלו הכשרים. לשון תורה סימן תשס"ו.

עם הארץ. כלומר שכנינם נכרא הארץ. לשון תורה סימן תשס"ז.

עם. לויים לא איקרו עם. לשון תורה סימן תשס"ה. עם. נופל על לשון שהאחד תוך האחר. לפעמים משמשת במקום בית. תבא המילה במקום וי"ו. תבוא במקום את. לשון תורה סימן תשס"ג.

עמר. אין עמידה אלא תפילה. ולפעמים נדרש מענין תקומה ועמדה. לשון תורה סימן תשס"ט.

עמר. אינו נופל אלא על החי. לשון שתיקה. לשון תורה סימן תש"ע.

עמו. כשאומר לפעמים דלאו דוקא. לשון חכמים סימן תי"ח תי"ט.

ערל. כינוי ליצר הרע. לשון תורה סימן תשצ"א.
 ערעור אין פחות משנים ואיזה דבר מיקרי ערעור.
 לשון חכמים סימן תי"ז. ולשון בני אדם סימן רכ"א.
 עשה דוחה לא תעשה היבא דבעידן דמעקר הלאו מקיים העשה. לשון בני אדם סימן תרע"ט.
 עשה דלעולם בהם תעבודו אם הוא עשה גמור והאריך בזה. תוספת דרבנן סימן רנ"ג.
 עשו את שאינו זוכה בזוכה האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן רמ"ט.
 עשיה. יתפרש בשלשה ענינים: לשון תקון. לשון הכנה. לשון סחיטה וכתישה. נדרש לשון זה על הצדקה. לשון תורה סימן תשצ"ב.
 עשיר. כינוי לבעל מקרא. נדרש על הקב"ה. אלו נביאי אומות העולם. מתפרש לחכמים. כינוי לרשע. לשון תורה סימן תשצ"ג.
 עת. יש עת ליום. יש עת לשנה. יש עת לז"ב שנה. יש עת לשבעים שנה. יש עת לעולם. לשון זה נדרש על סדר מועד. לשון תורה סימן תשצ"ד.
 עתה. אין עתה אלא תשובה. נאמר על דברי תורה. לשון תורה סימן תתצ"ה.
 עתה. פירושו הקרבת קורבנות. לשון תורה סימן תתצ"ו.

עקירת דירתנו מן העיר מחמת בעל חוב אי מקרי אונם לענין חזקה. לשון בני אדם סימן תרצ"ב.
 עקר. נדרש עקר מן התלמידין ומן התפילה. לשון תורה סימן תשפ"ה.
 עקרב. כינוי למלכות יון. לשון תורה סימן תשפ"ז.
 עקרה. הביא מרש"י ז"ל שזה מחמת מול. והריב"ש ס"ל מחמת חולי. לשון תורה סימן תשפ"ו.
 ער. חריף להבין ולהורות. לשון תורה סימן תשפ"ח.
 עראה אי הוי כגמר ביאה. לשון בני אדם סימן תקכ"ט.
 ערב לערב לא עבדי אינשי הילכך ב' שערבו לא יכול לגבות מכל אחד על הכל. מדות חכמים סימן רל"ח.
 ערב. באיזה לשון משתעבד. לשון בני אדם סימן ק"י, שפ"ה, שפ"ז, תמ"ח, תמ"ט, ת"ן, תצ"ט, ותקכ"ד.
 ערב. כינוי לזקנה. לשון תורה סימן תשפ"ט.
 ערבון יש בו ב' פירושים. לשון חכמים סימן תט"ו.
 ערבון. לשון משכון. וגם יתפרש לנותן קצת מעות מוקדם למוכר. לשון תורה סימן תש"צ.
 עריות קריבות והסתכלות בעריות אי הוי איסור מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר"ף רפ"א.
 ערכאות של גוים דאסרו לדון אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רמ"ג.

כ"ל פי

פה. נדרש גם לפה השליח שיחשב כפיו. לשון תורה סימן תשצ"ט.
 פועל במל נאמרו בו ד' פירושים. לשון חכמים סימן תמ"ה.
 פועל יש הבדל בין פועל לאומן. לשון חכמים סימן תמ"ו.
 פחד. נאמר על הקרובים. ומורא על הרחוקים. לשון תורה סימן תשצ"ח.
 פמור ד' דברים דפמורים במחנה היינו בדבר שהחויב הוא במידי דרבנן. תוספת דרבנן סימן רס"ד.
 פמור מנהדרין שפתחו כולם לחובה פומרים ר"ל שממחרים להורגו. לשון חכמים סימן תל"א.
 פמור. כי קתני בדבר שיש בו כרת אי אמרינן מכרת דפמור אבל מלקות חייב. לשון חכמים סימן תל"ג.

פגול. לא מקרי עד שיוציא בשפתיו. לשון חכמים סימן של"ב ותכ"ט.
 פגום. כל היבא דאמרינן הולד פגום פירושו הוא פגום לכהונה גם הולד הבא מן הנדה. לשון חכמים סימן ת"ל.
 פגע. אין פגיעה אלא תפילה. לשון פגישה. לשון תורה סימן תשצ"ז.
 פדיון הבן. אם כתב לכהן שהוא חייב לו ה' סלעים דכנו אינו פדוי הוא מדרבנן והבן החכם נר"ו האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן רס"ו.
 פדיון הבן. כשפודה אחר כיצר מברך. לשון בני אדם סימן תנ"ג.
 פדיון שבויים עדיף מצדקה ולא הוי בכלל צדקה סתם, ואין בכלל מצוה זו שבוי משומד או רשע. לשון בני אדם סימן רכ"ד, רכ"ז, ושנ"ז.

פמור. מי שפמרו המלך ממס אין בכלל פמור זה הוצאת העיר. לשון בני אדם סימן רכ"ה.

פמורי דשבת דפמור אבל אסור בר מתלת דפמרו ומותר אי הוי דוקא הני תלת ותו לא. לשון חכמים סימן תל"ד.

פני. לשון פנאי. לשון תורה סימן תת"ה.

פמרו מלוח שהתנה עם הלוח שאם ימות המלוח בתוך זמן ההלואה שיהא פמור הלוח מה דינו. לשון בני אדם סימן רל"א, ותקל"ד.

פנים. אין פנים פחות מטפת. לשון תורה סימן תתי"א.

פמרו. כל היכא דאמרו פמור בש"ס או רחמנא פרמיה אי עבר עליו וחייבו אם נקרא כעובר על דת. לשון חכמים סימן תל"ב.

פנים. כינוי למלאכי השרת. לשון תורה סימן תת"ט.

פיוט ופזמון יש חילוק ביניהם. לשון חכמים סימן תל"ה.

פנינים. נומריקון לפני ולפנים. לשון תהילה. לשון תורה סימן תתי"ג.

פיוס דברים אי מקרי פיוס. לשון חכמים סימן ת"ן. לשון בני אדם סימן תקל"א ותוצ"ד.

פסול הוא כמידי דאורייתא וברבנן תני תקנתא. לשון חכמים סימן תל"ח.

פירכא. קרי הש"ס מה דאצטריך קרא לדרשא אחריתי אע"ג דאין שום פירכא במלתא. לשון בני אדם סימן תרצ"ט.

פסול הוא תרגום מפיוגול. לשון חכמים סימן תל"ז.

פלא. זו מלקות. זו תורה. לשון תורה סימן ת"ת.

פסול כשאומו אי הוי אפילו בדיעבד. לשון חכמים סימן תמ"א תמ"ב.

פלגי מים. כינוי לארץ ישראל. לשון תורה סימן תת"א.

פסול פוסלין ומכשירין הוא כמו אוסרין ומתירין. לשון חכמים סימן תמ"ג.

פלגוש. הנשבע שלא ישא אשה אחרת עליה אי פלגוש נמי בכלל זה. לשון בני אדם סימן רכ"ט.

פסולי הנגזר כשאומו הרמב"ם כגון הנגזר פסול, הוא מדברי סופרים, וכשאומו הנגזר במל, הוא מן התורה. תוספת דרבנן סימן רס"ג. ולשון חכמים סימן ת"מ.

פלגשים. בלא כתובה ובלא קידושין. לשון תורה סימן תת"ב.

ודיני פסולי הנגזר. תוספת דרבנן סימן רנ"ט ר"ס. ולשון בני אדם סימן רצ"ה ש"ב ושנ"ט. ועיין לעיל ד"ה גט.

פלוסוף. ע"ש מה נקרא. לשון חכמים סימן תקכ"ו.

פסולי המוקדשין שאינם נמכרים באימלוז אי הוי מדאורייתא הכן החכם נר"ו האריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן רס"ה.

פלמר. הוא האופה פת. לשון חכמים סימן תל"ו. ועיין לעיל ד"ה נחתום.

פסולי עדות מדאורייתא ומדרבנן. תוספת דרבנן סימן רנ"ד רנ"ה רנ"ו רנ"ז.

פנה. אין פנית אלא הרבה. לשון תורה סימן תתי"ב.

פסולי עדות מקרי דיני למאי דקי"ל הלכה כשמואל כדיני. לשון חכמים סימן תמ"ט. ולשון בני אדם סימן תרצ"ה.

פנויה. הבא עליה לשם זנות אי אית בה איסור מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן רס"ב.

פסוקים. דרך הגמרא פעמים להאריך הפסוקים ופעמים לקצרן. לשון חכמים סימן תמ"ד.

פנויה שנאמנת לומר מפלוני נתעברתי אין בכלל זה נאמנות לענין ירושה. לשון בני אדם סימן ר"ל.

פסח. בלשון תורה הכוונה לי"ד בניסן ובלשון נביאים לט"ו בניסן. לשון תורה סימן תתי"ד.

פני ה'. אורים ותומים. לשון תורה סימן תת"ג.

פני האדמה. הוא הזרעים. לשון תורה סימן תת"ח.

פני הארץ. הכוונה לעשירים. לשון תורה סימן תת"ו.

פני. אינו אלא פני מזרח. לשון תורה סימן תת"ג.

פריקה ומעינה שייך נמי באדם ומצותו אפילו בשונא ואין מסית בכלל זה. לשון בני אדם סימן רכ"ו רכ"ח.

פרס. יש הפרש בין פרס לשכר. לשון חכמים סימן תמ"ח.

פרעון. מאן דפרע דייק דמפרע לא דייק. מדות חכמים סימן ר"מ.

פרעון. מי שנתחייב בקנס לפרוע לחברו ביום פלוני ופרע באותו היום המחצית מה דינו. לשון בני אדם סימן תקל"ג.

פרץ. יתפרש מענין גלות. לשון תורה סימן תתי"ט.

פשרה אי מקרי מחילה. לשון בני אדם סימן תרצ"ח.

פשרה על תביעת ממון דאינו נקנה בקנין כיצד יעשה. לשון בני אדם סימן תנ"ב.

פשרה. יש חילוק בין ביצוע לפשרה. לשון חכמים סימן קל"א.

פתאום. זה אונס. ומשמע גם כן לשונג. לשון תורה סימן תת"כ.

פתאים. כינוי לתינוק. לשון תורה סימן תתכ"א.

פתת. החלל שבו נכנסים ויוצאים. מה שאין כן הדלת היא הסוכבת לנעול ולפתוח. לשון תורה סימן תתכ"ב.

פתחא בקרן וזית לא עביד איניש. מדות חכמים סימן רמ"ג.

פתי. שני מינים הוו. לשון בני אדם סימן רכ"ג.

פתע. משמעותו סמוך. זה שונג. לשון תורה סימן תת"כ.

פסידא להאי ורווחא להאי איזה דבר מקרי. לשון בני אדם סימן תרצ"ו.

פסילנא לך כשאומר בנמרא. לשון חכמים סימן תל"ט.

פעולות ה'. אלו התקופות. אלו האגדות. זו קריאת שמע. לשון תורה סימן תתט"ו.

פקדון. לא מושלי אינשי והוי סימן מובהק לענין הרוג. מדות חכמים סימן רמ"ד. ועיין לעיל ד"ה טבעת.

פקדון. מי שאמר לחברו תמסור פקדוני ביד פלוני ומסרו ביד אחר. לשון בני אדם סימן תנ"א.

פקדון. נפקד שאמר למפקיד השלך הפקדון ארצה אי פטור. לשון בני אדם סימן תמ"א.

פרהסיא. מיקרי כל שעשרה יודעים את הדבר אע"פ שאינם שם בשעת מעשה. לשון חכמים סימן תנ"א. ולשון בני אדם סימן תרצ"ז.

פרוובול. מה הוא פירושו. לשון חכמים סימן תמ"ז.

פרוע. אין פרוע אלא צרוע. זו צרעת. לשון תורה סימן תתי"ז.

פרי. הכוונה לתורה. לשון תורה סימן תתט"ז.

פריה ורביה. אע"פ שקיים דאסור לעמוד בלא אשה אי הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן רס"א.

פריטי בשמרא לא כתבי איניש. מדות חכמים סימן רמ"א.

פריטי דדהבא לא עבדי אינשי. מדות חכמים סימן רמ"ב.

פרימה וקריעה. יש הפרש בין לשון קריעה לפרימה. כי הקריעה כבגד גופו, שלא במקום התפר. והפרימה במקום התפר. לשון תורה סימן תתי"ח.

פריעת בעל חוב מצוה כי אמרינן אי הוי מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן רנ"ח.

כפלי הצדי

צדיק. כינוי למחלקי צדקה לעניים. לשון תורה סימן תתכ"ז.

צדיק. נאמר בכמה אגדות על צדיקו של עולם. לשון תורה סימן תת"ל.

צדיקים. יאמר על הבינונים. לשון תורה סימן תתל"ב.

צדק. זו קריאת שמע ותפילה. לשון תורה סימן תתכ"ד.

צא ועשה כך וכך כשאומר אי הוי חוץ לעיר. לשון חכמים סימן תנ"ה.

צבי. מלשון הפץ. כינוי לארץ ישראל. לשון תורה סימן תתכ"ג.

צדיק. הגון ומקובל בפני הבריות. לשון תורה סימן תתכ"ח.

צדיק. יתואר רק למי שאינו נהנה מן הבריות. לשון תורה סימן תתכ"ט.

צדקה. כינוי לתורה. זה משה ואהרן. זה ירושלים. כינוי ליגיעה בתורה. לשון תורה סימן תתכ"ה.

צדקה. לשון צדקה סתם הוא תלמוד תורה בכלל אבל לא פדיון שבויים. לשון בני אדם סימן שנ"ז.

צדקה. נדרש ללמוד תורה ומלמדה. ענין זכות. לשון תורה סימן תתכ"ו.

צו. ככל מקום אינו אלא זרוז מיד ולדורות. לשון ציווי מענין צוותא. לשון תורה סימן תתל"ג.

צואר. תואר למקדש. לשון תורה סימן תתל"ד.

צוואת שכיב מרע. דינים שבלשונות צוואת שכיב מרע הן רבים. לשון בני אדם סימן י"ג, כ"ח, נ', נ"א, וס"ז, וע"ב. ומסימן פ"ג עד סימן צ"ג. ושם סימן צ"ט, ק"ב, ק"ג, ק"ט, ושם סימן רמ"ה, רס"ג, רס"ד, שי"ח, שכ"ד, שכ"ה, שכ"ח, שס"ט, שצ"א, שצ"ח, שצ"ט, ת', ת"ו, תכ"ז, תכ"ח, ת"מ, תס"ב, תצ"ג, תצ"ז, תק"ל. ומסימן תקל"ה עד סימן תקע"ט. ושם סימן תקפ"ד, תשמ"א, תשמ"ב, תרכ"ה, תשפ"א. ומדות חכמים סימן רי"ב, רע"ב. ועיין לקמן ד"ה ש"מ.

צוואת דאימיה נחא ליה לינוקא הכי אמרינן לענין עירוב. מדות חכמים סימן רמ"ז.

צוואת דאיניש נחא ליה אצל חתנו מפי מבנו לענין עירוב. מדות חכמים סימן רמ"ט.

צוואת דעלמא נחא ליה לאיניש או צוואת דאתתא איכא פלוגתא. מדות חכמים סימן רמ"ו.

צוערי הלויים ע"ש מה נקראים כן. לשון חכמים סימן תנ"ד.

צופים הוא מקום שמשם רואים את בית המקדש. לשון חכמים סימן תנ"ב.

צור. כינוי לאברהם. לשון תורה סימן תתמ"ז.

צורבא מרבנן הוא לשון חריפות מלשון אש צרבת. לשון חכמים סימן תנ"ט.

צורבא מרבנן. לאו אורחיה למידק באשה דוקא. מדות חכמים סימן רמ"ה.

צחוק. לשון עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. לשון תורה סימן תתל"ה.

צידה. כינוי לתורה. לשון תורה סימן תתל"ח.

ציון קברות הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן רס"ז.

ציון. כינוי לישראל. לשון תורה סימן תתל"ז.

ציצית לא מושלי אינשי והוי סימן לעדות הרונ. מדות חכמים סימן ר"ן. ועיין לעיל ד"ה טלית. וד"ה טבעת.

צל. כינוי למלאך. לשון תורה סימן תתל"ו.

צמא. כינוי למוזר - מדעת ומתאוה. אין צמא אלא לתורה. כינוי על גלות ארום. לשון תורה סימן תתל"ט.

צמידים. אינם בכלל מלבושים. לשון בני אדם סימן קפ"ו, קפ"ז, שט"ז.

צמת. זו צרעת. לשון תורה סימן תת"מ.

צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא. מדות חכמים סימן רמ"ח.

צנוע. נאמר על החולק כבוד לתלמידי חכמים ומסכים לדבריהם. לשון תורה סימן תתמ"א.

צניענהו כשאומר הוא לשון נדוי, וי"א שהוא לשון צניעות. לשון חכמים סימן ת"ס.

צעקה ושועה. נאמר רק על תפילה. בשם הוזהר. לשון תורה סימן תתמ"ה.

צער בעלי חיים דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רס"ט.

צפון. אין צפונה אלא תורה. לשון תורה סימן תתמ"ב.

צפון. כינוי לבית המקדש. לשון תורה סימן תתמ"ג.

צפור. סתם האמור במקרא הוא צפור מהור. לשון תורה סימן תתמ"ד.

צרה. בכמה מקומות הכוונה מלשון פוטרות צרותיהן. לשון תורה סימן תתמ"ח.

צריך כשאומר אם הוי לכתחילה או אפילו כדעבד. לשון חכמים סימן תנ"ח. ועיין לעיל ד"ה אין צריך.

צרעת. כינוי לעבודה זרה. לשון תורה סימן תתמ"ו.

צדקה. כינוי למלאך. זה משה ואהרן. זה ירושלים. כינוי ליגיעה בתורה. לשון תורה סימן תתכ"ה.

צדקה. לשון צדקה סתם הוא תלמוד תורה בכלל אבל לא פדיון שבויים. לשון בני אדם סימן שנ"ז.

צדקה. נדרש ללמוד תורה ומלמדה. ענין זכות. לשון תורה סימן תתכ"ו.

צו. ככל מקום אינו אלא זרוז מיד ולדורות. לשון ציווי מענין צוותא. לשון תורה סימן תתל"ג.

צואר. תואר למקדש. לשון תורה סימן תתל"ד.

צוואת שכיב מרע. דינים שבלשונות צוואת שכיב מרע הן רבים. לשון בני אדם סימן י"ג, כ"ח, נ', נ"א, וס"ז, וע"ב. ומסימן פ"ג עד סימן צ"ג. ושם סימן צ"ט, ק"ב, ק"ג, ק"ט, ושם סימן רמ"ה, רס"ג, רס"ד, שי"ח, שכ"ד, שכ"ה, שכ"ח, שס"ט, שצ"א, שצ"ח, שצ"ט, ת', ת"ו, תכ"ז, תכ"ח, ת"מ, תס"ב, תצ"ג, תצ"ז, תק"ל. ומסימן תקל"ה עד סימן תקע"ט. ושם סימן תקפ"ד, תשמ"א, תשמ"ב, תרכ"ה, תשפ"א. ומדות חכמים סימן רי"ב, רע"ב. ועיין לקמן ד"ה ש"מ.

צוואת דאימיה נחא ליה לינוקא הכי אמרינן לענין עירוב. מדות חכמים סימן רמ"ז.

צוואת דאיניש נחא ליה אצל חתנו מפי מבנו לענין עירוב. מדות חכמים סימן רמ"ט.

צוואת דעלמא נחא ליה לאיניש או צוואת דאתתא איכא פלוגתא. מדות חכמים סימן רמ"ו.

צוערי הלויים ע"ש מה נקראים כן. לשון חכמים סימן תנ"ד.

צופים הוא מקום שמשם רואים את בית המקדש. לשון חכמים סימן תנ"ב.

צור. כינוי לאברהם. לשון תורה סימן תתמ"ז.

צורבא מרבנן הוא לשון חריפות מלשון אש צרבת. לשון חכמים סימן תנ"ט.

צורבא מרבנן. לאו אורחיה למידק באשה דוקא. מדות חכמים סימן רמ"ה.

צחוק. לשון עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. לשון תורה סימן תתל"ה.

כפלי הקוף

קדשים. מיקרי הקרבן דוקא לענין דאין למדין למד מלמד. לשון חכמים סימן תס"ז. ולשון בני אדם סימן תש"ג.

קהל אי הוי כמו בית דין לענין גוי מסיח לפי תומו. לשון בני אדם סימן תש"ד. ועיינ לעיל ד"ה בית דין עד כמה.

קהל. כל קהל וקהל מקרי בעיר אחרת. לשון בני אדם סימן ת"ש.

קהל גרים לא איקרי קהל. לשון תורה סימן תתנ"ב.

קהל. שבט לוי לא איקרי קהל. לשון תורה סימן תתנ"א.

קוביא הוא כולל כל מיני צחוק והוא מלשון העקוב למישרו. לשון חכמים סימן תס"ה. ולשון בני אדם סימן רל"ב.

קול באשה ערוה ואף קול בתולה ואלמנה בכלל. לשון בני אדם סימן רל"ג.

קול ה'. קול הנביאים. בשם המפורש. אין קול אלא גשמים. לשון קללה. לשון תורה סימן תתנ"ז.

קוץ. הערלה נקראת בן. לשון תורה סימן תתנ"ח.

קה. פלוגתא על מילת ויקח או בהכרח או על ידי פיתוי. לשון מחלוקת. לקיחה לפני הזמן. לשון תורה סימן תתנ"ט.

קמורת שאמרו מנה בכל יום אי שיעור זה הוי מדאוריתא. תוספת דרבנן סימן ער"א.

קטטה בינו לבינה דאין עד אחד נאמן לומר מת. לשון בני אדם סימן תש"ה.

קמן האוכל נבלות שאביו מצוהו להפרישו אין האם בכלל גם בכן אמרו ולא כבת. לשון בני אדם סימן רל"ד. ועיינ לעיל ד"ה אב.

קמן שהגיע לחינוך מוציא את הרבים ידי חובה כמצוה דרבנן חוץ מקריאת ספר תורה. תוספת דרבנן סימן רע"ט.

קמן. גול מקמן אי יוצאה בדיינים. תוספת דרבנן סימן רפ"ג.

קמן. נדרש לפסול. לשון ענוה. מתפרש למעט. לשון תורה סימן תת"ס.

קמנה שהגיע לכלל שנותה אינה צריכה בדיקה והאריך בזה. מדות חכמים סימן צ"ה.

קבוץ. כלשון תורה מיקרי אפילו שנים. לשון קבוץ לא יתכן אלא אסיפת דברים המפורדים שיקבצם למקום אחד. אך לשון אסיפה יתכן אף על כל דבר בלתי מפורד. אי נמי, אסיפה לנדרחים וקבוץ לנפוצים. לשון תורה סימן תתמ"ט.

קבורה. מה שלוקחים החברה של קברים הוי מן הבעל. לשון בני אדם סימן רל"ה.

קבורת המת בקרקע אי הוייא דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רפ"ד.

קבלה. הסכמה שכתוב בה קבלנו עלינו וכו' אי צריכה התרה. לשון בני אדם סימן תקפ"א.

קבלה. בכל מקום הוא קיום הקיבול. לשון תורה סימן תתמ"ט.

קבלה. הסכמה שכתוב בה שלא לקבל רב שיש לו צד קורבה בקהל ואחר שקבלוהו נתקרב מה דינו. לשון בני אדם סימן תק"פ. ועיינ לקמן ד"ה קרוב.

קבר המת דאסרו בהנאה אי הוי איסורו מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן רע"ג.

קברתי. דענין שיאמר בעדות אשה אי אמר שכיסהו בעשבי הים קבורה מיקרי. לשון בני אדם סימן תש"א.

קדוש. בינו לצדיקים. כל היושב בתענית נקרא בן. בינו לנזיר. כל המקיים דברי חכמים נקרא בן. בינו למלאכי השרת. לשון תורה סימן תתנ"ו.

קדוש. פרוש מן העריות. נאמר על הכהנים. לשון תורה סימן תתנ"ה.

קדושת עולם. דקרוי המקדש מעמא מעים למה נקרא בן. לשון חכמים סימן ת"ה.

קדימה. מצינו דקרי אפילו כשבא עמהם ביחד. לשון חכמים סימן תס"א.

קדימה. מצינו שהוא לגמרי כמו בן קודם לבת לירושה. לשון חכמים סימן תס"ב.

קדירה דשותפי לא חמימא ולא קריא באיזה דבר נאמר והאריך בזה. מדות חכמים סימן רנ"א.

קדם. בינו לישראל. בינו לעולם הזה. לשון תורה סימן תתנ"ג.

קדש. פעמים יאמר על קדשי מזבח ופעמים יאמר על קדשי הגבול. לשון תורה סימן תתנ"ד.

קנין סודר אי הוי דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רנ"ה.

קנין סודר סתם הוי כמעכשיו. לשון בני אדם סימן תק"ח.

קנין. כינוי לבית המקדש. לשון תורה סימן תתס"ד. קנס דקנסיהו עזרא ע"ה ללויים שלא יקחו מעשרות מעמא מעים איך עקר דבר מן התורה לנמרי. תוספת דרבנן סימן ער"ה. ועיין לעיל ד"ה גזרה דרבנן.

קנס. אי קנסין היתרא אטו איסורא. תוספת דרבנן סימן רע"ו.

קנס. מי שנתחייב לפרוע לפלוני וביום המועד פרע לו מקצתו אם נפטר מקנס. לשון בני אדם סימן תקל"ג.

קפידא. באיזה דבר אמרי קפדי אינשי או לא קפדי. מדות חכמים סימן רנ"ז רנ"ח.

קץ. לשון סוף. לשון תורה סימן תתס"ו.

קץ. לשון קציצה. כינוי למקדש העולה ומשטין. לשון תורה סימן תתס"ה.

קצה. לשון קצין. לשון תורה סימן תתס"ז.

קצוב. דבר קצוב איזה דבר מיקרי. לשון חכמים סימן ת"ע. לשון בני אדם סימן תש"ט.

קציצה. אי שייך נמי בתלוש. לשון חכמים סימן תע"ב.

קציר. כינוי לזקנה. לשון חולי וחולשה. לשון תורה סימן תתס"ח.

קצירה ומחינה וכדומה ביום טוב אי הוי איסורן מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן ע"ד.

קצרות זרוע ידיו אי הוי סימן מובהק לעדות הרונג. לשון בני אדם סימן תש"ב. ועיין לעיל ד"ה טבעת.

קרא אסמכתא בעלמא כשאומר. עיין לעיל ד"ה רבנן.

קראי מצינו דקרי לחכמים. לשון חכמים סימן תס"ד.

קרב. אין קריבה אלא כהונה. לשון תורה סימן תתע"ב.

קרב. זו אכילה. לשון תורה סימן תתע"א.

קרב. לשון פרישות. לשון תורה סימן תתס"ט.

קרב. לשון קרב ומלחמה. לשון תורה סימן תת"ע.

קרבן פסח. עיין לעיל ד"ה שה לבית אבות.

קמנים דנאמנים להעיד בנודלן מה שראו בקומנם היינו דרבנן. תוספת דרבנן סימן רפ"ב.

קידושין נקראים ע"ש שאסר לה הכעל אבולי עלמא בהקדש. לשון חכמים סימן תס"ג.

קידושין. דינין שבלשונות הקידושין. לשון חכמים סימן ס"ג, ע"ט, ושצ"ג. ולשון בני אדם סימן קמ"ג, ר"ט, רי"ב, ש"ד, ש"ה, ש"ו, ש"ז, שנ"ד, שפ"ב, ותפ"א.

קידושין. כשאומר אין נישואין בכלל אבל נישואין כולל ג"כ קידושין. עיין באורך בלשון חכמים סימן ס"ג, שצ"ג. ולשון בני אדם סימן קמ"ג, ר"ט, רי"ב, ותנ"ז.

קיום שמרות הוא מדרבנן דמן התורה בעינן דוקא מפייהם. תוספת דרבנן סימן רב"ע.

קייצותא דתרעא מידבר דכירי אינשי. מדות חכמים סימן רנ"ד.

קים להו לרבנן באיזה דבר אמרינן. מדות חכמים סימן רנ"ב, רנ"ג.

קים לי. אי חשיב כמענת ברי או שמא. לשון חכמים סימן תס"ח. ולשון בני אדם סימן תש"ו.

קל וחומר, זה אחד מעשרה ק"ו האמורים בתורה כשאמורים אינו ר"ל שכל עשרה הן בחומש אלא מקצתן הן בדברי קבלה. לשון חכמים סימן תקי"ז.

קלון. אין קלון אלא שריפה. אלו שעוברים על לא תעשה. לשון תורה סימן תתס"א.

קם. לשון תקומה. לשון קנין. לשון תורה סימן תתס"ב.

קמוע לא מושלי איניש והוי סימן בעדות נהרג. מדות חכמים סימן רנ"ט. ועיין לעיל ד"ה כיס.

קנאה. לשון התראה. לשון תורה סימן תתס"ג.

קנין דברים איזה דבר מיקרי. לשון חכמים סימן תס"ט. ולשון בני אדם סימן תקפ"ה, ותש"ז.

קנין. האומר לחבירו אני אמול קנין בערך מה דינו. לשון בני אדם סימן שפ"ו.

קנין. האומר משוך ותקנה אי קנה. לשון בני אדם סימן תקפ"ב.

קנין הסכמה שכתוב בה שלא יוכל לשכור שום ישראל בית או חצר שישראל החזיק בו אי הוי בכלל זה קנין. לשון בני אדם סימן רל"ב ב'.

קריאה. לשון חיבה. לפעמים יתפרש לשון תפילה. ולפעמים יתפרש לשון אסיפה. לשון זימון. לשון תורה סימן תתע"ד.

קריבה. הכתוב אצל אשה יאמר על הביאה. לשון תורה סימן תתע"ג.

קריבות בעריות אי הוי איסורן מדאורייתא. תוספת דרבנן סימן ר"פ רפ"א.

קריעה. על מת הוי מדרבנן. תוספת דרבנן סימן רע"ד.

קרע. הוא קרע בית דין אבל כשאומר נתקרע אינו קרע בית דין. לשון חכמים סימן תס"ו.

קרע שהוא בתוך ג' שיטין אי שרי לתפור או לא. תוספת דרבנן סימן רע"ח.

בללי הרייש

ראשון. הכוונה מערב קודם. לשון תורה סימן תתפ"ג.

ראשון. יאמר בנושא שמנו בו ימים רבים. לשון תורה סימן תתפ"ב.

רב. נדרש רבתי בדעות. לשון גדולה. לשון תורה סימן תתפ"ה.

רבה. זו גיהנם. לשון תורה סימן תתפ"ו.

רבו. קרי לפעמים למי שגדול ממנו, הא דקי"ל דאכידת רבו קודמת היינו דוקא כשלמדו בחינם. לשון חכמים סימן תע"ד. ולשון בני אדם סימן קכ"א.

רבים. מיקרו אפילו ג' לכמה דברים. לשון חכמים סימן תע"ו.

רביעי. יש חילוק בין כשאומר רביעי לכשאומר רבעי. לשון חכמים סימן תצ"ד.

רביעית. פחות מרביעית לא קפדי אינשי. מדות חכמים סימן רי"ג ורנ"ח.

רבית. אבק רבית הוא מדרבנן וספיקו לקולא הוא דלא מהניא מחילה היינו ברבית דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רפ"ז רפ"ח.

רבן. מקרי כל שהוא גדול בעירו אפילו שאינו רבן בתורה. לשון בני אדם סימן תשל"ט.

רבנן. כשאומר בנמ' מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. תוספת דרבנן סימן רפ"ט.

קרו אינשי לחד ברא בניי. עיין לעיל ד"ה בן.

קרו אינשי לתרי פלגי דיקלא דיקלא. לשון בני אדם סימן מ"ו. ומדות חכמים סימן ר"ס.

קרוב אדם אצל עצמו היבא אמרינן. לשון חכמים סימן תכ"ו.

קרוב. מי שאמר לחבירו ליתן לו תכשיט קרוב משלש אלפים לבנים עד כמה מיקרי קרוב. לשון בני אדם סימן תקפ"ג.

קרוב. שכיב מרע שצוה את בנו שלא ישא קרובה לו איזו מקרייא קרובה לו. לשון בני אדם סימן תקפ"ד. ועיין לקמן ד"ה קבלה א.

קרובים הם כל הפסולים לעדות ולא אמרינן בזה מיעוט רבים שנים. לשון חכמים סימן תע"א.

ראה. לשון בזיון. לשון כחישה. לפעמים יאמר לשון ראייה להבנת הלב. זו היא הודאה. לשון ראייה הוא בענין מלחמה. נאמר לענין חוב וחוק. מענין נבואה. מורה על אחדות הנראים. לשון תורה סימן תתע"ה.

ראוי. איזה דבר מיקרי ראוי. לשון חכמים סימן תפ"ו. ולשון בני אדם סימן תשי"ב.

ראיה ע"י זכויות מקרי ראייה. לשון חכמים סימן ת"פ.

ראם. אלו השדים. לשון תורה סימן תתע"ו.

ראש חדש. בלשון חכמים הוא יום כ', ובלשון בני אדם יום א' נמי קרו ליה ראש חודש והנפקותא מזה. לשון חכמים סימן תע"ג. ומדות חכמים סימן רס"ב.

ראש. כינוי לאבות. זכות אבות. לשון תורה סימן תת"פ.

ראש. כינוי לעבודה זרה. לשון תורה סימן תתע"ט.

ראש. כינוי לתורה. לשון תורה סימן תתע"ז.

ראש. לשון זקנה. נדרש על הדלים והרשים. מתפרש בכמה מקומות לשון סך. לשון תורה סימן תתפ"א.

ראש. נאמר על ברייתו של עולם. לשון תורה סימן תתע"ח.

ראשון. הביא יישוב מהרא"ם על קושית הרמב"ן על רש"י מפני מה לא נאמר יום אחד בבריאת העולם. ותירץ הרא"ם שמושה רבינו ע"ה בעת כותבו התורה כבר נעשו ששת ימי בראשית ושפיר אפשר לכתוב ראשון. לשון תורה סימן תתפ"ד.

ריע שמרא או אתרע שמרא שאומר מהו פירושו.
לשון חכמים סימן תפ"א.

ריע, כינוי לאשה. לשון תורה סימן תתצ"ד.

רך. לשון מלכות. לשון תורה סימן תתצ"ה.

רכוש. מורה על הקנין. ויש שפירושו ממון. לשון
תורה סימן תתצ"ו.

רם. נאמר על תרומה. נאמר על שבועה. נאמר על
שירה. לשון תורה סימן תתצ"ז.

רמאה ברמאותיה זהיר באיזה דבר אמרינו. מדות
חכמים סימן רס"ג.

רע. נקרא מי שחברו נענש על ידו. נדרש על מי
שמסתכל בנשים. נאמר על העובר עבודה זרה. יכונה
על מי שאינו וותרן או מי שאינו מוותר על קללתו.
נאמר על מי שרע לשמים ולבריות. מתפרש שעושה
רע בנופו. לשון תורה סימן תתצ"ט.

רעה. זו גיהנם. לשון תורה סימן תת"ק.

רעה. נדרש על חלומות רעים. שם כוכב. לשון תורה
סימן תת"ק.

רעהו. ככל מקום נדרש ולא של הקדש. ביטוי
לתלמיד. לשון תורה סימן תתק"א.

רעיתי. נדרש על פרנסת העניים. לשון תורה סימן
תתק"ב.

רעש. כל מקום הכוונה להפסק מלכות. לשון תורה
סימן תתק"ג.

רפואה. אי הוי בכלל מזונות לענין המתחייב במזונות.
לשון בני אדם סימן רל"ז, ותס"ח, ותש"מ.

רפואה. איכא רפואה דתחלואים ואיכא רפואה
דסליחה. לשון תורה סימן תתק"ד.

רצון האומר בתנאי על מנת שירצה פלוני יש בו ג'
משמעיות. לשון בני אדם סימן תשמ"ג.

רצון שכיב מרע שאמר כתבו שרצוני לעשות כך וכך
מה דינו. לשון בני אדם סימן תשמ"א.

רצון. כשאומר בנמרא לרצון ושלא לרצון מהו
פירושו. לשון חכמים סימן תע"ט.

רצון. לפעמים יתפרש לשון סיפור. לשון פיוס. נדרש
על החיות שרוצים לעשות שליחותם. לשון תורה
סימן תתק"ה.

רגיל. כשאומר אי הוי רגיל תמיד. לשון חכמים סימן
תפ"ג.

רגילין. יש חילוק בין לשון רגילין ללשון נהגו. לשון
חכמים סימן תפ"ב.

רגל. כי עקר איניש כרעיה דימונא עקר ברישא
ובדקינן ליבם בהכי. מדות חכמים סימן רס"א.

רגל. נדרש על נקביו של אדם. לשון תורה סימן
תתפ"ז.

רגל. נקרא עד הארכובה ומצינו רגל שהוא לשון סוף
ולשון בשביל. לשון חכמים סימן תע"ז ותע"ח.

רד. רד מגדולתך. אין רד אלא נידוי. לשון תורה סימן
תתפ"ח.

רוב העות. דבעינן לענין עדות אשה. תוספת דרבנן
סימן רצ"א.

רוב המצויים אצל שחיטה מומחים הם. לשון בני
אדם סימן רל"ו.

רוב הנראה לעינים ורובא דמינכר כמה הוי. לשון בני
אדם סימן תשי"א.

רוב לא נקרא אלא כשנתוועדו לפלפל יחד. לשון בני
אדם סימן תשי"ג.

רוב. כשאומר לפעמים מפרשים דר"ל כל וכן להפך.
לשון חכמים סימן תע"ה.

רובא דאינשי מעו בעיבורא דירחא. מדות חכמים
סימן רס"ד.

רובא. הא דאוליגן בתר רובא הויא מדאורייתא ולפי
זה איך פסקינן לפעמים הלכה כיחיד ומעמא מעים.
תוספת דרבנן סימן ר"ץ. ועין לעיל ד"ה אין הלכה
כיחיד.

רוח. כינוי למלאכים. זה רוחו של מלך המשיח. הגאון
נקראת כן. לשון תורה סימן תת"צ.

רוח. כינוי למלכות. לשון תורה סימן תתפ"ט.

רחובות. זה ספר משנה תורה. לשון תורה סימן
תתצ"א.

רחוק. זה מצורע. זה שהיה רשע. ויש אומרים זה צדיק
שהוא רחוק מעבירה. לשון תורה סימן תתצ"ב.

ריב. דרשו אלו ריבי פרה האדומה וריבי עגלה ערופה
וריבי סומה. לשון תורה סימן תתצ"ג.

רמונים. כינוי לבעלי הגמרא. לשון תורה סימן
תתצ"ח.

רשות. כשאומר יש בו ב' פירושים רשות בית דין או רשות מצוה. לשון חכמים סימן תפ"ה.

רשות. מיקרי כל דבר שהוא בידו. לשון חכמים סימן תפ"ז. ולשון בני אדם סימן תשי"ד.

רשע. כינוי לז' עממין. כינוי לבעל מחלוקת. כינוי לעז פנים. כינוי ללוח ואינו משלם. כינוי לפושט יד על חברו להכותו. לשון תורה סימן תקק"ו.

רשף. אלו יסורין. לשון תורה סימן תקק"ח.

רשאה ושלמאה שאמר השכיב מרע שתהיה אשתו מה דינו. לשון בני אדם סימן תשמ"ב.

רשאי מצינו שאומר ור"ל חייב. לשון חכמים סימן תפ"ד.

רשום. נדרש על גזירה עד שלא נגזרה. לשון תורה סימן תקק"ז.

רשות. כשאומר במידי דאורייתא אינו ר"ל שהוא היתר גמור אלא רשות קרי לדבר איסור שאין בו לאו או עשה. תוספת דרבנן סימן רפ"ו.

כפלי השיין

שבועה. דינים שבלשונות שבועה. עיין באורך בלשון בני אדם סימן שי"ד, שמ"ג, שמ"ח, שמ"ט, ומסימן תנ"ד עד סימן תס"ב. ותשמ"ח.

שבועה. הא דאמרינן האומר אשנה פרק זה נדר גדול נדר וכו', ר"ל דאמר בהדיא בשבועה אשנה פרק זה. לשון חכמים סימן תפ"ח.

שבועה. הנשבע לפרוע לזמן פלוני ועבר הזמן ולא פרע אי עדיין רביע עליה אריה דשבועה, והנשבע לפרוע לזמן פלוני ואירע הזמן בשבת מאי תקנתיה. ומי שנשבע לפרוע לחברו סך ידוע ופרע מקצתו אי יצא ידי חובת שבועתו. לשון בני אדם סימן צ"ז, ותקל"ג.

שבועה. הנשבע שלא לקבל ההסכמה הוי שבועת שוא. לשון בני אדם סימן רמ"ג.

שבועה. מתוך שאינו יכול לישבע משלם היינו בשבועה דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רצ"ו.

שבועה. שאין נשבעין על הקרקעות ודומיהן היינו בשבועה דאורייתא. תוספת דרבנן סימן רצ"ו.

שבועה. שאין נשבעין על הקרקעות ודומיהן היינו בשבועה דאורייתא. תוספת דרבנן סימן ש'.

שבועה. שנשבע למשורכתו שלא ישא אחרת עליה אימתי חיילה השבועה. לשון בני אדם סימן רט"ו ותנ"ז.

שבות דרבנן. אין מדמין זה לזה להתיר ובמקום צער או נזק דרבים לא גזרו שבות. ואמירה לגוי שבות אפילו ברמיזה. תוספת דרבנן סימן רצ"ז. ולשון בני אדם סימן קכ"ה.

שבת. לשון השקט והנחה. לשון תורה סימן תקק"ח.

שכמ אחד איקרי קהל. לשון חכמים סימן תק"א. ולשון בני אדם סימן תשכ"א.

שא. לשון אסמולוניה. לשון גדולה. לשון תורה סימן תקק"ט.

שאל. לא משמע אלא להוציא בשפתיו ואינו מהרהר בליבו. לשון תורה סימן תקק"י.

שאלה לגוי. לא מיקרי מסיח לפי תומו והאריך בזה. לשון בני אדם סימן תשט"ו.

שאלה. אי אמרינן סתם שאלה ל' יום כשם שאמרינן בהלואה. לשון בני אדם סימן תקי"ד.

שאר. כינוי לאשתו של אדם. לשון תורה סימן תקקי"ד.

שאר. לשון שיריים. לשון תורה סימן תקקי"ג.

שאת. אין שאת אלא אכילה. לשון תורה סימן תקקי"ב.

שאת. כינוי לכהונה. שאת האמורה כנגעים כינוי לגלות כבל. לשון תורה סימן תקקי"א.

שב. לפעמים יתפרש לשון שבירה. לפעמים יתפרש לשון הבערה. לשון תורה סימן תקקט"ז.

שב. לשון תשובה. לשון תורה סימן תקקי"ז.

שבועה בלשון נדר אינה שבועה. לשון בני אדם סימן תשמ"ח.

שבועה דאורייתא בעינן שם וכנוי. תוספת דרבנן סימן רצ"ה.

שבועה דרבנן לא נחתין לנכסיה. תוספת דרבנן סימן רצ"ח.

שבועה. לא עביד איניש דמשתבע ארעתא דנפשיה. מדות חכמים סימן רע"ג.

שבועה על שבועה דלא חיילא ה"ה חרם על שבועה או להפך. לשון בני אדם סימן רמ"ד.

שוכר. המלוה את הכירו לזמן פלוני ובתוך הזמן עשה לו שוכר כולל אי אמרינן דגם החוב החיוב נכנס בכלל השוכר. לשון בני אדם סימן קצ"ט.

שונג ואונם תרי מילי נינהו. לשון חכמים סימן תצ"א. ועיין מה שהאריך בזה שם בסימן ע"ב.

שוחה. כינוי לגן עדן. דרשו לזונה. ויש דרשו לאשת איש. לשון תורה סימן תתקכ"ז.

שוים. ב' דברים ששוים זה לזה אין משגיחין למי נקמא ברישא. לשון חכמים סימן שי"ב.

שוכר לאו דרכיה למיטרח ולמזבן, חמר דרכי למיטרח ולמזבן. מדות חכמים סימן רע"א.

שומא. הוא לשון חשבון ופעמים הוא לשון שימה. לשון חכמים סימן תצ"ז.

שומר מצוה לא ידע דבר רע כי אמרינן היינו כששומרים לשמה. לשון בני אדם סימן רמ"ו.

שונא. אלו בעלי משנה. כינוי ליצר הרע. לשון תורה סימן תתקכ"ח.

שוק. זו תורה. זה העולם. לשון תורה סימן תתקכ"ט.

שור. כלשון תורה שור בן יומו קרוי שור. לשון תורה סימן תתק"ל.

שורה אין פחות מג' בני אדם. לשון בני אדם סימן תשי"ט.

שורש. זו נשמה. דבר אחר זה מצוה. לשון תורה סימן תתקל"א.

שושנה. נקראת כן על שם שהיא בת ששה עליון. לשון תורה סימן תתקפ"א.

שותפות עם הגוי אי הוי איסורו מדאורייתא או דרבנן ובכלל איסור זה הוי אפילו עם התוגרמים. תוספת דרבנן סימן רצ"ט. לשון חכמים סימן קנ"ו.

שותפות שנים שיש להם בית אחד בשותפות אין האחד יכול להרשות לאחרים להשתמש בחלקו משא"כ כחצר. מדות חכמים סימן רנ"ז.

שותפים שהתנו כיניהם אפילו מציאה בשוק אינו בכלל זה מציאה בתוך ביתו. לשון בני אדם סימן רל"ט.

שח בין תפילה לתפילה דמברך הוא הדין אם הסיח דעתו. לשון חכמים סימן תק"ב.

שכמ. הראש והמושל. לשון תורה סימן תתקע"ט.

שביעה כי שבע איניש חמרא מגרונו שבע. מדות חכמים סימן ע"ר.

שביעית בזמן הזה בארץ מן התורה. תוספת דרבנן סימן רצ"ד.

ואי שביעית משמטת שבועה. לשון בני אדם סימן רמ"ב.

שבר. התבואה וכל מאכל קרוי כן. לשון תורה סימן תתקע"ז.

שבר. לפעמים ידרש לשון מחשבה. לשון תורה סימן תתקט"ו.

שבת. מלשון שהוא יום שמשבית מוסיקין מן העולם. לשון תורה סימן תתקע"ח.

שרה. בכל מקום הוא עיר. לשון תורה סימן תתקכ"ב.

שרה. כינוי לארוסה. לשון תורה סימן תתקי"ט.

שרה. כינוי לבית המקדש. לשון תורה סימן תתקכ"ג.

שרה. כינוי לגנב. לשון תורה סימן תתק"כ.

שרה. כינוי לציון וירושלים. לשון תורה סימן תתקכ"א.

שרה. כינוי לתורה שבכתב. ובגמ' דרשו זו גמרא. אלו מעשים טובים. לשון תורה סימן תתקכ"ד.

שרי. תואר לממוזן. כלומר ממון גדול ונכבד. לשון תורה סימן תתקכ"ו.

שריים. כינוי לבתי כנסיות ובתי מדרשות. לשון תורה סימן תתקכ"ה.

שה לבית אבות אי קטנים הוו בכלל מצוה זו והאריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן ש"ב.

שהוי. אי הולד משתחי במעי אמו י"ב חודש. מדות חכמים סימן רס"ח.

שהוי לחד יומא לא משהי איניש. מדות חכמים סימן רס"ט.

שהיית הכהן באהל המת מיקרי לאו שיש בו מעשה ולוקה. לשון חכמים סימן תק"ז. ולשון בני אדם סימן תשכ"ו.

שואל שלא מדעת אי מיקרי גזלן. לשון חכמים סימן תק"ג. לשון בני אדם סימן תשכ"ג. ועיין לעיל ד"ה גזלן.

שמר מה שתקנו לכתוב בשמרות וקנינם דמשמע שהוא לשון עתיד הוכיח שהוא לשון עבר. לשון חכמים סימן רי"ח.

שמר מודע"א. לשון בני אדם סימן רס"ז ב'.

שמר מחילה. לשון בני אדם סימן שע"א.

שמר מכירה. לשון בני אדם סימן קצ"ג רכ"א רפ"ט שכ"א של"ד שפ"ח תי"ג תי"ד תע"ה ותשס"ד.

שמר מכירת שמרות עיק'. לשון בני אדם סימן קצ"ג ותשס"ה.

שמר מקח. ד' מיני תקנות יש כדי שיתקיים המקח אף בדאנים ומונה והולך. לשון בני אדם סימן רפ"ז. ועיין עוד שם סימן תשע"ט.

שמר מתנה. לשון בני אדם סימן קי"א וקי"ג וקצ"ו וש"ל ושל"ט שני"ג שע"ח תי"ג תל"ב תנ"ה תע"ד תפ"ג תשע"ז. ועיין לעיל ד"ה לשון. וד"ה מתנה.

שמר נאמנות. יש ב' תקנות כדי שלא יחזור ויפרע ממנו ומונה והולך. לשון בני אדם סימן רפ"ח. ועיין עוד שם סימן רל"ח ש"ח תמ"ג תצ"ד תשס"ו.

שמר סידור. לשון בני אדם סימן ש"ך.

שמר עצמו עם קיומו הוא מדרבנן דמן התורה בעיני דוקא מפיחם ולא מפי כתבם. תוספת דרבנן סימן רע"ב. ולשון בני אדם סימן פ"ב.

שמר ערבות. לשון בני אדם סימן ע"ה וק"ו, ולשון חכמים סימן שני"ה. ולשון בני אדם סימן תמ"ח, תמ"ט, תש"פ, תשפ"א.

שמר פיזור המס שפירוהו הקהל. לשון בני אדם סימן תשצ"א.

שמר צוואת שכיב מרע. עיין לעיל ד"ה צוואת שכיב מרע. ולקמן ד"ה שכיב מרע.

שמר קרוי ע"ש לשון הכתוב אם תשים משמרו בארץ שהוא לשון ממשלה. לשון חכמים סימן תצ"ב. ולשון בני אדם סימן תשנ"ג.

שמר שותפות. לשון בני אדם סימן שפ"א ורפ"ג ותשפ"ד.

שמר שכירות. לשון חכמים סימן תק"ו. ולשון בני אדם סימן שכ"ב, שכ"א, שצ"ג, ותס"ד.

שמר שכתוב בו בוא' לפעמים לאו סופי הוא אלא פרושי קא מפרש. לשון בני אדם סימן שלה"ה.

שמר שכתוב בו בלשון חיוב מהני לענין מטבע שאינו נקנה בחליפין. לשון בני אדם סימן ע"ו.

שחורי ראש נקראים האנשים דוקא ולא נשים לענין הנודר משחורי ראש. לשון חכמים סימן תק"ט. ולשון בני אדם סימן תשכ"ה.

שחט. נודר מן חץ שהוא לשון משיכה. לשון תורה סימן תתק"פ.

שחיטה שאינה ראויה אי שמה שחיטה. לשון חכמים סימן תק"ה. ולשון בני אדם סימן תשכ"ב.

שחק. יותר דקה מהדיכה. לשון תורה סימן תתקל"ג.

שחת. דרשו זו גילוי עריות. זו עבודה זרה. לשון תורה סימן תתקל"ג.

שטיפה יותר חזקה מרחיצה. לשון תורה סימן תתקל"ו.

שטף. בנינו לשיעור. לשון תורה סימן תתקל"ד.

שטר אינו בכלל ממלמל אבל הן בכלל נכסים. לשון חכמים סימן שס"א, ושפ"ו. ולשון בני אדם סימן רט"ו ב'. ותע"ד.

שטר אירוסין. לשון בני אדם סימן שנ"ב ותקפ"ט.

שטר אית ליה קלא. מדות חכמים סימן רע"ד.

שטר. דינים שבמשונות השמרות. עיין באורך לשון חכמים סוף סימן ה', וקט"ו. ולשון בני אדם סימן מ"ד, ב"ן, ושם מסימן ע"ב עד סימן צ"ח, ושם מסימן ק"ב עד סימן קי"ג, ושם סימן קע"ח, קצ"ה, וסימן רכ"א, רל"ח, רמ"א, רנ"ב, רנ"ג, רנ"ו, ורנ"ט, ר"ס, רס"א, רס"ב, ור"ץ, רצ"ב, ושם מסימן שני"ד עד סימן שלה"ה, ושם סימן תי"ג, תי"ד, תכ"ב, ת"ל, תל"ב, תל"ד, תל"ו, ושם סימן תל"ט, תמ"ג, תמ"ח, תס"ג, תס"ד, תע"ד, תע"ה, תע"ו, תע"ז, תפ"ח, תפ"ג, תצ"ד, תק"ב, תקל"ב, תקפ"ג, תרל"ה, ושם מסימן תשנ"ג עד סימן תש"ץ.

שטר הטבה. לשון בני אדם סימן רפ"ה.

שטר הרשאה. לשון בני אדם סימן ש"ח.

שטר חוב. לשון בני אדם סימן ע"ר ורפ"א וש"ט ושי"ד ושמ"ו ותע"ו ותפ"ח ותקל"ב ותשס"ח, ומסימן תשע"א עד סימן תשפ"ג וק"ז.

שטר חיוב. לשון בני אדם סימן ע"ה. וק"ו וער"ה ותע"א, ותשפ"ג, ותשע"ה ותש"ע.

שטר כל עניני שמרות הולכין בהם אחר לשון בני אדם כמו בנדרים. לשון בני אדם סימן ר"ס, ותשנ"ד.

שטר לפירי לא עברי אינשי. מדות חכמים סימן רס"ה.

שיער. בכל מקום הוא שיער האדם. לשון תורה סימן תתקל"ח.

שיער. מורה על שערות הרבה. לשון תורה סימן תתקל"ז.

שכב. יאמר למי שהניח בן ממלא מקומו. לשון תורה סימן תתקמ"ב.

שכול. כינוי לחורבן הבית. לשון תורה סימן תתקמ"מ.

שכונה מיקרי ג' בתים. לשון חכמים סימן תק"ח. ולשון בני אדם סימן תס"ב.

שכחה אי מקרי פשיעה או אונס. לשון בני אדם סימן תשכ"ח.

שכחה יש הברל בין שכחה לנעלם. לשון חכמים סימן תפ"ט ת"ץ.

שכיב מרע אימתי מיקרי לענין מתנתו שאינה צריכה קנין. לשון חכמים סימן תקי"א.

ונוסח מתנת שכיב מרע. לשון בני אדם סימן תשפ"ה.

ועיין לעיל ד"ה צוואת שכיב מרע ושם ציינו כל הדינים שבלשונות השכיב מרע.

שכיב מרע מידק דייק והדר יהיב. מדות חכמים סימן ער"ב.

שכיח איזה דבר מיקרי שכיח ואיזה דבר מיקרי לא שכיח. לשון חכמים סימן שע"ג, תצ"ג, תק"י. ועיין לעיל ד"ה מיתה לא שכיח.

שכירות אי מיקרי ממכר. לשון חכמים סימן תק"ו. ולשון בני אדם סימן תשכ"ט.

שכל. אלו נקודות המפסיקות בין פסוק לפסוק. לשון תורה סימן תתקמ"א.

שלג אי מקרי עפר. לשון בני אדם סימן תשי"ו.

שלום. בעולם שאמרו בענין עיגונא אי הוי בכל מלכות. לשון בני אדם סימן תשנ"א.

שלום התורם את הכור ואמר על מנת שתעלה שלום וכו', אי הוי שלום אף מן המומאה. לשון בני אדם סימן תשנ"ב.

שלום. נדרש על שלם מן החטא. נדרש על הדלקת הנר בשבת. אלו הקורבנות. שלום משפיכות דמים. כינוי למלאך. כינוי לצדיק. מלשון תשלום. לשון תורה סימן תתקמ"ו.

שמר שכתוב בו זמן הוי כאילו אמר מעכשיו. לשון בני אדם סימן ס"ח.

שמר שכתוב בו לישנא יתירא אי אמרינן למפויי אתא ודרשינן ליה. לשון בני אדם סימן נ"ב. ורס"ו, ומסימן רע"ט עד סימן רפ"ג ושע"ב.

שמר שכתוב בו עד סוף אדר הוי על אדר א'. לשון בני אדם סימן תשפ"ט.

שמר שכתוב בלשון עדים ולא נמצא חתום בו אלא הלוח. לשון בני אדם סימן תש"ץ.

שמר שליחות הגמ. לשון בני אדם סימן רצ"ג רצ"ו ש"א ושנ"ח. ועיין לקמן ד"ה שליח ב'.

שמר תלת שתא מזדהר איניש בשמרי מפי לא מזדהר. מדות חכמים סימן רס"ו.

שמר תנאים. לשון בני אדם סימן רס"ה רס"ח רע"ד רע"ט ותס"ג. ועיין לקמן ד"ה תנאים.

שמר. אין בכלל אלא מה שבפרט אמרינן נמי בלישנא דשמרות. לשון חכמים סימן ש"ה ותק"ו. ולשון בני אדם סימן ק"ו.

שמר. בלישנא דשמרא דייקינן טובא והאריך בזה. לשון בני אדם סימן תשנ"ד, ושם סימן תשפ"ז, ור"ס.

שמר. יד בעל השמר על התחונה אימתי אמרינן. לשון חכמים סימן ר"פ. ולשון בני אדם סימן רס"ב. תרל"ה, תשנ"ה, תשנ"ו.

שמר. יש כמה דרכים ליפרע שמר מיתומים קמנים. לשון בני אדם סימן תשפ"ט.

שיבה. זה הדרת פנים. שיבה היא יותר מהזקנה. לשון תורה סימן תתקל"ה.

שיחה. אין שיחה אלא תפילה. נדרש על בעלי גמרא. לשון תורה סימן תתקל"ט.

שיירא מיקרי ג' בני אדם. לשון בני אדם סימן תשי"ט.

שיכר. לשון שתיה. לשון שביעה. לשון שכרות. לשון תורה סימן תתקמ"ג.

שין. מצינו במקום וי' וכן להפך. לשון חכמים סימן ר"ח.

שינוי החזור לברייתו אי שמיה שינוי. לשון חכמים סימן תק"ד. ולשון בני אדם סימן תשכ"ד.

שיעור. עיין לעיל ד"ה אפילו. ובד"ה חצי שיעור.

שמאל. לשון שבועה. לשון תורה סימן תקנ"ח.
שמו ושמה. דבעינן דיכתוב בגמ' אי הוי מדאורייתא.
תוספת דרבנן סימן ש"א.

שמחה. נדרש על נהנה מזיו השכינה. אי נמי, על מוצא
אשתו במהרה. אין שמחה אלא חכמה. לשון תורה
סימן תקנ"ג.

שמים. נאמר על כסא הכבוד. לשון תורה סימן
תקנ"ב.

שמירה. לקץ המשיח. לשון תורה סימן תקס"ס.

שמירה. לשון אוהרה. לשון תורה סימן תקס"א.

שמירה. נדרש שמירה לברית אבות. שמירה מגיהנם
ומיצר הרע. לשון תורה סימן תקס"ס.

שמן. כינוי לתפילין. לשון תורה סימן תקנ"ד.

שמע. לפעמים שמיעה הוא לשון קבלה ולפעמים הוא
לשון הבנה. ובלשון חכמים להבנת הסברא. לשון
תורה סימן תקנ"ו.

שמע. מהראשון ולא שומע מפי שומע. על ידי הכתב
ג"כ מיקרי שומע. לשון תורה סימן תקנ"ה.

שמר. שמירה היינו בלב. לשון תורה סימן תקנ"ט.

שמש. כינוי לצדיק. כינוי ליעקב. כינוי למלך המשיח.
כינוי לנשמה. נדרש לקלסתר פנים. לשון תורה סימן
תקנ"ז.

שן. מלשון שנון ומחודד. לשון תורה סימן תקפ"ב.
שנה אחת סתם גבי נדרים אי הוי חודש העיבור בכלל.
לשון בני אדם סימן רמ"ז. ועיין בסימן תש"ן.

שנה עליו הכתוב לעכב בקדשים כי אמרינן היינו
היבא דשנה בלשון ציווי. לשון חכמים סימן תצ"ט.

שנה. היבא דכתיב שנה שנה משמע אותה שנה
עצמה. אבל שנה בשנה משמע שנה אחרת. לשון
תורה סימן תקס"ב.

שנה. נדרש כמו שונים. לשון תורה סימן תקס"ג.

שני. נאמר על שני השעירים שהיו שניהם שוין
במראה ובמקומה ובדמים ולקחתן כאחד. לשון תורה
סימן תקס"ד.

שניות לעריות כשאומר הוא מדברי סופרים ופעמים
מפרש מאי שניות חייבי בריתות. לשון חכמים סימן
תצ"ח.

שפע. אין שיסוע אלא כיד. לשון תורה סימן
תקס"ה.

שלה. לשון פיתור. לשון שיסוי. לא יפול אלא על בני
אדם. לשון לווייה. לשון גירושין. כינוי לכלי זיין. לשון
תורה סימן תקמ"ה.

שליא. עין לעיל ד"ה חזקה אין שליא.

שליח אלמנה שתפס בעדה ממלטין למוזנותיה אינו
בכלל תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים. לשון
בני אדם סימן ר"ן. ועיין לעיל ד"ה תפוס.

שליח הממנה שליח להוליך גמ לאשתו אם השליח
אינו בפניו כיצד צריך לכתוב והאריך בזה. לשון בני
אדם סימן רצ"ו.

ועיין עוד בדברים שבלשונות השליחות. לשון בני אדם
סימן ת"ס, תס"א. ועיין לעיל ד"ה שטר שליחות.

שליח כי משוי איניש במילתא דקיימא קמיה אי נמי
מילתא דמצי איהו עביד השתא משוי איניש שליח.
מדות חכמים סימן רס"ז.

שליח צבור דמוציא את הרבים ידי חובתם היא מצות
עשה מן התורה. תוספת דרבנן סימן קכ"ח.

שליח. חוקה שליח עושה שליחותו אימתי אמרינן.
מדות חכמים סימן פ"ג, רע"ו, ורע"ז.

שלישי. אלו ישראל. לשון תורה סימן תקמ"ז.

שלישית. יש חילוק בין שלישית לשלשית. לשון
חכמים סימן תצ"ד.

שלל. אין שלל אלא תורה. זה ממלטין של מלבוש
ותכשימין. משא"כ ביזה הן ממלטין שאינן תכשימין.
לשון תורה סימן תקמ"ו.

שלם. תואר לבלתי שוכח תלמודו. נדרש על מי שנולד
מהול. לשון תורה סימן תקמ"ח.

שלמה. זו מלכות. כינוי לבית המקדש. נדרש על
מקרא משנה וגמרא. לשון תורה סימן תקמ"ט.

שלשים יום האמורים בלשון חכמים הוו שלימים.
לשון חכמים סימן תצ"ה. ועיין לעיל ד"ה חדש.

שם. אין שם אלא עבודה זרה. זה הכתב. לשון תורה
סימן תקנ"א.

שם. לא מן השם הוא זה כשאומר יש בו ב' פירושים.
לשון חכמים סימן תצ"ו.

שם. לשון שומת דרך. זה הדיין. לשון פיתוי. לשון
בקשה וריצוי. לשון שימה. לשון תקון. אין וישם אלא
סם. נדרש על שימה בנחת. נדרש על הארת העניים.
אפילו כל דהו משמע. לשון תורה סימן תקנ"ג.

שריד. אין שריד אלא תלמיד חכם. לשון תורה סימן תתקע"א.

שריפה. לשון זה נופל כשתצא פעולתו אלא אחר. וענין הבערה נופל על האש בעצמו. לשון תורה סימן תתקע"ב.

ששון. זו מילה. לשון תורה סימן תתקע"ב.

שת. לשון הכדלה הוא. לשון שנאה. לשון חיוב. לשון הפקר. נדרש על הצדיקים. לשון מחשבה. נדרש על בית המקדש על אבן השתיה. לשון תורה סימן תתקע"ג.

שתות. עד שתות מחלי אינשי היבא אמרינן. מדות חכמים סימן רל"ד.

שתיה. בכל מקום אמרינן שתיה בכלל אכילה. לשון תורה סימן תתקע"ה.

שתיה. כל שתיה שבתורה רביעית. לשון תורה סימן תתקע"ד.

שתל. משמעותו עקור ממקום אחד ונשתל במקום אחר מה שאין כן נטוע. לשון תורה סימן תתקע"ו.

כפלי התיז

תואר. נדרש על מי שמראה פנים בהלכה. לשון תורה סימן תתק"צ.

תוך זמן לא עכיד איניש דפרע גו זימניה כאיזה דבר אמרו. לשון בני אדם סימן תשל"ז.

תוך כדי דבור כדבור דמי. הבן החכם נר"ו האריך הרחיב הדבור בענין זה בתוספת דרבנן סימן שי"ד יע"ש באורך.

ושיעור תוך כדי דבור. לשון חכמים סימן תק"ך. ולשון בני אדם סימן תשל"ג.

תוך. כלומר אמצע הדבר. לפעמים יובן חוץ מיום פלוני. לשון תורה סימן תתקפ"ט.

תוך. כשאומר פעמים דלאו דוקא בתוכו ממש אלא על גביו. לשון חכמים סימן תקי"ח.

תוך. נדרש ולא אל תוך תוכו. לשון תורה סימן תתקפ"ח.

תוספת דמוסיף על כתובת אשתו וכתב הנני מוסיף לאשתי כך וכך מה דינו. לשון בני אדם סימן תשצ"ב.

שעבודא אי הוי דאורייתא. והאריך בענין זה. תוספת דרבנן סימן ש"ג.

ועיין עוד בדיני השעבוד. לשון בני אדם סימן תשמ"ו תשמ"ז.

שער המת הוי איסורו מדרבנן. תוספת דרבנן סימן רצ"ב.

שער. נדרש על השמים. אין שער אל סנהדרין. לשון שיעורין. לשון תורה סימן תתקס"ו.

שעת הדחק. כי אמרינן בשעת הדחק כשר היינו במילי דרבנן ושעת הדחק מה מקרי. תוספת דרבנן סימן רצ"ג. ולשון בני אדם סימן תשי"ז תשי"ח.

שעת העבודה. כי אמרינן אי הוי פירושו בזמן שהוא עושה העבודה. לשון חכמים סימן ת"ק.

שקל. האמור בתורה סלעים. בנביאים ליטרין. בכתובים קנטרין. לשון תורה סימן תתקס"ח.

שקה. כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקפה ממעון קדשך. לשון תורה סימן תתקס"ט.

שקר. זו עבודה זרה. לשון תורה סימן תתקס"ז.

תאות. לשון קצות. לשון תורה סימן תתקפ"ג.

תבואה. איזה דבר מיקרי. לשון חכמים סימן תקכ"ד. ולשון בני אדם סימן תשל"א.

תביעה. מי שיש לו על חבירו תביעות רבות ולא תבע אלא אחת אי אמרינן דמסתמא מחל על האחרות. לשון בני אדם סימן תקי"ו. ועיין עוד במדות חכמים סימן מ"ב. ועיין לעיל ד"ה אין אדם מוחל. ובד"ה מחילה.

תבל. האמור בעריות שורשו בלל. ונדרש מלשון תבלין. לשון תורה סימן תתקפ"ו.

תבל. בינוי לישראל. בינוי לארץ ישראל. לשון תורה סימן תתקפ"ד.

תבל. לשון ארץ כולל המדבר והישוב מה שאין כן מילת תבל כולל כל ארצות היישוב. לשון תורה סימן תתקפ"ה.

תגר. יש הברל בין תגר לסוחר. לשון חכמים סימן תקכ"ה.

תדיר. איזה דבר מיקרי. לשון חכמים סימן תקי"ב.

תהו. נדרש על סקילה. לשון תורה סימן תתקפ"ז.

תלמיד חכם מאי מעמא דנקרא חבי. לשון חכמים סימן ר"ס, ותקכ"ו. ועיין לעיל ד"ה חכם.

תלמיד חכם קודם לקרוב ושכן. מדות חכמים סימן רפ"ב.

תמיד. אפילו בהפסק קרוי תמיד. לשון זה הוא כמו עד עולם. לשון תורה סימן תת"ר.

תמים. בכל מקום נדרש שאין בו מום. לפעמים נדרש לשון שלימות. מי שמהול נקרא כן. כינוי ליצחק. לשון תורה סימן תת"א.

תמרים. כינוי לגן עדן. לשון תורה סימן תת"ז.

תנאי בלשון חכמים הוא לקוח מלשון המקרא בהושע ח' אפרים התנו אהבים. לשון חכמים סימן תקי"ט.

תנאי בתנאי לא מודהר איניש באיסורא מודהר. מדות חכמים סימן רפ"א.

תנאי דינים שבלשונות התנאים. עיין לעיל ד"ה שטר תנאים. ובלשון בני אדם סימן רצ"ט, וש"י. ושם מסימן תס"ג עד סימן תס"ז. תשל" ותשמ"ג.

תנאי היה בלבי כשאומר ר"ל שהוציא בשפתיו. לשון חכמים סימן תקכ"ג.

תנן כשאומר מצינו לפעמים שהוא ברייתא. לשון חכמים סימן תקכ"ב.

תעודה. זו תורה שבעל פה. לשון תורה סימן תת"ב.

תעודה. כינוי לתורה. לשון תורה סימן תתקצ"ז.

תענית שעות מה מיקרי. לשון בני אדם סימן תשל"ב.

תפארת. בגדי כהונה. זו מתן תורה. זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע. לשון תורה סימן תת"ג.

תפילה כל דבר הצריך מנין הוא בכלל תפילה. לשון בני אדם סימן רמ"ח.

תפילין מצינו הנקראים מזוזה. לשון חכמים סימן של"ו.

תפיסה אימתי מהני. תוספת דרבנן סימן ש"י. ולשון חכמים סימן י"ג. ותקכ"א. ולשון בני אדם סימן ר"ן. ותשל"ד תשל"ה. ועיין לעיל ד"ה שליח אלמנה.

תקון. עיין לעיל ד"ה כל דתקון רבנן.

תקנה לא זזה ממקומה אמרינן אפילו במקום איסור. תוספת דרבנן סימן ש"ו.

תוספת. אין נקרא תוספת מה שנגזר לאדם אחד והוסיפו לשני אלא דבר חדש. לשון תורה סימן תת"ח.

תועפות. אלו מלאכי השרת. לשון תורה סימן תתקצ"ח.

תורה. אורחא דגמ' לומר אסרה תורה אפילו בדבר שהוא מדבריהם. תוספת דרבנן סימן שי"ג. ועיין עוד לשון חכמים סימן תקי"ז. ועיין לעיל ד"ה קל וחומר.

תורה. כל מקום שנאמר תורה וחוקה אינו אלא לעכב. לשון תורה סימן תתקצ"ד.

תורה. לשון ריבוי. לשון תורה סימן תתקצ"א.

תורה. מגזרת הוראה. לשון תורה סימן תתקצ"ג.

תורה. מילת תורת נדרשת לדברי תורה ולדברי סופרים. נדרש על תורה שבכתב ותורה שבעל פה. לשון תורה סימן תתקצ"ב.

תורת חסד. זו היא תורה לשמה. לשון תורה סימן תתקצ"ו.

תושיה. כינוי לתורה. לשון תורה סימן תתקצ"ה.

תחומין. דהוו דאורייתא למ"ד היינו לאדם עצמו ולא כליו. תוספת דרבנן סימן ש"ט.

תחת ראשיהם דהיו מניחים הכתנים בגדיהם לאו דוקא אלא ר"ל נגד ראשיהם. לשון חכמים סימן תקט"ז.

תחת. לשון אחריו. לשון הכנעה. לשון תורה סימן תתקצ"ט.

תיקו דרבנן לקולא ובאיסורין אפילו מדרבנן לחומרא. תוספת דרבנן סימן ש"ה.

תירוש. זו הגדה. לשון תורה סימן תת"ד.

תבף. כי אמרינן כגון תבף לנמילה ברכה כמה הוא שעור תביפה. לשון חכמים סימן תקי"ג.

תלישה בשינים או ברנל אי מקרי תלישה לענין שבת. לשון בני אדם סימן תשל"ח. ומדות חכמים סימן רפ"ג.

תלמיד הרואה ברבו שרוצה לאכול דבר איסור מדרבנן אי צריך למחות בידו. תוספת דרבנן סימן שי"ב.

תלמיד חכם. הסכמה שכתוב שלא יוכל שום אדם לומר לחבירו מותרם אין תלמיד חכם בכלל חבירו. לשון בני אדם סימן קס"ד.

תרי קלי לא משתמע היבא דאמרינן. מדות חכמים סימן רע"ח.

תרי תמיהי דכירי אינשי. מדות חכמים סימן רע"ט. ועיינ לעיל ד"ה מילתא דתמיהא.

תרתני לא עבדי היבא אמרינן. מדות חכמים סימן ר"פ.

תשוואות. משמש ג' לשונות: לשון צרות. לשון רגש. לשון אפילה. לשון תורה סימן תתר"ו.

תשמיש בשנת רעבון דאסור הוא מדרבנן. תוספת דרבנן סימן שי"א.

תתפרע אשתי או יתפרע פלוני שאמר השכיב מרע אי הוי לשון מתנה. לשון בני אדם סימן שמ"ד.

תקנות הקהל וההסכמות אינן בתקנות בית דין דקביע ומותרים בלא שאלה. תוספת דרבנן סימן ש"ד.

תקנת הכתובה נכלל בו גם מילתא דלא שכיח. לשון בני אדם סימן רמ"ט.

תקנת השבים שתקינו חכמים שהגזול מחברו שיחזיר לו את דמיו היינו דוקא במטלמלים אבל לא בקרקע. תוספת דרבנן סימן ש"ז.

תרומה. מילת תרומה מאיזה שורש הוי. לשון חכמים סימן תקי"ד.

תרומה. לפעמים הוא מתפרש לשון הפרשה. לשון תורה סימן תתר"ה.

תרומת הדשן אע"פ שאסורה בהנאה מן התורה אין מועלין בה. תוספת דרבנן סימן ש"ח.